

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 93

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

**Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 11 від 30 квітня 2024 року).**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Залужна М. В., к. філол. н. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., доц. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Панасенко Н. І., д. філол. н., проф. (Університет ім. Св. Кирила і Мефодія, м. Трнава, Словачка Республіка)
Приходченко О. О., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Смолей М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Тупахіна О. В., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Цапів А. О., д. філол. н., доц. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

**Н72 Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024.
№ 93. 222 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93>**

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку ХХІ століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIH PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

ЗМІСТ

Анпілогова Є. Д. <i>ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	7
Асмаковська Г. Г. <i>КОНЦЕПТ «МАТИ» У МОВОТВОРЧОСТІ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА</i>	14
Babelyuk O. A. <i>STANDARTIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE</i>	22
Бошков А. В. <i>ОБРАЗНО-ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК КОНЦЕПТУ “PANDEMIC” В АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ</i>	28
Бровко К. А. <i>ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ АНГЛІЙСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО СЛЕНГУ, ПРИСВЯЧЕНОГО ТРЕНДУ «МУКБАНГ»</i>	35
Гаєвська О. В. <i>АВТОБІОГРАФІЗМ І СПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ЛІТЕРАТУРАХ</i>	42
Гродський І. Я. <i>ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВИБАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII–XV СТОЛІТЬ</i>	49
Hural O. Yu. <i>THE INTERACTION AND DYNAMICS OF INTERMENTAL AND INTRAMENTAL THINKING IN SHORT STORIES BY ALICE MUNRO</i>	55
Hurko O. V. <i>LINGUOPRAGMATIC SPECIFICITY OF V. ZELENSKYI'S SPEECHES (ON THE MATERIAL OF THE SPEECHES DELIVERED BY THE PRESIDENT OF UKRAINE ON THE OCCASION OF THE CONSTITUTION DAY AND THE INDEPENDENCE DAY OF UKRAINE)</i>	63
Дунєва О. І. <i>ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТІРОНІЇ З ПОЗИЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ</i>	72
Ківенко І. О., Смаркалова А. К. <i>ЕТИМОЛОГІЯ СЮРВЕЄРСЬКИХ ТЕРМІНІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)</i>	78
Лиса Н. С. <i>ЗНАКОВА ПРИРОДА ЦИФРОВОЇ МЕТАФОРИ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕКЛАМІ</i>	87
Литвинко О. А. <i>ФЕНОМЕН ОМОНІМІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ</i>	95
Макарова Т. М. <i>БУЛІНГ ЯК ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ ДО САМОСТВЕРДЖЕННЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ (ЗА ПОВІСТЮ Ю. ЧЕРНІСНКО «ПОМСТА»)</i>	101
Малаховська Я. І. <i>КОМУНІКАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕОДИСКУРСУ</i>	108
Mishchynska I. V. <i>BUSINESS DISCOURSE SPECIFICS IN POLY CULTURAL SOCIETY</i>	116
Odrekhivska I. M. <i>READING POETRY BY VASYL STUS IN ENGLISH: TRANSLATIONAL JUSTICE AND ENTANGLED EDITORIAL PRACTICES</i>	122
Онуфрієнко Г. С. <i>ЗАГОЛОВКОВИЙ КОНСТРУКТ В АРХІТЕКТОНІЦІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ: КРИТЕРІЇ ВЕРБАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ</i>	128

Павлюк О. О., Салтикова Т. О. <i>ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ FLEUR У ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ МОРІСА ДРЮОНА “TISTOU LES POUCES VERTS”</i>	134
Приходченко О. О. <i>РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ «СТРАХ» У СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ РОМАНАХ-ТРИЛЕРАХ</i>	141
Приходько А. М. <i>ТЕКСТО-ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР АНГЛОМОВНОГО ДЕРЖАВНОГО ГІМНУ У ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНОМУ ОБРАМЛЕННІ</i>	148
Приходько Г. І. <i>КОМУНІКАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ</i>	157
Романова Н. В. <i>СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Д. ШВАНІЦА “DER CAMPUS”)</i>	163
Savchuk I. I., Lysetska Y. V., Savchuk O. R. <i>LINGUOPRAGMATIC AND COGNITIVE FEATURES OF THE DEIXIS IMPLEMENTATION IN THE ENGLISH FICTION BY MARK TWAIN</i>	169
Сеньків С. С. <i>ЗАКОНОМІРНОСТІ СПОЛУЧУВАНOSTІ ФОНЕМ ІЗ ПОЧАТКОВОЮ НАПІВВІДКРИТОЮ У ТРИФОНЕМНИХ СЛОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ</i>	176
Скорофатова А. О. <i>ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ЮРИДИЧНА ДЕФІНІЦІЯ, ПРЕЗУМПЦІЯ ТА ФІКЦІЯ</i>	183
Тимошук Н. М. <i>ТЕЛЕСКОПІЙНІ НЕОНОМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	191
Томенко О. М. <i>АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ УКРАЇНЦІВ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОЕМІ МИКОЛИ ТОМЕНКА «ЛЕТІЛИ ДЗВОНИ»</i>	197
Tschernurn Z. W. <i>DIE EXPRESSION ALS EINES DER WICHTIGSTEN AUSDRUCKSMITTEL IN DEN MOTIVATIONSREDEN</i>	202
Шерстюк О. І. <i>ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АНГЛІЙСЬКОГО МОРСЬКОГО СЛЕНГУ НА КУЛЬТУРУ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВЗАЄМИНИ МОРЯКІВ</i>	209
Щербина Д. В. <i>СЕМАНТИЧНЕ ВИКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ ЯК НАСЛІДОК ВНУТРІШНЬОМОВНОЇ ОМОНІМІЇ</i>	215

CONTENTS

Anpilohova Ye. D.	<i>LINGUISTIC FEATURES OF SCIENTIFIC TECHNICAL DISCOURSE</i>	7
Asmakovska G. H.	<i>THE CONCEPT OF “MOTHER” IN LANGUAGE CREATION OF B. ANTONENKO-DAVYDOVYCH</i>	14
Babelyuk O. A.	<i>STANDARTIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE</i>	22
Boshkov A. V.	<i>IMAGINATIVE-EVALUATIVE COMPONENT OF THE CONCEPT “PANDEMIC” IN THE ENGLISH-LANGUAGE MASS MEDIA DISCOURSE</i>	28
Brovko K. A.	<i>FUNCTIONAL ASPECT OF ENGLISH SOCIAL NETWORK SLANG DEDICATED TO THE “MUKBANG” TREND</i>	35
Gayevska O. V.	<i>AUTOBIOGRAPHY AND AUTOCONFESSION IN UKRAINIAN AND JAPANESE WOMEN'S LITERATURE</i>	42
Hrodskiy I. Ya.	<i>MEANS OF EXPRESSION OF APOLOGY IN THE MIDDLE ENGLISH ROMANCES OF THE XII–XV CENTURIES</i>	49
Hural O. Yu.	<i>THE INTERACTION AND DYNAMICS OF INTERMENTAL AND INTRAMENTAL THINKING IN SHORT STORIES BY ALICE MUNRO</i>	55
Hurko O. V.	<i>LINGUOPRAGMATIC SPECIFICITY OF V. ZELENSKYI'S SPEECHES (ON THE MATERIAL OF THE SPEECHES DELIVERED BY THE PRESIDENT OF UKRAINE ON THE OCCASION OF THE CONSTITUTION DAY AND THE INDEPENDENCE DAY OF UKRAINE)</i>	63
Dunieva O. I.	<i>INTERPRETATION OF POSTIRONY FROM THE POSITION OF THE LINGUOCULTURAL APPROACH</i>	72
Kivenko I. O., Smarkalova A. K.	<i>ETYMOLOGY OF MARINE SURVEYOR TERMS (BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE)</i>	78
Lysa N. S.	<i>SIGN NATURE OF DIGITAL METAPHORS IN PUBLIC SERVICE ADVERTISEMENTS</i>	87
Lytvynko O. A.	<i>THE PHENOMENON OF HOMONYMY IN MODERN ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY SYSTEM</i>	95
Makarova T. M.	<i>BULLYING AS AN INTERNAL MOTIVATION FOR SELF-AFFIRMATION: CAUSES AND CONSEQUENCES (BASED ON THE STORY “REVENGE” BY Y. CHERNIENKO)</i>	101
Malakhovska Ya. I.	<i>COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS OF ENGLISH EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE</i>	108
Mishchynska I. V.	<i>BUSINESS DISCOURSE SPECIFICS IN POLYCULTURAL SOCIETY</i>	116
Odrekhivska I. M.	<i>READING POETRY BY VASYL STUS IN ENGLISH: TRANSLATIONAL JUSTICE AND ENTANGLED EDITORIAL PRACTICES</i>	122

Onufriienko H. S. <i>HEADING CONSTRUCT IN THE ARCHITECTONICS OF MODERN SCIENTIFIC TEXT: CRITERIA OF VERBAL MODELING</i>	128
Pavliuk O. O., Saltykova T. O. <i>VERBALIZATION OF THE FLEUR CONCEPT IN A LITERARY TALE FOR THE CHILDREN OF MAURICE DREWON “TISTOU LES POUCES VERTS”</i>	134
Prykhodchenko O. O. <i>REPRESENTATION OF THE EMOTION “FEAR” IN THE MODERN ENGLISH THRILLERS</i>	141
Prykhodko A. N. <i>TEXT-DISOURSE SPACE OF ENGLISH-LANGUAGE STATE ANTHEM IN THE FUNCTIONAL-PRAGMATIC FRAMEWORK</i>	148
Prihodko G. I. <i>COMMUNICATIVE MEANING IN INTERCULTURAL COMMUNICATION</i>	157
Romanova N. V. <i>SEMANTIC POTENTIAL OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ARTISTIC DISCOURSE (BASED ON THE NOVEL OF D. SCHWANITZ “DER CAMPUS”)</i>	163
Savchuk I. I., Lysetska Y. V., Savchuk O. R. <i>LINGUOPRAGMATIC AND COGNITIVE FEATURES OF THE DEIXIS IMPLEMENTATION IN THE ENGLISH FICTION BY MARK TWAIN</i>	169
Senkiv S. S. <i>REGULATIONS OF THE COMBINATION OF PHONEMES WITH THE INITIAL SEMI-OPEN IN TRIPHONEMIC WORDS OF THE MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE</i>	176
Skorofatova A. O. <i>LINGUISTICAL ISSUES ON LEGAL WRITING: LEGAL DEFINITION, ASSUMPTION AND FICTION</i>	183
Tymoshchuk N. M. <i>MODERN ENGLISH TELECOPIIC NEONOMINATIONS</i>	191
Tomenko O. M. <i>ARCHETYPICAL IMAGES OF UKRAINIANS AS MARKS OF NATIONAL IDENTITIES IN THE POEM OF MYKOLA TOMENKO “WHEN BELLS WERE FLYING DOWN”</i>	197
Tschepurna Z. W. <i>DIE EXPRESSION ALS EINES DER WICHTIGSTEN AUSDRUCKSMITTEL IN DEN MOTIVATIONSREDEN</i>	202
Sherstiuk O. I. <i>FEATURES OF THE INFLUENCE OF ENGLISH NAUTICAL SLANG ON THE CULTURE AND PROFESSIONAL RELATIONSHIPS OF SEAFARERS</i>	209
Shcherbyna D. V. <i>SEMANTIC EXCLUSION OF UKRAINIAN-BELARUSIAN INTERLINGUAL HOMONYMS AS A RESULT OF INTRALINGUAL HOMONYMY</i>	215

УДК 81'42'276.6:62
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-1>

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анпілогова Є. Д.

*аспірантка кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6600-5849
yelyzavetaanpilohova@gmail.com*

Ключові слова: *дискурс, науково-технічний дискурс, інформативність, професійна комунікація, письмове мовлення.*

У роботі розглядаються лінгвістичні особливості науково-технічного дискурсу на матеріалі наукових статей і монографій інженерного спрямування. Необхідність у вивченні структурних і лексичних особливостей даного дискурсу зумовлена постійним рухом науки, її розвитком, прогресом, отже, появою нових специфічних термінів, фраз, словосполучень і усталених висловів, а також форм і способів комунікації в науково-технічній сфері. Наводиться визначення поняття «науково-технічний дискурс» у рамках загального лінгвістичного феномену «дискурс». Відзначено, що науково-технічний дискурс як статусно орієнтований обслуговує інституційно заданий тип комунікації та служить для обміну науково-технічною інформацією. Його прагматична спрямованість та інформативність впливають на лінгвістичні та структурні характеристики науково-технічного тексту. Зазначено, що науково-технічні тексти реалізують когнітивні функції комунікантів, завдяки чому текст і дискурс максимально наближаються один до одного у сфері науково-технічної інформації. У роботі виокремлено та проаналізовано такі особливості науково-технічного інженерного дискурсу: інформативність, точність і логічна послідовність викладу; аббревіатури та скорочення слів; наявність малюнків, таблиць, рисунків, формул, розрахунків; специфічна термінологія; уживання мовленнєвих кліше; неологізми; об'єднання синтаксичних груп; активне використання модальних дієслів, пасивного стану та наказових речень. Наведені ілюстративні приклади, джерелом яких є науково-технічні статті, монографії, мануали, інструкції інженерного спрямування. Матеріали роботи можуть бути використані в дослідженні лінгвокогнітивних і лінгвопрагматичних аспектів англійського науково-технічного дискурсу.

LINGUISTIC FEATURES OF SCIENTIFIC TECHNICAL DISCOURSE

Anpilohova Ye. D.

Postgraduate Student at the Department of English Philology and Linguodidactics

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6600-5849

yelyzavetaanpilohova@gmail.com

Key words: *discourse, scientific technical discourse, informativeness, professional communication, scientific writing.*

The paper examines the linguistic features of scientific technical discourse based on the material of scientific articles and monographs on engineering. The need to study the structural and lexical features of this discourse is due to the constant movement of science, its development, progress and, accordingly, the appearance of new specific terms, phrases, word combinations and collocations, as well as forms and methods of communication in the scientific and technical spheres. The definition of the concept of “scientific technical discourse” is given within the framework of the general linguistic phenomenon “discourse”. It is noted that the scientific technical discourse as the status-oriented one is an institutionally defined type of communication and aims to the exchange of scientific and technical information. Its pragmatic orientation and informativeness affect the linguistic and structural characteristics of the scientific technical text. It is highlighted that scientific technical texts reflect the cognitive functions of communicators, due to which text and discourse are as close to each other as possible in the field of scientific and technical information. The following features of the scientific technical engineering discourse are distinguished and analyzed in the paper: informativeness, accuracy and logical sequence of presentation; abbreviations and truncated words; availability of drawings, tables, sketches, formulas, calculations; specific terminology; use of language clichés; neologisms; unification of syntactic groups; active use of modal verbs, passive voice and imperatives. Illustrative examples are provided, the source of which are scientific and technical articles, monographs, engineering manuals and instructions. The materials of the paper can be used in the study of linguistic-cognitive and linguistic-pragmatic aspects of the English-language scientific technical discourse.

Постановка проблеми. Науково-технічні досягнення в сучасному світі є невід’ємною частиною суспільства, наше пізнання навколишньої дійсності відбувається саме крізь призму сприйняття таких відкриттів. Постійний рух науки, її розвиток, прогрес і відповідні зміни зумовлюють появу нових специфічних термінів, фраз, словосполучень і усталених висловів, що стосуються науково-технічного дискурсу. Отже, перед мовознавцями постає необхідність у вивченні структурних і лексичних особливостей даного дискурсу, зокрема й з урахуванням новостворених одиниць мови. Знання, розуміння та правильна інтерпретація як нових, так і тих, що вже існують, мовних елементів науково-технічного дискурсу мають прикладне значення: полегшують і роблять більш ефективним процес роботи спеціалістів у своїй сфері діяльності, а також сприяють успішній взаємодії звичайних людей із сучасними технологіями.

Проблему визначення поняття науково-технічного дискурсу та класифікацію його лексичних і структурних особливостей у своїх наукових роботах розглядають такі українські вчені, як Ф.С. Бацевич [1], С.В. Баранова [2], І.А. Бехта [3], М.О. Вакулєнко [4], Н.Є. Доронкіна [5; 6], О.М. Ільченко [7], В.І. Карабан [8; 9], І.С. Шевченко [10].

З-поміж іноземних мовознавців, чий науковий доробок присвячено вивченню дискурсу та його жанрових особливостей, можемо виокремити Е. Benveniste [11], Е. Buysens [12], Т.А. van Dijk [13], З. Harris [14], Д. Schiffrin [15], J.M. Swales [16].

Варто зазначити, що саме науково-технічний дискурс як об’єкт лінгвістичної науки зазнає динамічних змін у зв’язку з невинним науково-технічним прогресом і потребує постійної уваги мовознавців. Постає проблема аналізу, опису й

уточнення структурних і лінгвістичних характеристик науково-технічного дискурсу.

Метою роботи є розгляд специфіки визначення поняття «науково-технічний дискурс» у рамках загального лінгвістичного феномену «дискурс», опис і класифікація його лінгвістичних особливостей.

Об'єктом вивчення є англомовний науково-технічний дискурс, представлений у наукових статтях і монографіях інженерного спрямування.

Предмет вивчення – лінгвістичні характеристики англомовних науково-технічних інженерних текстів.

Основна частина. Поняття «дискурс» є одним із ключових у лінгвістиці та водночас полісемічним терміном: наприклад, у «Словнику основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики» можна знайти понад 15 його визначень [17]. Незважаючи на те, що дослідженню проблематики дискурсу присвячено багато наукових робіт у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці, натепер немає єдиного узагальненого визначення терміна «дискурс», оскільки воно є дискусійним поняттям. У наших дослідженнях за основу ми взяли таке визначення [17, с. 11]: дискурс – це «ситуативно зумовлена інтерсуб'єктна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію в життєвому просторі на основі надання мовної форми семіотичної значущості».

Сучасні вчені виділяють два основні типи дискурсу: статусно орієнтований (інституційний) і особистісно орієнтований (персональний). Інституційний дискурс – це мовний феномен, що характеризується «інтелектуальною взаємодією людей», а також «являє собою обмін інформацією в їх спільній професійній діяльності» [18, с. 7]. Однією з основних характеристик інституційного дискурсу є «обслуговування певного інституційно заданого типу комунікації» [19, с. 58]. Науково-технічний дискурс розглядається нами як підтип інституційного дискурсу. Ми приймаємо визначення науково-технічного дискурсу як «сукупність усіх вербальних і невербальних засобів, які використовує людина для обміну інформацією в науково-технічній сфері спілкування» [20, с. 169].

Як підкреслюють О.Б. Гургула та В.Д. Мельник [21, с. 310], учасники науково-технічної комунікації виконують когнітивні функції, засобом реалізації яких виступають науково-технічні тексти. На думку вчених, науково-технічні тексти «перебувають у тісному зв'язку з дискурсом – як усним, так і письмовим», а текст і дискурс «у жодному іншому стилістичному полі так не наближаються один до одного, як у науково-технічній інформації».

Науково-технічний дискурс за своїм цілепокладанням є інформативним. У своїй прагматич-

ній спрямованості науково-технічний дискурс має «домінантну комунікативну функцію», оскільки та інформація, яка передається за допомогою науково-технічного дискурсу, постає «ключовим елементом, який сприймається реципієнтом повідомлення через мовленнєвий акт» [2, с. 244]. У цій же роботі стверджується, що інформативність науково-технічних текстів впливає на їхню структуру, а також підкреслює їхню «предметність, однозначність, лаконічність і доказовість». Ми погоджуємось з тезою, що основне прагматичне завдання науково-технічного дискурсу полягає в донесенні визначених фактів та інформації до уваги читача.

У своїх дослідженнях, присвячених науково-технічному перекладу та його особливостям, вітчизняний мовознавець А.Я. Коваленко відзначає наявність складних синтаксичних конструкцій у тексті, його насиченість синтаксичними та лексичними штампами, поєднання безсуб'єктного способу викладу з вираженням суб'єктивної думки автора, широке використання символів, формул, таблиць [22, с. 111]. Як характеристики науково-технічного дискурсу також виокремлено лексичну, синтаксичну та композиційну стереотипізацію та регламентований характер використання емоційних можливостей.

Нами була проаналізована спеціалізована англомовна науково-технічна література, зокрема монографії та наукові статті інженерного спрямування, що дозволило виявити й узагальнити структурні та лінгвістичні особливості письмового науково-технічного інженерного дискурсу.

1. Інформативність і логічна послідовність – це перше, що варто виділити як відмітну рису науково-технічного дискурсу. Важливо зазначити, що використання образних засобів зведено до мінімуму, а основними характеристиками дискурсу виступають інформативність, точність, зв'язність тексту, чітка послідовність викладу. Точність викладу передбачає вибір однозначно прийнятних мовних одиниць і засобів. Інтелектуальна природа науково-технічного дискурсу зумовлює логіку мови та сувору послідовність викладу інформації.

2. Наявність аббревіатур або скорочення слів. Суспільний прогрес, цифровізація, збільшення потоку інформації зумовлюють появу все більшої кількості нових понять і відповідних аббревіатур. Вони забезпечують швидке написання та зберігають час і простір, оскільки дані передаються у стислому вигляді. До класичних аббревіатур науково-технічного інженерного дискурсу ми можемо віднести такі приклади: *AC* – *alternating current* (змінний струм), *FEA* – *finite element analysis* (метод скінченних елементів), *HRSA* – *head resistant super alloys* (жароміцні суперсплави).

Окремий вид аббревіатур становлять так звані «мішані аббревіатури». Ідея таких скорочень поля-

гає в тому, що вони поєднують у собі початкову частину від одного слова та кінець іншого слова, або першу літеру, яка є скороченням від одного слова, та інше слово цілком, наприклад: *H-bomb* – *hydrogen bomb* (воднева бомба), *X-ray* – *X-radiation* (рентген).

Ще одним підпунктом можемо виокремити аббревіатури-скорочення за кількома літерами, коли вказується лише початок слова або основні приголосні, які використані в цьому терміні, наприклад: *CTR* – *centre*, *DWG* – *drawing*, *ELEC* – *electrical*, *HOR* або *HORIZ* – *horizontal*, *NOM* – *nominal*, *MAX* – *maximum*, *MIN* – *minimum*, *TEMP* – *temperature*.

Ми також можемо виділити наявність у науково-технічному інженерному дискурсі акронімів, або аббревіатур, які складаються з початкових літер необхідного словосполучення-терміна, наприклад: *CAD* – *Computer Aided Design*, *CAM* – *Computer-Aided Manufacturing*, *IQC* – *Internal Quality Control*, *OQC* – *Outgoing Quality Control*.

Скорочені (усічені) слова теж можуть уважатися лінгвістичною особливістю, притаманною науково-технічним текстам. Прикладами таких слів слугуватимуть *cab* замість *cabin*, *enr* замість *engineer*, *lab* замість *laboratory*, *prof* замість *professional* тощо.

Ці короткі слова однаково вживаються як у типових документах (креслення, технологічні/маршрутні карти, посібники, інструкції, мануали, схеми тощо), так і в неофіційному спілкуванні чи неофіційному діловому листуванні.

У письмовому мовленні ми також досить часто можемо натрапити на скорочення одиниць фізичних величин: *Fahr* (*Fahrenheit*), *dB* (*decibels*), *gr*, *kg*, *km*, *m*, *m/s* (*meters per second*) тощо.

Однак варто зазначити, що інженерна сфера є великою галуззю знань, яка містить величезну кількість скорочень. Не всі аббревіатури зрозумілі кожному фахівцеві, оскільки ця сфера охоплює низку спеціалізованих областей. Отже, характер аббревіатур у тексті залежить від конкретної вузької спеціалізації. Так, наведені вище приклади взято з мануалу [23] для працівників металургійної промисловості.

Як відомо, сучасні технології й інтернет впливають на мову; для спрощення сприйняття великого потоку інформації обмін даними часто відбувається за допомогою символів, які легше засвоюються людиною. Отже, аббревіатури сприяють стисненню деяких даних у дискурсі, що робить його більш лаконічним.

3. Малюнки, таблиці, рисунки, формули, розрахунки. Відмітною рисою інженерного дискурсу є наявність креслень, зведених таблиць, математичних формул і розрахунків. Ці елементи зрозумілі тільки фахівцям в даній галузі. Такий текст

несе велике смислове навантаження та надає всю необхідну інформацію спеціалісту.

4. Термінологія є одним із найважливіших параметрів будь-якого типу дискурсу. Науково-технічна термінологія складається зі слів або словосполучень, що позначають поняття приладів, інструментів, механізмів, частин, робочих операцій тощо. У науково-технічному дискурсі специфічна термінологія несе значне смислове навантаження та є досить поширеною.

М.О. Вакуленко стверджує, що наявність специфічної термінології – це основна риса мовного характеру, притаманна науково-технічному дискурсу [4, с. 27]. Терміни набувають усталеного значення в кожній окремій професійній галузі, але вони можуть втрачати свій сенс і більше не сприйматися учасниками комунікативного процесу як щось однозначне та зрозуміле за межами професійного використання. Отже, серед основних лексичних складнощів для мовознавців під час роботи з науково-технічним дискурсом можуть бути саме терміни через їхню багатозначність залежно від контексту: у різних науках та сама мовна одиниця набуває різного значення та може мати множинне трактування.

Терміни та ключові слова, що використовуються в дискурсі, утворюють тезаурус, який допомагає зрозуміти конкретну галузь знань і формує цілісне уявлення про дискурс.

5. Неологізми. Ще одна особливість науково-технічного дискурсу – постійна поява неологізмів, що свідчить про інтенсивний розвиток науки та технологій. Причина виникнення неологізмів в інженерному дискурсі – потреба в описі нового винаходу/функції/приладу/технічного аспекту процесу тощо. Приклади неологізмів: *building biology* (екобудівництво); *de-risk* (зменшити ризик); *three-dimensional/2D modeling* (створення макетів на комп'ютері у тривимірному чи двовимірному просторі); *to science* (розв'язати проблему за допомогою наукового підходу); *to version* (створити нову версію чогось); *upgrade* (оновлення, модернізація програмного забезпечення, обладнання) тощо.

6. Мовленнєві кліше. У науково-технічних текстах активно використовуються шаблонні фрази й усталені вислови, зрозумілі комунікантам. Приклади мовленнєвих кліше: *an example is shown opposite/below/above*; *as a method of*; *be divided into*; *be necessary to limit*; *depends on*; *for a small/big amount of*; *for the purpose of*; *include the following*; *in most cases*; *it is stressed that*; *summing it up*; *the reason for this is*; *with the aid of* тощо.

7. Модальні дієслова. У технічній документації, інструкціях з експлуатації та техніки безпеки постає необхідність виразити можливість виконання визначених дій, дозвіл або заборону. Цим

пояснюється широке вживання модальних дієслів, як-от *can, may, must, need, should*.

8. Пасивний стан. Ще однією лінгвістичною особливістю науково-технічного дискурсу є інтенсивне використання пасивного стану. Це зумовлено тим, що часто виконавець дії очевидний або не такий значущий, як результат цієї дії.

9. Синтаксичні групи. Коли йдеться про структурні та лексичні особливості науково-технічного дискурсу, важливо зазначити і граматичний аспект, а саме – наявність значної кількості складнопідрядних речень і ускладнених речень. Ми також можемо зацентувати увагу на вживанні слів, що походять від злиття цілих синтаксичних груп: *air-powered tools* (замість *tools powered by air*); *carbide-reinforced steel* (замість *steel reinforced by carbide*); *noise-induced hearing loss* (замість *hearing loss induced by noise*); *work-related injuries and diseases* (замість *injuries and diseases related with work*).

Використання цих конструкцій акцентує увагу адресата на головній фразі, що несе основне смислове навантаження. Складні слова в науково-технічному дискурсі є звичайним явищем, оскільки вони допомагають зробити дискурс більш містким без втрати повноти картини.

10. Наказові (спонукальні) речення слугують ще однією характеристикою науково-технічного дискурсу, вони насамперед використовуються в інструкціях із застосування; їхня мета полягає в тому, щоб показати послідовність дій (інструкції), заборону або необхідність якоїсь дії. Наказові речення зазвичай не мають теми речень, оскільки в цьому немає потреби. Такі інструкції адресовані другій особі: *do not allow, do not change, do not use, keep, never check, remove, use*. Також можливе використання інших наказових речень, до складу яких входять такі присудки: *clean, don't attempt, don't drop, remove, replace, report, take care, turn on/off* тощо.

Висновки. Отже, науково-технічний дискурс є підтипом інституційного дискурсу і, як і будь-який мовний феномен, має свої лінгвістичні особливості, притаманні тільки йому. Виявлені та проаналізовані лінгвістичні особливості письмового науково-технічного інженерного дискурсу, що дозволяє проводити подальші дослідження цього явища, як-от вивчення екстралінгвістичних особливостей. Перспективними напрямками розроблення також вважаємо дослідження лінгвопрагматичних і лінгвокогнітивних аспектів науково-технічного інженерного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 250–253.
2. Сусіденко Є.М., Баранова С.В. Відтворення особливостей науково-технічного тексту в перекладі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 31. № 2. Ч. 2. С. 243–248.
3. Бехта І.А. Парадигматика наукових підходів до дослідження тексту. *Вербальні та невербальні особливості дискурсу різножанрової типології* : збірник наукових праць. Львів : ПП «Арал», 2006. С. 29–34.
4. Вакуленко М.О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 64 с.
5. Доронкіна Н.Є. Особливості дискурсу науково-технічних статей. *Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2013. С. 9–13.
6. Doronkina N.Ye. The features of causal link in technical research papers. *Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Філологія, педагогіка». 2015. Вип. 5. С. 63–68.
7. Ільченко О.М., Шелковнікова З.Б. Науковий дискурс: шляхи до (взаємо)розуміння. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2008. № 2. С. 131–139.
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. I. Вінниця : Нова книга, 2001. 271 с.
9. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. II. Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.
10. Шевченко І.С., Морозова О.І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / за заг. ред. І.С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 233–236.
11. Benveniste É. Problèmes de linguistique générale II. Paris : Gallimard, 1974. 288 p.
12. Buysens E. De l'abstrait et du concret dans les faits linguistiques : La parole – le discours – la langue. *Acta Linguistica*. Copenhagen, 1942. Vol. 3. Iss. 1. P. 17–23.
13. Dijk T. A. van. Introduction : discourse as a new cross-discipline. *Handbook of Discourse Analysis. Vol. 1 : Disciplines of Discourse*. New York : Academic Press, 1985. P. 1–10.
14. Harris Z.S. Language and Information. New York : Columbia Univ, Pr., 1988. 120 p.
15. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford UK & Cambridge USA : Blackwell, 1994. 470 p.

16. Swales J.M. Genre Analysis. English in academic and research settings. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 260 p.
17. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
18. Андрущенко В.П., Силадій І.М. Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях. *Вища освіта України*. 2018. № 1. С. 5–11.
19. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
20. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови. Тернопіль : Навчальна книга, 2000. 248 с.
21. Гургула О.Б., Мельник В.Д. Тексти науково-технічного стилю в перекладацькому аспекті. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 310–314.
22. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : підручник. Київ : Інкос, 2002. 317 с.
23. Code of practice on safety and health in the iron and steel industry. *International Labour Office*. Geneva. 2005. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/safework/documents/normativeinstrument/wcms_112443.pdf.
4. Vakulenko, M.O. (2009). Suchasni problemy terminolohii ta ukraïnskoi naukovoï terminohrafii [Modern problems of terminology and Ukrainian scientific terminology]. Kyiv : VPTs “Kyivskiy universytet” [in Ukrainian].
5. Doronkina, N.Ye. (2013). Osoblyvosti dyskursu naukovo-tekhnichnykh statei [Peculiarities of the discourse of scientific and technical articles]. *Vzaiemodiiia odynyts movy ta movlennia: komunikatyvno-kohnityvni, sotsiokulturnyi, perekladoznavchyi i metodychnyi aspekty: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnii konferentsii* [Interaction of language units and speech: communicative-cognitive, sociocultural, translational and methodical aspects: materials of the International scientific and practical conference]. Kyiv, 9–13 [in Ukrainian].
6. Doronkina, N.Ye. (2015). The features of causal link in technical research papers. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskiy politekhnichnyi instytut”. Seriiia “Filolohiia, pedahohika”* [Bulletin of the National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute”. Series “Philology, pedagogy”]. Issue 5, 63–68.
7. Ilchenko, O.M., & Shelkovnikova, Z.B. (2008). Naukovyi dyskurs: shliakhy do (vzaiemo) rozuminnia [Scientific discourse: ways to (mutual) understanding]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy* [Linguistics of the 21’st century: new research and perspectives], 2, 131–139 [in Ukrainian].
8. Karaban, V.I. (2001). Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Ch. I [Translation of English scientific and technical literature. P. I]. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
9. Karaban, V.I. (2001). Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury. Ch. II [Translation of English scientific and technical literature. P. II]. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
10. Shevchenko, I.S., & Morozova, O.I. (2005). Problemy typolohii dyskursu [Problems of discourse typology]. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen : monohrafiia / za zah. red. I.S. Shevchenko* [Discourse as a cognitive-communicative phenomenon: monograph / ed. I.S. Shevchenko]. Kharkiv : Konstanta, 233–236 [in Ukrainian].
11. Benveniste, É. (1974). Problèmes de linguistique générale II. Paris : Gallimard.
12. Buysens, E. (1942). De l’abstrait et du concret dans les faits linguistiques : La parole—le discours—la langue. *Acta Linguistica*. Copenhagen, Vol. 3, Iss. 1, 17–23.
13. Dijk, T.A., van (1985). Introduction : discourse as a new cross-discipline. *Handbook of Discourse Analysis, Vol. 1: Disciplines of Discourse*. New York : Academic Press, 1–10.

REFERENCES

1. Batsevych F. (2008). Problemy i terminolohichniy aparat suchasnoi linhvistychnoi prahmatyky [Problems and terminological apparatus of modern linguistic pragmatics.]. *Visnyk nats. un-tu “Lvivska politekhnika”*. Seriiia “Problemy ukraïnskoi terminolohii” [Bulletin of National University “Lviv Polytechnic”. Series “Problems of Ukrainian Terminology”], 620, 250–253 [in Ukrainian].
2. Susidenko, Ye.M., & Baranova, S.V. (2020). Vidtvorennia osoblyvostei naukovo-tekhnichnoho tekstu v perekladï [Reproduction of features of scientific and technical text in translation]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Seriiia “Filolohiia. Sotsialni komunikatsii”* [Scientific notes of the Tavri National University named after V.I. Vernadskiy. Series “Philology. Social communications”], 31 (2), Part 2, 243–248 [in Ukrainian].
3. Bekhta, I.A. (2006). Paradyhmatyka naukovykh pidkhodiv do doslidzhennia tekstu [Paradigmatics of scientific approaches to text research]. *Verbalna neverbalni osoblyvosti dyskursu riznozhanrovoi typolohii : zbirnyk naukovykh prats* [Verbal and non-verbal features of discourse of various genres typology : Collection of scientific papers]. Lviv : PP “Aral”, 29–34 [in Ukrainian].

14. Harris, Z.S. (1988). *Language and Information*. New York : Columbia Univ Pr.
15. Schiffrin, D. (1994). *Approaches to Discourse*. Oxford UK & Cambridge USA : Blackwell.
16. Swales, J.M. (1990). *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge : Cambridge University Press.
17. Martyniuk, A.P. (2011). *Slovyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky* [Dictionary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
18. Andrushchenko, V., & Syladii, I. (2018). *Poniattia pedahohichnoho dyskursu v suchasnykh naukovykh doslidzhenniakh* [The concept of pedagogical discourse in modern scientific research]. *Vyshcha osvita Ukrainy* [*Higher education of Ukraine*], 1, 5–11 [in Ukrainian].
19. Frolova, I.Ie. (2009) *Stratehiia konfrontatsii v anhlovnomu dyskursi : monohrafiia* [Confrontation strategy in English discourse: monograph]. Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
20. Ponomariv, O.D. (2000). *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy* [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Ternopil : Navchalna knyha [in Ukrainian].
21. Hurhula, O.B., & Melnyk, V.D. (2017). *Teksty naukovo-tekhnichnoho styliu u perekladatskomu aspekti* [Texts of scientific and technical style in the translation aspect]. *Molodyi vchenyi* [*Young scientist*], 3, 310–314 [in Ukrainian].
22. Kovalenko, A.Ya. (2002). *Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu : pidruchnyk* [General course of scientific and technical translation: textbook]. Kyiv : Inkos [in Ukrainian].
23. *Code of practice on safety and health in the iron and steel industry*. International Labour Office, Geneva. 2005. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/safework/documents/normativeinstrument/wcms_112443.pdf.

КОНЦЕПТ «МАТИ» У МОВОТВОРЧОСТІ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

Асмаковська Г. Г.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Криворізький державний педагогічний університет

пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

orcid.org/0000-0003-1494-2536

gannaglebivna@kdpu.edu.ua

Ключові слова: *концепт, мати, концептуальна картина світу, мовна картина світу, етнокультура, національно-культурна ідентичність, індивідуально-авторська інтерпретація, твори Б. Антоненка-Давидовича.*

У статті йдеться про особливості індивідуально-авторської репрезентації концепту МАТИ у творчому доробку Б. Антоненка-Давидовича, окресленого як один із головних концептів культурного та духовного життя народу, наскрізно втіленого в українській етнокультурі. Акцентовано на посиленні інтересу сучасної української лінгвістики до когнітивного аспекту дослідження мови у зв'язку з вивченням концептуальної картини світу крізь призму української літературної традиції. З'ясовано, яким чином мова інтерпретує світ, реалізуючи ментальні особливості нації та систему її цінностей. У науковій розвідці відзначено, що важливим і необхідним завданням є формування якомога повнішого уявлення про мовну картину світу українців, оприявлену в образі матері, що дає змогу говорити про українську національно-культурну ідентичність. Продемонстровано, що досліджуваний концепт постає як макроутворення, багатовимірна ментальна одиниця з багаторівневою динамічною структурою, виступає смисловим конструктором людської свідомості, який зберігає інформацію про фрагменти життя матерів, їхні стосунки з дітьми, родинні зв'язки тощо.

Визначено, що контекстуальне функціонування концепту МАТИ у прозових текстах митця засвідчує гармонійно-витончене, виважене поєднання авторської художньої реалізації концепту зі світоглядними орієнтаціями українського етносу. Описано та проаналізовано семантику мовних засобів, що утворюють ядро та периферію концепту з подальшим процесом когнітивної інтерпретації. Надано огляд типів семантичних компонентів, або смислових репрезентацій, цього концепту й окреслено наукову перспективу його дослідження в різних жанрах української художньої літератури.

Охарактеризовано змістовий потенціал концепту МАТИ, розширений епітетами, метафорами, образами-символами, що здійснюють сугестивний вплив на читача, а використання цих засобів зумовлено їхньою здатністю виступати інструментом пізнання об'єкта та його подальшої художньої реалізації. Проілюстровано особливості лінгвофілософського та художньо-естетичного втілення емоційно-особистісних якостей, психофізичних станів, культурно орієнтованих поведінкових тактик різних персонажів, через які, зокрема, репрезентовано концепт МАТИ в семантичному просторі прози Б. Антоненка-Давидовича.

THE CONCEPT OF “MOTHER” IN LANGUAGE CREATION OF B. ANTONENKO-DAVYDOVYCH

Asmakovska G. H.

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Kyryvi Rih State Pedagogical University

Gagarin ave., 54, Kyryvi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

orcid.org/0000-0003-1494-2536

gannaglebivna@gmail.com

Key words: *concept, mother, conceptual picture of world, linguistic picture of world, ethnoculture, national-cultural identity, individual author's interpretation, B. Antonenko-Davydovych's works.*

The article deals with the peculiarities of the individual and authorial representation of the MOTHER concept in the creative work of B. Antonenko-Davydovych, outlined as one of the main concepts of the cultural and spiritual life of the people, thoroughly embodied in Ukrainian ethnoculture. Emphasis is placed on increasing the interest of modern Ukrainian linguistics in the cognitive aspect of language research in connection with the study of the conceptual picture of the world through the prism of the Ukrainian literary tradition. It is clarified how the language interprets the world, realizing the mental features of the nation and its system of values. In scientific research, it was noted that an important and necessary task is the formation of as complete a picture as possible of the linguistic picture of the world of Ukrainians, manifested in the image of the mother, which makes it possible to talk about the national and cultural identity of Ukrainians. It is demonstrated that the researched concept appears as a macroformation, a multidimensional mental unit with a multilevel dynamic structure, acts as a semantic construct of human consciousness, which stores information about certain fragments of mothers' lives, their relationships with children, family ties, etc.

It was determined that the contextual functioning of the MOTHER concept in the artist's prose texts testifies to a harmoniously refined, balanced combination of the author's artistic realization of the concept with the worldview orientations of the Ukrainian ethnic group. The semantics of linguistic means forming the core and periphery of the concept with the further process of cognitive interpretation were described and analyzed. An overview of the types of semantic components, or semantic representations, of this concept was provided and the scientific perspective of its research in various genres of Ukrainian fiction was outlined. The content potential of the MOTHER concept was characterized, expanded by epithets, metaphors, images-symbols that exert a certain suggestive influence on the reader, and the use of these means is determined by their ability to act as a tool for object recognition and its further artistic embodiment. The peculiarities of the linguistic-philosophical and artistic-aesthetic embodiment of emotional-personal qualities, psychophysical states, culturally oriented behavioral tactics of various characters were illustrated, through which the concept of MOTHER is particularly represented in the semantic space of B. Antonenko-Davydovych's prose.

Постановка проблеми. Важливою ознакою філологічної науки XXI ст. є тенденція до осмислення феноменів мови та культури в концептуальній парадигмі, адже саме концепти уможливають вивчення особливостей національного світобачення, вказують на ціннісне ставлення лінгвоспільноти до відповідного культурного явища. Це стимулює науковців досліджувати кон-

цепти крізь призму перцептивного, когнітивного, культурного досвіду мовносія, з урахуванням його знань, досвіду, ціннісно-вольової та морально-етичної характеристики, а також отриманого вербального досвіду. Такий підхід визначає шляхи осмислення мови як «способу організації, передачі знань, уявлень людини про світ, а мовної картини світу – у нерозривному зв'язку з концеп-

туальною картиною світу, позамовною дійсністю та культурою народу, що дає змогу проникнути у глибини національного способу мислення» [1, с. 298].

Способи вербалізації тих чи тих концептів у художньому просторі є, як відомо, результатом творчої уяви митця, його внутрішніх мотивів, зовнішніх впливів, психоемоційного стану, етнокультурної та расової приналежності, відповідно до яких автор конструює нову реальність, художні образи тощо. За таких умов можемо стверджувати, що «творіння автора» – літературний твір – відображає передусім особливості авторського світобачення, а сформовані впродовж тривалого періоду ціннісні орієнтири національної культури доповнюються письменницькими світоглядними позиціями, естетичними й морально-етичними ідеалами, політичними чи релігійними вподобаннями тощо. У такий спосіб актуалізуються ментально-культурні значення та смисли, уже почасти відомі читачеві, які, проте, розширюють його концептуальну картину світу. Інакше кажучи, автор надає концепту індивідуального звучання, посилює його змістову площину, відмінну від загальномовної. Тому дослідження кожного окремого концепту авторської художньої системи оприявлює загальнокультурні універсалиї через мовні одиниці з урахуванням структури людського знання, ментальних процесів та індивідуально-авторських пошуків.

Теоретичне підґрунтя для вивчення поняття «концепт» як культурної, когнітивної універсалиї закладено у працях М. Алефіренка, А. Вежбицької, Н. Венжинович, С. Жайворонка, І. Голубовської, В. Кононенка, З. Коцюби, Ж. Краснобаєвої-Чорної, М. Полюжина, О. Селіванової, Н. Шарманової й інших науковців [1; 2]. У сфері словесно-художньої творчості концепт вивчали С. Бартіш, К. Білобровська, Т. Вільчинська, К. Голобородько, О. Забуранна, О. Задорожна, Ж. Колоїз, В. Кононенко, Т. Космеда, Л. Кравець, М. Марусяк, А. Саїк, М. Скаб, Н. Совтис, О. Цапок, С. Шуляк та інші [3–7]. Отже, як засвідчує аналіз наукових джерел, до висвітлення питань про концепти та концептуальну картину світу повсякчас виявляють посилений інтерес як мовознавці, так і літературознавці, що надає широке поле діяльності для вирішення дослідницької проблеми, заявленої в нашій науковій розвідці.

Концепт *МАТИ*, актуалізований у межах творчого доробку Б. Антоненка-Давидовича, донині так і не став об'єктом спеціального наукового зацікавлення. Уважаємо, що дослідження концептів у зв'язку з індивідуально-авторською картиною світу залишається важливим і актуальним завданням мовно-літературної царини, зумовленим недостатністю та необхідністю вивчення вербалізації цього концепту як складника укра-

їнської мовної картини світу, що репрезентує національно-культурну ідентичність етносу крізь призму авторського тексту та засвідчує об'єктивацію в мовотворчості письменника уявлень, знань людини про важливі феномени культури.

Мета наукової статті полягає у виявленні структури концепту *МАТИ*, особливостей його семантичного наповнення й індивідуально-авторської інтерпретації. Для досягнення окресленої мети передбачено розв'язання таких завдань: 1) узагальнити теоретичні положення про «концепт», зважаючи на когнітивний, культурологічний, лінгвістичний і літературознавчий підходи; 2) виявити специфіку репрезентації концепту *МАТИ* в художніх текстах Б. Антоненка-Давидовича; 3) дослідити особливості вербалізації зовнішнього вигляду та поведінки матері в мовотворчості автора; 4) простежити особливості метафоризації концепту *МАТИ* у світоглядній палітрі митця.

Об'єкт дослідження – концепт *МАТИ* як складник української концептуальної картини світу.

Предметом аналізу є структура та семантика концепту *МАТИ*, його ціннісно-смісловне наповнення, особливості репрезентації у творчій манері Б. Антоненка-Давидовича.

Джерельною базою стали текстові фрагменти, виокремлені шляхом суцільної вибірки із прози автора («Слово матері» [8], «За ширмою» [9]).

Виклад основного матеріалу дослідження. Постаті матері у творчості Б. Антоненка-Давидовича відведено одне із центральних місць, а жіночі образи, що втілюють образ матері, формують ядро й периферію відповідного концепту. На думку М. Скаб, «до змісту концепту потрібно йти від семантики, яку, однак, треба змодельовати так, щоб не залишити поза увагою різні її аспекти» [6, с. 51]. Тому ключовими етапами вивчення концепту *МАТИ* є «побудова поля, аналіз і опис семантики мовних засобів, що входять у номінативне поле концепту, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, що формують концепт як ментальну одиницю тощо» [10, с. 60]. У лексикографічних працях зазначено, що *мати* – це «1. Жінка стосовно дитини, яку вона народила. // Жінка, що має або мала дитину; Про що-небудь дуже близьке, рідне. <...> 2. Самиця стосовно своїх малят» [11, с. 514]. Словникова дефініція, як відомо, дає лише загальне уявлення про значення слова (чи поняття), що спонукає науковців здійснювати аналіз різних концептів, виділяючи так зване ядро й периферію. Як зазначає А. Саїк, функціонування концепту в різноманітних контекстах, вплив на нього світоглядної системи етносу детермінує його зміст [7, с. 117]. Узагальнення теоретичних напрацювань з теми дослідження й інтерпретація фактичного матеріалу дають підстави стверджу-

вати, що мовно-психологічні засади розкриття образу-архетипу матері потребують наукових пошуків, що виходить за межі мовного аналізу.

Концепт *МАТИ* вживається Б. Антоненком-Давидовичем для створення художнього твору і стає інтелектуальним стрижнем, центровим компонентом в утворенні метафор і символів загалом, адже концепти найчастіше виявляються на рівні саме символів, витворюючи вишукану структуру тексту. У цій структурі концепт є складною надбудовою, синтезом індивідуально-авторського розуміння із традицією його національного вживання, а також із загальнолюдською, первісно міфологічною моделлю світу [3, с. 91].

У творчому доробку Б. Антоненка-Давидовича концепт *МАТИ* представлений досить виразно та яскраво. У семантичній структурі лексичного значення слова *мати* можемо виокремити декілька семантичних компонентів (далі – СК), або смислових репрезентацій (М. Марусяк, А. Саїк [5; 7]).

СК «та, що народжує, дає життя, виховує, оберігає, уособлення затишку й тепла». У межах семантичного наповнення лексеми *мати* фіксуємо і смислово реалізацію відповідного концепту «та, що народжує, дає життя», представлену в оповіданні «Слово матері»: «Збентежений і вражений, оглянувся я довкола і побачив *колиску*, прив'язану до сволака, якої в нашій хаті досі не було. Я здивовано зазирнув у неї здала, коли це раптом там щось чмигнуло й заверещало. Це була моя сестричка, яку *мати породила* вчора, після чого й занедужала так» [8]. Наведена текстова ілюстрація репрезентує біологічну властивість жінки народжувати дітей, що в народній традиції вважають її призначенням на землі, природним даром, закладеним у фізіологічні можливості жіночого організму. Відповідно звертаємо увагу на лексеми-актуалізатори, а саме: *породила*, що акцентує на тих діях, які виконує жінка під час пологів (після завершення цього процесу її називають породіллею); *коліска*, що являє собою особливе, сакральне місце, де починається життя кожної людини, тому й символізує новонароджену істоту, її перші кроки в цьому світі.

Натомість у романі «За ширмою» сюжетна лінія не передбачає народження дітей у матері головного персонажа, адже читач знайомиться з нею у зрілому віці і всі події, які так чи так демонструють поведінку матері, її життя в родині, виконання материнської ролі, спостерігаємо крізь призму спогадів її сина, її переживань і роздумів про власну долю. Наприклад, в одному з епізодів думки дорослого чоловіка, у якого підрастає син, досвідченого лікаря, демонструють суспільні уявлення про материнську любов, яку автор зумисне підкреслює атрибутивним компонентом *свята*, а також здатність до самопожертви, самовідда-

ність: «*Як і багато інших, він ще з дитинства звик вважати, що матері за якимось прадавнім неписаним законом повинні любити своїх дітей, віддавати їм усе своє життя, відмовляти собі в усьому задля дітей, заглядати їм в очі з тою святою материнною любов'ю, яку діти звичайно не цінують, яка часто надокучає їм, навіть драгує <...>*» [9].

Образ матері залишається в дитячих спогадах на все життя, тому особливо емоційними постають у канві художнього тексту фрагменти минулого, пов'язані з материнською ласкою, забавлянням дитини, пестощами, лагідними дотиками, які колись заспокоювали й надавали почуття захищеності й затишку. Наведемо відповідний уривок: «*Олександр Іванович не бачив через ширму, але до дрібниць уявляв усю дальшу сцену. Колись давно-давно так потішала мати і його, і це так само враз заспокоювало Олександра Івановича, як тепер його Васю. Мати помалу загинає до крихітної рожевої долоньки малюсінкї пальчики, починаючи з мізинця, і над кожним пестливо примовляє <...> і йому раптом захотілося вискочити з свого захоронку, кинутись до матері і, як колись у дитинстві, уткнути свою голову в її коліна. Щоб нічого не бачити й не чути. Лиш – материну теплу руку, що ніжно пестить його по голові. Лиш чути її тихий голос*» [9].

2. СК «мати – найрідніша людина». Любов до матері у смисловому навантаженні творів Б. Антоненка-Давидовича наявна в багатьох текстових фрагментах, де її постать оцінено як людину, що дається тільки раз і на все життя, а її втрату вважають непоправним лихом, як власне й для жінки втрата дітей є найстрашнішим горем. Наприклад: «*Я був тоді в батьків одинак, то чи ж дивно, що матері на саму думку про розлуку зі мною серце розривалося*» [8]. Власне *мама*, як найрідніша людина у світі, для більшості людей викликає приємні асоціації, особливо затребуваними є в ситуаціях спілкування між рідними зменшувально-пестливі форми, як-от: *мамуся, мамочка, матуся*, про що свідчить така текстова ілюстрація: «*Як давно я не називав її так!*» – *журно подумав Олександр Іванович, вдивляючись у материне лице, що від слова «мамочка» одразу зяясніло, наче помолодило, і її сумні очі нараз огріли його таким лагідним, люблячим поглядом, аж йому захотілось, як колись у далекому дитинстві, міцно обійняти її і поцілувати*» [9].

3. СК «мати – найвищий авторитет». Проаналізований текстовий матеріал свідчить про те, що особі матері надається, окрім особливого статусу в житті дитини, також й уявлення про сильну й непохитну у власних переконаннях людину, наділену великим життєвим досвідом, який, за народною мораллю, має перейняти дитина. Наприклад:

«*Нашим дітям часто бракує належної пошани до батьків, що вони не слухаються і слово матері вже мають за ніщо*» [8]; «*Починаючи сам ніяковіти під тим, сповненням докору, образи й болю, материним поглядом*» [8]. Відповідно й реакція матері на неправильну поведінку сина описана Б. Антоненком-Давидовичем досить експресивною, зважаючи на всі аспекти невербального вираження переляку та здивування: «*Матері аж рогач випав з рук. Вона схопилась рукою за щокую й широко розкритими, переляканими очима дивилась на мене. Наче перед нею стояв не я, а якийсь ошуканець, що спритно начепив на гімназичну форму дорогий дитячий образ її сина*» [8]. Ідеалізм матері передається її дітям шляхом виховання, заучування визначених морально-етичних принципів, які переймає наступне покоління і надалі сповідує чи не сповідує, здійснюючи певні вчинки, обираючи власну життєву дорогу: «*Це ж вона, моя покійна мати, сказала колись мені, як свій заповіт: з панями не водись, з багатими не знайся <...> Як же я міг переступити через її останнє святе слово? <...>*» [8].

4. СК «мати – цілий світ». Для немовляти матір постає як уособлення багатогранного, цікавого світу, у який воно народилося й має пристосовуватися, розвиватися, пізнавати його. У зрілому віці така психологічна прив'язаність трансформується в інший тип стосунків, однак дитячі переживання можуть «виринати» як окремі гешталти, супроводжувані емоційними реакціями, різноманітними за характером, як-от: «*Перед Олександром Івановичем лежала розгорнута книга, але думки його були – за ширмою. І якесь дивне мішане почуття – чи то заздроців до щирої, безпосередньої радості малого, чи то ревноців, що син у своїй біді побіг не до нього, а до баби, чи жалю за чимось неповторним, втраченим не знати де й коли, – поволі опанувало його. А за ширмою знову лагідно примовляла мати*» [9]. Екзистенційні моделі особистості крізь призму почуттів до матері Б. Антоненко-Давидович майстерно прописує в момент усвідомлення головним героєм твору смертельної хвороби в дорогої людини, що у свідомості сина набуває всесвітніх масштабів. Наприклад: «*Але це була його мати, мати, що жила з ним поруч, яку він бачив щодня, мати, яка перед його очима марніла, сохла, згасала, а він нічого того не помічав! Не помічав – і як лікар, і як син <...>*» [9].

5. СК «мати – совість, милосердя, справедливість, здатність до самопожертви». Окремі морально-етичні категорії відтворені як особистісні риси матері головного персонажа Олександра Івановича. Автор надає цій хворій, знесиленій і морально, і фізично, жінці силу духу протистояти викликам долі, виконуючи материнську місію

попри всі негаразди. Одарка жаліє сина, береже його від негативних переживань, повсякчас даруючи свою любов самовіддано, без нарікань: «*Ну, де ж там старій докучати синові своїми недугами, коли він приходить з тої лікарні такий часом стомлений, що аж жаль бере на нього дивитись*» [9]. Жінка, не жаліючи власне здоров'я, ігноруючи особистий добробут, намагалася поліпшити життя сина, пожертвувати всім заради його блага, а саме: «*Лише тепер він дізнався, що мати ходила по людях проти білизну, білити стіни й мити підлоги. Навесні вона копала, як дівка-наймичка, городи, а взимку часто навіть рубала дрова <...>*» [9]. Як бачимо з наведеного фрагмента, не вся робота була під силу матері: наймачками зазвичай уважають молодих дівчат, а рубати дрова, очевидно, є здебільшого чоловічою важкою фізичною працею.

Милосердя закладено в життєві позиції жінки-матері через її ставлення не лише до власних дітей, онуків, родини загалом, але й у зв'язку зі світом природи, ставленням до тварин, про що свідчать стосунки Одарки з однооким, занехаяним, бездомним псом. Наприклад: «*Мені жаль її, Саику. Вона ж бо така нещасна! – тихо промовила мати й повагом підвелась від землі*» [9].

6. СК «мати – берегиня роду, звичаїв, традицій». Низка прикладів із проаналізованих творів митця вказує на функціональну позицію матері як оберега для родини, коли її сприймають захисницею сімейного вогнища й давніх традицій. Наприклад: «*Мати була старосвітська жінка, міцно держалась старовини й боялась усякої новизни, а надто всього «городського». Город, де повнісінько панства й усяких пройдисвітів та злодіїв, видавався їй проклятим місцем*» [8] тощо.

7. СК «мати – турбота і піклування». Досить поширеними у творах Б. Антоненка-Давидовича є контексти, у яких оприявлено ототожнення матері з такими духовно-моральними категоріями, як доброта, турбота, любов. Очевидно, що названі реалії є загальнолюдськими універсаліями, однак текстове оточення надає їм індивідуально-авторських рис. Наприклад: «*Захворіла – треба лежати; без тебе все зробиться, – буркнув він, не криючи свого невдоволення. – Так ти ж знову підеш голодний <...> – ніби виправдовуючись, промовила мати й важко зітхнула*» [9]; «*Колись у Переяславі вона мала навіть свою корову, пила того молочка досхочу, ще й добрим людям давала. Але корову довелось продати, коли сини подались учитись до Києва й Москви*» [9]. Автор майстерно демонструє надзвичайну самовідданість матері власним дітям, звертаючи увагу читачів на синівську байдужість, його споживацьку натуру: «*А згодом забув і про це пальто, як забув уже про модельні черевики, а ще раніше забулися дитячі*

цяцьки, гарячі материні пиріжки з м'ясом, що були так давно-давно, ще на світанку життя <...>» [9].

8. СК «мати – працювистість». Варто зауважити, що з описаними вище семами безпосередньо пов'язано поняття «праця», адже сільська українська жінка не уявляла свого життя без клопотів по господарству, цього вимагала й потреба в забезпеченні родини. Наприклад: *«Річ у тім, що мати Олександра Івановича, яка звичайно куховарила в домі, відколи переїхала до них з України, з учораїнього вечора лежала в ліжку з приступом малярії, і тому сніданок мусила готувати дружина»* [9]; *«Працювала все своє життя, щоб спочити по-справжньому тільки в цьому вагоні серед випадкових, чужих людей <...> А її поневіряння вже тут, в Узбекистані, в моїй недоладній сім'ї, де вона відбувалась за всіх, а жила – за ширмою! <...>»* [9] тощо.

9. СК «мати – земля, рідний край». Образ матері у творчості письменника співвідноситься з образом рідної землі, Батьківщини, до якої завжди повертаються думки, спогади, особливо у зрілому чи літньому віці, тому для автора важливо було вербалізувати духовне прагнення людини бути похованою на власній землі. Наприклад: *«Таж у Києві є прекрасні хірурги й усі клінічні умови! А головне, якщо мати помре, то він принаймні поховає її в рідну землю, як того, хоч і не каже, та – він добре знає – хоче його мати. Якщо вже судитиметься так, то він одвезе її тіло до милого їй Переяслава і поховає її на цвинтарі поряд з батьком <...>»* [9]; *«Ні, вона їде з сином на ту далеку, святую землю, де вона народилася, де сплять вічним сном її батьки й прадіди, де годиться і їй схилити свою голову <...>»* [9].

Ностальгію й відверті страждання від розлуки з рідною домівкою втілено в перцептивних образах-спогадах про криничну воду, річкові багатства рідного краю, а саме: *«Ох, якби хто водички приніс напитися! У роті все пересохло, така спрага! Та ще якби не тутешньої, каламутної, а нашої – криничної води або ще з Трубайла, з Альти чи з Дніпра самого напитися!.. Пила б вона, пила ту воду рідної землі і не могла б напитися. І від тої чистої, прозорой, холодної води повернувся б до неї і сили»* [9].

10. СК «мати – духовне наставництво, віра в Бога». Образи жінок-матерів в авторській інтерпретації Б. Антоненка-Давидовича розкрито, зокрема, й у зв'язку із християнськими цінностями, поняттям віри. Місія матері в житті дитини розширюється від власне біологічної функційної закономірності до надважливої сутності – бути наставницею власній дитині, прикладом для наслідування, орієнтиром на шляху до Бога тощо. Наприклад: *«От тільки щодо церкви вони не*

зійшлись трохи: батькові було байдуже – чи є та церква, чи нема, а мати не пропускала жодної неділі, щоб не піти на службу божеу. Навертала вона до церкви й мене, і я часто бачив, як зворушували її в церкві малозрозумілі божественні слова з «святого письма»» [9].

Покірність власній долі пронизують образи жінок-матерів, яким у уста вкладено сумлінна терплячість й сила волі, уміння сприймати своє життя таким, яким воно є, а саме: *«Так, мати ні на що не скаржилася. Ніколи не нарікала вона на свою долю. А коли доля, що одних чомусь пестить, а інших несправедливо обминає своєю ласкою, підсувала їй нове горе, нову біду, вона тільки журно казала: «Так судилося <...>», «Не так сталося, як гадалось <...>». Із дивовижною покорою несла далі до невідомої мети своє горе, свою любов, своє надламане сиротливе життя <...>»* [9].

Окремих зауваг заслуговують дихотомії «мати – дитина», «мати – батько», «мати – невістка», «мати – мачуха», які представлені у творах Б. Антоненка-Давидовича досить широко, мають різноманітні вияви і почасти проілюстровано попередньо в розгляді семантичних компонентів концепту МАТИ. Наприклад, непрості стосунки матері й сина репрезентовано в таких контекстах: *«Олександр Іванович хотів знову викликати в собі обурення, та, коли погляд матері дійшов йому до самого дна душі, він, ніяковіючи, почув, що більше не може обурюватись»* [9]; *«<...> він почав придивлятися до матері й став з нею помітно лагідніше обходитись. Йому було жаль старої, самотності і туги якої він уперше тоді побачив»* [9]; *«Чи вам ваша мати ніколи не скаржилася на свої недуги? Чи ви самі не помічали, що з вашою матір'ю негаразд? <...>»* [9]; *«Ці ледве чути сказані слова пролунали йому, як грізний вирок. Вирок – не лікареві Постоловському, що прогледів у хворої рак, а – синові, Саишкові, що не помічав, як коло нього згасало життя його матері <...>»* [9].

Образ батька як старшого в родині, виконавця всіх необхідних обрядів, пов'язаний із забезпечення порядку в сім'ї, її матеріальних благ, тому він доповнює концепт МАТИ семами «покірність», «поступливість» і водночас «розсудливість», «мудрість», «почуття власної гідності». У традиційній культурі українців чоловік (батько) і жінка (мати) постають пов'язаними одне з одним як побутовими реаліями, так і духовно-моральним нормами, як-от: *«Такою ж була і моя мати, яку батько взяв із бідного, але гордого роду. В усьому вона була до пари, не дорікала, коли випадали нестатки, і не пишалася, коли в хаті заводилася яка зайва копійчина. Була розсудлива, не по літах поважна і статечна»* [8]; *«Набідкалась, напла-*

калась мати, та хоч як їй гірко було, а мусила скоритись: *батько – голова сім'ї, споконвіку так заведено*» [9] тощо.

Майстерно зіставлені у творах автора образи невістки та свекрухи, які не ладнають, стосунки їхні не склалися, зважаючи на ментальну й культурну прірву, національну приналежність. У романі «За ширмою» невістка Одарки, матері головного персонажа, постає перед читачем зніженою, міською жінкою, з якою її син познайомився в Москві. Для молоді дружини поважного лікаря є чужими українські родинні цінності, вона не тяжіє до праці, байдужа до власного сина, вболіває за матеріальні блага більше, ніж за благополуччя рідних людей. Наприклад: *«А надто ця неможлива свекруха, його мати! Ніна Олександрівна звертається до неї принципово тільки на ім'я та по батькові, навмисно, як здається Олександрові Івановичу, підкреслюючи надто вже чіткою вимовою її досить-таки простецьке, так би мовити, плебейське ім'я – Одарка. З нею Ніні Олександрівні доводиться ділити й господарчі турботи, в яких вона бере на себе організаційну частину, а виконання лишає свекрусі»* [9]; *«Вона ж бо – свекруха; так уже повелось на світі, що свекрух не дуже люблять невістки; так і Сашкові ж з нею не з медом! Він мовчить, нічого не скаже матері, – таїть у собі, та мати все бачить, усе чує <...> Не любить невістка її сина; ой не любить вона її Сашка!»* [9].

Свекруха, попри всі негаразди та примхи невістки, проявляє материнську мудрість, накопичену роками, не бажає нікому зла: *«Хоч і потерпілася стара від неї, не приведи, Господи, нікому такого зазнати, та не зичила вона невістці лиха. Ні, ні! Хай обмине її лиха година, хай живе вона в злагоді та любові з її Сашком і хай не затьмаряться їм їхні літа без неї. Бо таки, хоч яка не є там, а все ж – мати його дитини і жінка йому. Хай!.. І стара приязно посміхнулася наостанку й невістці. Живіть з миром, будьте щасливі всі!»* [9].

В оповіданні «Слово матері» Б. Антоненко-Давидович уводить у сюжетну лінію образ мачухи як простої жінки, яка з добротою ставиться до осиротілих дітей, дбає про них. Наприклад: *«Мачуха була з простих, видати, незлостива, сумирна жінка, сама вже вдова. Дітей у неї не було, тим-то ми з Настею не мали причини ремствувати, що вона, обділяючи, кривдить нас. Та й батько, якби дізнався, не потерпів би того. Як і мати колись, вона пильнувала, щоб на мені була чиста та ціла одежа, щоб не був голодний, не скажу, щоб і сварила коли вона мене, хоч і бувало за що. Та все ж заступити мені рідної матері вона не могла»* [8]; *«Я ж з першого дня дивився на мачуху вовкувате й через неї не держався дому.*

Я не міг їй простити, що вона посіла в нашій сім'ї те святе місце, яке могло належати тільки матері» [8]. Інших контекстів, які засвідчували би розкриття концепту МАТИ крізь призму стосунків дітей з новою дружиною батька, у процесі аналізу художніх текстів не виявлено.

Висновки і перспективи подальших розробок. Як показав аналіз контекстів, у яких репрезентовано концепт МАТИ в письменницькій практиці Б. Антоненка-Давидовича, художній образ матері є фрагментом української етнокультури та формує складову частину концептуальної картини світу. Досліджуваний концепт об'єднує інформацію про всі ознаки реалії, що дало змогу виокремити в його змісті такі складники: мати народжує, дає життя, виховує, оберігає, є уособленням загишки й тепла; мати є найріднішою людиною протягом усього життя, найвищим авторитетом; мати формує цілий світ; асоціюється з такими філософсько-світоглядними поняттями, як совість, милосердя, справедливість, здатність до самопожертви; матір традиційно вважають берегинею роду, звичаїв, традицій; вона транслює турботу та піклування; образ матері постає мірилом працьовитості людини. У колективній свідомості народу мати постає як образ рідної землі, рідного краю, сфокусований на духовній сфері людини, репрезентує духовне наставництво, віру в Бога. Концептуальне навантаження творів митця потребує подальших розвідок, зокрема, на детальнішу увагу заслуговує також інтерпретація у структурі тих чи тих концептів лінгвоментальних складників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н. Вербалізація концептів батько і мати у фраземах української мови (на матеріалі творів Т.Г. Шевченка). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2014. Вип. 1. С. 298–300.
2. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. 248 с.
3. Баргіш С. Культурні моделі концепту «материнство» та способи їх реалізації у дитячій поезії: на матеріалі творчості Марійки Підгірянки. *Studia Methodologica*. 2011. Вип. 31. С. 192–197.
4. Колоїз Ж. Лінгвопоетична репрезентація концепту МАТИ. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 546–564.
5. Марусяк М. Структура концепту «мати» в епістолярії В. Стефаніка. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2008. Вип. 428–429. С. 196–200.

6. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.
7. Саїк А. Аналіз концепту мати в романі Любові Голоти «Епізодична пам'ять». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 116–124.
8. Антоненко-Давидович Б. Слово матері : оповідання. URL: <https://osvita.ua/school/literature/a/79226/>.
9. Антоненко-Давидович Б. За ширмою : роман. URL: <https://osvita.ua/school/literature/a/79136/>.
10. Маркова О. Експлікація концепту ПАТРИОТИЗМ у мові друкованих ЗМІ України ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук. Суми, 2018. 216 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
4. Koloiz, Zh.V. Linhvopoetychna reprezentatsiia kontseptu MATY [Linguistic representation of the concept of MOTHER]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2013. Vyp. 9. S. 546–564 [in Ukrainian].
5. Marusiak M. Struktura kontseptu “maty” v epistolarii V. Stefanyka [The structure of the concept of “mother” in V. Stefanyk’s epistolary]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha. Chernivtsi*, 2008. Vyp. 428–429. S. 196–200 [in Ukrainian].
6. Skab, M. Zakonomirnosti kontseptualizatsii ta movnoi katehoryzatsii sakralnoi sfery [Patterns of conceptualization and linguistic categorization of the sacred sphere]. *Chernivtsi : Ruta*, 2008. 560 s. [in Ukrainian].
7. Saik, A.V. Analiz kontseptu maty v romani Liubovi Holoty “Epizodychna pamiat” [Analysis of the concept of mother in Lyubov Golota’s novel “Episodic Memory”]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia “Filolohiia. Sotsialni komunikatsii”*. T. 31 (70). № 4. Ch. 1. 2020. S. 116–124 [in Ukrainian].
8. Antonenko-Davydovych, B.D. Slovo materi : opovidannia [Mother’s word : a story]. URL: <https://osvita.ua/school/literature/a/79226/> [in Ukrainian].
9. Antonenko-Davydovych, B.D. Za shyrmoiui : roman [Behind the screen : a novel]. URL: <https://osvita.ua/school/literature/a/79136/> [in Ukrainian].
10. Markova, O.M. Eksplikatsiia kontseptu patriotyzm u movi drukovanykh ZMI Ukrainy KhKhI stolittia : dys. ... kand. filol. nauk [Explication of the concept of PATRIOTISM in the language of print media of Ukraine of the 21’st century]. *Sumy*, 2018. 216 s. [in Ukrainian].
11. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V.T. Busel. *Kyiv ; Irpin : VTF “Perun”*, 2003. 1440 s. [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Venzhynovych, N. Verbalizatsiia kontseptiv batko i maty u frazemakh ukrainiskoi movy (na materialii tvoriv T.H. Shevchenka) [Verbalization of the concepts of father and mother in the phrasemes of the Ukrainian language (based on the works of T.G. Shevchenko)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia “Filolohiia. Sotsialni komunikatsii”*. 2014. Vyp. 1. S. 298–300 [in Ukrainian].
2. Kononenko, V. Kontsepty ukrainiskoho dyskursu : monohrafiia [Concepts of Ukrainian discourse : monograph]. *Kyiv ; Ivano-Frankivsk : Plai*, 2004. 248 s. [in Ukrainian].
3. Bartish, S. Kulturni modeli kontseptu «materynstvo» ta sposoby yikh realizatsii u dytiachii poezii: na materialii tvorchoosti Mariiky Pidhირianky [Cultural models of the concept of “motherhood” and ways of their implementation in children’s poetry: based on the work of Mariyka Pidhiryanka]. *Studia Methodologica*. 2011. Vyp. 31. S. 192–197 [in Ukrainian].

STANDARDIZATION VS SPECIFICITY: A STYLISTIC APPROACH TO CONVERGENCE AND DIVERGENCE IN ENGLISH BUSINESS DISCOURSE

Babelyuk O. A.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
Kleparivska str., 35 Lviv, Ukraine
SAR, Visiting Professor in the Discipline of English and Writing
Faculty of Arts and Social Sciences,
University of Sydney
NSW 2009, Sydney, Australia
orcid.org/0000-0003-4837-1225
babelyuko@gmail.com*

Key words: *Business English, business discourse, stylistic peculiarities, cross-cultural business communication, stylistics.*

The globalized world necessitates effective communication across business landscapes. This paper explores the interplay between standardization and specificity in written business discourse, focusing on English. While globalization fosters a convergence of communication styles, national peculiarities can still influence language use. The article investigates stylistic features of written English business discourse. It examines the concept of Institutional Business Discourse (IBD) and its core characteristics, including formulaic expressions and adherence to status roles. The provided analysis delves into the stylistic use of passive voice and modal verbs, revealing a shift towards active voice in English business discourse for a more assertive tone. A significant attention is paid to the growing trend of gender-neutral language in English business communication, employing gender-neutral pronouns and avoiding gendered nouns. This reflects the evolving social landscape and legal recognition of non-binary identities. The paper further explores commonly used verbs, participles, and phraseological units in both languages. It emphasizes the importance of clarity and precision in business discourse, highlighting the limited use of jargon and emotionally charged language. The key findings of the research are as follows: convergence in communication styles due to globalization; persistence of national specificities in vocabulary and phraseology; written business discourse as a form of IBD; shift towards active voice in English business discourse; rise of gender-neutral language in English business communication; importance of clarity and precision in the English language. The article also offers valuable insights for effective cross-cultural business communication, highlighting the need to navigate between standardized business language elements and its national specificities to ensure clear and professional communication.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ VS СПЕЦИФІКАЦІЯ: СТИЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО КОНВЕРГЕНЦІЇ ТА ДИВЕРГЕНЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ

Бабелюк О. А.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна
запрошений професор з дисципліни англійська мова та письмо
факультету мистецтв і соціальних наук*

*Університет Сіднея
NSW 2009, Сідней, Австралія
orcid.org/0000-0003-4837-1225
babelyuko@gmail.com*

Ключові слова: ділова англійська мова, діловий дискурс, стилістичні особливості, міжкультурна ділова комунікація, стилістика.

Глобалізований світ вимагає ефективної комунікації в бізнес-середовищі. У статті досліджено взаємодію між стандартизацією та специфікацією в письмовому діловому дискурсі, зосереджуючись на англійській мові. Хоча глобалізація сприяє зближенню стилів спілкування, національні особливості все ще можуть впливати на використання мови. У статті досліджуються стилістичні особливості англійського письмового ділового дискурсу. Розглядається поняття інституційного ділового дискурсу (ІДД) та його основні характеристики, зокрема шаблонні вирази та дотримання статусних ролей. Представлений аналіз заглиблюється у стилістичне використання пасивного стану та модальних дієслів, виявляє зсув до активного стану в англійському діловому дискурсі для надання йому більш ділового тону. Значну увагу приділено зростанню тенденції до гендерно нейтральної мови в англійському діловому спілкуванні, використанню гендерно нейтральних займенників і уникнення гендерно маркованих іменників. Це відображає еволюцію соціального ландшафту та юридичне визнання небінарних ідентичностей. У статті також досліджуються загальноживані дієслова, частки та фразеологічні одиниці в обох мовах. Наголошується на важливості ясності та точності в діловому дискурсі, підкреслюється обмежене використання жаргону й емоційно забарвленої лексики. Основні висновки дослідження: зближення стилів спілкування внаслідок глобалізації; збереження національної специфіки в лексиці та фразеології; письмовий діловий дискурс як форма інституційного ділового дискурсу; зсув у бік активного стану в англійському діловому дискурсі; зростання гендерно нейтральної лексики в англійському діловому спілкуванні; важливість ясності та точності в англійській мові. Стаття також пропонує цінні поради щодо ефективної міжкультурної ділової комунікації, підкреслює необхідність балансування між стандартизованими елементами ділової мови та її національною специфікою для забезпечення чіткої та професійної комунікації.

Introduction. Business discourse is considered to be one of the most relevant types of discourse and is actively studied in modern linguistics. It is the subject of study of linguistic schools of different countries. The leaders among them are the USA, France, the Netherlands, and others. Numerous approaches and methods of analyzing English business discourse are

formed within cognitive linguistics, linguocultural realm, intercultural communication, speech act theory, psychological linguistics and many others.

As a rule, the communicative space of English business discourse is considered by linguists within the framework of official communication, in which “communicative processes related to the implemen-

tation of the regulatory function through official business texts dominate”, in other words, the emotive and conative functions of language become dominant.

Problem statement. English business discourse is a purposeful speech behaviour in accordance with conventional norms and rules of communication accepted in a certain business community. Due to the process of globalization and the development of mass communications, the rules of English business communication are becoming universal, the national peculiarities of business discourse are gradually levelled out, although there are still differences between business discourse (in terms of linguistic means, forms of speech impact, composition and text structure).

The **relevance of the topic** is determined by the need for a holistic description of English written business discourse, a comprehensive study of its linguistic characteristics, taking into account its stylistic, social and cultural features of communication in English culture. With the expansion of business contacts, English business discourse is increasingly penetrating into the communicative space of modern society, but still there is an insufficient number of works devoted to the linguistic component of English written business discourse and few studies of its extralinguistic features (socio-, cultural-, personality-related). The interest to this topic is also dictated by the changes that have been taking place in a contemporary society over the last few years, both in social, cultural and linguistic realms.

The **aim of the research** is to identify, describe and systematize key stylistic features of English written business discourse.

In accordance with the goal, the following **tasks** were defined: to analyze conceptual aspects of the research problem on the basis of generalization of contemporary theoretical approaches; to describe institutional business discourse from the point of view of modern discourse linguistics; to reveal the national-cultural specificity of English business discourse; to identify and describe stylistic, social and cultural features of English written business discourse in English culture.

The **object** of the study is English written business discourse as a type of business communication. The **subject** of the study is social, cultural, lexico-grammatical and stylistic features of English written business discourse in business communication.

The paper is based on the following hypothesis: English written business discourse is a type of institutional business discourse. Its basic properties are ritualized and clichéd phrases, the choice of which is conditioned by the pragmatic functions of Ukrainian and English languages.

The **methodological basis** of the research is formed by the fundamental issues presented in the works of leading scholars, devoted to the notions

of discourse, business discourse and intercultural communication: E. Benveniste, P. Serio, M. Stubbs, R. Lewis, T.A. van Dijk, G. Hofstede, E. Hall, etc.

Discussion. Business discourse, both in Ukrainian and English communication, applies a wide range of discursive strategies and speech means, the use of which is the main factor in the formation of certain communicative styles. Speech means are understood as the use of certain speech acts, syntactic constructions, and lexicon. Let us consider how speech means are used in English business communication, and what communicative style is formed in this case.

Institutionality is one of the most important parameters of discursive interaction. Institutional discourse is, first of all, a communication limited by the framework of status-role relations and possessing its own sub-language or a system of professionally oriented signs. Its main system-forming features are considered to be the purpose of communication and communicators. Institutional-discursive space covers both the language system, text and speech activity. At the moment, the following types of institutional discourse are distinguished: business, legal, political, diplomatic, scientific, advertising, military, administrative, pedagogical, medical, mass-informational, etc. [8, p. 141].

Among the listed types, the personal component is least characteristic of business discourse. Institutional business discourse (IBD) is a multidimensional formation with a number of features, including: templates, status-role relations, clichédness, certain conditions of communication in which participants interact. IBD is understood as a status-role speech activity that pursues a clearly defined goal and which participants follow the norms and rules of business relations. The common goal of the participants of business discourse is to find a balanced mutual benefit, i.e., their interests related to the sphere of business. Participants of modern business discourse most often become specialists in the field of business, economics, management, marketing, advertising, trade and others. Consequently, the IBD discourse functions in the sphere of selling and buying goods and services, production, financing of productions, insurance, commerce, granting of money loans, etc.

Just as importantly, IBD is subdivided into spoken and written discourse, which are used both in communication between individuals and within and between organizations.

Apart from that, the main system-forming parameters of English business discourse are: social purpose, presence of addresser and addressee, presupposition, illocutionary and perlocutionary content, text and a particular linguistic picture of the world. The named parameters are correlated in a special way, which indicates functional meanings peculiar only to the institutional business discourse [3].

Scholars also distinguish such system-forming parameters of IBD as: specific values, specific strategies, specific general picture of the world. The first ones include: creation and strengthening of partnership or business relations, effective management, profit/benefit, selection and training of personnel, monitoring of the competitive environment. Specific strategies are considered to be: trainings, interviews, negotiations, presentations, articles in special media [1; 3; 8; 10].

All areas included in the institutional business discourse have their own, characteristic only for this area of communication goals and objectives, intents and strategies for their achievement, addresser and addressee, the environment of interaction, on the basis of which the spheres of communication are distinguished public institutional business discourse (dissemination of information about the activities of business community representatives), academic institutional business discourse (storage and reproduction of knowledge) and professional institutional business discourse (the process of professional activity itself) [3; 8; 10].

Professional business discourse occupies the central part of the IBD structure, as it corresponds as much as possible to the purpose of IBD. It should be noted that professional IBD is in close relationship with public IBD, which provides contact between members of the business community and people who do not belong to this institution.

Having analyzed the documents of the legal portal of the United Nations document base, we can state that business discourse in Ukrainian communication is characterized by a high degree of use of passive constructions. It is noteworthy that the degree of use of such syntactic constructions varies depending on the type of document. If we consider such documents as memoranda, court rulings and international treaties, we will see that it is memoranda that are marked by a low percentage of passive constructions among these types of business discourse documents.

Syntactic constructions of the passive voice are also widely used in English business discourse. This is due to the need to fulfil such communicative tasks as, for example, description of production processes or pragmatically significant withdrawal of the focus agent from the addressee's attention [4; 9; 10].

The use of passive constructions is most characteristic of protocols, since it is with the help of these constructions that collective decisions are usually communicated. Among the most frequently used expressions are the following: *it was noted that*, *it was decided that* <...>, *it was recognized that*, *it was recommended that* is often used to clarify some circumstances or in response to certain circumstances and events; *It was decided that* <...> is used when announcing a decision taken after a collective vote;

It was suggested that <...> is used only when the approval is universal; *It was recommended that* <...> is used to express the communicants' opinion about the discussed problem.

However, while the use of the passive voice continues to be a necessity for Ukrainian BD, in English BD it ceases to be an obligatory marker of the official business style. In modern BD, the use of the active voice is becoming preferable, which is considered to be an indicator of a more active and responsible position. This trend has found a particularly vivid expression in business writing. Let us analyze the extract of letter of the Ex-President of the United States of America D.J. Trump (2018):

“<...> *I have invoked section 2808 of title 10, United States Code, and authorized the Secretary of Defense, and at his discretion, the Secretaries of the military departments, to exercise the authority under that section to engage in emergency construction as necessary to support the use of Armed forces and respond to the crisis at our southern border* <...>” [11].

Having analyzed this official letter, we can conclude that the number of passive constructions is lower than the active voice dominates. This indicates that in English business discourse the use of the passive voice is no longer obligatory and ceases to be an attribute of the official business style, giving way to the active voice.

As a peculiarity of English business discourse, we can also highlight the wide use of modal verbs. It is worth noting that the modal verb *shall* occupies a special place in English business discourse and is one of the most frequently used in business discourse. However, this phenomenon does not apply to all types of documents in English business discourse. For example, in legal terminology *shall* is used very rarely. The fact is that common law style guides do not advise to use *shall* in legislation. There may of course be exceptions. One reason for using “shall” might be where the text is being inserted into an Act that already uses it. Exceptions are, of course, allowed. The verb “shall” may be used in cases where a new text is incorporated into a text of an Act that already uses the verb.

Having analyzed the texts of the draft laws of Australia, Great Britain, the USA and Canada, we are convinced that the degree of use of the modal verb *shall* is extremely low. We can also state that in the US draft laws *shall* is used in the narrow sense of “has a duty to”. One of the main reasons for not using this modal verb is its polysemantics, which contradicts the main characteristics of business discourse. As noted earlier, there are a number of general requirements for written business discourse. These requirements include precision and clarity, which are often violated precisely by the use of polysemous words.

It is not by chance that the American lexicographer and lawyer Brian A. Garner called *shall* a chameleon word, because in the English language of law it is possible to distinguish eight meanings of this word.

The use of passive constructions in English business discourse is most characteristic of protocols, as it is with the help of these constructions that collective decisions are usually communicated. However, if the use of the passive voice continues to be a necessity for Ukrainian BD, in English BD it ceases to be an obligatory marker of the official business style. As a feature of English business discourse, we can also highlight the extensive use of modal verbs.

One of the features of modern English business discourse is the use of gender-neutral language in official documents. There is a tendency to expand the use of gender-neutral vocabulary, including gender-neutral pronouns (they, them, their). In modern English business discourse, the gender-neutral writing style is realized through the following actions:

Refusal to use feminine or masculine pronouns (in English BD these pronouns are labelled by the term “gender-specific”);

Avoiding the use of gender-specific nouns:

Guests are cordially invited to attend with their wives. Guests are cordially invited to attend with their partners.

To fulfil the first point, there are three main methods used in English-language documents:

1. Pronoun substitution.

2. Repeating the noun:

“<...> *earning s, in relation to a person, means sums payable to the person in connection with the person’s employment <...>*” [11].

3. Paraphrasing the sentence so that it is not necessary to use a pronoun or a noun.

The method of replacing feminine and masculine pronouns with the gender-neutral plural pronoun “they / them” is found only in English documents of recent years. In this method, the pronoun “they” denotes a specific person, i.e. “they” is used as a singular pronoun, despite the fact that it is a plural pronoun. This phenomenon is closely related to social processes and phenomena occurring in English countries, in particular the legal recognition of non-binary and intersex people. In Australia, New Zealand, Canada and in some states of the USA (Washington, New York, California, Oregon, Ohio). In addition to the ability to change the gender marker on documents, there is a separate gender marker (gender X) for non-binary or intersex persons. The gender identifier “X” stands for “indeterminate/unspecified” and since the pronouns *he/she* indicate a specific gender, the plural pronoun *they* is used to refer to these individuals. The use of *he /she* pronouns in relation to persons who prefer *they* pronoun is considered a violation of human rights in some US states.

The analysis has shown that among the most frequently used lexical units in English written business discourse are the verbs *to promote* (facilitate), *to exchange*, *to encourage*, *to undertake*, as well as the participles *wishing*, *recognising*, *reaffirming*, *highlighting*, and also the participles *wishing*, *recognizing*.

As noted earlier, one of the main properties of business discourse and official business style in general is clarity. This feature completely excludes the use of borrowings or inappropriate, excessive use of terms in documents or business letters. The exception is words with established meanings in the language. These are mainly Latin borrowings or borrowings from the French language, which are part of the stable pair synonyms together with the original English synonyms. Examples of such paired synonyms are, for example, *goods and chattels*, *terms and conditions*, etc.

Results. The analysis of BD phraseology allows us to identify some characteristic features, despite the fact that the use of phraseological units in documents and business letters is rather limited. In such documents there are no phraseological units with bright emotional colouring or phraseological units with positive/negative connotation. The use of phraseological units with reference to culturally specific realities/events, biblical stories, myths is also completely excluded.

The phraseological units used in business discourse can be called intra-stylistic, as they represent clichéd units with narrow meaning. The phraseological phrases used in BD fix a certain situation and are reproduced as formulas. *To enter in to an agreement (to enter into an agreement)*, *at a short notice (in a short time/at first demand)* were identified as frequently used phraseological units, *to proceed with the execution / to proceed an execution*, *by mutual agreement (by mutual agreement)*, *by common consent (by common consent)*.

One of the main characteristics of modern English-language business discourse is the use of gender-neutral language in official documents, which is achieved through various methods. The inclusion of gender-neutral vocabulary, including pronouns, is also expanding. Additionally, it was found that the most commonly used lexical units in written English business discourse include verbs such as “promote”, “exchange”, “encourage”, “undertake”, and participles like “wishing”, “recognizing”, “reaffirming”, and “highlighting”.

Conclusion. This study reveals several key insights regarding written business discourse in English. Globalization and communication advancements are leading to a convergence of business communication styles across languages. However, national peculiarities, particularly in

vocabulary and phraseology, still persist. Written business discourse can be effectively defined as a type of institutional business discourse (IBD). This highlights its focus on specific goals, adherence to status roles, and the use of formulaic expressions. The use of passive voice is prevalent in both Ukrainian and English business discourse. However, English is witnessing a shift towards the active voice for a more dynamic and responsible tone. Modal verbs play a significant role, with “shall” holding a special position in English legal documents (though its usage is declining). Modern English business discourse prioritizes gender-neutral language, employing gender-neutral pronouns and avoiding gendered nouns. This reflects changing social landscapes and legal recognition of non-binary identities. Adherence to clarity and precision remains paramount in business discourse. Jargon and emotionally charged language are generally avoided to ensure clear communication and minimize misunderstandings. This research emphasizes the growing standardization of business communication styles while acknowledging the persistence of national specificities. Understanding these stylistic, social and cultural nuances is crucial for effective communication across international business relations.

BIBLIOGRAPHY

1. Bargiela-Chiappini F. *The Handbook of Business Discourse*. Edinburgh University Press, 2009, 521 p.
2. Hall E.T. *Beyond Culture*. Garden City. New York : Anchor, 1976. 256 p.
3. Harris Z. *Discourse analysis*. *Language*. 1952. V. 28. № 1. P. 1–30.
4. Hofstede G. *Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills CA : Sage, 1980. 475 p.
5. Leech G.N. *Principles of Pragmatics*. London; New York : Longman, 1983. 250 p.
6. Lewis R.D. *When cultures collide: leading across cultures*. 3’rd ed. Finland : Bookwell, 2006. 599 p.
7. Mullany L. *Gendered discourse in the Professional Workplace*. Plagrave Macmillan UK, 2007. 236 p.
8. Stubbs M. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Oxford : Blackwell, 1983. 272 p.
9. Dijk T.A. van. *Studies in The Pragmatics of Discourse*. *Janua linguarum*. Series “Maior”. 101. Hague ; Paris ; New York, 198. 1247 p.
10. Dijk T.A. van. *The Analysis of News as Discourse*. *News Analysis. Case Studies in International and National News in the Press* / Ed. by Tean A. van Dijk). Hillsdaly, New Jersey, 1988.
11. U.S. Code 2808. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/2808>.

REFERENCES

1. Bargiela-Chiappini, F. (2009). *The Handbook of Business Discourse*, Edinburgh University Press, 521 p.
2. Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. Garden City NY: Anchor. 256 p.
3. Harris, Z. (1952). *Discourse analysis*. *Language*. V. 28. № 1. P. 1–30.
4. Hofstede, G. (1980). *Culture’s Consequences: International Differences in Work-Related Values*. Beverly Hills CA: Sage. 475 p.
5. Leech, G.N. (1983). *Principles of Pragmatics*. L., N.-Y., Longman, 1983, 250 p.
6. Lewis, R.D. (2006). *When cultures collide: leading across cultures*. 3’rd ed., Finland: Bookwell, 599 p.
7. Mullany, L. (2007). *Gendered discourse in the Professional Workplace*, Plagrave Macmillan UK, 236 p.
8. Stubbs, M. (1998). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Oxford: Blackwell, 1983. 272 p.
9. Dijk T.A. van (1989). *Studies in The Pragmatics of Discourse*. *Janua linguarum*. Series Maior; 101. Hague – Paris – N. Y., 1247p.
10. Dijk T.A. van (1988). *The Analysis of News as Discourse*. *News Analysis. Case Studies in International and National News in the Press* (Ed. by Tean A. van Dijk). Hillsdaly, New Jersey.
11. U.S. Code 2808. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/2808>.

ОБРАЗНО-ЦІННІСНИЙ СКЛАДНИК КОНЦЕПТУ “PANDEMIC” В АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Бошков А. В.

*аспірант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики,
асистент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0002-7675-9668

Boshkov.AV@pdpu.edu.ua

Ключові слова: *концепт,
когнітивна метафора,
масмедійний дискурс,
пандемія, образно-ціннісна
складова.*

Стаття присвячена дослідженню образно-ціннісного складника концепту “pandemic” в англomовному масмедійному дискурсі. Дослідження ґрунтується на тривимірній моделі структури концепту, до складу якого входять понятєвий, образний і ціннісний складники. У рамках поточної розвідки зацентровано увагу на розгляді засобів вербалізації образно-ціннісного складника концепту “pandemic” в англomовному масмедійному дискурсі. Зазначено, що масмедійний дискурс є важливим джерелом об’єктивізації образно-ціннісної складової частини концепту, що зумовлено специфікою зазначеного дискурсу, його спрямованістю на відображення явищ і подій актуальної соціальної дійсності із застосуванням різноманітних засобів репрезентації, зокрема й метафори. У центрі уваги – образно-ціннісний складник концепту “pandemic”, його лексична вербалізація в масмедійному дискурсі. Джерелом ілюстративного матеріалу слугували 300 англomовних газетних статей, а саме: BBC News, The Guardian, Daily Mail, Daily Mirror, The Independent, The Times, Washington Post, у період з лютого 2020 по січень 2023 року. Виокремлено основні асоціативні образи концепту “pandemic”, що репрезентовані у вигляді когнітивних метафор, проаналізовано приклади їх контекстуального вживання.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що образно-ціннісна складова частина концепту “pandemic” в англomовному масмедійному дискурсі об’єктивується у вигляді когнітивних метафор, а саме: ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА, ПАНДЕМІЯ – УБИВЦЯ, ПАНДЕМІЯ – БОРОТЬБА, ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР-ГЕНІЙ. Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ містить специфікації, як-от: ПАНДЕМІЯ – ЛАВИНА, ПАНДЕМІЯ – ЦУНАМІ, ПАНДЕМІЯ – ЦИКЛОН, ПАНДЕМІЯ – ШТОРМ, ПАНДЕМІЯ – ХМАРА, ПАНДЕМІЯ – ПОЖЕЖА.

З’ясовано, що всі представлені когнітивні метафори розкрили негативну аксіологічну оцінку пандемії в англomовному масмедійному дискурсі, оскільки вищезазначений концепт асоціюється у представників англomовного колективу (британців і американців) з екзистенційною загрозою, війною, цунамі тощо, реакція на яку впливає на формування у свідомості представників англomовної лінгвокультури відповідних метафоричних образів, що знаходять свою об’єктивізацію в мовній картині світу.

IMAGINATIVE-EVALUATIVE COMPONENT OF THE CONCEPT “PANDEMIC” IN THE ENGLISH-LANGUAGE MASS MEDIA DISCOURSE

Boshkov A. V.

*Postgraduate Student at the Department of Translation, Theoretical
and Applied Linguistics,*

*Assistant at the Department of German Philology
and Methods of Teaching Foreign Languages*

*State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”*

Staroportofrankivska str., 26, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7675-9668

Boshkov.AV@pdu.edu.ua

Key words: *concept, cognitive metaphor, mass media discourse, pandemic, imaginative-evaluative component.*

The article is devoted to the analysis of imaginative-evaluative constituent of the concept “pandemic”. The study is based on a three-layer model of the concept structure, which includes conceptual, image and value components. The current paper focuses attention on considering the means of verbalization of the imaginative-evaluative component of the concept “pandemic” in the English-language mass media discourse. The mass media discourse is an important source of objectification of the imaginative-evaluative component of the concept, which is due to the specificity of the said discourse, its focus on reflecting the phenomena and events of current social reality with the use of various means of representation, including metaphor. The article discusses the imaginative-evaluative component of the “pandemic” concept, its lexical verbalization in the mass media discourse. The imaginative-evaluative component of the “pandemic” concept has been analyzed on the basis of 300 articles devoted to the pandemic problem, selected from the websites of BBC News, Daily Mail, Daily Mirror, The Guardian, The Independent, The Times, and The Washington Post in the period from February 2020 to January 2023.

The analysis of mass media discourse articles enabled us to determine the main associative images of the “pandemic” concept, which are represented in the form of cognitive metaphors.

As a result of the study, there have been determined that the imaginative-evaluative component of the concept “pandemic” in the English-language mass media discourse is objectified in the form of cognitive metaphors, namely: PANDEMIC – WAR, PANDEMIC – KILLER, PANDEMIC – FIGHT, PANDEMIC – NATURAL PHENOMENON, PANDEMIC – MONSTER, PANDEMIC – GENIUS MONSTER. The cognitive metaphor PANDEMIC – NATURAL PHENOMENON contains specifications such as: PANDEMIC – AVALANCHE, PANDEMIC – TSUNAMI, PANDEMIC – CYCLONE, PANDEMIC – STORM, PANDEMIC – CLOUD, PANDEMIC – FIRE.

The research findings allow concluding that all the presented cognitive metaphors revealed a negative axiological assessment of the pandemic in the English-language mass media discourse, since the concept “pandemic” is associated among representatives of the English-speaking community (British and Americans) with an existential threat, war, tsunami, etc., the reaction of which is influenced on the formation in the minds of representatives of the English-speaking linguistic culture of appropriate metaphorical images that find their representation in the linguistic picture of the world.

Постановка проблеми. Дослідження одиниць когнітивної лінгвістики, зокрема концептів та інших когнітивних структур у різних типах дискурсу, залишається вельми актуальним та перспективним у сучасній лінгвістиці, оскільки сприяє не лише відтворенню того чи того феномену в дискурсивній площині, а й виокремленню важливих ознак даного концепту для представників визначеної етнокультури. Послугуючись тривимірною моделлю структури концепту, зупинимось на розгляді образного та ціннісного складника, де образний складник включає в себе характеристики предметів, явищ, подій, які людина сприймає органами почуттів, а ціннісний складник підкреслює важливість даного утворення як для індивідуума, так і для колективу. Ціннісний складник концепту наповнений найбільш важливими ознаками, смислами, що виникають у свідомості людини залежно від її приналежності до визначеної етнокультури [1]. Кожен представник лінгвокультури (у нашому випадку британської й американської) виражає власне ставлення до об'єктів навколишнього світу, осмислює їхній ціннісний потенціал і визначає власні асоціативні зв'язки, які потім знаходять відображення в мові. У зв'язку із цим актуальним видається дослідження образно-ціннісної складової частини концепту “*pandemic*”, вивчення якої уможливить виявлення найбільш важливих ознак і смислів, якими наповнений досліджуваний феномен.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження концептів, зокрема їхньої образно-ціннісної складової частини, є предметом вивчення багатьох учених. Зокрема, Л.Я. Брославська досліджувала образно-ціннісний складник концепту WAR / ВІЙНА в американській мовній картині світу [2]. Дослідниця Е.В. Довганюк розглядала історичну трансформацію образно-ціннісного складника концепту КРАСА в англомовному художньому дискурсі XIV–XXI ст. [3]. М.В. Ковалюк аналізує образно-ціннісний складник концепту LANGUAGE у британському й американському публіцистичному дискурсах і виокремлює спільні та відмінні риси його інтерпретації в обох лінгвокультурах [4]. Дослідники К.М. Лисак, І.М. Матіяш-Гнедюк здійснюють аналіз образно-ціннісного складника концепту FAMILY у британському публіцистичному дискурсі через вивчення особливостей метафоризації досліджуваного концепту в публіцистичному дискурсі XVIII–XXI ст. [5]. В.В. Степанов описує образний компонент концепту СТИЙКІСТЬ в американському дискурсі за допомогою методики концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона [6].

Попри велику кількість праць, присвячених даній проблематиці, досі не було здійснено жод-

ної спроби опису образно-ціннісної складової частини концепту “*pandemic*” у масмедійному дискурсі.

Мета дослідження – виокремити й описати образно-ціннісну складову частину концепту “*pandemic*” в англомовному масмедійному дискурсі.

Предмет дослідження – образно-ціннісна складова частина концепту “*pandemic*”.

Об'єктом нашого дослідження є концепт “*pandemic*”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масмедійний дискурс є важливим джерелом актуалізації образно-ціннісної складової частини концепту, оскільки він спрямований на відображення актуальної соціальної дійсності, важливих суспільних фактів, використовує для цього різні засоби та способи репрезентації, одним із таких засобів реалізації виступає метафора. Варто зазначити, що в більшості періодичних видань, як-от: *The Guardian, Washington Post, Daily Mail, Daily Mirror*; існує окрема рубрика, яка в режимі реального часу подає інформацію про пандемію, рівень зараження населення, ужиття превентивних заходів владою для боротьби з пандемією, рекомендації з вакцинації населення, статті-роздуми про важливість вакцинації для боротьби з пандемією тощо. У наведених жанрах масмедійного дискурсу найповніше вербалізується образно-ціннісна складова частина концепту “*pandemic*”. З метою виокремлення образно-ціннісної складової частини концепту “*pandemic*” у нашому дослідженні використовуємо метод когнітивної інтерпретації, який дасть змогу описати образно-ціннісний складник концепту в масмедійному дискурсі. Джерелом ілюстративного матеріалу слугували 300 англомовних газетних статей, а саме: *BBC News, The Guardian, Daily Mail, Daily Mirror, The Independent, The Times, Washington Post*, у період з лютого 2020 р. по січень 2023 р.

Аналіз масмедійного дискурсу дав змогу виділити такі найбільш значущі ознаки концепту “*pandemic*”, що відображено в таких когнітивних метафорах: ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА, ПАНДЕМІЯ – УБИВЦЯ, ПАНДЕМІЯ – БОРОТЬБА, ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР-ГЕНІЙ.

У кількісному відношенні найбільш частотними є метафори ПАНДЕМІЯ – БИТВА (33 випадки вживання), ПАНДЕМІЯ – УБИВЦЯ (10), ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА (9), ПАНДЕМІЯ – ШТОРМ (6), ПАНДЕМІЯ – ХМАРА (4), ПАНДЕМІЯ – ЦУНАМІ (3), ПАНДЕМІЯ – МОНСТР (3), ПАНДЕМІЯ – ЛАВИНА (2), ПАНДЕМІЯ – ЦИКЛОН (1), ПАНДЕМІЯ – ПОЖЕЖА (1), ПАНДЕМІЯ – МОНСТР-ГЕНІЙ (1).

Окремо розглянемо приклади застосування когнітивних метафор, представлених у масмедій-

ному дискурсі. Найбільш частотним є зіставлення “pandemic” і “battle” (33 випадки вживання), що знаходить своє відображення в метафорі BATTLE AGAINST COVID: 1) “Matt Hancock, the health secretary, said: “I’m so proud of the team – we’ve hit this fantastic milestone in our **battle against Covid-19**” [7]; 2) “The death toll from the coronavirus pandemic today soared past 5 000 as Europe continues **to battle its escalating crisis**” [8]; 3) “and we know how **to beat it** and we know that if as a country we follow the scientific advice that is now being given we know that we will **beat it**. And however tough the months ahead we have the resolve and the resources **to win the fight**” [7]; 4) “The government is now asking companies to focus on making products to help **fight the pandemic** including face masks, goggles and hand sanitizer” [8]; 5) “This kind of knowledge is invaluable, not only in **combatting** any future waves of Covid-19, but in planning for future pandemics to allow people to be treated more effectively” [9].

У даних прикладах метафора ПАНДЕМІЯ – БОРОТЬБА вербалізується за допомогою словосполучень *battle against Covid-19, fight the pandemic*, іменником *a fight* і дієсловами *to battle, to beat, to win, to combat*. Метафора ПАНДЕМІЯ – БОРОТЬБА використовується для зображення ситуації боротьби людства із сучасною пандемією, яка охопила всі країни світу і перемога над якою залежить від того, як населення країн світу буде дотримуватися порад, які пропонують науковці.

Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – УБИВЦЯ, де поняття «убивця» вербалізовано словосполученнями *a killer pandemic, killer disease, job-killer, killer coronavirus, killer illness, killer bug*, представлена в таких дискурсивних фрагментах: 1) “But sources say there is an expectation inside both clubs that the clash will be called off, as this **killer disease sweeps through Europe**” [8]; 2) “**killer pandemic brought the mood down**” [10]; 3) “The Covid-19 pandemic is the “**job-killer of the century**”, Fiji’s prime minister has said, as economies across the Pacific face collapse from economic and travel shutdowns, exacerbating existing illnesses, and potentially driving people into hunger” [7]; 4) “Europe has rapidly become the new epicentre of the **killer coronavirus**, with a total of 28 549 cases” [8]; 5) “The Australian government has been advised by the Chief Medical Officer to ban all mass gatherings of more than 500 people in an attempt to stop the spread of the **killer illness**” [8]; 6) “The **killer bug** first emerged in the central Chinese city of Wuhan” [8].

У даних дискурсивних фрагментах пандемія персоніфікується в образі убивці, який несеться по всій Європі й убиває багатьох людей, завдає удари по різних сферах життєдіяльності, зокрема й економіці.

Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА представлена в таких дискурсивних фрагментах: “Repeatedly, we have been told the **pandemic is a war**, the fallen its **casualties of battle**. But we honour our war dead, we eulogise their bravery, their sacrifices; we put faces to their stories, we award them posthumously, we erect memorials, we pay homage to their lives” [7].

Лексичними засобами втілення метафори ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА є іменники *war, casualties, battle, sacrifices*.

У фрагменті “We **are at war** and the Nation will support its children who, there, medical staff in town, at the hospital, **are on the front line in a fight** that will ask them for determination, solidarity” [8] метафора об’єктивується словосполученням *to be on the front line* та іменником *a fight*, порівнянням діяльності медичних працівників з роботою військових на передовій, які ведуть активну боротьбу з потенційною загрозою.

У прикладі “A Spanish nurse working **on the frontlines** of the coronavirus infections in Madrid has described how her work has turned into a “**warzone**”, where she feels “*fear, stress and pain*”” [8] метафора ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА актуалізується за допомогою лексем *frontlines, warzone*, які використовуються автором медіатексту для порівняння умов праці медичних працівників із військовою зоною, де їм доводиться працювати та відчувати біль і страх у боротьбі з коронавірусною інфекцією.

Наступна когнітивна метафора, виокремлена з масмедійного дискурсу, є метафора ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ, що репрезентована в нижчеозначених прикладах.

ПАНДЕМІЯ – ЛАВИНА: “A **sudden avalanche** would **immediately overwhelm** our ability to respond. We need mechanisms to slow the spread and give us a chance of being able to deal with it, he said” [8].

У даному дискурсивному фрагменті метафора втілена в лексемі *avalanche*, яка порівнює пандемію із природним явищем – лавиною, що раптово виникає й охоплює більшу частину території. Окрім цього, основними засобами вербалізації виступають прислівник *immediately*, дієслово *overwhelm* і прикметник *sudden*, які дозволяють визначити таку ознаку концепту, як швидкість виникнення та розповсюдження пандемії.

ПАНДЕМІЯ – ЦУНАМІ: 1) “This sheer **tsunami of cases** has already **overwhelmed** the health-care infrastructure in the state” [11]; 2) “In Polynesia, Cook Islands deputy prime minister Mark Brown said the pandemic lockdowns were an “**economic tsunami**” for the archipelagic nation: the country’s finance ministry estimates tourism makes up 65% of the Cooks’ economic activity” [7].

З наведених фрагментів виділяємо такі засоби вербалізації метафори, як словосполучення *tsu-*

nam of cases, дієслово *overwhelm*. Автор медіатексту використовує образ цунамі для зображення ситуації швидкого неконтрольованого розповсюдження пандемії. Ми вважаємо, що дана аналогія пандемії із цунамі є досить вдалою, оскільки вона описує швидкість розповсюдження випадків коронавірусу, їхнього руйнівного впливу на економічний розвиток країн.

ПАНДЕМІЯ – ЦИКЛОН: “*Fiji’s attorney-general, Aiyaz Sayed-Khaiyum, warned of a “coronavirus cyclone <...> a perfect storm of climate and Covid-19” that could take Pacific states decades to recover from <...> Today, if you were to ask any small island/developing state’s finance or economy minister, they’ll tell you that – when compounded by the global pandemic – our usual climate-induced anxiety has escalated into a sense of impending dread. We’re all bracing for a “coronavirus cyclone” of the century”, he wrote on Twitter*” [7].

У даному фрагменті пандемія уподібнюється до циклона, який насувається на країни Тихого океану. Основними засобами вираження метафори в наведеному фрагменті є словосполучення *coronavirus cyclone, perfect storm of climate and Covid-19*, дієслово *to recover from*, яке вказує на здатність відновлення після надзвичайної ситуації, спричиненої коронавірусом.

ПАНДЕМІЯ – ШТОРМ: 1) “*We can see another storm coming, said Kluge. Within weeks, Omicron will dominate in more countries of the region, pushing already stretched health systems further to the brink. <...> The sheer volume of new COVID-19 infections could lead to more hospitalisations and widespread disruption to health systems and other critical services, he added*” [11]; 2) “*South Africa’s health minister has warned of a “storm” arriving and pleaded with the country’s 58 million inhabitants to change their behaviour to slow the spread of Covid-19*” [7]; 3) “*As Covid infection rates surged again across Europe, Boris Johnson spoke this week of “storm clouds gathering” over parts of the continent and said it was unclear when or how badly the latest wave would “wash up on our shores”*” [7].

У першому прикладі метафора втілюється в масмедійному дискурсі за допомогою іменників *storm, Omicron*, дієслова *to dominate*, де різновид коронавірусу Омікрон уподібнюється до шторму, який буде домінувати в більшості країн регіону. Словосполучення *Covid infections*, фраза *to push to the brink* (довести до крайнощів), актуалізують негативний вплив пандемії на систему здоров’я, яка й так перебуває в поганому стані. У другому прикладі метафора втілюється за допомогою іменника *storm*, дієслова *to arrive*. Мовними засобами вираження метафори ПАНДЕМІЯ – ШТОРМ у третьому прикладі є словосполучення *storm clouds*, дієслово *to gather*, а також дієслівне

словосполучення *to wash up on our shores*, що описує процес формування шторму пандемії, порівняння її із грозовими хмарами, що формуються над частиною континенту та прямують до його берегів.

Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – ХМАРА представлена в таких дискурсивних фрагментах: 1) “*But the more the Covid cloud appears to be clearing, the more it becomes apparent that the consequences of the virus are likely to stick around. As Addison said, it’s hard to put behind you a disease that has killed almost 1 million people in America alone*” [7]; 2) “*The dark cloud of coronavirus hung over Britain throughout 2021, a year which started with lockdown and ended with yet more restrictions in place as the Omicron variant took hold*” [9].

У даних прикладах пандемія зіставлена із хмарою за допомогою таких мовних засобів, як: словосполучення *Covid cloud, cloud of coronavirus*, дієслівні словосполучення *to be clearing, hung over*, прикметник *dark*, які передають пандемію в образі темної хмари, яка нависла над Британією і прояснення якої може розкрити негативні наслідки для населення країни.

ПАНДЕМІЯ – ПОЖЕЖА: “*Doncaster, where I was born, Preston, where I grew up, and Newcastle, where I trained as a journalist, are three of the hot spots fighting the biggest Covid fires. The regions they sit in are the three being walloped hardest by Covid*” [10]. Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – ПОЖЕЖА актуалізується за допомогою таких лексичних одиниць: словосполучень *hot spots, Covid fires*, дієслова *being walloped*, прикметників *biggest, hardest*, які уподібнюють пандемію до пожежі, через яку страждають бідні регіони країни.

Наступною когнітивною метафорою, виділеною з текстів масмедійного дискурсу, є ПАНДЕМІЯ – МОНСТР. Розглянемо дискурсивні фрагменти, у яких пандемія уподібнюється до живої істоти, монстра.

ПАНДЕМІЯ – МОНСТР: 1) “*Since the pandemic began almost two years ago, the monster that is Covid-19 has visited every corner of Earth, killing more than 5,5 million people*” [7]; 2) “*We are walking into the mouth of this virus monster as if somehow we don’t know it’s here. And it is here. Now’s the time to do all the things that we must do to slow down transmission, not open up, and we got to get more vaccine out to more people*” [8]; 3) “*Once, the answer would have been simple – safety first and last, above all. But surely we have de-clawed the Covid monster with the extraordinary success of our mass vaccination programme*” [8].

До основних засобів вербалізації метафори в наведених прикладах належать: іменник *monster*, словосполучення *mouth of the virus monster, Covid*

monster, дієслова *visited*, *killing*, *de-clawed*. У першому фрагменті пандемія постає в образі монстра, який відвідував кожну частину планети й убив мільйони людей. У другому фрагменті завдяки дієслівному сполученню *walking into the mouth of the virus monster* автор статті яскраво зображує ситуацію зі збільшенням кількості випадків захворювання на коронавірус, уподібнює вірус до монстра, який пожирає людські життя. Третій дискурсивний фрагмент містить зовнішні ознаки Ковід-монстра, зазначено наявність кігтів, які були обрізані за допомогою успішної масової вакцинації. У даному фрагменті підкреслюється значущість масової вакцинації, яка допомагає боротися з пандемією.

Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – МОНСТР-ГЕНІЙ відображена в таких дискурсивних фрагментах: 1) “*Bales compared the situation to a chess match. “We’ve never been at this point before”, he said. It feels like playing a chess match against a monster genius. This thing is wicked. Bales added: The unexplainable protection that people who are homeless have had from COVID is disappearing*” [8]; 2) “*We were able to make yet 1 more chess move against this Monster Genius Covid*” [8].

Мовними засобами вербалізації метафори постають словосполучення *monster genius*, *Monster Genius Covid*, а також дієслівне словосполучення *play a chess match* і словосполучення *chess move*. Автор медіатексту використовує порівняння ситуації боротьби з пандемією зі грою в шахи з монстром-генієм, щоб показати, що вірус, який спричинив пандемію, наділений розумовими здібностями, він може мислити й обходити обмеження, які влада використовує для боротьби з ним.

Як свідчать наведені вище когнітивні метафори, ціннісна складова частина концепту “*pandemic*” характеризується негативною конотацією, оскільки феномен пандемії асоціюється в англійській мовній лінгвокультурі з такими негативними явищами, як війна, цунамі, шторм, пожежа, іншими, які несуть небезпеку для населення країн.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, у результаті проведеного аналізу медіатекстів з тематики пандемії ми дійшли висновків, що образно-ціннісна складова частина концепту “*pandemic*” представлена такими метафоричними образами: ПАНДЕМІЯ – ВІЙНА, ПАНДЕМІЯ – ВБИВЦЯ, ПАНДЕМІЯ – БОРОТЬБА, ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР, ПАНДЕМІЯ – МОНСТР-ГЕНІЙ. Когнітивна метафора ПАНДЕМІЯ – ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ містить специфікації, як-от: ПАНДЕМІЯ – ЛАВИНА, ПАНДЕМІЯ – ЦУНАМІ, ПАНДЕМІЯ – ЦИКЛОН, ПАНДЕМІЯ – ШТОРМ, ПАНДЕМІЯ – ХМАРА, ПАНДЕМІЯ – ПОЖЕЖА. Усі представлені когнітивні метафори розкри-

вають негативну аксіологічну оцінку пандемії в англійському масмедійному дискурсі, оскільки явище пандемії асоціюється у представників англійського колективу (британців і американців) з екзистенційною загрозою, війною, цунамі тощо, реакція на яку впливає на формування у свідомості представників англійської лінгвокультури відповідних метафоричних образів, що знаходять свою об’єктивізацію в мовній картині світу.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні засобів вербалізації концепту “*pandemic*” в англійському науковому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходько А.Н. Концепты и концепто-системы : монография. Днепропетровск, 2013. 307 с.
2. Брославська Л.Я. Образно-ціннісний складник концепту WAR / ВІЙНА в американській мовній картині світу. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2015. № 4. С. 22–27.
3. Довганюк Е.В. Еволюція концепту КРАСА в англійському дискурсі XIV–XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 259 с.
4. Ковалюк М.В. Актуалізація концепту LANGUAGE у сучасному англійському публіцистичному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 251 с.
5. Матіяш-Гнедюк І.М., Лисак К.М. Образно-ціннісний складник концепту FAMILY у британському публіцистичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2021. Вип. 11 (79). С. 29–33
6. Степанов В.В. Образний компонент концепту СТИЙКІСТЬ: корпусне дослідження американського дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2022. Вип. 56. С. 135–140.
7. The Guardian : вебсайт. URL: theguardian.com (дата звернення: 11.08.2023).
8. Daily Mail : вебсайт. URL: dailymail.co.uk (дата звернення: 01.08.2023).
9. The Independent : вебсайт. URL: independent.co.uk (дата звернення: 12.08.2023).
10. The Times : вебсайт. URL: thetimes.co.uk (дата звернення: 11.08.2023).
11. BBC News : вебсайт. URL: bbc.co.uk (дата звернення: 10.08.2023).
12. Daily Mirror : вебсайт. URL: mirror.co.uk (дата звернення: 01.08.2023).
13. The Washington Post : вебсайт. URL: washingtonpost.com (дата звернення: 14.08.2023).

REFERENCES

1. Prykhodko, A.N. (2013). Kontsepty y kontseptosystemy: [Concept and Concept systems]: monohrafiia. Dnepropetrovsk: Belaia E.A., 307 p.
2. Broslavska, L.Ya. (2015). Obrazno-tsinnisnyi skladnyk kontseptu WAR / VIINA v amerykanskkii movnii kartyni svitu [Imaginative-evaluative constituent of the concept WAR in the American language picture of the world]. *Naukovyi visnyk Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohichni nauky (movoznavstvo)"*, № 4. Pp. 22–27.
3. Dovhaniuk, E.V. (2017) Evoliutsiia kontseptu KRASA v anhlovnomu dyskursi XIV–XXI stolit : dys. ... kand. filol. nauk [The evolution of the concept BEAUTY in the English discourse of the 14'th – 21'st centuries]: 10.02.04. Kharkiv, 259 p.
4. Kovaliuk, M.V. (2016). Aktualizatsiia kontseptu LANGUAGE v suchasnomu anhliiskomovnomu publitsystychnomu dyskursi [Actualization of the Concept LANGUAGE in Modern English Publicistic Discourse]: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Chernivtsi, 251 p.
5. Matiiash-Hnediuk, I.M., Lysak, K.M. (2021). Obrazno-tsinnisnyi skladnyk kontseptu family u brytanskomu publitsystychnomu dyskursi [Imaginative-evaluative constituent of the concept family in the British publicistic discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Filolohiia"*. Vyp. 11 (79). Pp. 29–33.
6. Stepanov, V.V. (2022). Obraznyi komponent kontseptu STIIKIST: korpusne doslidzhennia amerykanskooho dyskursu [Image component of the RESILIENCE concept (corpus research of the American discourse)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia "Filolohiia"*. Vypusk 56. Pp. 135–140.
7. The Guardian: vebsait. URL: theguardian.com (data zvernennia: 11.08.2023).
8. Daily Mail: vebsait. URL: dailymail.co.uk (data zvernennia: 01.08.2023).
9. The Independent: vebsait. URL: independent.co.uk (data zvernennia: 12.08.2023).
10. The Times: vebsait. URL: thetimes.co.uk (data zvernennia: 11.08.2023).
11. BBC News: vebsait. URL: bbc.co.uk (data zvernennia: 10.08.2023).
12. Daily Mirror: vebsait. URL: mirror.co.uk (data zvernennia: 01.08.2023).
13. The Washington Post: vebsait. URL: washingtonpost.com (data zvernennia: 14.08.2023).

УДК 378.091:811.111'373.46]:[37.013.42-051:159.954]

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-5>

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ АНГЛІЙСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО СЛЕНГУ, ПРИСВЯЧЕНОГО ТРЕНДУ «МУКБАНГ»

Бровко К. А.

доктор філософії,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-8572-9316

k.brovko@kubg.edu.ua

Ключові слова: *англійський мережевий сленг, сленг, соціальні мережі, функціональний аспект.*

У статті розглянуто питання функціонального аспекту англійського мережевого сленгу. Визначено, що чинниками виникнення англійського мережевого сленгу є прагнення забезпечити бажаний рівень експресивності для позначення сучасних і модних у сучасному середовищі реалій, які не мають відповідників у літературній мові, та з метою реалізації спілкування, яке відбувається в невимушеній, неофіційній, дружній атмосфері, та забезпечити комунікативну рівність суб'єктів спілкування. Здійснено лінгвістичний аналіз обраних лексичних одиниць англійського мережевого сленгу мікроблогів соціальних мереж “Instagram”, “YouTube”, присвяченого тренду «мукбанг», у загальному обсязі 135 слів. Доведено, що за функціональним спрямуванням з-поміж наведених функцій переважають комунікативна – 32,5%; емоційно-експресивна – 19,2%; поширеність функції лаконічності та конкретизації становить 18,5%; ідентифікаційна (номінативна) – 8,8%; оцінювальна – 8,1%; функція оригінальності – 7,4%; урізноманітнення мови – 3,7%; творча – 1,5%. Подано розлогий причинно-наслідковий зв'язок такого відсоткового співвідношення обраних для аналізу лексичних одиниць англійського мережевого сленгу за функціональним спрямуванням. Так, означена частотність комунікативної функції пов'язана з низкою закономірностей, як-от: головна роль сленгу полягає у сприянні спілкуванню й обміну думками між людьми; по своїй суті сленг стає своєрідним мовним кодом, що полегшує взаєморозуміння та взаємодію в мовленнєвих спільнотах. Визначено, що комунікативна функція досягається за допомогою різноманітних мовних засобів: вигуками, що мають у собі лексичні одиниці зі значенням здивування та захвату; прикметниками з різноманітними значеннями; підсилювальними прислівниками зі значенням «дуже»; дієсловами й іменниками, що позначають пригніченість, розпач; іменниками зі значеннями «натхнення», «закоханість».

FUNCTIONAL ASPECT OF ENGLISH SOCIAL NETWORK SLANG DEDICATED TO THE “MUKBANG” TREND

Brovko K. A.

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Methodology

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-8572-9316

k.brovko@kubg.edu.ua

Key words: *English social network slang, slang, social networks, functional aspect.*

The article examines the issue of the functional aspect of English social network slang. It was determined that the factors of the emergence of English social network slang are the desire to ensure the desired level of expressiveness, to denote modern and fashionable realities in the modern environment that have no counterparts in the literary language, and for the purpose of implementing communication that takes place in a relaxed, informal, friendly atmosphere, and to ensure the communicative equality of communication subjects. Linguistic analysis of selected lexical units of English social network slang of microblogs of social networks Instagram, YouTube dedicated to the “mukbang” trend in the total volume of 135 words was carried out. It has been proven that, by functional direction, among the above functions, the communicative one prevails – 32,5%; emotionally expressive – 19,2%; the prevalence of the function of brevity and specification is 18,5%; identifying (nominative) – 8,8%; evaluative – 8,1%; originality function – 7,4%; language diversification – 3,7%; creative – 1,5%. A detailed causal relationship of such a percentage ratio of the lexical units of English network slang selected for analysis by functional direction is presented. Thus, the specified frequency of the communicative function is associated with a number of regularities, such as the fact that: the main role of slang is to facilitate communication and exchange of ideas between people; in its essence, slang becomes a kind of linguistic code that facilitates mutual understanding and interaction in speech communities. It was determined that the communicative function is achieved with the help of various language means, such as: exclamations, which have lexical units with the meaning of surprise and delight; adjectives with various meanings; reinforcing adverbs with the meaning “very”; verbs and nouns denoting depression, despair; nouns with the meaning “inspiration”, “falling in love”.

Постановка проблеми. Особливості мовлення сучасного суспільства пов’язані не лише із прагненням до самовираження, але й із потребою посісти провідне місце в новому технологічному світі, наголошенням на власній обізнаності, унікальності й участі у групі тих, хто «орієнтується в останніх новинках світу». Вищезазначений пласт мови використовують представники визначеної вікової категорії (15–35 років), щоби забезпечити бажаний рівень експресивності, для позначення сучасних і модних у сучасному середовищі реалій, які не мають відповідників у літературній мові, та з метою реалізації спілкування, яке відбувається в невимушеній, неофіційній, дружній атмосфері, та забезпечити комунікативну рівність суб’єктів спілкування.

Доцільно зауважити, що англійський мережевий сленг має широкий діапазон комбінаторики різних (позитивних і негативних) умов організації мовних елементів і їхніх властивостей, можливостей їх сумісності чи несумісності, перетину, розкладання, заміщення, накладання та перегрупування, а також порядку проходження мовних одиниць, їхніх ознак і зв’язків, включення в систему чи винятки з неї. Саме комбінаторні процеси у сленгу нерідко зумовлюють «найнесподіваніші» значення та функції тієї самої словоформи [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам феномену англійського сленгу в соціальних мережах присвячені праці

багатьох науковців, зокрема: особливостям використання англomовного молодіжного мережевого сленгу (К. Бровко [1; 2], О. Дзюбіна [3], А. Павельєва [5], Дж. Алькантре-Пілар (ісп. J. Alcántara-Pilar) [8], С. Лю (S. Liu) [9], Л. Шисюн (L. Shixiong) [11] та інші); лінгвістичним особливостям англійського молодіжного мережевого сленгу (І. Палагута [6], Е. Партрідж (англ. E. Partridge) [10] та інші); семантико-функціональним аспектам англійського молодіжного мережевого сленгу (О. Столярчук [7], Дж. Слотта (англ. J. Slotta) [12], Р. Земел (англ. R. Zemel) [14], Янг Ху (Yang Xu) [14], Г. Томич (хорват. G. Tomić) [13] та інші).

Мета статті полягає в розкритті та висвітленні функціонального аспекту англійського мережевого сленгу, присвяченого тренду «мукбанг».

Об'єктом дослідження є англійський сленг у соціальних мережах.

Предмет дослідження становлять функціональні особливості англійського мережевого сленгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що тематичне поле відбору сленгових лексичних одиниць англійського мережевого сленгу (загальною кількістю 135), дібраних з популярних мікроблогів Instagram і YouTube, було звужено до тренду «мукбанг», доцільно конкретизувати його сутність. Так, тренд «мукбанг» (від кор. *먹방* – *трансляція прийому їжі*) належить до популярного явища в мережевому просторі, коли люди демонструють величезні кількості їжі перед камерою та споживають її у прямому етері. Це явище виникло в Південній Кореї, але набуло вірусної популярності в англomовних країнах і мільйонні перегляди завдяки стримінговим платформам, відеороликам, рілзам, сторізам тощо.

Щодо впливу мукбанг на функціональний аспект мережевого сленгу, можна зазначити

декілька можливих варіантів: 1) *створення нових термінів і виразів*: мукбанг створює нові ситуації та контексти, які можуть привести до появи нового сленгу або вживання наявних сленгових виразів у нових контекстах. Наприклад, термін «нападка» (*mukbang attack*) може використовуватися для опису ситуації, коли хтось починає дивитися великі кількості контенту мукбанг; 2) *позначення соціальних зв'язків*: у мукбанг акцент зазвичай робиться на спільноту та спільне харчування. Це може вплинути на те, як люди виражають концепції соціальних зв'язків у мережевому сленгу, наприклад створюють нові вирази, які описують спільне харчування або позитивний вплив групи на споживача; 3) *посилення наявних тенденцій*: мукбанг може посилити наявні тенденції в мережевому сленгу, як-от використання виразів, пов'язаних з їжею або споживанням, для опису емоційних станів чи вражень від відеоконтенту.

Варто зауважити, що метою достовірності здійснення вибірки сленгу з коментарів підписників, а також беручи до уваги той факт, що кожен тренд соціальної мережі має мінливий характер, під час вибірки ми зважали лише на коментарі за 2022–2023 рр.

Так, згідно із проведеним лінгвістичним аналізом обраних лексичних одиниць англійського мережевого сленгу та власне окреслення їхнього функціонального спрямування було виявлено, що з поміж наведених функцій переважають комунікативна – 32,5%; емоційно-експресивна – 19,2%; поширеність функції лаконічності та конкретизації становить 18,5%; ідентифікаційна (номінативна) – 8,8%; оцінювальна – 8,1%; функція оригінальності – 7,4%; урізноманітнення мови – 3,7%; творча – 1,5% (див. рис. 1).

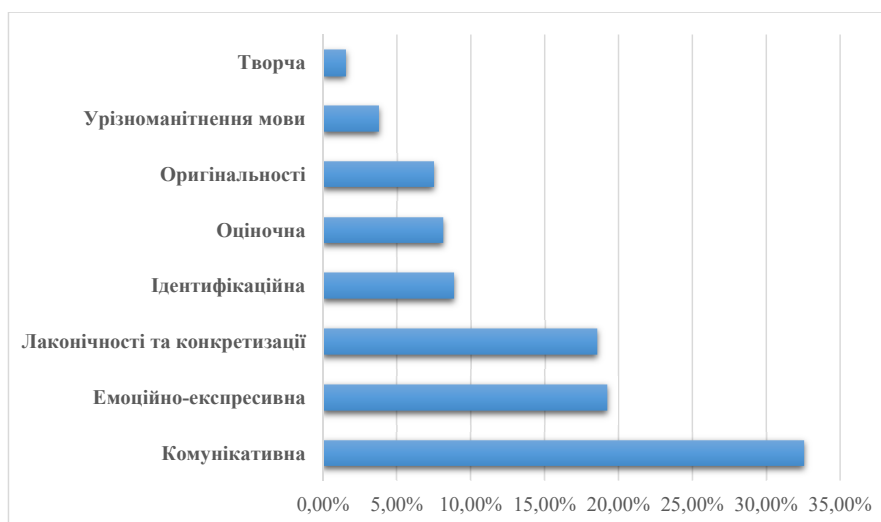

Рис. 1. Кількісні дані розподілу лексичних одиниць англійського мережевого сленгу за функціональним спрямуванням (у %)

Розглянемо більш детально причини такого відсоткового співвідношення обраних для аналізу лексичних одиниць англійського мережевого сленгу за функціональним спрямуванням.

Отже, з наведених функцій переважає комунікативна, а саме 32,5% від загальної кількості проаналізованих лексичних одиниць. Варто зазначити, що така її частотність пов'язана насамперед з тим, що головна роль сленгу полягає у сприянні спілкуванню й обміну думками між людьми. Зауважимо, що сленг виконує ключову комунікативну функцію, що дозволяє індивідуумам висловлювати свої думки та сприймати інші, сприяє ефективному обміну інформацією. Отже, сленг стає своєрідним мовним кодом, що полегшує взаєморозуміння та взаємодію в мовленнєвих спільнотах. Наприклад: “*Write in DM!* – Напишіть у приватні повідомлення! *Gotta go* – Маю йти. *Hope you HAND* – Сповідуюсь, у тебе буде гарний день».

Поширеність емоційно-експресивної функції (19,2%) зумовлюється прагненням користувачів соціальних мереж висловити власні емоції та почуття вільно та найбільш повно, зчинити психоемоційний вплив на читача (*I can't believe I lost that goddamned stream* – *Не можу повірити, що я пропустив той клятий стрім*).

Експресивність сленгових висловів ґрунтується на їхній виразності та несподіваності, часто супроводжуючись елементами гумору. Велика частина сленгу вирізняється гротескним підкресленням курйозних чи непередбачуваних ситуацій. Ця функція досягається за допомогою різноманітних мовних засобів:

1) вигуками, що мають у собі лексичні одиниці зі значенням здивування та захвату (*Awww!* (ой) (наприклад: *Awww so cute!* – *Ой! Як мило*); *LOL* – *laughing out loud* – *дуже сильно сміятися* (наприклад: *LOL! I'm cracking up!* – *Ржу, не можу! Я зараз трісну!*); *Omig!* – *Oh my God!* (О боже!) (наприклад: *OMG, I can't believe you got a progress! Congrats!* – *О боже! Я не можу повірити, що ти досяг прогресу! Мої вітання!*);

2) прикметниками з різноманітними значеннями (*sake* – *бовдур*; *goddamned* – *клятий*);

3) підсилювальними прислівниками зі значенням «дуже» (*bleeding* – *надзвичайно сильно*; *bloody* – *дуже*);

4) дієсловами й іменниками, що позначають пригніченість, розпач (*breakdown* – *стати дуже пригніченим*; *cringe* – *відчувати збентеження та сором за щось*);

5) іменниками зі значеннями «натхнення», «закоханість» (*inspo* (*inspiration*) – *натхнення*; *crash* – *об'єкт уподобання*).

На нашу думку, функція лаконічності та конкретизації (18,5%) найбільш повно реалізується в різного роду скороченнях, завдяки чому користу-

вачі соціальних мереж витрачають менше часу під час спілкування. З-поміж проаналізованих нами прикладів сленгу, які репрезентують означену функцію, варто виокремити такі:

– *kinda* (*kind of*) (наприклад: *Kinda getting repetitive at this point* <...>. – *Наче повторюється те саме*);

– *plz* (*please*) (наприклад: *Plz tell me he didn't swallow that bubble gum!* – *Будь ласка, скажіть мені, що він не ковтав ту жуйку!*), *gonna* (*going to*);

– *s'up?* (*what's up?*) (*S'up dude?* – *Як справи, чувак?*).

Ідентифікаційна функція (8,8%) проявляється в тому, що сленг є своєрідним засобом, що допомагає визначати «своїх» з-поміж інших людей, а також дозволяє скласти загальне уявлення про вік, соціальне становище, стиль життя, походження мовця. Навіть більше, означена функція сленгу сприяє встановленню та підтримці контактів з окремою соціальною групою, спостерігається привалювання відчуття єдності, взаєморозуміння.

Прояв означеної функції можна спостерігати в таких прикладах:

– *birth vegan* – так називають людину, яка ніколи не їла м'яса та є вегетаріанцем із народження (наприклад: *Birth vegans r not gonna live long my friend!* – *Природжені вегани довго не проживуть, друже!*);

– *youtuber* – користувач YouTube (наприклад: *The best youtuber ever!* – *Найкращий ютубер за всю історію!*);

– *haters* – ненависники (наприклад: *Haters Gonna Hate!* – *Хейтери будуть хейтити!*);

– *newbie* – новачок (*Summer always brings newbies to this blog* – *Улітку завжди з'являються новачки в цьому блозі*).

Оцінювальна функція (8,1%) інтерпретується через сприйняття чи оцінку особою об'єкта або події, які виражають ставлення мовця до них. Серед проаналізованих коментарів користувачів соціальних мереж із цією метою нами було виокремлено:

1) іменники та прикметники, якими описано привабливий зовнішній вигляд жінки (*bird*, *dish*, *cutie*), впливову жінку (*big cheese* – *велика цяця*);

2) іменники та прикметники, якими описано особистість як неввічливу (*cake*), нахабну (*brat*) тощо;

3) іменники та прикметники для опису навколишніх предметів або подій, що відбуваються навколо (*aesthetic* – *естетичний*; *banana oil* – *лестоци*; *not comparable* – *незрівнянний*; *on pins and needles* – *наче на голках*; *trash* – *сміття, нісенітниця*; *tutorial* – *інструкція*).

Функція оригінальності (7,4%) – має на меті привнесення новизни й оригінальності в сутнісні характеристики тих чи тих лексичних одиниць,

які виступають синонімами слів і словосполучень літературної мови. Означене уможливленоється через створення нових слів і конструкцій за наявними зразками. Наприклад: *curve* – *уникати, відхиляти*; *supra* – *cup of tea*; *froyo* означає *frozen yoghurt*; *prank* – *знятий на камеру розіграш*.

Коли йдеться про функцію урізноманітнення мови (кодифікації), частота виявлення якої становить 3,7%, варто наголосити, що вона проявляється в тому, що сленгові лексичні одиниці надають мові таємничості та важкості у сприйнятті та розумінні для осіб, які не є членами конкретної соціальної групи. Вона надає вже наявному терміну додаткових значень, зрозумілих тільки вузькому колу осіб. Наприклад: *roost* – *усі присутні в чаті*; *mukbang* – *поїдання ютубером їжі на камеру з одночасною розповіддю у прямому етері*; *newbie* – *новачок*; *haul* – коли ютубер показує, що він придбав.

У проаналізованих нами коментарях користувачів соціальних мереж найменш поширені приклади творчої функції (1,5% сленгових одиниць від загальної кількості проаналізованих). Вона допомагає «збагатити» мову новими лексичними одиницями і тим самим задовольнити потребу вираження того, що не є літературно внормованими та не має належного еквівалента. Саме тому створюються своєрідні еквіваленти до одиниць літературної мови, не завжди виразніші й образніші, але необхідні у спілкуванні молоді, як-от: *challenge* – *виклик собі зробити щось, що ти б ніколи не зробив*; *cringe* – *відчувати збентеження та сором за щось*; *dude* – *чувак*; *haul* – коли ютубер показує, що він придбав; *stream* – *спілкуватися зі своїми підписниками в реальному часі*.

Варто зазначити, що часто англійський мережевий сленг може виконувати декілька функцій водночас. Так, доцільно навести приклади коментарів користувачів соціальних мереж досліджуваних мікроблогів: “I *have a crash* on you. Omg! What *a dish* <...>”. Так, говорячи про закоханість, підписник ужив сленгове *to have a crash*, що в літературній мові означає «потрапити в аварію». Обраний вислів для позначення стану закоханості зумовлюється бажанням надати слову більшого емоційно-експресивного забарвлення у значенні «втріскатися, втюритися». Отже, використання сленгових лексичних одиниць надає додаткову інформацію, яка відсутня у стандартному вираженні. В описі свого ставлення до дівчини-блогера автор коментаря вжив слово *a dish*, що у класичному розумінні має значення «страва» і вказує на порівняння зовнішності дівчини зі смачною стравою. Даний приклад демонструє прояв комунікативної, ідентифікаційної (номінативної) й оціночної функцій англійських сленгових неологізмів.

Окрім того, англійський сленг надає мові мережевого спілкування більшої виразності, що має прояв через емоційно-експресивну функцію. У прикладі “That was a *bloody* good meal!” з метою здійснення ефекту підсилення прикметника *good* використовується сленгова одиниця *bloody*, яка в літературній англійській мові має значення «криваво», однак з погляду сленгу її варто трактувати як «дуже, або надзвичайно». Даний приклад демонструє прояв емоційно-експресивної функції.

Висновки і перспективи подальших розробок. Підбиваючи підсумок, насамперед треба зазначити, що загалом тренд «мукбанг» має безперечний вплив на функціональний аспект мережевого сленгу, створює водночас нові терміни, підкреслює соціальні зв'язки та посилює наявні тенденції. У досліджуваних нами прикладах англійські лексичні сленгові одиниці з популярних мікроблогів соціальних мереж “Instagram” і “YouTube”, присвячених тренду «мукбанг», виконують різноманітні функції. Основними ми вважаємо комунікативну, емоційно-експресивну функцію лаконічності та конкретизації, адже завдяки їм користувачі означених ресурсів створюють емоційно розслаблену атмосферу під час спілкування, збагачують сучасну літературну англійську мову й уможливають соціальну ідентифікацію особистості серед інших користувачів мікроблогу.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у висвітленні особливостей вираження модальності англійського мережевого сленгу, присвяченого тренду «мукбанг», на матеріалах фрагментів дописів англійських мікроблогів популярних соціальних мереж “Instagram” і “YouTube”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровко К. Вплив інтернет-сленгу на розвиток пізнавальної активності студентської молоді до вивчення іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 48. Т. 1. С. 229–233. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-35>.
2. Бровко К. Теоретико-практичні засади утворення англійського мережевого сленгу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65. С. 128–133.
3. Дзюбіна О. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж “Twitter” та “Facebook” : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. 21 с.
4. Мігорян О. Особливості функціонування американського молодіжного сленгу: на матеріалі американського анімаційного серіалу «Сімпсони». *Науковий вісник Чернівецького націо-*

- нального університету імені Юрія Федьковича. *Германська філологія*. 2020. Вип. 822. С. 155–163.
5. Павельєва А., Сотніченко І. Сленг світу моди та модної субкультури в англійській мові: проблема словотвору та перекладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 3 (341). С. 152–160.
 6. Палагута І. Особливості молодіжного сленгу в англійській мові. *Наукові пошуки молоді у XXI ст. Ad linguas et culturas per cognitionem (до мов і культур через пізнання) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Біла Церква, 14 квітня 2021 р. Біла Церква : БНАУ, 2021. С. 2–8.
 7. Столярчук О. Молодіжний сленг: функціональний, лексико-семантичний та структурний аспекти (на матеріалі англійської, німецької та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 21 с.
 8. A cross-cultural analysis of the effect of language on perceived risk online / J.M. Alcántara-Pilar et al. *Comput. Hum. Behav.* 2013, Vol. 29. P. 596–603. DOI: 10.1016/j.chb.2012.10.021.
 9. The impact of internet language copy on consumers' attention and perceptions of the advertisement / S. Liu et al. *Acta Psychol. Sin.* 2017. Vol. 49. P. 1590–1603. DOI: 10.3724/SP.J.1041.2017.01590.
 10. Partridge E. *Slang To-day and Yesterday*. London : William Press, 2007. 484 p.
 11. Good Slang or Bad Slang? / Liu Shixiong et al. *Embedding Internet Slang in Persuasive Advertising Front. Psychol.* 7 June 2019. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01251.
 12. Slotta J. Slang and the Semantic Sense of Identity. *Texas Linguistics Forum* 59: 119–128. *Proceedings of the 24th Annual Symposium about Language and Society-Austin, Austin, April 15–16, 2016*. Texas : University of Texas, 2016. P. 119–128.
 13. Tomić G. Headedness in contemporary English slang blends. *Lexis*. 2019. URL: <http://journals.openedition.org/lexis/3862>.
 14. Semantically Informed Slang Interpretation / S. Zhewei et al. *Human Language Technologies : Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics*, July 10–15, 2022. 2022. P. 5213–5231.
- REFERENCES**
1. Brovko, K.A. (2022). Vplyv internet-slenhu na rozvytok piznavalnoi aktyvnosti studentskoi molodi do vuvchennia inozemnoi movy [The influence of Internet slang on the development of cognitive activity of student youth before learning a foreign language]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 48, 229–233. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-35>.
 2. Brovko, K.A. (2023). Teoretyko-praktychni zasady utvorennia anhliiskoho merezhevoho slenhu [Theoretical and practical principles of the formation of the english social media slang]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 65, 128–133.
 3. Dzyubina, O.I. (2016). Structure, semantics and pragmatics of slang neologisms of social networks Twitter and Facebook [The structure, semantics, and pragmatics of slang neologisms of the social networks Twitter and Facebook]: candidate theses: 10.02.04. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, Lviv. P. 21.
 4. Mihorian, O. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia amerykanskoho molodizhnogo slenhu (na materialy amerykanskoho animatsiinoho serialu “Simpsony”) [Features of the functioning of American youth slang (based on the material of the American animated series “The Simpsons”)]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha. Hermanaska filolohiia*. Vol. 822, pp. 155–163.
 5. Pavelieva, A.K., Sotnichenko I.V. (2021). Slenh svitu mody ta modnoi subkultury v anhliiskii movi: problema slovotvoru ta perekladu [Slang of the world of fashion and fashion subculture in English: the problem of word formation and translation]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vol. 3(341), April, pp. 152–160.
 6. Palahuta, I. (2021). Osoblyvosti molodizhnogo slenhu v anhliiskii movi. Naukovi poshuky molodi u KhKhI stolitti [Features of youth slang in English]. *Ad linguas et culturas per cognitionem (do mov i kultur cherez piznannia): materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Bila Tserkva, 14 kvitnia 2021 r. Bila Tserkva: BNAU*, pp. 2–8.
 7. Stoliarchuk, O.V. (2015). Molodizhnyi slen: funktsionalnyi, leksykosemantychnyi ta strukturnyi aspekty (na materialy anhliiskoi, nimetskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Youth slang: functional, lexico-semantic and structural aspects (on the material of English, German, Ukrainian and Russian languages)]. Candidate theses: 10.02.15. Odesa. 2.
 8. Alcántara-Pilar, J.M., Del Barrio-García, S., & Porcu, L. (2013). A cross-cultural analysis of the effect of language on perceived risk online. *Comput. Hum. Behav.* Vol. 29, pp. 596–603. DOI: 10.1016/j.chb.2012.10.021.
 9. Liu, S., Bi, X., and He, G. (2017). The impact of internet language copy on consumers' attention and perceptions of the advertisement. *Acta Psychol. Sin.* Vol. 49, pp. 1590–1603. DOI: 10.3724/SP.J.1041.2017.01590.

10. Partridge, E. (2007). *Slang To-day and Yesterday*. London : William Press, 2007. 484 p.
11. Shixiong, Liu, Dan-Yang, Gui, Yafei, Zuo & Yu, Dai (2019). Good Slang or Bad Slang? Embedding Internet Slang in Persuasive Advertising Front. Psychol., 7 June 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01251>.
12. Slotta, J. (2016). Slang and the Semantic Sense of Identity. *Texas Linguistics Forum* 59: 119–128. Proceedings of the 24'th Annual Symposium about Language and Society-Austin. Texas. University of Texas, pp. 119–128.
13. Tomić, G. (2019). Headedness in contemporary English slang blends. Lexis. URL: <http://journals.openedition.org/lexis/3862>.
14. Zhewei, S., Zemell, R., Yang, Xu (2022). Semantically Informed Slang Interpretation. Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (July 10–15, 2022), pp. 5213–5231.

АВТОБІОГРАФІЗМ І СПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЯПОНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ЛІТЕРАТУРАХ

Гаєвська О. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов та літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії*

*Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-6850-8757
olenasan@gmail.com*

Ключові слова:

*авторефлексія, травма,
психологізація, жіночий образ,
чуттєвість, сповідальність,
емоційність.*

У статті розглянуто проблему автобіографізму і сповідальності в українській та японській жіночій літературі. Запропоновано нові підходи до компаративного вивчення жіночих образів в означених літературах. З'ясовано й наголошено на основних моментах автобіографізму та сповідальності в житті Хігучі Ічійо (樋口一葉) та її творах «Тринадцята ніч», «Однолітки», «Каламутний потік»; в авторок літературного «Журналу жіночої освіти» Міяке Кахо (三宅花圃), Вакамацу Шідзуко (若松賤子), Шімідзу Шікін (清水紫琴), Кітада Усурай (北田薄氷) та українських письменниць Ольги Кобилянської, Наталі Кобринської, Євгенії Ярошинської, Уляни Кравченко та ін. Моделюючи жіночі образи, авторки використовують різні засоби характеротворення, акцентуючи увагу на емоційному стані героїнь, сповідальності, автобіографізму, чуттєвості, травматичних рефлексіях, відвертості, самоідентифікації у вимірах опозиції «Своє – Інше». Розкриття дійсності крізь призму жіночого сприйняття сприяло формуванню багатогранних образів героїнь. Метою розвідки є з'ясування особливостей автобіографізму та сповідальності в українському та японському жіночому прозописмі, специфіка творення жіночих образів у текстах письменниць обох літератур. Серед методів аналізу – порівняльно-історичний, культурно-історичний, типологічний, описовий, імагологічний. За результатами дослідження автобіографізму та сповідальності в українській і японській жіночій прозі з'ясовано їх роль в означених літературах, розглянуто способи їх реалізації в художніх текстах українських і японських письменниць. Аналіз жіночої прози дав змогу відстежити риси творчого розкриття особистого «я» через сповідальність, емоційність, прагнення до самореалізації. На основі порівняльного аналізу творів встановлено специфіку японського й українського жіночого прозописма в історичному контексті. Також зроблено спробу розглянути типологічні аналогії та відмінності жіночих постатей «перехідного періоду» (у Японії – 明治維新) в українській та японській літературах. Це дало можливість ширше розкрити атмосферу транскультурного життя означеної доби.

AUTOBIOGRAPHY AND AUTOCONFESSION IN UKRAINIAN AND JAPANESE WOMEN'S LITERATURE

Gayevska O. V.

*Ph.D., Associate Professor at the Department of Languages and Literature
of the Far East and Southeast Asia*

*Education and Research Institute of Philology
of Kyiv Taras Shevchenko National University
Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6850-8757
olenasan@gmail.com*

Key words: *auto-reflexivity,
trauma, psychologisation,
female character, sensuality,
confessionality, emotionality.*

In this article, the author broadens the scope of autobiography and confessionality within Ukrainian and Japanese feminine literature, introducing approach to the comparative analysis of female portrayals across these two bodies of literature. The discourse illuminates key aspects of autobiography and confession in the life and oeuvre of Higuchi Ichiyo (樋口一葉), specifically in works such as “The Thirteenth Night”, “The Flow”; as well as in the contributions of authors from the “Women's Education Magazin”, including Miyake Kaho (三宅花圃), Wakamatsu Shizuko (若松賤子), Shimizu Shikin (清水紫琴), Kitada Usurai (北田薄氷), alongside Ukrainian writers like Olga Kobilyanska, Evgeniya Yaroshinska, Ulyana Kravchenko, among others. The author's conceptualization of female characters underscores diverse facets of literary character development, paying particular attention to the emotional states, the complexity of the heroines, and fostering an appreciation for their autobiographies, sensitivity, trauma, auto-reflexivity, and self-expression. These characters are self-identified through the widely recognized dichotomy of “Self – Other” viewed through the heroines’ perception of action. This approach evaluates the functionality of female images in Ukrainian and Japanese literature, offering a detailed examination of the autobiographical and confessional dimensions.

Through the prism of the heroines' perception of reality, the study contemplates the functionality and multifaceted nature of female images in Ukrainian and Japanese literatures. The author has chosen autobiographism and confessionalism in Ukrainian and Japanese female literatures as the aim of the exploration. The peculiarities of the creation of female images in Japanese and Ukrainian literatures have been selected as the object of research. Comparative-historical, cultural-historical, typological, descriptive, imagological methods, analysis of literary work have been chosen among the methods. The results of the research allows to conclude that performing an analysis and comprehension of the autobiographism and confessionalism in Ukrainian and Japanese female prose, considering the role and significance of those two elements in the said literatures, as well as the ways of their implementation in the artistic texts of Ukrainian and Japanese female writers, we can consider them connected. The consideration of female prose allows to trace the features of creative disclosure of personal “Self” through confessionalism, emotionality, with the aspiration for self-realization. Based on a comparative analysis of the works and historical background, the specificity of Japanese and Ukrainian female prose writing is established. The article attempts to investigate the typological analogies and differences of female figures of the “transitional period” (Japanese meijiishin 明治維新) in Ukrainian and Japanese literatures based on comparative analysis. It allowed to more broadly reveal the atmosphere of the transcultural life of the specified era.

Постановка проблеми. Концепція фемінності різнобічно представлена в різних літературах світу, їй притаманна зорієнтованість на жіночий текст, що виявляється як на рівні його поетики, так і на рівні рецепції. Такій текстотворчості притаманне висвітлення характеру в процесі дорослішання героя, показ взаємин між батьками та дітьми, часом з домінуванням жанру щоденника, що репрезентує фемінне письмо від імені жінки. Українському жіночому прозописьму притаманні такі ознаки: суб'єктивність, сповідальність, відвертість, безпосередність, автобіографічність, психологізм, емоційність, фрагментарність, еротизація оповіді, жіноча модель образної та наративної систем [1, с. 32–33]. Схожі особливості спостерігаємо і у японських письменниць. Це спонукає розглядати текстотворчість авторок крізь призму спільних історико-культурних процесів, які постійно відбувалися та відбуваються в глобалізованому світі й окреслюють транскультурні та літературні зв'язки, у яких формувалася й розвивалася жіноча література. У кожній з літератур спостерігається чимало спільних моментів, але разом із тим кожна з них має свою специфіку. Для диференціації образності різних літератур доречно застосувати імагологічний аналіз. У процесі вивчення образу певної культури крізь призму іншої культури та психологізації важливо розрізнити поняття й імагеми стереотипної концептосфери «учі-сото» (яп. «内外»).

Концепція «учі-сото» у японській культурі розглядається як багатогранний фрейм для дослідження нюансованих соціокультурних відносин крізь призму рецепції буття. Ідея «Учі» («内», яп. «всередині», «свій») і «Сото» («外», яп. «зовні», «чужий») натякає на творче прагнення виявити складну взаємодію Належності та одночасної Іншості, яку і автор, і читач неначе «проживає» (яп. «учі-сото», «внутрішнє – зовнішнє», ширше розуміємо як «Своє – Інше») через належність рецепієнта до певної культури, що формує конкретні стереотипні уявлення щодо етносу, нації, образності в контексті історії роду, походження й автобіографії.

Різні, віддалені культури репрезентують вказану специфіку, активізуючи візію «Схід і Захід», зокрема, у творах японської та української літератур. Компаративний аналіз творів японських (Хігучі Ічійо, Міяке Кахо, Вакамацу Шідзуко, Шімідзу Шікін, Кітада Усурай) і українських (Ольги Кобилянської, Наталі Кобринської, Євгенії Ярошинської, Катрі Гриневичевої) письменниць може засвідчити сповідальність й автобіографізм, які є спільними для них. На основі комунікації із зовнішнім світом, через свої спогади, враження дитинства, послідовний опис подій, щоденникові записи, «автобіографічні довідки», реальні факти

авторки моделюють жіночі образи, висвітлюють формування і становлення жіночої особистості. Зауважимо, що тема автобіографізму і сповідальності в літературі завжди була актуальною та неодноразово привертала увагу літературознавців (Л. Базів, А. Букрієнко, І. Бондаренко, Л. Брег, О. Гаєвська, А. Гілевич, В. Дуркалевич, Л. Жаркова, О. Матвеєва, Ю. Осадча-Феррейра, К. Танчин, Т. Ткаченко, В. Сірук, Н. Шумило та ін.). У своїх розвідках учені насамперед презентували загальні підходи до вивчення автобіографізму й сповідальності в творах. Проте на сьогодні спеціального дослідження щодо цієї проблеми немає. Це і зумовлює **актуальність** теми.

Мета дослідження – з'ясувати особливості автобіографізму і сповідальності в українській та японській жіночій літературах, а також простежити розгортання травматичного досвіду в творах письменниць.

Об'єкт дослідження – твори японських письменниць Хігучі Ічійо (樋口一葉), Міяке Кахо (三宅花圃), Вакамацу Шідзуко (若松賤子), Шімідзу Шікін (清水紫琴), Кітада Усурай (北田薄氷), а також українських, зокрема Ольги Кобилянської, Наталі Кобринської, Євгенії Ярошинської, Уляни Кравченко та ін.

Предмет дослідження – особливості автобіографізму та сповідальності в українській та японській жіночій літературах, принципи творення жіночих образів письменницями обох літератур.

Методи дослідження. Мета та завдання дослідження зумовили використання комплексу відповідних методів: порівняльно-історичного (для вивчення подібностей і відмінностей, типологічних зв'язків між літературними явищами українського та японського літературного процесу означеного періоду, зіставлення мотивів та образів аналізованих творів тощо); культурно-історичного (для розгляду художньої прози в контексті суспільно-політичних змін та ідеологічних зрушень епохи); типологічного (для виявлення спільних і відмінних рис в аспекті жанру й поетики); описового (для розуміння джерел творчої самобутності письменниць, їх уваги до психоаналізу); імагологічного (для з'ясування зв'язків між «чужим» і «своїм», осмислення концепту «інший»). Лише комплексний аналіз означеної теми уможливив дослідження явища жіночого прозописьма й дав змогу виявити чинники, що вплинули на формування творчого доробку письменниць в українській та японській літературах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Літературознавці по-різному трактують автобіографізм і сповідальність. Зокрема, автобіографізм розуміють «як наратив про власне життя, досвід, рід, події і почуття з метою розповісти читачеві-рецепієнтові про життя авторок, їх розвиток,

досягнення та переживання». Це також «життєва історія біографічного суб'єкта, зорієнтована на передачу його життєвого досвіду» [2, с. 8]. Автобіографізм як складова й чинник літературної творчості базується значною мірою на спостереженнях за реальними подіями, доповнюється сповідальністю або практиками психологізації, які розкривають почуття авторок, внутрішні конфлікти або переживання. Сповідальність передбачає інтимність («...виструнчує категорії аналізу за спалахами живої людської думки і тим є безцінною» [3, с. 8]) і щирість («... я не ховалася за вигаданими іменами і не соромилася казати, що це про мене» [8, с. 219]).

Отже, характерними рисами жіночої літератури (як української, так і японської) є автобіографізм і сповідальність. Більшість учених автобіографію розглядають як жанр. Для автобіографічної літератури характерною є історично-документальна фабула, заснована на особистому досвіді, а також на особистих спогадах, враженнях тощо. Часто автобіографізм виражається через ностальгію, яка передається через монологічний нарратив, певну «сповідь» героїні тощо. Авторки (а вони часто є героїнями творів), скажімо Уляна Кравченко у «Хризантемах», вдаються до «об'ємних» сюжетів, детальних різнопланових оповідей ситуацій, чергування різних часових площин (минуле – теперішнє), не завжди дотримуючись хронологічного принципу. Героїнями здебільшого є емансиповані жінки із сильним характером, позбавлені романтичної імперсональності («Царівна», «Людина» О. Кобилянської). Водночас зі щоденника О. Кобилянської перед нами постає вразлива, чуттєва, емоційна, ніжна натура, яка на основі свого особистого досвіду створила образи сильних, незалежних, нових жінок. Ці «нові жінки» подібні до самої письменниці, адже мають багато автобіографічних рис. Деякі дослідники навіть називають авторку «духовним прототипом своїх героїв», основою їх «духовного життя».

Ю. Осадча-Феррейра у своїй праці «Відкриття «внутрішнього Я» і формування сповідального дискурсу в Японії кінця XIX ст.» зауважує про становлення у японській літературі «сповіді як системи» і відкриття «внутрішності» (тобто «духовної (само)свідомості», «духовного життя») людини, віднаходження і відразу ж пригнічення її тілесності [4, с. 142]. Дослідниця також вказує, що появу й розквіт автобіографічно-сповідальної літератури пов'язують «можливо, дещо перебільшено – з поширенням християнства наприкінці XIX ст. [...], що стало одним із прихованих, внутрішніх факторів формування нового літературного дискурсу» [4, с. 142].

Японська письменниця Хігучі Ічію (справжнє ім'я Нацуко, 1872–1896), як і українські пись-

менниці Ольга Кобилянська й Уляна Кравченко, теж вела щоденник, який згодом опублікувала під назвою «Під покровом весняного листя». Саме в щоденнику вона досить детально оповідала про своє життя: перші проби пера, своє перше кохання. Це був японський журналіст Н. Тосуй. Саме під його впливом, як згадує сама письменниця, вона й почала писати. Разом вони обрали їй псевдонім: Ітійо – Один Листочок [яп. “一葉”]. Загалом у творах японської письменниці бачимо реальне життя, яке набуває нового значення крізь призму минулого та прожитого в контексті «доби змін». Як зауважують А. Букрієнко та В. Філонова, «у другій половині XIX століття тихе і мирне життя японців було порушене втручанням Заходу» [5, с. 30]. Щодо минулого, то «в японському традиційному суспільстві від самих початків його формування так зване зовнішнє чи суспільне життя індивіда та його поведінка були гранично регламентовані конфуціанською мораллю та етикою, які передбачали наслідування п'яти чеснотам. [...] У добу формування нових світоглядних позицій, становлення нового загадкового «я» і відкриття японцями «внутрішньої духовності» (наймен-но сейшін; 内面の精神) чи «внутрішнього життя» (найбу-но сеймей; 内部の生命) відбувалися під безпосереднім впливом християнства» [4, с. 145]. Розкрити ці чесноти найпростіше було через щоденникові записи.

Як уже зазначалося, більшість українських письменниць теж вели щоденники, писали листи, нотатки тощо. Із часом, будучи вже відомими мисткинями, вони повертались у «світ дитинства». Так було з Ольгою Кобилянською, Уляною Кравченко, Іриною Вільде та ін. Як наслідок, «матеріали з минулого» стали основою для їх автобіографічних творів, які є надзвичайно захоплюючими саме через їх сповідальність, емоційність, акцентування й інтенсифікацію почуттєвої сфери («...ті наші думки і почуття чогось варті, які нам або страшно, або «трохи соромно» нести... – значить, то щирі, інтенсивні почуття» [8, с. 219]).

Розглядаючи щоденник як жанр, зауважимо, що здебільшого це тексти, у яких подано послідовний і детальний опис подій із життя автора, а емоційним центром оповіді зазвичай виступає сам автор. До прикладу візьмемо твори українських і японських письменниць. Скажімо, для творчості Євгенії Ярошинської характерним є сповідальні монологи героїнь («Єї повість») [6]. У творі бачимо послідовний виклад, точніше щоденниковий «хронологічний опис» подій життя героїні – Галі. Її сповідь про минуле надзвичайно вражаюча. Саме через сповідальність розкривається душа героїні, яка ділиться своїм сокровеним, розповідаючи про щире кохання до Романа, про його почуття до її сестри Малини. Надзвичайна

емоційність та інтимність оповіді Галі свідчить про її щирість, яка підсилює сфокусовану травмованість. Вона бажає щастя і сестрі, і Романові. Письменниця зосереджує свою увагу на зовнішніх подіях, які впливають на психологічний стан героїні. Галя поступається сестрі, хоч і усвідомлює, що її почуття до хлопця набагато сильніші за Малініни. Сюжет розгортається на основі спогадів Галі: героїня нічого не оминає, не замовчує, це справді її сповідь, у якій відтворено реальні події. Кінцівка твору трагічна: Галя хворіє і помирає. Саме через репрезентацію внутрішнього психологічного стану надзвичайно тонко передано її стосунки з Романом. Перші спогади і пригадування є важливими, адже «процесові пригадування властива вибірковість, схематизування й інтерпретаційність. Воно (пригадування) завжди залежить від актуальних цілей, потреб і очікувань особистості (ситуація серединності, вписаності людського буття в конкретне «тут і тепер», а це, своєю чергою, не може не впливати на специфіку конституювання суб'єктності в наративній структурі життєвої історії. Тут йдеться передусім про моделювання подвійної візуальної перспективи в рамках автобіографічного спогаду – перспективи учасника й перспективи спостерігача. Функціональна різниця між обома перспективами полягає в тому, що візуальна перспектива учасника акцентує увагу передусім на внутрішніх переживаннях, почуттях, станах і настроях особистості, натомість візуальна перспектива спостерігача зосереджується на таких деталях, як вигляд персонажа, його вчинки й обставини, у яких розгортаються події. Диференціація візуальної перспективи в автобіографічному спогаді дає можливість глибше зрозуміти специфіку проявлення самості на рівні глибокої та поверхневої структури наративу» [6, с. 9]. Генералізована візуальна перспектива допомагає формуванню наративізації, виокремлюючи «глибоке» від «поверхневого» в авторському пошуку травмофокуса.

Подібне спостерігаємо в жіночій прозі японських письменниць Хігучі Ічійо («Тринадцята ніч», «Однолітки»), Кахо Міяке («Інфантріяни», «Світло від японських свічок»), Вакамацу Шідзуко («Сьогодні»), Кітада Усурай («Світло і тінь», «Моя донька») та ін. [9, 10, 11, 12, 13] і у творах українських мисткинь, зокрема Ольги Кобилянської («Царівна», «Людина», «Через кладку», «Меланхолійний вальс»), Наталі Кобринської («Дух часу»), Лесі Українки («Над морем», «Помилка»), Євгенії Ярошинської («Останнє при становище», «Золоте серце»).

Спільним у творах письменниць є розлогі монологи героїнь, для яких характерні почуття власної гідності, сильний характер, вразливість та емоційність. Вони мають нові погляди на життя,

високі духовні запити, вони горді, завзяті, працюють, закохані й, незважаючи на тимчасові розчарування, вірять у краще майбутнє. Авторки в обох літературах через щоденникові записи демонструють і розкривають характери героїнь, репрезентують себе, свій талант через заглиблення у психологічний стан своїх героїнь. Ольга Кобилянська із цього приводу писала: «Так, майже кожен нарис має щось із правдішнього життя в собі. Мої особисті переживання відігравали немалу роль в моїх писаннях. «Царівна» писана кровією мого серця» [7].

Згадані японські письменниці, як і українські, заглиблюються у внутрішній світ героїнь, розкривають «біографічні відомості» про них. У творі «Каламутний потік» Хігучі Ічійо ділиться своїми почуттями, намагаючись нічого не оминати, не замовчувати. Осекі залишає чоловіка (Харада) і сина, оскільки не може далі терпіти складнощі життя. У творі розгортається оповідь-сповідь героїні, яка часто переривається відступами, які є своєрідним доповненням до її реальної життєвої долі. Чоловік постійно принижує дружину (Осекі). Приїхавши до батьків, вона оповідає: «Раніше я завжди мовчала» (тут і далі переклад мій, О. Гаєвської), «...ніколи не дозволяла собі сваритися чи заперечувати йому (чоловікові)...». Батьки вмовляють і переконують доньку повернутися до чоловіка. Осекі жаліє батьків, розуміє їх розпач, а тому обіцяє їм бути покійною, не собою, а «повністю власністю чоловіка» [11]. У творі репрезентовано візуальну перспективу учасника події. Дія зосереджується на переживаннях героїні, її психологічному стані. Авторські ремарки, монологи Осекі підкреслюють її жертвовність, чуттєвість, доброту і щирість. Коментарі, спогади – сповідь про минуле – підсилюють трагізм становища молодої жінки. «Біографічні відомості» допомагають читачу зрозуміти формування героїні як особистості. На відміну від творів українських письменниць (Ольги Кобилянської, Ірини Вільде, Уляни Кравченко), де часом спостерігаємо детальний і послідовний біографічний опис життя жінок від дитинства до зрілого віку, у японській письменниці об'єктом зображення є здебільшого психологічний стан героїні в певний час. Як уже зазначалося, для автобіографічної прози характерними є ностальгічні спогади. У японських письменниць вони надзвичайно щирі, інтимні, емоційні та сповідальні.

Такі спогади особливо яскраві у фрагментарних біографічних екскурсах у минуле. Вони не такі детальні та послідовні, як в українських письменниць. Це характерно для творів Хігучі Ічійо («Каламутний потік», «Однолітки»), Шімідзу Шікін («Жінки Токіо», «Відчуття під зорями»), у яких японські письменниці звертають увагу на

соціальне становище жінки, її боротьбу за краще майбутнє своєї родини, проблеми статусу жінки, її незалежність у суспільстві та ін. В українських письменниць автобіографічна складова художніх творів більш «деталізована». Переважно робиться акцент на історії, минулому (проза Наталі Кобринської, Уляни Кравченко та ін.). Деталізованість, ретроспективність сприяють глибшому розумінню ролі та місця жіночих образів у каноні літератури відповідного періоду, увиразнюють вплив літературних чинників, виявляють соціальні й історичні закономірності в біографічних творах.

Аналізуючи твори згаданих письменниць, українських та японських, доходимо висновків: героїні прагнуть до самореалізації та інтеграції в суспільство, бажають розкрити себе як частину соціуму. Здебільшого автобіографічна оповідна манера творів скерована на актуалізацію місця жінки в соціумі, у родині, прагнення жінок до участі в громадському житті, розкриття їх творчого потенціалу, а також материнства. Хоча тема материнства у творах японських та українських письменниць може стати темою окремого дослідження, зауважимо, що образ матері у їхній прозі сповнений жертвовності й самовідданості. Наприклад, Осеки, героїня аналізованого твору, не може змиритися з розлукою із сином і жити без нього. Вона терпить «муки» подружнього життя лише заради сина Таро («Таро люблю, тому і вислуховую всі лайки від чоловіка»; «...як подумаю, що Таро лишиться без матері, так опускаються руки, втрачаю рішучість»). В українських автобіографічних творах жінка теж віддана родині, дітям. Яскравими прикладами є твори Наталі Кобринської «Дух часу», «Ядзя і Катруся», Уляни Кравченко «Хризантеми», Ірини Вільде «Щастя», «Одного весняного вечора», Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху», а також творчість сучасних письменниць: Марії Матіос, Віри Вовк, Євгенії Кононенко та ін.

Спираючись на щоденникові записи, окремі замітки, можемо констатувати, що згадані авторки «проживають події», які часто мають своєю основою травматичний досвід і про які вони згодом оповідають у своїх автобіографічних творах (авторська рефлексія). Це уможливорює наративізацію власного досвіду через форму літературного твору з погляду зовнішнього огляду або через аналіз з позиції автобіографічних зовнішніх атрибутів, разом із загальними характеристиками, таким чином певною мірою протиставляється внутрішнім сповідальним характером та аналізом внутрішнього змісту.

Висновки та перспективи подальших розробок. Підсумовуючи, можна констатувати: власні автобіографічні оповіді, сповіді авторок про історію свого роду, участь у житті свого

народу давали можливість пізнавати рід і народ, зрештою, «свій світ» (на протигагу «не-своєму» світу в імагологічній матриці), формуватися як особистість, дотримуватися усталених звичаїв (Хігучі Ічію «Каламутний потік», «Однолітки»; Кахо Міяке «Машина для чесного проживання»; Шімідзу Шікін «Жінки Токіо», «Відчуття під зорями»; Уляна Кравченко «Хризантеми»; Наталія Кобринська «Дух часу»; Ольга Кобилянська «Царівна», «Людина», «Меланхолійний вальс»). Героїні творів українських та японських письменниць прагнуть вирватися з тенет буденщини, сірості, духовного рабства, стати самоцінними особистостями. Переживши різного роду травматичні події, авторки через наративізацію психологічно звільняються від негативних спогадів минулого, інтенсифікують свої згадки й почуття. У своїх автобіографічних творах письменниці надають голос жінці, додаючи їй певної харизми через феміністичну складову та сповідальність. Прикметно, що здебільшого через долю окремої жінки прослідковуються суспільно-політичні події певної країни (України і Японії). Кожна з письменниць має своє індивідуальне сприйняття дійсності, а звідси і особливості творення образів, і відповідна поетика, яка досягається різними засобами (сповідальний характер щоденників, певна хронологія, інтимність, чуттєвість, емоційність викладу, особисті спогади, враження та ін.). Твори письменниць доби *fin de siècle* розкривають прагнення героїнь до певних життєвих змін, до активної участі в суспільному житті. Як у японській, так і в українській літературах авторки відтворили життєву долю жінки-матері, дружини, коханки. Жінки в їхніх творах почали голосно заявляти про себе через сповідальність та емоційність, прагнучи творчого розкриття свого «я» і самореалізації. Героїні згаданих творів представляють різні країни й соціальні середовища, при цьому авторкам вдалося створити чуттєві жіночі образи, розкрити історію їхнього життя, прагнення до знань, наголосити на проблемах тогочасного жіночого досвіду, зокрема на гендерній нерівності щодо освіти, громадської роботи. Ці та інші теми були актуальними й на часі, вони зацікавлювали, а тому прослідковуються в різних літературах і розкриваються в конкретних творах у жіночих образах різними художніми засобами, зокрема через автобіографізм і сповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тебешевська-Качак Т. Б. Художні особливості жіночої прози 80–90-х років ХХ ст.: монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 192 с.
2. Бистров Я. В. Англomовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і

- синергетики : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2016. 320 с.
3. Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.
 4. Осадча-Феррейра Ю. В. Відкриття «внутрішнього Я» і формування сповідального дискурсу в Японії кінця XIX ст. / Бондаренко І. П., Осадча-Феррейра Ю. В. Японська література. Курс лекцій. Частина третя: література новітнього періоду. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 488 с.
 5. Букрієнко А. О. , Філонова В. О. Японська проза XIX століття: традиції та сучасність. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. 124 с.
 6. Дуркалевич В. В. Моделювання наративної ідентичності та індивідуального міфу у творах Івана Франка, Анджея Хцюка і Бруно Шульца : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.06, 10.01.05 / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2016. 40 с.
 7. Кобилянська О. Царівна // Леся Українка, Ольга Кобилянська, Євгенія Ярошинська, Уляна Кравченка та ін. : Бібліотека української літератури онлайн. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/>.
 8. Насмінчук І. А. Автобіографізм і сповідальність як вияв філософії екзистенціалізму у творах Марії Матіос // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 30. С. 219–225.
 9. Вакамацу Шідзуко. Кітада Усурай. Шімідзу Шікін. Творчість. Диджитальна онлайн-бібліотека оригінальних творів японської літератури. National Digital Collection. Digitalized materials. URL: <https://www.dl.ndl.go.jp>.
 10. Міяке Кахо. Творчість. 三宅花圃. URL: https://www.aozora.gr.jp/index_pages/person802.html.
 11. Хігучі Ічійо. Твори. 樋口一葉 「十三夜」 URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56040_57512.html.
 12. Хігучі Ічійо. Твори. 樋口一葉 「にぎりえ」 URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56042_54978.html.
 13. Хігучі Ічійо. Твори. 樋口一葉 「たけくらべ」 URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56041_54765.html.
 - XX ст.: monografia. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 192 p.
 2. Bystrov, Ya.V. (2016) Anhlomovnyi biohrafichnyi naratyv u vymirakh kohnityvnoi linhvistyky i synerhetyky: monografia. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H.M., 320 p.
 3. Bovsunivska, T.V. (2009) Teoriia literaturnykh zhanriv: zhanrova paradyhma suchasnoho zarubizhnoho romanu: pidruchnyk. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”, 519 p.
 4. Osadcha-Ferreira, Yu.V. (2016) Vidkryttia “vnutrishnoho Ya” i formuvannia spovidalnoho dyskursu v Yaponii kintsia XIX st. / Bondarenko I.P., Osadcha-Ferreira Yu.V. Yaponska literatura. Kurs lektzii. Chastyna tretia: literatura novitnoho periodu. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 488 p.
 5. Bukriienko, A.O., Filonova, V.O. (2020) Yaponska proza XIX stolittia: tradytsii ta suchasnist. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 124 p.
 6. Durkalevych, V.V. (2016) Modeliuvannia naratyvnoi identychnosti ta indyvidualnoho mifu u tvorakh Ivana Franka, Andzheia Khtsiuka i Bruno Shultsa. *Extended abstract of Doctor's thesis*. NAN Ukrainy, In-t lit. im. T. H. Shevchenka. Kyiv, 40 p.
 7. Kobylianska, O. Tsarivna // Lesia Ukrainka, Olha Kobylianska, Yevheniia Yaroshynska, Uliana Kravchenka ta in.: Biblioteka ukrainsoi literatury onlain. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/>.
 8. Nasminchuk, I.A. (2012) Avtobiohrafizm i spovidalnist yak vyiv filosofii ekzystentsializmu u tvorakh Marii Matios // *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. Issue 30. P. 219–225.
 9. Vakamatsu Shidzuko. Kitada Usurai. Shimidzu Shikin. Tvorchist. Dydzhytalna onlain-biblioteka oryhinalnykh tvoriv yaponskoj literatury. National Digital Collection. Digitalized materials. URL: <https://www.dl.ndl.go.jp>.
 10. Miiake Kakho. Tvorchist. 三宅花圃. URL: https://www.aozora.gr.jp/index_pages/person802.html.
 11. Kihuchi Ichii. Tvory. 樋口一葉 「十三夜」. URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56040_57512.html.
 12. Kihuchi Ichii. Tvory. 樋口一葉 「にぎりえ」. URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56042_54978.html.
 13. Kihuchi Ichii. Tvory. 樋口一葉 「たけくらべ」. URL: https://www.aozora.gr.jp/cards/000064/files/56041_54765.html.

REFERENCES

1. Tebeshevska-Kachak, T.B. (2009) Khudozhni osoblyvosti zhinochoi prozy 80–90-kh rokiv

УДК 821.111-31.09
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-7>

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВИБАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII–XV СТОЛІТЬ

Гродський І. Я.

*старший викладач кафедри германської філології
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-2668-9427
i.hrodskiy@kubg.edu.ua*

Ключові слова: прагматика, мовленнєвий акт, етикет, ввічливість, комунікативна ситуація, іллокутивна сила.

Статтю присвячено дослідженню прагматичних характеристик вибачення в середньоанглійських лицарських романах. Вибачення визначається як мовленнєвий акт, що поєднує дві рівноправні складові частини іллокутивної сили вибачення: емотивну – вираження психологічного стану провини й сорому, спонукальну – прохання про вибачення. Вибачення може стримувати агресію, воно спрямоване на відновлення гармонійних стосунків. Досі увагу лінгвістів привертають формули вибачення, що виконують низку важливих соціальних функцій, спрямовані на підтримку гармонійних міжособистісних взаємин між співрозмовниками й уникнення конфліктів. Ми розглядаємо вибачення як важливий соціо- та психолінгвістичний феномен, оскільки реалізація його засобів значною мірою залежить від таких чинників, як соціальний стан учасників мовленнєвого акту, їхній вік, службові та персональні стосунки, ступінь спорідненості, освіта, виховання, характер, смаки тощо. Вибачення є також однією із центральних одиниць мовленнєвого етикету. Вибачення визнається невід’ємною ознакою комунікації, пов’язаною із ціннісно-нормативною системою соціуму, що слугує засобом запобігання порушенню соціальних норм. Важливо зауважити, що не всі лінгвальні форми вибачення передають його семантику, адже є й такі, що експлікують прикрість, жаль, співчуття. На нашу думку, комплексний аналіз одиниць вибачення з погляду лінгвопрагматики дозволив ґрунтовніше описати природу вибачення в середньоанглійській мові. Сутність мовленнєвого акту вибачення зводиться до того, що за допомогою деяких слів, вимовлених за визначених обставин, мовець водночас приймає на себе відповідальність за шкоду, завдану адресатові, виражає жаль щодо цього, пропонуючи адресатові прийняти вибачення як компенсацію завданої шкоди, просить його зберегти наявний баланс у відносинах. Однак для з’ясування передумов, механізмів і способів його функціонування потрібно скористатися лінгвістичними парадигмами досліджень із відповідними методами наукового аналізу. Комплексний підхід до вивчення вибачення як етикетної одиниці дозволив установити діалектичну єдність номінативно-змістовного боку вибачення з його прагматичною та стилістичною функцією.

MEANS OF EXPRESSION OF APOLOGY IN THE MIDDLE ENGLISH ROMANCES OF THE XII–XV CENTURIES

Hrodskiy I. Ya.

Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2668-9427

i.hrodskiy@kubg.edu.ua

Key words: *pragmatics, speech act, etiquette, politeness, a communicative situation, illocutionary force.*

The article seeks to highlight the characteristics of the speech act of apology in the Middle English romances. Apology is defined as a SA uniting two equivalent components of illocution of apology: emotional – the expression of the psychologic state of guilt and shame and incentive – request for apology. The subject of our investigation embraces pragmatic conditions of apology realization in the Middle English romances within which the desired perlocutionary effect is achieved. Apology can restrain aggression, it is aimed at restoring harmonious relations. To this day, the attention of linguists is drawn to apology formulas which perform a number of important social functions aimed at maintaining harmonious interpersonal relations between interlocutors and avoiding conflicts. We consider apology as an important socio-psycholinguistic phenomenon since the realization of its means depends to a large extent on such factors as the social status of the participants in the speech act, their age, occupation and personal relations, degree of affinity, education, character, tastes, etc. Apology is also one of the central units of speech etiquette. In our opinion, a comprehensive analysis of apology units from linguistic pragmatics' point of view allowed us to describe more thoroughly the nature of apologies in the Middle English. However, to find out the prerequisites, mechanism and methods of its functioning, it is necessary to use linguistic paradigms of research with appropriate methods of scientific analysis. It is important to pay attention to the fact that not all lingual forms of apology have its semantics as there are the ones that express sorrow, compassion, sympathy. A comprehensive approach to the study of apology as an etiquette unit has made it possible to establish the dialectical unity of the nominative-meaningful side of apology with its pragmatic and stylistic function.

Постановка проблеми. Вибачення є важливою складовою частиною вербальних форм ввічливості й потрібне тоді, коли між людьми виникають конфлікти або непорозуміння, які необхідно владнати. Вибачення може стримувати агресію, воно спрямоване на відновлення гармонійних стосунків. Досі увагу лінгвістів привертають формули вибачення, що виконують низку важливих соціальних функцій, спрямовані на підтримку гармонійних міжособистісних взаємин між співрозмовниками й уникнення конфліктів. За яких умов і яким способом висловлюють вибачення залежить від соціуму та його норм. Вибачення визнається невід'ємною ознакою комунікації, пов'язаною із ціннісно-нормативною системою соціуму, що слугує засобом запобігання порушенню соціальних норм. Як

соціокультурне явище воно зазнає розвитку разом із розвитком суспільства. Правила мовленнєвої культури втілені в системі стійких формул, своєрідних етикетних висловлень, прийнятих і запропонованих суспільством для ситуацій ввічливого контактування зі співрозмовником [1, с. 4]. Необхідність вивчення функціонування формул із семантикою вибачення за різних екстралінгвістичних обставин в середньоанглійський період, умови їх успішної реалізації зумовлюють **актуальність** наукової розвідки. Матеріалом нашого дослідження слугували середньоанглійські лицарські романи: “Amis and Amiloun”, “Athelston”, “Bevis of Hampton”, “Floris and Blancheflor”, “Gamelyn”, “Guy of Warwick”, “Havelock the Dane”, “Lancelot of the Laik”, “King Horn”, “Sir Amadace”, “Sir Degare”, “Sir Orfeo”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливу увагу дослідників привертають комунікативні категорії, які є обов'язковими елементами успішного спілкування. Саме до таких можна віднести вибачення, що активно побутує в будь-якій лінгвокультурі, оскільки є засобом реалізації важливої соціальної функції, яка забезпечує збереження гармонії міжособистісних стосунків між учасниками комунікативної інтеракції [2, с. 5]. Як мовленнєвий акт (далі – МА) вибачення розглядають Т. Буренко, Т. Врбель, С. Дорда, В. Карабан, В. Нагайчук, О. Озерська, Р. Рагмайр, С. Сковородина, А. Тросборг, О. Шум'яцька, Дж. Хаус, J. Austin, S. Marten-Cleef, M. Owen, J. Searle. У рамках теорії мовленнєвих жанрів його вивчають А. Вежбицька, Н. Ковальова, Т. Тарасенко, Т. Рабенко. Проте досі залишаються невисвітленими чимало проблем, пов'язаних з особливостями функціонування вибачення в мовленні, зокрема на матеріалі середньоанглійських лицарських романів. Традиційний лінгвістичний аналіз, спрямований на дослідження ізольованої мовної форми, залишає поза увагою контекст, умови реалізації та культурно зумовлені особливості, а також не дає змоги визначити реальне комунікативне значення об'єкта дослідження в міжособистісному спілкуванні. Подальшого вивчення потребує низка питань, пов'язаних з особливостями комунікативної поведінки учасників ситуації вибачення в середньоанглійський період [2].

Мета і завдання статті. Метою нашого дослідження є аналіз специфіки функціонування МА вибачення із притаманним їм комплексом комунікативно-прагматичних та власне мовних вимірів у середньоанглійських лицарських романах. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі завдання:

- описано умови успішної реалізації МА вибачення;
- встановлено місце вибачення в системі МА;
- встановлено релевантність умови широти вибачення;
- визначено істотні умови для окремих ситуацій успішної реалізації вибачення.

Об'єктом дослідження є МА вибачення в середньоанглійських лицарських романах, його предметом – комунікативно-прагматичні властивості вибачення в середньоанглійських лицарських романах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасній лінгвістиці мовознавці намагаються вивчити комунікативну дію вибачення з погляду різних теорій. У прагматичному ракурсі вибачення розглядаються не окремо, а у складі більш широких типів МА, що слугують вираженню емоцій: бехабітивів Дж. Остіна, експресивів Дж. Серля та Д. Вандервекена, Дж. Ліча. З іншого боку,

акцентується перформативна природа вибачень, які віднесені до класу перформативів у типології Г.Г. Почепцова, та їхня спонукальна мета (вибачення тлумачаться як МА-директиви В.І. Карабаном). З. Вендлер шукає їхню семантико-прагматичну основу у дієсловах, відносить до «дієслів етикетного поводження» рідко вживані дієслова, що слугують «вираженню ставлення мовця до вчинків або якостей слухача – схвалення, засудження, подяка, відраза тощо» [1, с. 17].

У більшості робіт лінгвопрагматичного напрямку вибачення аналізується на тлі теорії ввічливості, зокрема, серед стратегій безконфліктної поведінки для дотримання етикету як засіб гармонізації міжособових відношень. П. Браун і С. Левінсон розглядають вибачення як стратегію негативної ввічливості, оскільки вибаченням мовець визнає факт вторгнення у приватну зону співрозмовника і жалкує щодо цього [3, с. 186]. Напр.:

1. “O brother”, he seyde, “par charité, / This rewely ded foryif thou me, / That ichave smiten the so!” (AA, 2143–2145) [4, с. 67] – «О, брате, – вигукнув він, – заради всього святого, / Прости мені цей жалюгідний вчинок, / Що я тебе так вразив!».

Англійський народ створив самобутню систему формул ввічливості, що служать йому з найдавніших часів і до наших днів, з урахуванням етичних норм і традицій. Правила гіперувічливості пов'язують з уявленнями про світський етикет, який існував у вищому товаристві середньовічної Англії. Мовленнєві стереотипи вибачення відповідають культурно-психологічним стереотипам епохи лицарських романів і є віддзеркаленням у свідомості ситуацій, що часто повторюються.

Соціально-етичні підстави МА вибачення – соціокультурні конвенції та норми етикету, зазнають історичного варіювання. Вибачення як прояв дискурсивного принципу ввічливості є втіленням стратегій увічливості в лицарських романах. У XII–XV ст. вони історично змінюються відповідно до змін панівного принципу ввічливості з позитивного на негативний.

Номінації запиту про вибачення в лицарських романах включають словосполучення – дієслівні фрази. Лексема “*mercy*” за семантичною навантаженістю близька до дієслова “*forgive*”. Варто зазначити, що в середньоанглійській мові використовується форма “*merci*” (ME *merci* < Old French, earlier *mercit* < Latin *mercēd-* (s. of *mercēs*)) [5]. Напр.:

2. “Louerd, merci,” quot he sone (HD, 1954) [4, с. 425] – «Прошу вибачення, пане», – він відповів одразу.

Хоча в західно-центральному діалекті натрапляємо на форму “*mercie*” (Sir Degare, 665), а в шотландському діалекті – “*merys*” (Lancelot of the Laik, 921).

У лицарських романах поширеною формою вираження МА вибачення виступає дієслово “forgive” (ME *forgeven* < Old English *forgiefan, forgifan* (akin to Ger *vergeben*)) [5]. У нашому дослідженні були засвідчені такі форми дієслова “forgive” у різних діалектах середньоанглійського періоду: у східно-центральному – *foryif* (AA, 2144), *foryef* (KH, 353) та *schrive* (Guy of Warwick, 328), у східно-центральному із впливом південного – *forghem* (BH, 1193) та *forghewe* (BH, 3465), у північно-східному центральному – *foryaf* (Gamelyn, 889), у західно-центральному – *forgif* (Sir Degare, 857), у північно-західному центральному – *forgave* (Sir Amadace, 254) [4].

Сутність МА вибачення зводиться до того, що за допомогою окремих слів, вимовлених за визначених обставин, мовець водночас приймає на себе відповідальність за шкоду, завдану адресатові, виражає жаль щодо цього і, пропонуючи адресатові прийняти вибачення як компенсацію завданої шкоди, просить його зберегти наявний баланс у відносинах [6, с. 88]. Напр.:

3. “O gentil levedi”, seide Degarre, / “For Godes love, forgif hit me!” (Sir Degare, 856–857) [5, с. 536] – «О, милостива пані», – сказав Дегаре, / «Заради бога, вибачте мені!».

Основними складниками етико-психологічного змісту МА вибачення в лицарських романах виступають мотиви функціонування цих висловлень в акті комунікації, а саме: почуття провини та ввічливість. Провина пов’язана з осудом своєї дії самим індивідом незалежно від того, як до цієї дії поставилися чи можуть поставитися інші [7, с. 74]. Зміст емоційного стану провини характеризується негативною самооцінкою, усвідомленням несумісності поведінки з обов’язком. Почуття вказаної емоції підвищує поступливість, що виражається в готовності винуватця спокутувати свою помилку. Провина активізує такі емоційні стани, як жалкування, самоосуд, сором, що вербально виражаються в МА вибачення. Напр.:

4. And he forgave it him also a swithe / And kist him wel mani a sithe, / Wepeand with eighen tuo (AA, 2146–2148) [4, с. 425] – І він так само швидко вибачив йому / поцілував його сотню разів, / і не міг стримати сліз.

Г.П. Грайс формулює основний принцип комунікації, названий ним як принцип кооперації, що регулює поведінку комунікантів відповідно до мети та завдання комунікативної ситуації та передбачає їхню готовність до співпраці [8, с. 113]. Г.П. Грайс виокремлює такі чотири максими: якості, кількості, релевантності та способу.

Максима якості «Докладай зусиль, щоб твоє висловлення було ширим (правдивим)» конкретизується правилом «Не кажи того, що вважаєш неправдивим або для чого в тебе не досить при-

чин» [8, с. 113–114]. У МА вибачення ця максима вимагає від адресанта вираження жалю щодо завданої ним шкоди адресату та щирості у своєму висловленні-вибаченні. Напр.:

5. And fel aswon to grounde. / “For Godes love”, he seyde, “merci”. / “Ivel at ese now am Y / In sorwe and care ful bounde” (Gamelyn, 2703–2706) [4, с. 356] – І впав непритомний на землю. / «Заради Божої любові, – сказав він, – прошу вибачення. / Зараз на душі мені дуже погано / Я у скорботі і здоланим почуттям провини».

Максима кількості пов’язана з об’ємом інформації, який необхідно передати під час спілкування: «Висловлення повинно містити не більше і не менше інформації, ніж потрібно для досягнення мети діалогу» [8, с. 113]. Для вибачення ця максима релевантна тим, що застерігає від перебільшеного вибачення, яке може досягти зворотного ефекту. Напр.:

6. “Merci, sir”, than seyde he, / “For Godes love leve her stil with me / Y pray thee par amour” (Gamelyn, 2737–2739) [5, с. 357] – «Прошу вибачення, пане», – він сказав / «Заради Божої любові, живіть тут зі мною / Прошу Вас заради доброти».

Максиму релевантності Г.П. Грайс формулює так: «Будь релевантним». У висловленні-вибаченні ця максима закликає адресанта комунікативної дії не ухилятися від теми розмови, не вдаватися до виправдань, а визнати свою провину перед адресатом вибачення та висловити свій жаль щодо скоєного вчинку. Напр.:

7. The Englishe men bigunne falle / O knes, and greten swithe sore, / And seyden, “Levedi, Kristes ore / And youres! We haven misdo mikel / That we ayen you have be fikel, / For Englund auhte for to ben / Youres and we youre men” (HD, 2795–2801) [4, с. 443] – Усі англійці почали падати / на коліна і гірко закричали / І сказали: «Наша леді, заради милості Христа! Ми вчинили велике зло / Що були нелояльними до Вас, / Англія має бути Вашою / А ми вірні піддані».

Максима способу має за мету чітко висловлення, уникання незрозумілих висловлень. Адресант комунікації повинен бути небагатослівним і послідовним. За цієї максими успішне вибачення мало б бути прямим і експліцитним, що підтверджує подальший аналіз [2, с. 37]. Напр.:

8. Wile ich forgive thee the lathe, / Al mi dede and al mi wrathe (HD, 2718–2719) [5, с. 442] – Я пробачу тобі всю ненависть, / Заради всіх мертвих і за весь гнів.

Інтенцію вибачення спостерігаємо найчастіше, оскільки співрозмовник постійно вибачається за свою погану поведінку, боячись гніву дорослих або вважаючи себе, під впливом батьків, поганою, нечемною дитиною. Реалізація комунікативної інтенції вибачення досягається шляхом

використання різноманітних за своєю структурою висловлювань [9, с. 12]. Напр.:

9. The sone cride merci there / His owen fader of his misdede (Sir Degare, 1067–1068) [4, с. 540] – Син попросив вибачення / у свого батька за образу.

Для висловлення вибачення найрелевантнішими є максими скромності, схвалення та згоди. Максима скромності передбачає несприйняття похвали на свою адресу: ідеться про самооцінку комунікантів. Однією з умов успішного розгортання комунікативного акту вибачення є реалістична, об'єктивна самооцінка. Завищена або занижена самооцінка може негативно вплинути на встановлення контакту [2, с. 38]. Напр.:

10. Thus seide Grim and sore gret, / And sone fel him to the fet, / And seide, “Louerd, have mercy / Of me and Leve, that is me bi! / Louerd, we aren bothe thine – / Thine cherles, thine hine” (HD, 616–621) [4, с. 400] – Грім сказав це і гірко заплакав, / А потім упав йому до ніг / І сказав: «Мій пане, прошу вибачити. / мене і Лева, який поруч зі мною! / Пане, ми обоє Твої – / Ваші вірні слуги та селяни».

Максима згоди передбачає неопозиційність комунікантів, тобто відмову від конфліктної ситуації, усунення або приглушення суперечностей між комунікантами. Адресант у ситуації вибачення зазвичай усвідомлює, що його вчинок був неправильний щодо адресата, він налаштований виправити конфліктну ситуацію та відновити баланс у стосунках з адресатом [2, с. 39]. Напр.:

11. Ryemenhild, foryef me thi tene, / Lefdi, my quene, / And Horn ich schal thee fecche (KH, 353–355) [4, с. 479] – Ріменхільд, пробачте мені свій гнів, / Леді, моя королево, / Я приведу Вам Хорна.

Максима схвалення виражає позитивність у оцінці мовцем дій адресата. У разі вибачення ця максима полягає в тому, що мовець не засуджує поведінку ображеного адресата (постраждалого), а намагається її зрозуміти та визнати свою провину, що забезпечить сприятливі умови для процесу комунікації [2, с. 39]. Напр.:

12. A, dame, ich biseche, merci! / Lete ben al this reweful cri, / And tel me what the is, and hou, / And what thing may the help now (Sir Orfeo, 113–116) [4, с. 545] – О, леді, вибач нам! / Викинь з голови цей жалісний плач / І скажи мені, що тебе турбує і як, / І що тобі зараз допоможе.

Максима симпатії створює приємну атмосферу для комунікації. Це максима доброзичливості, яка формує сприятливе тло для перспективної предметної розмови. Недоброзичливість у спілкуванні робить мовленнєвий акт неможливим. Проблему становить також і так званий байдужий контакт, коли співрозмовники, не будучи ворогами, не демонструють доброзичливості один до одного [2, с. 37]. Напр.:

13. “Icham icome, me pes to make. / Lemman, for the corteisie, / Spek with me a word or tweie!” / “Damesele”, queth Beves thanne, / “Let me ligge and go the wei henne! / Icham weri of-foughte sore, / Ich faught for thee, I nel namore”. / “Merci”, she seide, “lemman, thin ore!” / She fel adoun and wep wel sore: (BH, 1181–1190) [4, с. 154] – Я прийшла помиритися. / Коханий, заради ввічливості, Поговори зі мною». / «Моя леді», – відповів Бевіс, / «Іди геть і дай мені відпочити. / Я виснажений битвою. / Я боровся за тебе, і більше не робитиму цього». / «Пробач мені», – сказала вона, – любий, заради доброти!» / Вона впала й сильно заплакала.

Можна дійти висновку, що під час вибачення мовці підсвідомо звертаються до обмеженої кількості прагматичних мовленнєвих стратегій, вибір і остаточна лінгвістична реалізація яких контекстуально детерміновані. Контекстуальна зумовленість вибору мовленнєвих стратегій вибачення проявляється в тому, що їхня кількість, застосована одночасно під час вибачення, залежить від відносного становища статусу винуватця / мовця до статусу ображеного / адресата (чим нижчий соціальний статус мовця, тим більша кількість мовленнєвих стратегій, актуалізованих у вибаченні) і від усвідомлення мовцем ступеня тяжкості завданої ним образи [10, с. 280].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, варто зазначити, що МА вибачення містить складник уникнення засудження співрозмовника та відновлення комунікативного балансу. Відсутність вибачення там, де цього вимагають норми етичного спілкування, є порушенням принципу ввічливості та свідчить про конфліктний характер спілкування.

Для успішного вибачення важливо дотримуватися максимум принципу ввічливості, найважливішими з яких є максими кількості, способу, схвалення та згоди, які є запорукою досягнення іллокутивної мети мовця в ситуації вибачення [2, с. 44].

На нашу думку, комплексний аналіз одиниць вибачення з погляду лінгвопрагматики дозволив ґрунтовніше описати природу вибачення в середньоанглійській мові. Однак для з'ясування передумов, механізмів і способів його функціонування потрібно скористатися лінгвістичними парадигмами досліджень із відповідними методами наукового аналізу.

Відсутність інтегрального підходу до дослідження МА вибачення в середньоанглійській період зумовлює потребу дослідження вибачення як у синхронній, так і в діахронній площині, що передбачає врахування особливостей різних мовних характеристик і діалектів середньоанглійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буренко Т. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту вибачення в англomовному дискурсі XVI–XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків : Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2008. 208 с.
 2. Шум'яцька О. Мовленнєвий жанр вибачення в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2016. 219 с.
 3. Brown P., Levinson S. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 355 p.
 4. Eckert K. *Chaucer's reading list: Sir Thopas, Auchinleck, and Middle English romances in translation*. Las Vegas : University of Nevada, 2011. 622 p.
 5. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (дата звернення: 17.02.202).
 6. Ківенко І. Умови успішності реалізації мовленнєвого акту вибачення. *Львівський філологічний часопис* : науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2022. № 12. С. 87–91.
 7. Алексенко С. Соціолінгвістичні, функціональні та прагматичні ознаки висловлень-вибачень (на матеріалі англійського діалогічного мовлення). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія 8 «Мовознавство». 2001. № 2. С. 73–79.
 8. Grice H.P. Further Notes on Logic and Conversation. *Syntax and Semantics* / P. Cole (ed.). New York : Academic Press, 1978. Vol. 9 : Pragmatics. P. 113–128.
 9. Бехта-Гаманчук М. Експресивні мовленнєві акти як засіб реалізації комунікативних інтенцій наратора в сучасному британському художньому тексті. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 8. С. 11–13.
 10. Edmondson W.J. On saying you're sorry. *Conversational routine* / F. Coulmas (ed.). Hague ; Paris : Mouton, 1981. P. 273–288.
- REFERENCES
1. Burenko, T.M. (2008). *Cognitive-pragmatic characteristics of the speech act of apology in the English 16th – 21st century discourse* : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 : V.N. Karazin Kharkiv National University. Kharkiv [in Ukrainian].
 2. Shumiatska, O.M. (2016). *Movlenievyi zhanr vybachennia u suchasniy nimetskiy movi* [Speech genre of apology in modern German] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 ; Ivan Franko National University of Lviv. Lviv [in Ukrainian].
 3. Brown P., Levinson S. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 355 p.
 4. Eckert K. *Chaucer's reading list: Sir Thopas, Auchinleck, and Middle English romances in translation*. Las Vegas : University of Nevada, 2011. 622 p.
 5. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.
 6. Kivenko, I.O. (2022). *Umovy uspishnosti realizatsii movlennievogo aktu vubachennia* [Felicity conditions on apology speech act realization]. *Naukovyi zhurnal Lvivskogo derzhavnogo universytetu bezbeky zhyttiedialnosti – Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety “Philological Periodical of Lviv”*. № 12, pp. 87–91 [in Ukrainian].
 7. Aleksenko, S.F. (2001). *Sotsiolinhvistychni, funktsionalni ta prahmatychni oznaky vyslovlenniv-vybachenniv (na materiali anhliyskoho dialohichnoho movlennia)* [Sociolinguistic, functional and pragmatic features of apology statements (on the material of English dialogic speech)]. *Scientific issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series 8: Linguistics*. № 2, pp. 73–79 [in Ukrainian].
 8. Grice, H.P. Further Notes on Logic and Conversation. *Syntax and Semantics* / P. Cole (ed.). New York: Academic Press, 1978. Vol. 9: Pragmatics. P. 113–128.
 9. Bekhta-Hamanchuk, M.P. (2016). *Ekspresyvni movlenievi akty yak zasib realizacii komunikativnykh intentsiy naratora v suchasnomu brytanskomu hudozhniomu teksti* [Expressive speech acts as the means of realization of narrator's communicative intentions in contemporary British fiction]. *Odessa Linguistic Journal*. № 8, pp. 11–13 [in Ukrainian].
 10. Edmondson, W.J. On saying you're sorry. *Conversational routine* / F. Coulmas (ed.). Hague ; Paris : Mouton, 1981. P. 273–288.

UDC 811.11'42-11
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-8>

THE INTERACTION AND DYNAMICS OF INTERMENTAL AND INTRAMENTAL THINKING IN SHORT STORIES BY ALICE MUNRO

Hural O. Yu.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Lviv National University
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7475-7159
oksana.hural@lnu.edu.ua*

Key words: *intermental thought, intramental thought, Alice Munro, gender roles, social norms, narrative techniques, single and multiple focalization.*

This article examines the interplay between intermental and intramental thought processes of female characters in selected short stories by renowned Canadian writer Alice Munro. Set in a post-war Canadian town near Lake Huron, the stories explore themes of women's desires and self-fulfillment, often at odds with societal norms.

Employing A. Palmer's methodology, which emphasizes reconstructing character minds to understand narrative, the analysis combines stylistic, narratological, and general scientific methods. The stories, such as "My Mother's Dream", "To Reach Japan", "Haven" "Chance", and "Soon" feature female protagonists pursuing personal aspirations within societal expectations. The hypothesis considers the town to be a collective "social mind", reflecting prevalent attitudes of 1950–1970's in Canada regarding gender roles and social conventions. Through A. Palmer's perspective, the text is viewed as a socially distributed cognitive system, depicting various intermental units within the community. Narrative techniques illustrate the complex relationship between individual and communal thought, as seen in an unnamed narrator in "Haven", characters like young mother in "My Mother's Dream", aunt Dawn in "Haven", Greta in "To reach Japan", and Juliet in "Chance" and "Soon".

The analysis explores single and multiple focalization techniques, homodiegetic and heterodiegetic narration, intermental and intramental mind, revealing contrasting viewpoints on gender, societal norms, and personal identity. The versatility of A. Munro's narrative techniques illuminate the tension between individual autonomy and societal conformity. The stories deal with the themes of religion, adherence to social rituals, and the struggle for personal expression against the expectations of the local community.

Through detailed character portrayal and narrative techniques, A. Munro creates the dynamic interplay between individual and communal consciousness in the post-war Canadian provincial town, which is the object of the study of this paper.

ВЗАЄМОДІЯ ТА ДИНАМІКА ІНТЕРМЕНТАЛЬНОГО Й ІНТРАМЕНТАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ В ОПОВІДАННЯХ ЕЛІС МАНРО

Гураль О. Ю.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Львівський національний університет
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-7475-7159
oksana.hural@lnu.edu.ua

Ключові слова:

інтерментальне мислення,
інтраментальне мислення,
Еліс Манро, гендерні ролі,
соціальні норми, наративні
техніки, одинарна та
множинна фокалізація.

У статті досліджується взаємодія між інтерментальними й інтраментальними процесами мислення персонажів у низці коротких оповідань відомої канадської письменниці Еліс Манро. Події, що розгортаються в цих оповіданнях, відбуваються в післявоєнному канадському містечку поблизу озера Гурон. Вони розкривають важливу тему самореалізації жінки, а також умов її існування в тогочасному суспільстві кінця 40-х – початку 70-х років ХХ століття, керованому традиційними соціальними нормами.

Застосована методологія Е. Палмера, що передбачає реконструкцію мислення персонажів для розуміння наративу, вимагає поєднання наратологічних і загальнонаукових методів. Робочою гіпотезою є припущення про існування колективного «соціального мислення», типового для жителів провінційного канадського містечка. Текст розглядається як соціально розподілена когнітивна система (за Е. Палмером), що знаходить відображення в різних інтерментальних та інтраментальних одиницях. Наративні техніки ілюструють складні відносини між індивідуальним і загальним мисленням, як це можна бачити на прикладі безіменної дівчинки-підлітка, нараторки оповідання «Гавань», а також персонажів, як-от молода мати у «Мрії моєї матері», тітки Дон у «Гавані», Грета в «Дістатися до Японії», Джуліет в оповіданнях «Шанс» і «Скоро».

Предметом аналізу є техніки одинарної та множинної фокалізації, поєднання гомодієгетичного та гетеродієгетичного типів нарації, інтерментального й інтраментального мислення, що розкривають протилежні думки щодо формування власної ідентичності під впливом соціальних норм того часу, особистої професійної реалізації за умов сталого розподілу гендерних ролей. За допомогою оповідних технік Е. Манро розкриває напруженість між індивідуальною автономією та соціальною відповідальністю. Оповідання розглядають теми релігії, дотримання соціальних ритуалів і боротьбу за особисту реалізацію всупереч соціальним очікуванням.

Через детальне портретування персонажів шляхом застосування різноманітних наративних технік Е. Манро створює динамічну взаємодію між індивідуальною та загальною свідомістю у своїх оповіданнях.

Introduction. The article means to analyze the relationships between the intermental and intramental thought of the main female characters in a few short stories by a renowned Canadian short story writer Alice Munro. All of them are set in a small Canadian town near Lake Huron, well known to the writer from her personal life. The chosen stories, as many others, are set in the post-war Canada. They tackle

the issues of women inner wishes and desires, self-fulfillment that sometimes, very much like the author's, contradict the established social worldview of the local town community.

It seems fruitful to study the intermental, or in other words, shared thought in contrast with the characters' intramental, individual, cognitive processes, using the methodology suggested by A. Palmer [1; 2] to

see how these two worldviews contradict, intersect and sometimes complement each other. From this perspective understanding a narrative involves the reconstruction of the character's mental functioning, which enables us to make sense of actions and events. The character minds have become the object of the study in the works of D. Cohn [3], X. Yang [4]. Such approach involves the usage of narratological analysis in terms of G. Genette's [5], M. Fludernik [6], as well as general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction.

Although various aspects of Alice Munro's short stories have been extensively analyzed in Western literary criticism, narratology, and pedagogy, notable contributions have been made by scholars such as J. Carscallen, I. Duncan, and R. Thacker [7–12]. However, in Ukraine, there remains a scarcity of papers that illuminate Munro's writings [13–16]. Consequently, exploring the interplay between social and individual minds in a selection of A. Munro's stories represents a novel research endeavor. The short stories are taken from different collections, but all of them relate to the issues of a woman pursuing her vocation be it poetry or music, a woman searching for her personal happiness and self-expression: "My Mother's Dream", "To Reach Japan", "Haven", "Chance", "Soon".

The objective of the article is to identify the complexity of relationships between narrative techniques rendering the intermental (social) thought and intramental (individual) thought of the female characters in the given short stories by A. Munro.

The hypothesis consists in the fact that a small post-war Canadian town has a mind of its own, this "social mind" is exposed in a number of selected short stories bearing traces of all the attitudes and reservations typical for the late 1940's – early 70's provincial Canada, concerning the distribution of gender roles, religion, married life, as well as social rituals of those days. The relationships between this social mind, a number of smaller minds and a character's individual mind are **the object of analysis** in this article. **The subject of analysis** is the range of narrative techniques used by the author in depiction of these controversial relationships.

Discussion and results. It is possible to identify a number of several minds within the mind of a small-town community. It stems from the idea that "fictional minds form part of the storyworld or diegetic universe of the novel" [2, p. 85]. While there are female characters who find themselves inside the large intermental units and act as spokespeople for their views (e.g. aunt Dawn in "Haven", Ailsa in "My mother's dream"); it is also possible to identify the individuals who find themselves outside these units and become the object of their intermental judgements: Juliet and her parents in "Chance" and

"Soon", a young mother-protagonist and Mrs. Shantz in "My Mother's Dream", Greta in "To reach Japan", an unnamed teenage girl-narrator in "Haven".

According to A. Palmer these various intramental/intermental relationships have a substantial impact on the plot of the novel. An act as well as an utterance may be considered a trigger for inferencing certain position of an individual. A. Palmer's methodology [1, p. 130–133] is applicable to all types of narratives, not only highly introspective ones, but also behaviorist. The text of a novel may represent "a group mind", "socially distributed, situated, or extended cognition" [2, p. 83], likewise the text of a number of short stories set in the same place, a small provincial Canadian town situated not far from the lake Huron on the East coast of Canada at a certain span of time (from late 40's until early 70's) may illustrate the same phenomenon. Surprisingly, in such typical small town communities social attitudes change very little over a few decades concerning topics like gender role distribution, woman's personal fulfillment, adhering to the social etiquette and set standards of behaviour.

The dynamics of the interaction between a personal woman self and a social self of the local town community will be analyzed according to the following axes of focalization suggested by A. Palmer: intramental versus intermental, single versus multiple; homogeneous versus heterogeneous [2, p. 93]. The statements exposing intermental thinking may be introduced by the wide range of lexico-grammatical constructions ranging from the most impersonal to the most individualized expression uttered by spokespeople for a certain social sub-group.

The first-person homodiegetic narration in "Haven" offers access to the point of view of a thirteen-year-old girl-narrator, a temporary guest at her aunt and uncle's house during her parents' absence on a mission in Africa. A close study of "Haven" reveals that the attitude of the local small-town community is referred to as "an atmosphere" and addressed via impersonal construction: "*The boys' hair was longer than it had been, but not straggling down their backs, and there didn't seem to be an unusual amount of liberation or defiance in the air*" [17].

In "To reach Japan" a third-person heterodiegetic narrator refers to the general worldview using impersonal "it" and "you-constructions", though the passage is focalized through the main character, Greta: "*It would become hard to explain, later on in her life, just what was okay in that time and what was not. <...> Then you would get all tied up saying that having any serious idea, let alone ambition, or maybe even reading a real book, could be seen as suspect, having something to do with your child's getting pneumonia, and a political remark at an office party might have cost your husband his promotion. It would*

not have mattered which political party either. It was a woman's shooting off her mouth that did it" [18].

Sometimes Alice Munro uses the technique of multiple focalization in order to show alternative models of behaviour in the same situation. For instance, gender expectations are included into the narrative of her short story "Haven", with contrasts drawn between the assertiveness of the girl's mother and the deference exhibited by the aunt towards her husband. The girls' family, in which freedom of expression was a usual thing, is opposed to her aunt's family, where it was not typical for a wife to openly disagree with her husband or contradict him: *"She was used to holding back until she was sure that my uncle had said all that he meant to say. Even if I spoke to her directly, she would wait, looking at him to see if he wanted to do the answering"* [17]. The narrating self (a teenage girl) reflects upon her upbringing and familial environment, juxtaposing her unconventional, rather frivolous upbringing and the small-town social norms: *"My mother would talk right over my father if she had something she really wanted to say, and that was often the case"* [17]. The conventional intermental thinking may be ascribed to media (e.g. housekeeping magazines). The societal messages from such magazines are rendered in free indirect thought: *"Haven" was the word. "A woman's most important job is making a haven for her man". "Did Aunt Dawn actually say that? I don't think so. She shied away from statements. I probably read it in one of the housekeeping magazines I found in the house. Such as would have made my mother puke"* [17]. It is noticeable, that there is a dissimilarity between the sisters, while one of them finds the advice useful, another one feels revolted by it. Thus, at least three voices are heard in the above mentioned passage, they are contradicting one another: the aunt's attitude which resonates with the conventional outlook, and the narrator's mother's as well as the narrator herself, which represent non-conformist position.

As the narrative of the short story progresses, the teenage narrator gradually becomes doubtful about her views, absolutely hostile to her aunt and uncle's relationship at the beginning of her stay: *"It was only in the first month, anyway, that I had sent my parents letters full of sarcastic descriptions and complaints. Now everything had become much too complicated to explain"* [17].

The tension between a woman's individual identity and the expectations society imposes on her are the matter of depiction in "Chance" by A. Munro. While the protagonist, Juliet, excels academically and finds fulfillment in her studies of ancient languages, societal norms dictate that her success is limited or defined by her gender. Her professors, although pleased with her academic achievements, express concern about her future prospects as a woman, suggesting that marriage

would diminish her potential and career opportunities. The spokespeople for the conventional public opinion are professors at college and parents. Although non-conformists themselves in terms of religion and social attitude, Juliet's parents put pressure onto her *"to fit in"* with a view to make her life easier. Later in "Soon" Juliet doubts, whether they are so broad-minded as she considered them to be before.

Not *"fitting in"* meant unacceptance at the least, social ostracism and isolation at the most: Juliet's father was not offered a promotion and finally was forced to resign from his teaching position, because of disagreement with the school's headteacher, also because *"things were said"* about his daughter Juliet, her choice to live with her daughter's father without being married: *"I got into an argument. There were things said". "You don't realize. You don't realize just how stupid this is and what a disgusting place this is to live in, where people say that kind of thing"* [20].

It was a matter of pride for Juliet not to be married to her child's father. When Juliet returned to see her parents to her home town, she talks to her classmate, who, in fact, acts as a mouthpiece for the younger generation of the town community: *"He had appraised her covertly – perhaps he saw her now as a woman displaying the fruits of a boldly sexual life. Juliet, of all people. The gawk, the scholar"* [20].

Another instance of controversy may be observed in the case of her parents' attitude to her daughter: *"It occurred even to her mother and father, who were nevertheless proud of her. Her mother had wanted her to be popular, and to that end had urged her to learn to skate and to play the piano. Juliet did neither willingly, or well. Her father just wanted her to fit in. "You have to fit in," he told her. "Otherwise people will make your life hell"* [19]. Parents' voices resonate with the other ones in town. Here they act as spokespeople for the local social community, they represent "the town mind". In fact, Juliet felt she had found her own niche: *"I do, Juliet said, once she got away to college. In the classics department, I fit in. I am extremely O.K."* [19]. But now here came the same message, from her teachers, who had seemed to value and rejoice in her. Juliet's desire to pursue her academic passion clashes with the societal pressure to conform to traditional gender roles. Intermental thinking (the social mind) is often introduced in the discourse of Alice Munro's stories with a help of passive constructions, a general reference like "people" is used interchangeably: *"In the town where she had grown up, her sort of intelligence was often put in the same category as a limp or an extra thumb, and people had been quick to point out the expected, accompanying drawbacks – her inability to run a sewing machine, or wrap a parcel neatly, or notice that her slip was showing. What would become of her was always the question"* [19].

College professors gave her a controversial advice to take the teaching position: *"It'll be good for you. Get out into the world a bit. See some real life"* [19].

Another example of using multiple focalization in order to show two contradicting attitudes to the same subject can be found in "My Mother's Dream". A strong stance taken by the local people to classical music and musicians was non-acceptance. This attitude is shared by George, Gill's late husband, his family members, their neighbours and the rest of the town community. Uncle Jasper from "Haven" is one more character who speaks on the part of common people, who do not understand newly converted classic music-lovers.

The passage from "My mother's dream" is focalized through the experiencing I" (a grown-up daughter, a baby at the time narrated). She explains her father's attitude in the following way: *"My father and my father's family had no real interest in music. They didn't quite know this. They thought that the intolerance or even hostility they felt towards a certain type of music (this showed even in the way they pronounced the word "classical") was based on a simple strength of character, an integrity and a determination not to be fooled. As if music that departed from a simple tune was trying to put something over on you, and everybody knew this, deep down, but some people – out of pretentiousness, from want of simplicity and honesty – would never admit that it was so. And out of this artificiality and spineless tolerance came the whole world of symphony orchestras, opera, and ballet, concerts that put people to sleep"* [21, p. 316–317]. The next passage is focalized through Jill: *"Most of the people in this town felt the same way. But because she hadn't grown up here Jill did not understand the depth of this feeling, the taken-for-granted extent of it"* [21, p. 317].

Her father's choice of a wife is interpreted by "the experiencing I" as an act of rebellion against social opinion, as well as against his family and, specifically, against his elder sister Ailsa: *"My father had never made a parade of it, or a virtue of it, because he didn't go in for virtues. He had liked the idea of Jill's being a musician – not because of the music, but because it made her an odd choice, as did her clothes and her way of living and her wild hair"* [21, p. 317]. The following lines are focalized through the narrator's late father George who died a few months prior to her birth: *"Choosing her, he showed people what he thought of them. Showed those girls who had hoped to get their hooks in him. Showed Ailsa"* [21, p. 317].

This non-acceptance appears again in "Haven", where uncle Jasper refuses to accept his elder sister's choice of profession (a violinist), while also keeping a piano in his house living room: *"every house of a certain style and period used to have one"* [17]. The

uncle Jasper's attitude is rendered in direct speech, questions directed at the narrator, a teenage girl. He searches for allies, even in the niece's parents, trying to justify his own attitude: *"Now, tell me", <...> "tell me, do your parents go in for this sort of thing? What I mean is, this kind of music? Concerts and the like? They ever pay money to sit down for a couple of hours and wear their bottoms out listening to something they wouldn't recognize half a day later? Pay money simply to perpetrate a fraud? You ever know them to do that?"*

I said no, and it was the truth. I had never known them to go to a concert, though they were in favor of concerts in general" [17]. The narrator's answer is rendered in indirect speech. By expressing his own attitude Uncle Jasper joins the girls' parents in his confrontation with the classic music, thus choosing a position which is different from a part of the local community, the one that seeks reconciliation with this form of art.

The narrator navigates between her parents' views, she adhered to being at home, and some of the attitudes she finds new at her aunt's family. Gradually, she reconciles with them: *"Some of my ideas had changed during the time I had been living with my aunt and uncle. For instance, I was no longer so uncritical about people like Mona. Or about Mona herself, and her music and her career. I did not believe that she was – or had been – a freak, but I could understand how some people might think so. It wasn't just her big bones and her big white nose, and the violin and the somewhat silly way you had to hold it – it was the music itself and her devotion to it. Devotion to anything, if you were female, could make you ridiculous"*.

Another example of intermental thinking concerns patriotic feelings, making sacrifices in the times of war for the sake of homeland. It could be seen in the following example. The opinion of the local people is expressed by reference "people" and "impersonal you" construction: *"She has known for some time about me and she also knew that George Kirkham might be killed. He was in the air force, after all. (And around her in the Kirkhams' house this afternoon people are saying – though not to her, his widow, or to his sisters – that he was just the sort you always knew would be killed. They mean because he was good-looking and high-spirited and the pride of his family, the one on whom all the hopes had been pinned)"* [12, p. 297–298].

Maneuvering between Ailsa, George's elder sister personal point of view and accepted standards of social behaviour, juxtaposing the attitudes of opposing social groups: "some people" and "others"; "younger people" and "older people" the author manages to represent the polyphonous voices of the local town community, which actually testifies to the fact that

this “social mind” is not so homogenous as it may seem at first glance: *“AILSA smiles all the time. She says, “Well of course I am proud. I am. But I’m not the only one to lose somebody. He did what he had to do”. Some people find her briskness a bit shocking. But others say, “Poor Ailsa”. All that concentrating on George, and saving to send him to law school, and then he flouted her – he signed up; he went off and got himself killed. He couldn’t wait.*

His sisters sacrificed their own schooling. Even getting their teeth straightened – they sacrificed that. Iona did go to nursing school, but as it turned out getting her teeth fixed would have served her better. Now she and Ailsa have ended up with a hero. Everybody grants it – a hero. The younger people present think it’s something to have a hero in the family. They think the importance of this moment will last, that it will stay with Ailsa and Iona forever. “O Valiant Hearts” will soar around them forever. Older people, those who remember the previous war, know that all they’ve ended up with is a name on the cenotaph. Because the widow, the girl feeding her face, will get the pension” [21, p. 301–302].

A scene may be shown by means of single focalisation. This scene at a memorial service, in particular, is shown through Ailsa’s perspective, a representative of a certain social circle trying to respect social formalities: *“Ailsa is in a hectic mood partly because she has been up two nights in a row, cleaning. Not that the house wasn’t decently clean before”* [21, p. 302].

“Now she’s hot under her rouge, twitchy in her dark-blue lace-collared crepe dress. She can’t stay still. She refills the serving plates and passes them around, deplores the fact Ailsa is aware that her voice is too high and that she is smiling too much and that she has poured out tea for people who said they didn’t want any more. In the kitchen, while warming the teapot, she says, “I don’t know what’s the matter with me. I’m all wound up” [21, p. 302].

In “Haven” no matter how meek and obedient aunt Dawn was, she was absolutely determined to follow the social conventions, even if it meant going against her husband’s will: *“Now she was in a quandary. She understood that when people had invited you to their house and you had gone you were supposed to ask them back. Drinks for drinks, coffee for coffee. No need for a meal. But even what little was required she did not know how to do. My uncle had found no fault with the neighbors – he simply did not like having people in his house, on any account”* [17]. The passage is focalized through aunt Dawn and bears signs of free indirect speech, apart from the last sentence which illustrates the narrator’s perspective. While Aunt Dawn may have personal reservations about the situation asking the neighbours and uncle Jasper’s estranged sister Mona to her house in the

absence of her husband, her social self compels her to observe the social etiquette and maintain relationships within her community, even if it means taking risks or concealing certain truths from her husband.

For the same reason, the main character of the short story “Chance”, Juliet, makes efforts to be nice to a stranger, in order not to be considered “odd” and a bit “strange”: *“Be available, be friendly (especially if you are not popular) – that was what you learned in a small town and also in a girls’ dormitory. Be accommodating to all those who want to suck you dry, even if they know nothing about who you are”* [19]. Her opinion of herself is structured by the common view and rendered in free indirect thought. Juliet also mentions that she majored in Greek and Latin just to be different: *“Then she told him what she had always known she should never tell any man or boy, lest he lose interest immediately”* [19]. She briefly mentions, she does this, because she loves doing it: *“And because I love it. I love all this stuff. I really do”* [19].

Rejection of the social code of conduct resulted in “curious but not unhappy isolation” from the local community as in case of Juliet’s parents in “Soon”: *“They were cut off partly by her mother Sara’s heart trouble but also by the fact that they subscribed to magazines that nobody around them read, listened to programs on the national radio network that nobody around them listened to”* [20].

Another cause for social ostracism may be an unconventional age difference between spouses. The social attitude in this case is expressed by impersonal passive constructions: *“Dr. Shantz is twenty or twenty-five years younger than she is – a thickset, fresh, and amiable-looking man with a high smooth forehead and fair curly hair. They have no children. It is believed that she has some, from a first marriage, but they don’t come to visit her. In fact the story is that Dr. Shantz was her son’s friend, brought home from college, and that he fell in love with his friend’s mother, she fell in love with her son’s friend, there was a divorce, and here they are married, living in luxurious, closemouthed exile”* [21, p. 307–308].

What concerns religion in “Soon”, Juliet’s parents, Sara and Sam, avoid open confrontation with the town community which may be triggered by the fact that they never belonged to any church. Therefore, they choose to compromise instead by saying they are Druids: *“Word had gone around that they belonged to a church not represented in town, and that information had moved them up a notch from having no religion at all”* [20]. Meanwhile, their daughter, Juliet, decides to openly confront the minister (priest) visiting her mother by declaring herself and her husband to be atheists: *“Smiling, Juliet shook her head. “There is no church of our sort. We don’t believe in God””* [20]. Whereas in the

case of older members of town community, Juliet's parents, this dissimilarity is hidden, latent, their daughter exposes it on purpose.

Conclusions. Overall, this range of short stories by Alice Munro illustrates complex interplay between the social self and the individual self, intermental mind of an individual and intramental mind of the small-town community of a certain period of time. The spectrum of authorial devices introducing intermental thinking include hedging constructions of various kinds, like “*word have gone around that*”, “*in fact the story is that*”, “*it is believed that*”, “*there seemed to be*”; impersonal “*it*” and “*you*” constructions, as well as the usage of passive voice. In quite a few cases the intermental thinking is addressed by reference to “*people*”, “*a small town*”, quite often their spectrum is extended to generalizations like “*the whole world*”, “*most people*”. Some parts of this local community are referred to as “*some/other people*”, “*older/younger people*”, “*some women*”, “*girls' dormitory*”, “*family*”. In most cases cognitive verbs like “*know*”, “*think*”, “*feel*”, “*consider*”, “*believe*”, expressions like “*put in the same category*” “*be critical of somebody*”, are used to refer to socially distributed cognition. It could be noticed that often a character shares the ideological position of the social group and becomes a spokesperson for the whole intermental unit. The intermental units may hardly ever be regarded as homogenous, but rather polyphonous in expressing the spectrum of different, often conflicting attitudes.

The relationship between intermental and intramental thinking may be discussed in terms of confrontation (either overt or covert) and conformity. Apart from this, they are not static, but rather dynamic, as it may be observed in the case of homodiegetic narrator in “*Haven*” and Juliet's parents in “*Chance*” and “*Soon*”. While the former gradually takes more agreeable stance towards conventional views, the latter choose to openly discard social niceties in certain aspects of their life, and therefore live in “*curious, but not unhappy isolation*”.

Thus, it appears that the methodology used in the paper proved to be efficient in achieving our objective – explaining the nature of the relationship between intermental and intramental mind in the text of short stories by Alice Munro.

The application of the narratological approach, discussed here, may prove to be fruitful to investigate how the dynamics of intermental and intramental thought evolves over time within Alice Munro's short stories. Given the time span of late 1940's and early 1970's considered in this paper, a further study could involve analyzing A. Munro's later works to see, if there are shifts in the representation of intermental and intramental thought under the influence of historical, cultural and political changes in Canada.

BIBLIOGRAPHY

1. Palmer A. *Fictional Minds*. Lincoln : University of Nebraska Press, 2004. 275 p.
2. Palmer A. Large Intermental Units in Middlemarch. *Postclassical Narratology. Approaches and analyses* / ed. by J. Alber, M. Fludernik. Columbus : The Ohio University Press, 2010. P. 83–104.
3. Cohn D. *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton University Press, 1978. 331 p.
4. Yang X. *A Poetics of Minds and Madness: Fiction, Cognition and Interpretation*. Springer Nature, 2023. 278 p.
5. Genette G. *Narrative Discourse Revisited*. New York : Cornell University Press, 1988. 175 p.
6. Fludernik M. *An Introduction to Narratology*. Routledge, 2009. 190 p.
7. Carscallen J. *The Other Country: Patterns in the Writing by Alice Munro*. ECW Press, 1993. 581 p.
8. Duncan I. *Alice Munro's Narrative Art*. Palgrave Macmillan, 2011. 184 p.
9. Thacker R. *Alice Munro: Writing Her Lives : A Biography*. McClelland & Stewart, 2011. 616 p.
10. *Alice Munro: Understanding, Adapting and Teaching* / ed. by M. Buchholtz. Springer, 2016. 161 p.
11. *Alice Munro's Miraculous Art : Critical Essays* / ed. by J. Fiamengo and G. Lynch. University of Ottawa Press, 2017. 360 p.
12. Geng L.-P. *New Realism in Alice Munro's Fiction*. Taylor & Francis, 2022. 162 p.
13. Азберг С. Я була єдиною людиною, яка писала оповідання і нікому не говорила про це... *Всесвіт*. 2014. № № 7–8. С. 191–196.
14. Голобородько Я. Вона розповідає не людські історії – вона розповідає життя. *Віче*. 2013. № 23. С. 28–29.
15. Луцик В. Проблематика релігійно-філософських аспектів буття у малій прозі Еліс Манро. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 130–133.
16. Babenko O. Unknown world literature: a short story “To reach Japan” by Alice Munro. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2015. Вип. 52. С. 3–4.
17. Munro A. Haven. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2012/03/05/haven-alice-munro> (date of access: 10.11.2023).
18. Munro A. To reach Japan. URL: <https://www.narrativemagazine.com/node/140819/printable/print> (date of access: 01.12.2023).
19. Munro A. Chance. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/14/chance> (date of access: 21.10.2023).

20. Munro A. Soon. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/14/soon> (date of access: 08.11.2023).
21. Munro A. My Mother's Dream. *The Love of a Good Woman*. Penguin Random House, Vintage, 2021. P. 293–340.

REFERENCES

1. Palmer, A. (2004). *Fictional Minds*. Lincoln: University of Nebraska Press.
2. Palmer, A. (2010). Large Intermental Units in Middlemarch. *Postclassical Narratology. Approaches and analyses*. Eds. Jan Alber and Monika Fludernik. The Ohio University Press, Columbus. 83–104.
3. Cohn, D. (1978). *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton University Press.
4. Yang, X. (2023). *A Poetics of Minds and Madness: Fiction, Cognition and Interpretation*. Springer Nature.
5. Genette, G. (1988). *Narrative Discourse Revisited*. New York: Cornell University Press.
6. Fludernik, M. (2009). *An Introduction to Narratology*. Routledge.
7. Carscallen, J. (1993). *The Other Country: Patterns in the Writing by Alice Munro*. ECW Press.
8. Duncan, I. (2011). *Alice Munro's Narrative Art*. Palgrave Macmillan.
9. Thacker, R. (2011). *Alice Munro: Writing Her Lives: A Biography*. McClelland & Stewart.
10. Buchholtz, M. (2016). *Alice Munro: Understanding, Adapting and Teaching*. Springer.
11. Fiamengo, J., Lynch, G. (2017). *Alice Munro's Miraculous Art: Critical Essays*. University of Ottawa Press.
12. Geng, L.-P. (2022). *New Realism in Alice Munro's Fiction*. Taylor & Francis.
13. Azberg, S. (2014). "Ya bula yedynoiu liudynoiu, yaka pysala opovidannia i nikomu ne hovoryla pro tse..." ["I was the only person who wrote stories and did not tell anyone about it..."]. *Vsesvit*. 7–8. 191–196.
14. Holoborodko, Ya. (2013). Vona rozpovidaye ne ludski istorii – vona rozpovidaye zhyttia. [She does not tell human stories – she tells life.] *Viche*. 23. 28–29.
15. Lutsyk, V.I. (2017). Problematyka relihijno-filosofskych aspektiv buttia u malij prozi Alice Munro [The problems of religious and philosophical aspects of existence in short stories by Alice Munro]. *Molodyi vchenyi*, 4.3 (44.3). 130–133.
16. Babenko, O.V. (2015). Unknown world literature: a short story «To reach Japan» by Alice Munro. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Serii "Philologichna". 52. 3–4.
17. Munro, A. Haven. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2012/03/05/haven-alice-munro> (accessed 10 November 2023).
18. Munro, A. To reach Japan. URL: <https://www.narrativemagazine.com/node/140819/printable/print> (accessed 1 December 2023).
19. Munro, A. Chance. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/14/chance> (accessed 21 October 2023).
20. Munro, A. Soon. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/14/soon> (accessed 8 November 2023).
21. Munro, A. (2021). My Mother's Dream. *The Love of a Good Woman*. Penguin Random House, Vintage. 293–340.

UDC 811.111'4:808.51

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-9>

**LINGUOPRAGMATIC SPECIFICITY OF V. ZELENSKYI'S SPEECHES
(ON THE MATERIAL OF THE SPEECHES DELIVERED BY THE PRESIDENT
OF UKRAINE ON THE OCCASION OF THE CONSTITUTION DAY
AND THE INDEPENDENCE DAY OF UKRAINE)**

Hurko O. V.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of English for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro National University
Haharin ave., 72, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2839-2400
hurko.o.v@gmail.com*

Key words: *communicative strategies, structural and semantic explicators, epistemic modality, discourse markers, performative sentences.*

The article deals with revealing the structural, semantic, linguistic and pragmatic features of V. Zelenskyy's political speeches, because today the focus of researchers' attention is the presentation of individual symbolic specificity, which allows to increase effective and efficient communication. The aim of the study is to identify the main markers used by the speaker from a linguopragmatic point of view as well as to present a typology of communicative strategies, and to describe the performative types of sentences in V. Zelenskyy's speech. To achieve the aim, we have identified the following objectives: 1) to single out the parameters of key units' explication in the speech of Ukrainian President; 2) to determine the modes of epistemic modality representation; 3) to identify the main communication strategies and tactics. The study material is the official speeches translation delivered by the president of our country on June 28, 2023 (before Constitution Day) and August 24, 2023 (before Independence Day). The frequent use of affirmative and generalizing pronouns, syntactic and synonymous repetitions, persuasive sentences and rhetorical questions, epistemic modal constructions are characteristic of the president's speech. Sentences with various types of objections and adjectives in the form of the highest degree of comparison are dominant. Texts play an important role in the speech, because the basis is informativeness, subjectivity of the author's vision of events, and completeness. Therefore, V. Zelenskyy uses constructions in the present continuous tense for information, clarification, affirmation, and generalization. The following pragmatic performative types of sentences based on communicative and intentional content prevail: expressive, representative, declarative, assertiveness. The vector of communicative behavior of the President of Ukraine is outlined by the following dominant strategies and tactics: self-representation, consolidation, authority, opposition, argumentativeness, positive perspective, discretization, analogy, etiquette. The perspective of further scientific studies can be seen in the comparative analysis of Ukrainian- and English-language speeches of V. Zelenskyy.

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА ПРОМОВ В. ЗЕЛЕНЬСЬКОГО
(НА МАТЕРІАЛІ ВИСТУПІВ, ВИГОЛОШЕНИХ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ
ДО ДНЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА ДНЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ)**

Гурко О. В.

*докторка філологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-2839-2400
hurko.o.v@gmail.com*

Ключові слова: комунікативні стратегії, структурно-семантичні ескплікатори, епістемічна модальність, дискурсивні маркери, перфомативні речення.

Статтю присвячено виявленню структурно-семантичних і лінгвопрагматичних особливостей політичних промов В. Зеленського, адже нині у фокусі уваги дослідників – представлення індивідуальної символічної специфіки, що вможливує підвищення ефективної та дієвої комунікації. У науковій розвідці поставлено за мету виявити основні маркери, якими послуговується мовець у лінгвопрагматичному ракурсі, представити типологію комунікативних стратегій і описати перфомативні типи речень у мовленні В. Зеленського. Поставлена мета зумовила потребу виконати такі завдання: з'ясувати параметри ескплікації ключових одиниць у мовленні Президента України; окреслити модуси репрезентації епістемічної модальності; виокремити основні комунікативні стратегії та тактики. Матеріалом вивчення є промови, виголошені Президентом нашої країни 28 червня 2023 року (до Дня Конституції) та 24 серпня 2023 року (до Дня Незалежності). Для виконання конкретних завдань дослідження застосовано описовий метод, що вможливив теоретичне узагальнення результатів, систематизацію, класифікацію й інтерпретацію структурних і функційних особливостей у мовленні президента, методику компонентного та трансформаційного аналізу, а також методи суцільної вибірки та кількісного підрахунку для виокремлення ключових одиниць і речень серед аналізованих політичних промов. Для мовлення президента характерне частотне використання стверджувально-узагальнювальних займенникових іменників і прикметників, синтаксичних і синонімічних повторів, спонукальних речень і риторичних питань, епістемічних модальних конструкцій із модусами достовірності, істинності повідомлюваного та проблемної достовірності. Домінуючими є речення з різноманітними видами заперечень і прикметниками у формі найвищого ступеня порівняння. Істотну роль відіграють прагматичні перфомативні типи речень, наприклад експресиви, репрезентативи, декларативи, асертиви. Вектор комунікативної поведінки Президента України окреслений такими домінуючими стратегіями та тактиками: саморепрезентації, консолідації, авторитетності, протиставлення, аргументативності, позитивної перспективи, дискретизації, аналогії, етикетності. Перспективу подальших наукових студій убачаємо в компаративному аналізі україно- й англійських промов В. Зеленського.

Problem formulation. The diversity of approaches to the study of political speeches in Ukrainian and foreign linguistics indicates an insufficient level of their analysis. Issues related to the study of the mechanisms of speech influence based on anthropocentricity are especially important in today's

conditions, because currently the focus of researchers' attention is on the presentation of individual symbolic specificity, which makes it possible to increase effective and efficient communication.

The issue regarding the functioning of the political leader communicative image model in the modern

scientific paradigm is quite controversial and at the same time provokes great interest among scientists. In particular, N. Kondratenko highlights the speeches of the President of Ukraine V. Zelenskyy and the President of Slovakia Z. Čaputová in a contrasting aspect, interpreting the speeches as a speech genre of presidential rhetoric [8, p. 33], T. Ananko analyzes the linguistic-communicative specificity of H. Clinton's pre-election speeches, highlighting argumentative and conflict strategies [1, p. 7]. O. Chorna defines communicative (linguocommunicative, linguistic and linguopragmatic) means that form the image of a modern leader [11, p. 11], and O. Hurko investigates the intent of persuasiveness in the president's speech, considering lexical, grammatical and stylistic markers [4, p. 13]. In addition, the scientist describes the parameters of affirmative markers explication in the speeches of V. Zelenskyy [5, p. 18]. L. Zavalska points out the actualization of the communicative interaction between the speaker and the recipient in the presidential discourse [7, p. 39]. However, T. Stetsyk is convinced that the process of manipulation of public consciousness by subjects of political activity undoubtedly plays a significant role [10, p. 19].

Therefore, considering the fact that the President of Ukraine V. Zelenskyy is one of the key figures of contemporary life, we consider it logical and timely to analyze his speeches in the linguistic and pragmatic aspect, highlighting the main communicative tactics and strategies. As there are no linguistic studies dedicated to the identification of structural and semantic and linguopragmatic features of political speeches (2023) in Ukrainian linguistics, this fact determines the **relevance** of the proposed linguistic studies. Therefore, in scientific research we **aim** to identify the main markers used by the speaker from a linguopragmatic perspective, present a typology of communicative strategies, and describe the performative types of sentences in V. Zelenskyy's speech. The object of research is V. Zelenskyy's political speeches. The subject matter – lexical-semantic, stylistic, grammatical means and communicative strategies in V. Zelenskyy's speech.

The set goal determined the performance of the following **tasks**: firstly, to find out the parameters of the key units' explication in the speech of the President of Ukraine; secondly, to outline the modes of epistemic modality representation; and thirdly, to single out the main communicative strategies and tactics. The material of the study consists of the official speeches translation delivered by the president of our country on June 28, 2023 (on Constitution Day) [15] and August 24, 2023 (on Independence Day) [13; 16].

Presenting main material. First of all, it should be noted that nowadays considerable changes in political communication are being recorded, which reflects and at the same time affects economic and political

processes at the international level. Political discourse expands the boundaries of its implementation and becomes more global due to the activation of social networks.

The study of political discourse as a separate form of communication and the identification of correlations between language, power and society are components of the latest trends of the 21'st century. That is why, within the scope of our research, we interpret political discourse as a complex communicative phenomenon realized in the political sphere with direct and indirect forms of addressing. Next, based on the above, we will proceed directly to the analysis of the speeches of the President of Ukraine.

The structural basis of the president's speeches is clear, logical and understandable for everyone, because when addressing Ukrainians, e.g. on Constitution Day, V. Zelenskyy outlines five main contemporary trajectories, highlighting the order of implementation, in particular, using numerals, clear distinguishing determinatives of tasks: *So, here are five main guidelines for the Ukrainian Doctrine for discussion: **The first** is the philosophy of our victory. **The second** is the global nature of Ukrainian security. **The third** is the policy of heroes. **The fourth** is the policy of justice. **The fifth** is transformation in 10 years, namely a new foreign policy <...>*

It follows from the above-mentioned that the list of urgent issues includes victory, security, the policy of heroes, the policy of justice and transformation in all areas of society.

Moreover, in his speeches, the President attempts to emphasize the importance and the need for unity with the people by using affirmative and generalized pronouns and adjectives, which correlate the addresser with the audience, involving the addresser in the communication process: *And we understand, and **everyone** there understands, that this is no longer a dream, it is a reality.*

Within the framework of scientific research, several key units and their derivatives have been identified and presented in quantitative terms: *Ukraine – Ukrainian – Ukrainians* (421 units); *everybody – everyone, everything, every* (92 units); *victory – victorious* (71 units); *world – worldwide* (66 units); *secure – security* (60 units); *need – needs – necessary* (59 units); *state – statehood* (58 units); *nation – national* (47 units); *defense – defend – defender* (44 units); *independence – independent* (39 units); *Europe – European* (38 units); *heroes – heroism* (32 units); *important – importantly* (30 units); *global – globalization* (26 units); *create – creative* (23 units); *lead – leader – leadership* (21 units); *unity – united* (21 units); *aggression – aggressive* (21 units); *peace – peaceful – peacekeeping* (21 units); *territory – territorial* (21 units); *fight – fighting*

(17 units); *international – internationally* (17 units); *effective – effectiveness – effectively, ineffectiveness* (16 units); *business – businessman* (14 units); *develop – development* (14 units); *success – succeed – successful* (12 units); *courage – courageous* (10 units); *fair – fairly* (10 units); *weapon – weaponry* (10 units).

Moreover, in the analyzed text the following units convey a powerful emotional and evaluative meaning: *a fair plan, a fair basis, fair justice; entire generations, entire country, entire territory, entire land needs, the entire eastern flank of NATO, entire South Caucasus, entire Central Asia, entire continent; all stages, all Ukrainians, all our people, all of us, all parts, all spheres; Ukraine's victory, Ukraine's membership, Ukraine's capability, Ukraine's freedom, Ukraine's policy, Ukraine's security; Ukrainian security, National security; Peace Summit, Peace Formula.*

V. Zelenskyy's speeches are dominated by the modular category of epistemicity, which is the result of the speaker's cognitive process aimed at reflecting knowledge, inference, and his own opinion in the text. The Ukrainian researcher O. Nika states that the semantic structure of the category of epistemicity should be differentiated by the degree of completeness and nature of the speaker's knowledge about the reported information, credibility/incredibility, and truthfulness of the reported information [9, p. 29].

Thus, based on O. Nika's opinion, it is believed that the epistemic modality in the speech of the Ukrainian President is realized by the following modes:

1) credibility modus: *Ukraine **must** be and will be a co-creator, participant and guarantor of such security.*

It is worth noting that the credibility modus in the speech of the Ukrainian President is represented mainly in the predicative and circumstantial function by lexemes such as *sure, definitely, of course*. For example: *The world's leaders are already showing interest in training their future warriors in Ukraine. And this will **definitely** become one of the opportunities that will make Ukraine's security influence truly global and worldwide. **Of course**, the victorious Ukraine will become Europe's largest construction site;*

2) truthfulness of the reported information modus: *We have the Day of Statehood up ahead, and then the Independence Day, and **I think** it is right to consider these days as stages for elaborating the points of the Ukrainian Doctrine.*

The main marker that implements the truthfulness of the reported information modus is the epistemic modal predicate, which correlates the subject of the statement and the proposition. For example, in the sentence ***I believe** that Ukrainians should not care whether freedom will overcome the Kremlin's walls. Ukrainians only care about ensuring that Russian*

revanchism never again crosses the borders of our free state and threatens our free people the President is convinced that Ukrainians do not care whether freedom will ever overcome the walls of the Kremlin, because the main message is that Russian revanchism will never again cross the borders of our independent state and threaten our free people;

3) problematic credibility: *Ukrainian needs – our partners are aware of all this. And although it is often said that demining the entire territory of Ukraine, which is unfortunately contaminated with Russian mines, will take decades, we know that it is **possible** to do it faster – in years. To all Ukrainian families who have raised their children to love Ukraine and have the courage to defend it with all their **might**.*

In addition, within the analyzed material, epistemic discourse markers-attention attractors have been distinguished, with the help of which the speaker addresses the listener and which at the same time contribute to his/her positive attitude to the message expressed. For example: *The existing solidarity pension system alone is not enough, and **you know** it, and the vast majority of our Ukrainian pensioners feel it. These are children's drawings. **You can see** them in every brigade. On the walls, in the rooms. Like a bad stepmother or like an orphanage from which **you want** to escape.* In the above sentences, the pronoun *you* serves as a subject and, in combination with the predicate markers *see, know, want*, makes it possible to convey the speaker's informal attitude towards the addressee.

The epistemic discourse markers also include the conjunction *as*, which can function as a relative pronoun and mostly performs two functions in the speech of the President of Ukraine – defining and subordinate. *We will determine together what victorious Ukraine should become. **Just as we defend freedom and independence** together. The inevitability of punishment is one of the main tools for deterring crime.*

Syntactic repetition is an effective syntactic means of enhancing subjective and modal meanings in V. Zelenskyy's speech. For example, in his opening address, the President of Ukraine uses repetition of adjective-noun phrases, using parallel constructions: *The **great people of the great Ukraine**, celebrating today **a great day** – Independence Day! **A holiday of free people. A holiday of strong people. A holiday of people with dignity.*** Thus, by listing certain facts, the speaker emphasizes the importance of the holiday and the people of Ukraine.

Moreover, synonymous repetition is common for the president's speech, as it is one of the most significant explicators of ensuring the affective nature of speech, implemented in various communicative and pragmatic situations with emotional variability of lexical items. For example: *To you, warrior! You*

stood up to defend Ukraine. I thank every soldier and sailor, every sergeant and petty officer, every officer, every general. To you, the father of a Ukrainian warrior, and to you, the mother of a Ukrainian defender. To all Ukrainian families who have raised their children to love Ukraine and have the courage to defend it with all their might.

Among the prominent representatives in the analyzed material there are clarifying phrases-constants, with the help of which V. Zelenskyy emphasizes the importance of the stated information, specifying and expressing a high degree of confidence in the situation, event, etc.: *I want to speak separately about those who cannot yet be mentioned in the news, whose names are known to few, but whose work is visible to all. Our missiles. Ukrainian munitions. Our artillery. Ukrainian drones: Leleka, Fury. Naval drones, Neptune, Corsar; Stugna <...> And when we are proud to have sunk the flagship of the enemy fleet, Moskva cruiser; when we rejoice at hitting the Kerch Bridge, we also thank those who cannot be mentioned now, whose names cannot be told, but about whom books will be written and movies will definitely be made in the future.*

It should be stated that the situation of expression of will requires the use of linguistic means for direct, explicit expression of the semantics of will, for which the motivational function is primary, and others for indirect, implicit expression of will, for which the motivational function is secondary, transposed [6, p. 171].

In V. Zelenskyy's speech, imperative sentences are frequent, usually communicating the intended meaning and are based on the reflection of the speaker's volitional relationship with the performer. In the following illustrations, the addresser appeals to the audience, calling for joint action. The verb *let*, combined with *us*, serves as a marker of softened urgency in these sentences: *Let's thank them that this is not a dream – it is a reality again; 45 countries have received food through the Black Sea Grain Initiative. Its geography ranges from Spain to China, from Indonesia to Morocco, from India to Kenya. Let us applaud our farmers, our citizens – all of them; please + let us: Please let us thank everyone in the world who supports our country, our struggle for freedom!*

Rhetorical questions serve a reinforcing function in the speech of the President of Ukraine, for example, when he talks about independence and future victory, he is convinced that each of us must answer a single question about our personal contribution to Ukraine's independence: *When we celebrate Ukraine's independence, everyone can feel a part of it. Everyone can ask themselves: where are you in Ukrainian independence? What did you add to independence? And what did you do to help*

independence? And today I want to dedicate these congratulations to you. To you, who is giving Ukraine its independence. Thus, by encouraging the listener to reflect and empathize, the speaker seems to force the audience to make their own conclusions.

Varieties of constructions containing double negation are quite common in V. Zelenskyy's speech. Undoubtedly, it is worth noting that "the peculiarities of the use of negation forms in each particular language clearly indicate the specificity of the thinking of the speakers of this language and their favorite strategies of cognition and interpretation of the world" [2, p. 235]. That is why it is important to find out which role negation plays in the context.

In the analyzed illustrative material, many cases when the speaker deliberately uses nominalizations with negative components to emphasize the manifestation of a certain feature have been recorded. In this case, for example, the negative prefix *im-*, combined with the preposition *without*, implements an emotionally colored assertive connotation, because by focusing on these components, the addresser emphasizes the significance and importance of this particular moment. Among the typical types of constructions with negative forms in V. Zelenskyy's speech, the following ones have been distinguished:

1. No + pref. un-: *In a big war, there are no small deeds. No unnecessary ones. No unimportant ones. This is true of people, deeds, and words.*

2. Neither <...> nor (conj.): *A center that will never allow freedom to be destroyed – neither of our own, nor of our allies and partners.*

3. No one + any: *First, no one any longer doubts that Ukraine is capable of defending itself and its allies.*

4. Pref. im-. + prep. without: *This security is impossible without your strength, Ukrainian warriors. Without the potential of Ukraine. The future architecture of global, European and regional security is impossible without Ukraine's participation.*

5. No one + prep. without: *And no one has the right to determine the fate of Ukraine without asking them, our heroes.*

V. Zelenskyy focuses the addressee's attention and tries to show the uniqueness and importance of his ideas by using adjectives in the superlative form. For example: *Ukraine needs to create the strongest rehabilitation industry in Europe <...> So that Ukraine, our victorious state, can channel the best in our warriors into the best for Ukraine. And he sows it from the highest judicial authority.*

It should be noted that the text plays an important role in the process of speech, which is based on informativeness, subjectivity of the author's vision of events, completeness, because the speaker mostly aims to inform, clarify, specify, affirm, generalize, etc. That is why the President of Ukraine partly

uses constructions in the Present Continuous Tense to emphasize the importance of life going on, of working despite the war and the conditions we are in. For example: *I want to thank all Ukrainian teachers **who are working**, who managed to work even online. **Who are building** an educated future even where the enemy has destroyed schools. Ukrainian children, exactly you, those **who are creating** these drawings.*

V. Zelenskyy uses the grammeme of temporality to indicate the fact of the implementation of an action in the past and its effectiveness at the moment of speech:

*Last winter, we experienced massive missile attacks and the threat of blackout. There were different moments. When **cities remained** in darkness. When **it was cold**. **There was** also indomitability. And when **our people worked and turned the power back on**, **there were** loud “Glory to Ukraine!”, “Glory to Ukrainian electricians!”, and glasses **were raised** to air defense and our power engineers. And this is absolutely true.*

Very informative and emotionally saturated are statements in which there are opposite conjunctions. After all, the speaker in this way, combining predicative parts of sentences with a contrasting character, emphasizes the indomitability of the spirit of the Ukrainian people under any conditions. As we can see, such sentences appear as means of secondary nomination, indicate cultural markedness, encoding nationally important segments of the consciousness of Ukrainians: *Those who are still under occupation, but keep our flag so that the occupier cannot find it. Those who have waited and will witness the return of Ukraine. Who was wounded, who lost limbs, but did not lose themselves.*

Analyzing speech acts-expressions, we consider it expedient to rely on the classification proposed by the Polish Researcher L. Pisarek [14, p. 19] considering the statements of S. Shabat-Savka, who is convinced that performatives can realize the entire range of speech needs [12, p. 208].

Therefore, the following pragmatic performative types of sentences based on communicative and intentional content prevail in the speech of the President of Ukraine: 1) expressions: *But I would like us to support our power engineers and **thank them** for this winter. **Thank you very much!** And I want to say to you – to every boy and girl: you have no idea how important it is when you support our warriors. I **thank you**, Mr. President, for the truly heartfelt warmth with which the Portuguese people sheltered our people at the beginning of the war;* 2) representatives: *European values have never been as effective as they are now. The Ukrainian component is what the EU has been lacking. And it is no longer a dream, it is a reality. And we **understand**, and **everyone there understands**, that this is no longer a dream, it is a reality;* 3) declarations: *First, I ask*

everyone present in the Verkhovna Rada of Ukraine to express gratitude to all our heroes with a minute of applause. And I ask each and every member of the Defense and Security Forces of Ukraine – as far as the conditions of war allow – to take part in our national discussion on the Ukrainian Doctrine; 4) assertions: *This is a large-scale national task. And I will say frankly: to accomplish this task faster and better, the state will need help. And I am confident that the first day of peace after this war, the first day of our well-deserved victory, will also be the first day of further rapid transformation of Ukraine.*

The analyzed performative statements contribute to the representation of the personal view of V. Zelenskyy, the emotional presentation of his position, the explanation of his own vision and attitude to events, as well as what is happening in our country. In this case, we entirely agree with the opinion of N. Balandina, who sees the essence of the performative hypothesis in the fact that the deep structure of any sentence contains a performative verb at the top [3, p. 197].

The speech of the President of Ukraine is saturated with certain communicative strategies and tactics, which play a significant role while making speeches. According to our beliefs, a communicative strategy is a certain scheme that includes the implementation of a communicative plan through the use of some language means and tactics that cause specific speech actions.

When delivering a speech, V. Zelenskyy uses general pragma linguistic principles that enable optimal implementation of illocutionary intentions, communicative intentions of the communicator in order to achieve a specific goal of communication. So, among the main strategies and tactics, we single out the following:

1) self-representations: *I know that relevant legislative initiatives are already being prepared. I am asking you, dear Verkhovna Rada of Ukraine, dear deputies, to support this request for justice. But today. The fifth guideline for the Ukrainian Doctrine, which I would like to propose for discussion today, is transformation in ten years. **We are all united** by this feeling. We remember what the Ukrainian people went through. We see the threats. We are fighting the enemy. And **we know what we are capable of. We are capable of winning!** And we will prevail!;*

2) consolidations: *And we will do it! We will. **All of us together!** Each and every person who fights and works for our state, for our people. We will do it! Millions of Ukrainians – the modern generations of our people, whom history has blessed with the opportunity to realize the dreams of Ukrainian heroes of different times who fought for freedom and independence for Ukraine and for justice **for all of us, for all Ukrainians.** We will determine together*

what victorious Ukraine should become. Just as we defend freedom and independence **together**;

It is worth noting that the strategy of consolidation is manifested not only in the frequent use of pronominal lexemes such as *together, everyone, all of us*, but also in the use of toponyms with the help of which the addressee indicates the territorial integrity of Ukraine, strengthening the semantics of unity. For example: *Obviously, Dnipro, Lviv, Uzhorod, Kyiv and other Ukrainian cities during this war have not only faced new problems, but also received new opportunities. Kherson and Kramatorsk, Zaporizhzhia and Kupyansk, Melitopol and Mariupol... What will the new life look like in these cities of Ukraine, victorious cities?;*

3) authoritativeness: *I would like to quote the words of a Ukrainian soldier. His name is Maksym Nahorny. He was born in 2004. He is an orphan. He serves Ukraine in the 14th Roman the Great mechanized brigade. Here are Maksym's words: "I witnessed terrible things that I want to forget, not to recall, to erase from my memory, just like yesterday of this damn war, but what will happen tomorrow? There is no need to rebuild the old system – let's create a new and much better Ukraine!"*;

Taking into account the fact that the Ukrainian people are already heroes who protect their native land from the occupier, the speaker uses the tactics of calling on authorities, in particular, the usual defender – Maksym Nahorny, to raise the importance and strength of the nation;

4) contrasting: *Even before this Russian-Ukrainian war, we embarked on a path of change. February 24, 2022 was Russia's attempt not only to kill our independence and not only to erase our identity, but also to destroy our example – the example that a state of Ukraine's size and complicated history can succeed in becoming a strong and prosperous democracy that convinces other nations in the region and the world to live freely, not in submission to anyone. In all its efforts, Russia will lose. And this is no longer a dream, it is a reality;*

5) argumentativeness: *Our goal is to reach a level of wages that could be determined by the formula "neighbors in the European Union plus 30%". This is a goal, a fair goal, for this war. In 27 years, Ukraine has gone through two revolutions and preserved its democracy and Europeanness. 8 years of hybrid war in Donbas – and Ukraine has preserved its dignity and faith in the future. 490 days of full-scale Russian aggression. 490 days – and each of our soldiers, all our people believe in the Ukrainian future and already decide what they want this future to look like;*

The provision of factual information and convincing arguments with a quantitative component forms the basis of the tactics of argumentativeness, because digital indicators and dates are the main markers of evidence and rationality;

6) a positive perspective: *We will determine together what victorious Ukraine should become. Just as we defend freedom and independence together. It will be fair. Freedom is a child of care, and security is a brother of courage. The victorious Ukraine will be a country worthy of its heroes! Ukraine's victory is a guarantee of security and protection from external manipulation, whether military or political, for the entire Central Asia. Ukraine's victory is a chance for the Middle East to deescalate terror. Ukraine's victory is a guarantee that African countries from Libya to the Central African Republic will no longer be robbed by Russian thugs.*

The tactic of positivization involves the demonstration of a positive picture in the mind through the unquestionable assurance of the addressee in the realization of ideas, in our case – the inevitable and much-desired victory;

7) analogies: *Another humanitarian initiative of ours, Grain from Ukraine, has united more than 30 countries that have joined us in helping to protect countries such as Ethiopia, Somalia, Yemen, and others from famine. Ukraine, which went through the Holodomor genocide, is particularly sensitive to the fact that the Kremlin is trying to exacerbate the famine for other nations as well. Ukraine has always relied and will continue to rely on alliances. Russia, on the other hand, views all its neighbors as slaves or enemies;*

8) discreditations: *The second reason is that some states and leaders of the world still, unfortunately, look back to Russia when making their own decisions. This can be called an absurd and shameful self-limitation of sovereignty, because Ukrainians have proven that Russia should not be feared. Russia loses when it meets bold and confident resistance <...> Russia has been blackmailing the world with hunger – we know it – and it must be punished for that.*

Using the tactics of discrediting, the president of Ukraine focuses the main attention on the fact that the deeds and actions of Russia do not meet the norms of the generally accepted behavior, which leads and will further enable its complete liquidation as a country on the world stage;

9) etiquette: *Please let us thank everyone in the world who supports our country, our struggle for freedom! The United States, the United Kingdom, the European Union, Japan, Australia, all the G7 countries, all our partners, our friends, Poland, the Baltic states <...> most countries of the world... I thank you all! Thank you very much! I thank and bow to each and every one of them. I am grateful to everyone who fought for justice in this case, to everyone who worked properly to ensure legitimate verdicts.*

We can partly observe the intention of gratitude during V. Zelenskyy's speeches. In the role of

explicators, we mostly record lexemes that directly semantically realize gratitude for a service rendered, benevolent attitude, human solidarity and attention to a certain event or people.

Conclusions and perspectives of the study. The analyzed speeches of V. Zelenskyu are characterized by the frequent use of affirmative and generalizing pronominal nouns and adjectives, syntactic and synonymous repetitions, persuasive sentences and rhetorical questions, epistemic modal constructions with the modes of credibility, the truth of the reported, and problematic credibility. In addition, sentences with various types of objections and adjectives in the form of the highest degree of comparison dominate. An important role is played by pragmatic performative types of sentences, for example, expressive, representative, declarative, assertive.

The vector of communicative behavior of the President of Ukraine is outlined by the following dominant strategies and tactics: self-representation, consolidation, authority, opposition, argumentativeness, positive perspective, discretization, analogy, etiquette. The perspective of further scientific studies can be seen in the comparative analysis of Ukrainian and English-language speeches of V. Zelenskyu.

BIBLIOGRAPHY

1. Ананко Т. Комунікативні стратегії у політичному дискурсі Хілари Клінтон. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. VI (47). Вип. 160. С. 7–10.
2. Баган М. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 376 с.
3. Баландіна Н. Перфомативи як індикатори функцій конвенційних висловлень. *Мовознавство*. 2010. Вип. 2/3. С. 194–203.
4. Гурко О. Іntenція персуазивності в мовленні В. Зеленського. *Англїстика та американїстика*. 2023. Вип. 20. С. 13–17.
5. Гурко О. Лїнгвостилїстична специфіка політичних промов В. Зеленського. *Вчені записки Таврїйського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика». 2022. Т. 33 (72). Ч. 1. № 4. С. 18–22.
6. Гурко О. Основні засоби вираження ствердження у спонукальних реченнях. *The Third International Congress on Social Sciences and Humanities : Proceedings of the Congress, 15 November, 2014*. 2014. Вип. 2. С. 27–30.
7. Завальська Л. Комунікативні стратегії президентського дискурсу (на матеріалі промов В. Зеленського). *Вїсник Одеського національного університету*. Серія «Філологія». 2021. 26. Вип. 2 (24). С. 30–39.
8. Кондратенко Н. Інавгураційна промова як мовленнєвий жанр президентської риторики в українському і словацькому політичному дискурсі. *Slavica Slovaca*. 2022. Вип. 57. С. 33–46.
9. Ніка О. Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст. Київ : КНУ, 2009. 444 с.
10. Стецик Т. Лїнгвопрагматичні стратегії персуазивності в дебатах і промовах сучасних американських політиків : дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2015. 260 с.
11. Чорна О. Комунікативні засоби творення іміджу політичного лідера (на матеріалі українського, російського та англійського політичного дискурсу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2013. 24 с.
12. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці : Букрек, 2014. 412 с.
13. Congratulations by President Volodymyr Zelenskyu on Independence Day of Ukraine 24 August 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/privitannya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-n-85145>.
14. Pisarek L. Rečevyje dejstvija i ich realizacija v russkom jazyke v sopostavlenii s pol'skim (ekspressivny). Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. 173 s.
15. President's speech at the plenary session of the Verkhovna Rada on the occasion of the 27th anniversary of the adoption of the Constitution. 28 June 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-peremogi-bude-krayino-yu-gidnoyu-svoyih-geroyiv-vist-83869>.
16. Speech by President Volodymyr Zelenskyu on Independence Day in St. Sophia Square 24 August 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/nezalezhnist-iz-nashih-ruk-mi-nevipustimo-j-damo-ukrayini-t-85157>.

REFERENCES

1. Ananko, T.R. (2018). *Komunikatyvni stratehii u politychnomu dyskursi Khilari Klinton* [Communicative strategies in Hilary Clinton's political discourse]. *Novyi vymir nauky ta osvity. Filolohiia* [Science and Education a New Dimension. Philology], vol. VI (47), issue 160, pp. 7–10 [in Ukrainian].
2. Bahan, M.P. (2012). *Kategoriia zaperechennia v ukraïnskii movi : funktsionalno-semantychni ta etnolinhvistychni vyjavu* [The category of negation in the Ukrainian language: functional-semantic and ethnolinguistic manifestations]. Kyiv : Vyd. dim Dmytra Buraho, 376 p. [in Ukrainian].
3. Balandina, N.F. (2010). *Performatyvy yak indykatory funktsii konventsiinykh vyslovlen* [Performatives as indicators of the functions of conven-

- tional expressions]. *Movoznavstvo* [Linguistics], № 2/3, pp. 194–203 [in Ukrainian].
4. Chorna, O.O. (2013). *Komunikatyvni zasoby tvorennia imidzhu politychnoho lidera (na materialy ukrainskoho, rosiiskoho ta anhliiskoho politychnoho dyskursu)*. Avtoref. dys. kand. fil. Nauk [Communicative means of creating the image of a political leader (based on the material of Ukrainian, Russian and English political discourse)]. PhD thesis Abstract. Odesa, 24 p. [in Ukrainian].
 5. Congratulations by President Volodymyr Zelenskyy on Independence Day of Ukraine 24 August 2023. Available at: <https://www.president.gov.ua/en/news/privitannya-prezidenta-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-n-85145>.
 6. Hurko, O.V. (2014). *Osnovni zasoby vyrazhennia stverdzhennia v sponukalnykh rechenniakh* [The main means of expressing affirmations in persuasive sentences]. *The Third International Congress on Social Sciences and Humanities» Proceedings of the Congress (15 November, 2014)*. “East West” Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, № 2, pp. 27–30 [in Ukrainian].
 7. Hurko, O.V. (2022). *Linhvostylistychna spetsyfika politychnykh promov V. Zelenskoho* [Linguistic and stylistic specificity of V. Zelenskyy’s political speeches]. *Vcheni zapysky TNU. Seriiia “Filolohiia. Zhurnalistyka”* [Scientific notes of TNU. Series “Philology. Journalism”], vol. 33 (72), issue 1, № 4, pp. 18–22 [in Ukrainian].
 8. Hurko, O.V. (2023). *Intentsiia persuazyvnosti v movlenni V. Zelenskoho* [The intention of persuasiveness in V. Zelenskyy’s speech]. *Anhlistyka ta amerykanistyka* [English and American studies], № 20, pp. 13–17 [in Ukrainian].
 9. Kondratenko, N. (2022). *Inavhuratsiina promova yak movlennievyyi zhanr prezydentskoi rytoryky v ukrainskomu i slovatskomu politychnomu dyskursi* [Inaugural speech as a speech genre of presidential rhetoric in Ukrainian and Slovak political discourse]. *Slavica Slovaca* [Slavica Slovak], № 57, pp. 33–46 [in Ukrainian].
 10. Nika, O. I. (2009). *Modus u staroukrainskii literaturnii movi druhoi polovyny XVI – pershoi polovyny XVII st.* [Modus in the Old Ukrainian literary language of the second half of the 16’th – the first half of the 17’th centuries.]. Kyiv : KNU, 441 p. [in Ukrainian].
 11. Pisarek, L. (1995). *Rečevyje dejstvija i ich realizacija v ruskom jazyke v sopostavlenii s pol’skim (ekspressivny)* [Speech acts and their implementation in Russian compared to Polish (expressives)]. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 172 p.
 12. President’s speech at the plenary session of the Verkhovna Rada on the occasion of the 27’th anniversary of the adoption of the Constitution. 28 June 2023. Available at: <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-peremogi-bude-krayinoyu-gidnoyu-svoyih-geroyiv-vist-83869>.
 13. Shabat-Savka, S.T. (2014). *Katehoriia komunikatyvnoi intentsii v ukrainskii movi* [Category of communicative intention in the Ukrainian language.]. Chernivtsi : Bukrek, 412 p.
 14. Speech by President Volodymyr Zelenskyy on Independence Day in St. Sophia Square 24 August 2023. Available at: <https://www.president.gov.ua/en/news/nezalezhnist-iz-nashih-ruk-mi-ne-vipustimo-j-damo-ukrayini-t-85157>.
 15. Stetsyk, T.S. (2015). *Linhvoprahamatychni stratehii persuazyvnosti v debatakh i promovakh suchasnykh amerykanskykh politykiv*. Dys. filol. nauk. [Linguopragmatic strategies of persuasiveness in debates and speeches of modern American politicians]. PhD Thesis. Chernivtsi, 2015. 262 p. [in Ukrainian].
 16. Zaval’ska, L.V. (2021). *Komunikatyvni stratehii prezydentskoho dyskursu (na materialy promov V. Zelenskoho)* [Communicative strategies of the presidential discourse (based on V. Zelenskyy’s speeches)]. *Visnyk ONU. Seriiia “Filolohiia”* [ONU Bulletin. Series “Philology”], vol. 26, № 2 (24), pp. 30–39 [in Ukrainian].

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТІРОНІЇ З ПОЗИЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

Дунєва О. І.

*аспірант кафедри світової літератури
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-8796-1570
olenaklytova27@gmail.com*

Ключові слова: *постіронія, метамодернізм, лінгвокультурологія, іронічне письмо, «нова щирість».*

Статтю присвячено інтерпретації постіронії з позиції лінгвокультурології. Доцільність використання лінгвокультурної парадигми у вивченні становлення та розвитку поняття «постіронія» обґрунтована тісним зв'язком останньої із сучасними суспільно-культурними реаліями. З іншого боку, наголошено на постіронії в контексті художнього нарративу як засобу комунікації автора із читачем з позиції чесності та відкритості. Виходячи з нагальної потреби налагодження такого діалогу між автором і читачем, постіронія засвідчує перехід від постмодерної зверхності автора до щирості та довіри. Доцільно розглядати постіронію як явище глобальне та культурно-масове, оскільки ідеї постіронії пронизують увесь мистецький простір, маніфестують утвердження нового етапу постмодернізму. Лінгвокультурний підхід дав змогу простежити утвердження постіронії як транскультурного феномену з огляду на його екстраполяцію на інші види мистецтва. Окрім того, автор досліджує різноманітні інтегровані підходи сучасних дослідників до трактування поняття постіронії в її проявах і впливі на читача. У статті описано культурні зміни, пов'язані із кризовими явищами постмодернізму та постмодерністської іронії, які вплинули на появу постіронії як ідеї «нової щирості», адже зародженню постіронії сприяв масштабний культурний перехід від постмодернізму до метамодернізму.

У висновках зазначено, що окреслений лінгвокультурний підхід до феномену постіронії дозволив комплексно й ефективно проаналізувати його вплив на літературу й авторський текст. В опозиції до постмодерністської іронії констатовано беззаперечний потенціал постіронії до рефлексії читача, що відображається в авторській іронічній манері письма. Як результат, сучасна постмодерністська поетика, маркована постіронічною щирістю, стає не лише ознакою суто авторського стилю, а й ознакою становлення нової літературної течії. Перспективним може бути дослідження окремих ознак постіронічного стилю письма на прикладі текстів окремих авторів. З метою обґрунтування твердження про появу нової літературної течії доцільно виокремити мовні та композиційні маркери постіронії.

INTERPRETATION OF POSTIRONY FROM THE POSITION OF THE LINGUOCULTURAL APPROACH

Dunieva O. I.

Postgraduate Student at the Department of World Literature

Lviv National University

Universitetska str., 1, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8796-1570

olenaklymova27@gmail.com

Key words: *postirony, metamodernism, linguoculturology, ironic writing, “new sincerity”.*

The article is devoted to the interpretation of postirony from the standpoint of linguoculturology. The usage of the linguocultural paradigm to study the formation and development of the concept of postirony is justified by its close connection with modern social and cultural realities. The article emphasizes on postirony, as a means of communication between the author and the reader from the position of honesty and openness. Proceeding from the fundamental necessity of establishing such a dialogue between the author and the reader, postirony manifests the transition from the postmodern superiority of the author to sincerity and trust. It is appropriate to consider postirony as a global and mass cultural phenomenon, since the ideas of postirony penetrate the entire artistic space, manifesting the establishment of a new stage of postmodernism. The linguocultural approach made it possible to treat the postirony as a transcultural phenomenon. The author analyzes various integrated approaches of modern researchers to the interpretation of the concept of postirony and its effect on the reader. The article analyzes cultural changes associated with the crisis of postmodernism and postmodern irony itself, which influenced the emergence of postirony as the idea of “new sincerity”, after all, the emergence of postirony was facilitated by a large-scale cultural shift from postmodernism to metamodernism.

In the conclusions, the author states that the outlined linguocultural approach to the phenomenon of postirony made it possible to analyze its influence on literature and the author’s text comprehensively and effectively. As a result, recent postmodern poetics marked by postironic sincerity becomes a sign of the formation of the new literary movement. A further study of the specific linguistic and compositional markers of the postironic style of writing on the example of the authors texts are promising.

Постановка проблеми. Поштовхом до появи постіронії як новітнього стилістичного прийому в царині постмодерністської поезики (чи то переродження іронії в рамках традиційної стилістики) можна вважати низку глобальних суспільно-культурних змін, які по-різному відображені в сучасному філологічному дискурсі. З іншого боку, поява таких понять, як “post-ironic culture” і “post-ironic world” у попкультурі сьогодення свідчить про безперечне розширення контексту функціонування поняття «постіронія», розширення меж його вживання та становлення як транскультурного явища.

Мета і завдання статті. Доцільність інтерпретації постіронії з позиції лінгвокультурології зумовлена необхідністю простежити появу та подальший розвиток постіронії в контексті сучас-

ної постмодерної культури. До речі, саме лінгвокультурна парадигма, як одна з основних парадигм вивчення мови в сучасному мовознавстві, розглядає культуру, відображену в лінгвістичних процесах (А. Загнітко, І. Богданова, Г. Удовіченко [2]). У контексті нашого дослідження такий інтегрований підхід «мова – культура» дозволяє знайти концептуальні точки перетину культури сучасного етапу постмодернізму та феномену постіронії.

Предмет і об’єкт дослідження. Предметом дослідження є «постіронія» як транскультурний феномен; об’єктом – процес розвитку постмодернізму на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри те, що навколо неймінгу сучасного етапу постмодернізму (метапостмодернізм) усе ще

точаться дискусії, очевидним залишається той факт, що метамодернізм є відповіддю на кризу постмодернізму. Це виявляється у спробах знайти такі нові форми культурного вираження, які б вирізнялися більшою вірою у важливість і сенс життя, «новою щирістю», тобто відривом від концепцій постмодерністської іронії. Нагадаємо, що постмодерністську іронію розуміємо як цинічне глузування й несерйозне сприйняття світу, скептицизм, підрив усталених філософських істин, переосмислення традиційних культурних цінностей і принципів, що раніше вважалися незаперечними.

Варто наголосити, що термін «постіронія» одразу ввійшов у масову культуру та поповнив як наукову термінологію постмодерністської поетики, так і розмовну лексику. Він став уживатися на позначення особливого сприйняття абсурдного серйозно, або коли серйозність чи несерйозність ситуації неочевидна та незрозуміла.

Одним із перших постмодерністську іронію піддав критиці американський письменник-новатор Девід Фостер Воллес. У своїх критичних працях, зокрема есе, він відкинув здатність іронії до перспективного діалогу зі споживачем культури. Письменник зазначає: “Postmodern irony’s become our environment” [14], однак у такому середовищі конструктивний діалог «автор – персонаж – читач» заледве можливий, адже постмодерністська іронія не врегулює конфлікту, не дає відповідей, натомість заганяє у глухий кут, позбавляє можливості висловитися чесно. Реальність у постмодернізмі піддається інтерпретації та проявляє себе на макрорівні, знищує істинність у всіх сферах суспільного буття, серед іншого, руйнує і культуру. Деструктивні наративи контекстуальності будь-якого знання й істини знищують авторитетність загальнолюдських культурних цінностей.

Культурне самознищення, на думку Девіда Фостера Воллеса, оперує “irony without a purpose” як основним своїм інструментом. Аналогічну думку висловлює і Бран Нікол, зазначаючи, що постмодерна іронія демонструє втрату смислів і нерозуміння ідеологічно сконструйованої реальності [3].

Carissa M. Leal переносить кризу постмодернізму у площину художнього наративу та підкреслює, що попит на оповідь, у якій сатира й іронія підміняють реальність, більше не створює ефективної комунікації із читачем [8]. В іронічному постмодерному дискурсі присутня параноїдальність, скептична недовіра до авторитетів, з позиції яких автор уже не чекає фітбеку від читача та не зацікавиться його позицією. Найбільш радикальні зміни в постмодерністській літературі, на думку авторки, стосуються насамперед іронії та її неспроможності й надалі бути засобом оповіді.

Матеріалізуючись в авторському наративі, постіронія стає індикатором «постмодернічності» його форми та смислів, мірилом авторської щирості. Девід Фостер Воллес називає постіронію «новою щирістю» для підкреслення опозиційності цього поняття щодо постмодерністської іронії. Письменник радикально критикує використання іронії як інструменту оповіді, підкреслює її ідейну неспроможність і згубний вплив на читача та ставить запитання: «Що має на увазі така культурна норма, як іронія?» [14]. На думку Д.Ф. Воллеса, іронія «тримає за горло ціле покоління». Adam Kelly, Art Spiegelman і Девід Фостер Воллес вважають логічним наслідком вичерпної концепції іронії появу постіронії як маніфесту «щирості» авторського наративу.

Інтерпретація постіронії, за Д.Ф. Воллесом, перебуває в цілковитій опозиції до постмодерністської іронії, отже, і до постмодернізму з усім його скепсисом і самореферентністю, навіть у критиці самої себе, стала визначальною передумовою появи феномену постіронії. Далі розглянемо інші (менш радикальні) підходи до такого культурного явища, як постіронія, крізь призму лінгвокультурології в контексті сучасного етапу постмодернізму (метапостмодернізму).

Намагаючись визначити культурну доміанту сучасного постмодернізму, Konstantinou першочергово звертається до поняття «постіронія». Науковець не визначає постіронію як центральний концепт сучасної постмодерністської поетики, натомість призначення постіронії автор убачає в її можливості виходити за межі постмодерністської іронії. Навіть більше, Konstantinou надає постіронії глобального сенсу, у якому вона виходить за межі власне постмодерністської літератури, впливає і на окремі філософські теорії [9].

Водночас Konstantinou не відкидає можливості використання постмодерністської іронії на ситуативному рівні, але згубним, як вважає автор, є спосіб інтерпретації світу крізь призму такої іронії. Постмодерністська іронія в цьому контексті не має ефекту гострої критики, навпаки, вона підриває прогресивний потенціал дискурсу вступати в діалог із читачем. Комунікативно спрямованою Konstantinou визначає манеру письма Девіда Фостера Воллеса, коли той має на меті встановити зв'язок із читачем. Д.Ф. Воллес виступає проти “death of the author”, відчайдушно створює свою “postironic belief”, встановлюючи комунікацію із читачем. Особливістю такого постіронічного спілкування є відмова від токсичної іронії, цинізму й авторської зверхності [10].

Мистецтвознавець і художник Johannes M. Hedinger вказує на логічну трансформацію постмодерністської іронії в постіронію під натиском еволюційних змін суспільства. Суть постіронії

не у зміні одноосібного сприйняття, для Hedinger постіронія – це концепт, який охоплює культуру загалом, поєднує суміжні види мистецтва: музику, кіно, літературу. У своєму маніфесті постіронії 1997 р. автор проголошує “total imaginative and creative freedom”, що можливо лише в суспільстві, вільному від сарказму та цинізму. Висловлюючись від імені постіронічного суспільства, автор констатує, що “we have begun to have doubts about the process of doubting”, підкреслює неспроможність постмодерної іронії задовольняти культурні потреби суспільства. Hedinger демонструє, на наш погляд, дещо утопічну картину впливу постіронії на мистецтво та на якість життя загалом, пропонує “post-ironic turn”. Автор покладає на постіронію місію змінювати світ через переосмислення загальнолюдських цінностей, багатства, краси, правди та прийняття відповідальності за їхню недосконалість [6].

Нам видаються досить лояльними позиції Robert McLaughlin та Lasa Colletta щодо протистояння постіронії та постмодерністської іронії. Обое вчених висловлюють думку про трактування поняття «постіронія» не лише з позиції авторської щирості та чесності. Robert McLaughlin визначає ключовим в інтерпретації постіронії переоцінювання цинічної реальності замість ігнорування наявних суперечностей. Постіронічна позиція – не інструмент боротьби з іронією, а спроба її проаналізувати та зрозуміти [12].

Lisa Colletta пропонує розуміти постіронію як своєрідну саморефлексію. Усвідомлене ставлення до іронії, де кожен отримувач культурного продукту усвідомлено стає частиною «гігантського жарту над собою, і є постіронією. Lisa Colletta висловлює думку про те, що постмодернізм власноруч «убив» іронію та сатиру як засоби діяльного осмислення світу, натомість залишив їм розважальну й естетичну функції [4].

Британські дослідники Stephen Linstead і David Collinson обґрунтовують постіронію в контексті Post-Ironic World, де постмодерністська іронія трансформується в постіронію. У праці “Irony in a Post-Ironic World” (2005 р.) автори наголошують, що як у попкультурі, так і у високому мистецтві неможливо бути іронічним у звичайному сенсі, тому потрібно серйозно сприймати можливість існування в постіронічному світі, який, у свою чергу, існує поза іронічною моделлю постмодернізму. Як приклад постіронії в попкультурі автор звертається до британських телевізійних ситкомів кінця 90-х – початку 2000-х рр. Рефлексує в іронічному тоні їх оповіді, глядач переосмислює свій повсякденний досвід, збагачує ситуативну іронію сюжету власними переживаннями. Отже, авторська іронія з позиції глядача перетворюється на постіронію, позбавлену художнього абсурду [11].

Цікавим є аналіз прояву постіронії в нехудожній літературі, до якого звертається Lukas Hoffmann, який констатує її щирий наратив, комунікативну спрямованість і заохочувальний для читача характер “instead of passive intertainment”. Окрім того, критик наголошує на мистецькій цінності іронічного письма поза межами художньої літератури. Залучення до критичного аналізу нехудожніх творів (коротких есе, зокрема), на думку Lukas Hoffmann, дає можливість ґрунтовніше дослідити прояви постіронії в різного виду наративах і сформувати уявлення про ironic writing (іронічне письмо (О. Бабелюк)) [1]. Навіть більше, звертаючись до читача в нехудожній формі, з невігданого середовища, постіронік стає ще ближчим до читача. Отже, інтегруючись із його позатекстуальним світом, “postironic literature especially in its nonfiction form” [7] виходить за рамки авторської оповіді, започатковує нову літературну течію.

Попри свою популярність у сучасній попкультурі та відносну уніфікованість у критиці, терміни «постіронія» та «нова щирість» сприймаються дослідниками неоднозначно. Matthew Collins стверджує, що термін «постіронія» не відповідає своєму внутрішньому змісту. Критик визначає постіронію як нову форму іронії – “smarter form of irony”, натякає на її інтелектуальну трансформацію.

Lukas Hoffmann визначає ще одне ключове поняття для розуміння постіронії, а саме «нову щирість», звужує його значення до літературної творчості лише деяких письменників у межах постіронічного дискурсу, наголошує на недоречності вживання терміна для характеристики всього іронічного письма [5]. Окрім того, Lukas Hoffmann застерігає від ототожнення поняття «нова щирість» із реалізмом. Припустимим, на його думку, може бути лише відчуття спорідненості із щирою оповіддю, яка підкорює читача чесністю. Отже, «нова щирість», хоча і залучає реалістичні прийоми зображення близької читачеві дійсності, містить елементи авторського одкровення, ототожненого зі «щирістю» [7].

Проаналізувавши культурологічний підхід до тлумачення поняття «постіронія» під кутом лінгвокультурології, можна простежити еволюційні культурні зміни, які, беззаперечно, вплинули на виникнення транскультурного феномену «постіронія». Постіронія в сучасній культурі – це своєрідний спосіб комунікації, позбавлений будь-яких обмежень, у процесі якого обидва учасники висловлюються щиро та здатні знайти спільну мову.

Висновки та перспективи подальших розробок. Лінгвокультурологічний підхід до інтерпретації постіронії дозволяє простежити її вияв у культурі загалом і літературі зокрема. Отже,

екстраполяція феномену постіронії на різні види мистецтва свідчить про її транскультурність. Можемо констатувати, що вплив феномену постіронії на літературу, авторський текст і поетику є ознакою появи нової літературної течії, ознакою якої є постіронічна щирість.

Окрім того, спостерігаючи протистояння між постмодерністською іронією та постіронією в постмодерністській поезії, маємо можливість простежити ефективність і самодостатність постіронії як авторської іронічної манери письма та рефлексії читача. У контексті сучасної постмодерністської поезії постіронія стає не просто інструментом оповіді чи суто стилістичним прийомом, вона набуває сюжетотворчих властивостей, пов'язує авторський текст із реальністю, у якій перебуває читач. Постіронічний автор, висловлюючись щиро та без обмежень, реалізує цю інтенцію через іронічний стиль письма. Перспективи подальших досліджень убачаємо в уточненні ознак постіронічного стилю письма на мовному та композиційному рівнях в окремих літературних течіях і на прикладі конкретних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О., Бадюк О. Авторська постмодерністська іронія в англomовному художньому тексті. *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 12–20.
2. Удовіченко Г. Лінгвокультурний підхід до вивчення мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2016. № 42. С. 196–199.
3. Bran N. The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction. Cambridge University Press, 2009.
4. Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. *The Journal of Popular Culture*. 2009. Vol. 42. № 5. 856 p.
5. Collins M. Post-irony is real, and so what? *The Georgetown Voice*. 2010. URL: <https://georgetownvoice.com/2010/03/04/post-irony-is-real-and-so-what>.
6. Hedinger J.M. Post-irony. On art after irony. 2014. URL: https://www.academia.edu/10326743/POST_IRONY_On_art_after_irony.
7. Hoffmann L. Postirony. The Nonfictional Literature of David Foster Wallace and Dave Eggers. 2016. 210 p.
8. Leal Carissa M. The Progression of Postmodern Irony: Jennifer Egan, David Foster Wallace and the Rise of Post-Postmodern Authenticity Harvard University Nov. Digital Access to Scholarship at Harvard, 2017. URL: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/37736743/LEAL-DOCUMENT-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

REFERENCES

1. Babeliuk, O.A., & Badiuk, O.O. (2021). Avtorska postmodernistska ironiia v anhlomovnomu khudozhnomu teksti [Author's postmodern irony in English literary text]. *Lvivski filolohichnyy chasopys*, 9 [in Ukrainian].
2. Bran, N. (2009). The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction. Cambridge University Press.
3. Colletta, L. (2009). Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. *The Journal of Popular Culture*, Vol. 42, № 5, 856 p.
4. Collins, M. (2010). Post-irony is real, and so what? *The Georgetown Voice*. URL: <https://georgetownvoice.com/2010/03/04/post-irony-is-real-and-so-what>.
5. Hedinger, J.M. (2014). Post-irony. Onartafter irony. URL: https://www.academia.edu/10326743/POST_IRONY_On_art_after_irony.
6. Hoffmann, L. (2016). Postirony. The Nonfictional Literature of David Foster Wallace and Dave Eggers, 210 p.
7. Leal, Carissa M. (2017). The Progression of Postmodern Irony: Jennifer Egan, David Foster Wallace and the Rise of Post-Postmodern Authenticity Harvard University. Digital Access to Scholarship at Harvard. URL: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/37736743/LEAL-DOCUMENT-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
8. Lee, K. (2012). No bull: David Foster Wallace and Postironic Belief. *The Legacy of David Foster Wallace*. Iowa: Iowa University Press.
9. Lee K. Cool Characters: Irony and American Fiction. Massachusetts : Harvard University Press, 2016.
10. Lee K. No bull: David Foster Wallace and Postironic Belief. *The Legacy of David Foster Wallace*. Iowa : Iowa University Press, 2012. P. 83–112.
11. Linstead S., Collinson D. Irony in a Post-ironic World. *Irony and Organizations: Epistemological Claims and Supporting Field Stories*. Abstrak Forlag-Liber-Copenhagen Business School Press, 2005. P. 381–393.
12. McLaughlin R. After the Revolution: US Postmodernism in the Twenty-First Century. Ohio State University Press, 2013. Narrative, 21 (3). 284–295 p.
13. Postmodern irony's become our environment. David Foster Wallace notes in an interview with Larry McCaffery in 1993.
14. Wallace D. Foster. Unibus Pluram: Television and U.S. Fiction, *Review of Contemporary Fiction*. 1993. 13 : 2.

9. Lee, K. (2016). *Cool Characters: Irony and American Fiction*. Massachusetts: Harvard University Press.
10. McLaughlin, R. (2013). *After the Revolution: US Postmodernism in the Twenty-First Century*, Ohio State University Press. *Narrative*, 21 (3), 284–295 pp.
11. Postmodern irony's become our environment. David Foster Wallace notes in an interview with Larry McCaffery in 1993.
12. Stephen Linstead and David Collinson, *Irony in a Post-ironic World*. *Irony and Organizations: Epistemological Claims and Supporting Field Stories*, Abstrak Forlag-Liber-Copenhagen Business School Press, 2005, pp. 381–393.
13. Udovichenko, H.M. (2016). *Linhvokulturnyi pidkhid do vyvchennia movy* [A linguistic cultural approach to language learning]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*, 42 [in Ukrainian].
14. Wallace, D.F. (1993). *Unibus Pluram: Television and U.S. Fiction*. *Review of Contemporary Fiction*, 13.

ЕТИМОЛОГІЯ СЮРВЕЄРСЬКИХ ТЕРМІНІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Ківенко І. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри «Філологія»*

Одеський національний морський університет

вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0003-2044-5456

innakivenko@gmail.com

Смаркалова А. К.

старший викладач кафедри «Експлуатація портів

і технологія вантажних робіт»

Одеський національний морський університет

вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0002-8631-2915

antoninasmarkalova@gmail.com

Ключові слова: *етимологія, походження, структура, сюрвеєрська термінологія, термін.*

Стаття присвячена вивченню сюрвеєрських термінів у морській сфері крізь призму етимологічного аспекту, які обрано об'єктом представленого дослідження. Предметом дослідження слугують структурні особливості та походження термінів вищезгаданої галузі. Вибірка термінів у кількості 300 одиниць, які широко вживаються в сюрвеєрській сфері діяльності, становить матеріал нашої наукової розвідки. Характер об'єкта та предмета дослідження, його мета зумовлюють такий вибір методів дослідження: метод суцільної вибірки; метод статистичного аналізу; контекстуальний метод; описовий метод; елементи діахронічного та синхронічного аналізу. Для досягнення мети нашої наукової розвідки насамперед було проаналізовано етимологію англійської морської термінології та встановлено її характерні риси: приналежність до визначеного морського оточення / тла, відповідність визначеному контексту або ситуаціям (у різних сферах спілкування), використання суто представниками судових або берегових мовних спільнот, а також у ситуаціях спілкування, пов'язаних із різними обставинами роботи в морі, уживання та формування за визначених соціолінгвістичних обставин. Морській термінології притаманні системність, наявність дефініції, відсутність експресії, стилістична нейтральність. Сюрвей передбачає комплекс послуг різної спрямованості якісної та / або кількісної експертизи конкретних об'єктів, предметів або явищ, що надаються незацікавленою стороною. Структурний аналіз сюрвеєрської термінології показує, що більшість сюрвеєрських термінів є двокомпонентними (52%) та трикомпонентними складеними (16%). Щодо етимологічного аспекту, то більшість лексичних компонентів морських термінів сюрвеєрської сфери є англосаксонського походження та становить 40 % дослідженого матеріалу. Кількість лексичних компонентів латинського та старофранцузького походження в англійській становить 28 і 22% відповідно. Лексичні компоненти грецького та нідерландського походження становлять однакову кількість – по 3,5% кожна група.

ETYMOLOGY OF MARINE SURVEYOR TERMS (BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE)

Kivenko I. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department “Philology”
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2044-5456
innakivenko@gmail.com*

Smarkalova A. K.

*Senior Lecturer at the Department of “Port Operations and Cargo Technologies”
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8631-2915
antoninasmarkalova@gmail.com*

Key words: *etymology, origin, structure, surveyor terminology, term.*

The article is devoted to the study of marine surveyor terms through the etymological perspective. The marine surveyor terms have been chosen as the object of the given investigation. The subject of the study is the structural features and origin of the terms of the above-mentioned branch. The selection of terms in the amount of 300 units, which are widely used in surveying, makes up the material of our research. The character of the object and subject of the investigation as well as its purpose define the choice of the methods applied: the sampling method; the statistical analysis method; contextual method; descriptive method; elements of diachronic and synchronic analysis. To achieve the purpose of our scientific research, the etymology of the English marine terminology has been analyzed and its characteristic features have been established: belonging to a certain marine environment / background, appropriateness to some certain context or situations (different spheres of communication), usage only by the representatives of shipboard or coastal language communities as well as in communicative situations related to different working conditions at sea, usage and formation under certain sociolinguistic circumstances. Marine terminology is characterized by consistency, availability of definition, lack of expressiveness and stylistic neutrality. The survey provides a complex of different services of qualitative and/or quantitative examination of particular objects, subjects or phenomena, and it is performed by the party not concerned. The carried out structural analysis of surveyor terminology shows that most surveyor terms are compound and consist of two (52%) and three components (16%). As for the etymological aspect, the majority of lexical components of marine terms in the surveying sphere are of Anglo-Saxon origin. They make up 40 % of the material researched. The number of lexical components of Latin and Old French origin in English comprises 28 and 22% respectively. Lexical components of Greek and Dutch origin are of the same amount – 3,5% for each group.

Постановка проблеми. Питання термінології перебувають нині в колі найактуальніших питань лінгвістики. Терміносистема морської галузі нині досить досліджена [1–8], однак наукові праці щодо сфери сюрвеєрської діяльності в морській справі майже відсутні.

Історія сюрвеєрської діяльності налічує сотню років і натеper є важливою ланкою у сфері надання транспортних послуг у міжнародній торгівлі. Відлік існування сюрвею як окремого виду діяльності у транспортному процесі розпочинається в 1878 р. у Франції, коли Генрі Голдстак

уперше розпочав здійснювати перевірку зерна, що прибувало до порту Руан (Франція), виявляючи втрати в обсязі вантажу внаслідок усадки та крадіжок під час транзиту [5]. Це дає поштовх до запровадження контролю й перевірки правильності дотримання встановлених норм, правил, інструкцій під час здійснення перевезень будь-яких вантажів. Із плином часу *сюрвей* оформлюється як окремий вид діяльності, спрямований на здійснення якісної та/або кількісної експертизи конкретних об'єктів, предметів або явищ, що надаються незацікавленою стороною, яка вимірює кількість вантажу у процесі морських перевезень і відповідає за документарні операції в міжнародних розрахунках.

Сюрвейська діяльність збагатила морську терміносистему. Вивчення сюрвейських термінів, зокрема їхньої етимології, представляється **актуальним**, адже дає змогу отримати уявлення про картину світу носіїв англійської мови, класифікувати їх, виявити стратегії для адекватного перекладу досліджуваних термінів українською мовою, що нині є важливим для України як морської держави.

Мета і завдання статті. *Мета* представлено дослідження полягає у вивченні сюрвейських термінів у морській сфері крізь призму етимологічного аспекту. З поставленої мети випливають такі **завдання**:

- проаналізувати етимологію англійської морської термінології;
- окреслити характерні риси англійської морської терміносистеми;
- розглянути поняття «сюрвей» у морській галузі;
- дослідити структуру сюрвейських термінів;
- визначити етимологію сюрвейських термінів у морській сфері.

Предмет і об'єкт дослідження. *Об'єктом* представлено дослідження обрано термінологічні одиниці сфери сюрвейської діяльності морської галузі англійської мови. *Предметом* вивчення слугують структурні особливості та походження термінів вищезгаданої галузі.

Матеріал дослідження становить вибірка термінів у кількості 300 одиниць, які широко вживаються в сюрвейській сфері діяльності.

Специфіка наукової розвідки, характер об'єкта та предмета дослідження, а також поставлені завдання зумовлюють такий вибір **методів дослідження**:

- методу суцільної вибірки для виокремлення лексичних одиниць для проведення етимологічного аналізу;
- методу статистичного аналізу для підкріплення висновків проведеного дослідження кількісними показниками (у %);

- контекстуального методу для визначення лінгвальних особливостей англійської морської терміносистеми, зокрема сюрвейських термінів;

- описового методу для інвентаризації термінологічних одиниць;

- елементів діахронічного аналізу для встановлення етимології досліджуваних термінів;

- елементів синхронічного аналізу для вивчення властивостей формування сюрвейських термінів.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що значна частина морських термінів в англійській мові – англосаксонського походження. Англосаксонська мова, яку називають також давньоанглійською, почала розвиватися із середини V ст., під час захоплення німецькими племенами Британії. Передусім до таких термінів відносять слова, що мають стосунок до моря, оснащення корабля, управління судном і його технічних можливостей. Наприклад, такі терміни:

- *board* (дошка, борт судна) – від англосакс. *bord* (борт судна);

- *helm* (кермо, рульове колесо судна) – від англосакс. *helma* (рукоятка, рульовий важіль);

- *hull* (каркас, корпус судна) – від англосакс. *heolstor* (покриття);

- *load* (ноша, партія вантажу на судно) – від англосакс. *hlād* (вантаж);

- *speed* (швидкість ходу корабля) – від англосакс. *spéd* (квапливість, гонка);

- *starboard* (правий борт судна) – від англосакс. *steorbord* (штирборт, борт судна, ближче до якого стоїть рульовий) [8].

Із VI по XV ст. англійська мова піддавалася значному впливу інших мов. Наприклад, перші слова з латинської мови з'явилися у Британії в I ст. н. е. в період римського завоювання. Вони позначали предмети та поняття, яких раніше у бриттів не було.

Багато морських термінів, що мають латинське походження, прийшли в англійську мову через французьку мову, яка з IX до XIV ст. була давньофранцузькою. Початком такого процесу послугувало захоплення Англії норманами в XI ст. Французька мова півночі Франції стала офіційною мовою у країні. У цей період англосаксонська мова розвинулася в середньоанглійську, на яку мала великий вплив французька мова. У побут увійшли такі морські терміни:

- *assault* (атака, висадка десанту з боєм) – від старофр. *assalt*, *flotsam* (вантаж або уламки судна, що плавають після корабельної аварії) – від старофр. *flotson* (плавати) – від лат. *fluctus* (хвиля, коливання);

- *navigation* (навігація, судноводіння) – від фр. *navigation* (плавання, кораблеводіння) – від лат. *navigare* (приводити в рух, управляти);

– *navy* (військово-морський флот) – від середньоангл. *navie* – від старофр. *navie* (окремий корабель) – від лат. *navia* (судно);

– *vessel* (судно) – від середньоангл. *vessel* – від старофр. *vaisseau* (судно, корабель) – від лат. *vascellum* (посудина).

Через латину у словниковий склад англійської мови ввійшли також і деякі грецькі морські терміни, як-от:

– *anchor* (якір) – від середньоангл. *anker* – від англосакс. *ancor* – від лат. *ancora* (якір) – від грец. *ἄγκυρα* (якір, букв. вигнутий гак);

– *chart* (морська карта) – від лат. *charta* – від грец. *χάρτη* (папір);

– *pier* (хвилелом, стовп, причал, пірс) – від середньоангл. *pere* – від старофр. *piere* (камінь) – від лат. *petra* (камінь) – від грец. *πέτρα* (скеля).

Скандинавські запозичення вчені пояснюють набігами вікінгів, що почалися у VIII ст., і періодом датського завоювання Англії X–XI ст. До таких запозичень належать терміни, що стосуються будови корабля та судноплавства та природних явищ, із якими доводилося стикатися морякам:

– *bow* (носова частина корабля) – від середньоангл. *bough* (рука) – від ісл. *bógr* (букв. «плече» корабля);

– *harbour* (гавань, укрите місце для розташування військ) – від середньоангл. *herberwe* (притулок) – від давньосканд. *herbergi* (притулок для війська);

– *stern* (корми судна) – від ісл. *stiörn* (рульове колесо, задня частина судна).

Із XIV–XVI ст. середньовічна Англія розпочала розвиток торговельних зв'язків з Нідерландами, запрошувала на роботу майстрів, ремісників, кораблебудівників. Тому в ужиток увійшли запозичення з голландської мови, пов'язані з морем і судноплаством:

– *buoy* (буй, поплавець) – від гол. *boei* (буй);

– *bowsprit* (бушприт, брус, який виступає вперед із носа корабля) – від гол. *boegspriet* (бушприт);

– *cruise* (плавати за визначеним маршрутом) – від гол. *kruisen* (крейсеруватиме);

– *deck* (палуба (корабля), посадочний майданчик) – від гол. *dek* (покриття);

– *dock* (док, басейн для стоянки судів) – від гол. *dokke* (док, бухта).

До запозичених морських термінів уналежують і слова іспанського походження, які почали з'являтися в англійській мові із XVI ст. Відкриття Америки, морського шляху до Індії, економічне й політичне співробітництво Англії з Іспанією, а також війна між цими країнами, що почалася в 1585 р., стали причиною появи низки таких слів в англійській мові:

– *armada* (армада, військовий флот) – від ісп. *armada* (забезпечений озброєнням флот) – від лат. *armare* (озброюватися);

– *cargo* (вантаж корабля) – від ісп. *carga* (вантаж) – від лат. *carricare* (навантажувати);

– *embargo* (ембарго, накладення арешту на вантаж) – від ісп. *embargar* (затримувати).

Особливу групу запозичень із різних мов становлять терміни, які означають морські професії та посади. До них належать:

– *boatswain* (боцман) – від англосакс. *bát* (човен) і *swán* (юнак);

– *captain* (капітан, командир військового корабля) – від середньоангл. *capitain* (капітан) – від старофр. *capitain* – від лат. *capitaneus* (ватажок солдатів);

– *commodore* (командувач з'єднанням кораблів) – від гол. *kommandeur* (командир);

– *cook* (кок, кухар) – від англосакс. *cóc* (кухар) – від лат. *coquus* (кухар);

– *mate* (помічник капітана, штурман) – від гол. *maat* (компаньйон);

– *pilot* (лоцман, досвідчений провідник) – від фр. *pilote* (лоцман) – від старофр. *piloter* (вимірювати глибину) – від гол. *peilloot* (ручний лот (прилад для вимірювання глибин з борту судна));

– *skipper* (шкіпер, капітан торгового судна) – від гол. *schipper* (шкіпер, досвідчений моряк);

– *stevedore* (портовий вантажник, стивідор) – від ісп. *estivador* (той, хто упакує шерсть, укладає вантаж) – від ісп. *estivar* (упаковувати шерсть, укладати вантаж) – від лат. *stipare* (нашаровувати, спресовувати).

У процесі розвитку морської термінології змінювався якісний і кількісний склад морських термінів-словосполучень, які утворювалися внаслідок поєднання кількох слів в одне ціле. Такі терміни виражають термінологічне поняття, мають власну дефініцію, позбавлені емоційно-експресивної конотації та здатні з найбільшою повнотою відобразити необхідні відмітні риси поняття, яке називається [2]. До складних слів, у яких обидві основи мають англосаксонське походження, можна віднести такі:

– *drawbridge* (розвідний міст, підйомний міст) – складається з англ. *draw* (пересувати, тягнути) (від англосакс. *dragan* (тягнути, протягати)) і англ. *bridge* (міст, перемичка) – від англосакс. *brycg* (опора, міст);

– *lifeboat* (рятувальна шлюпка) – складається з англ. *life* (життя) (від англосакс. *líf* (життя)) і англ. *boat* (човен, шлюпка) – від англосакс. *bát* (човен);

– *sandbank* (піщана мілина, мілина) – складається з англ. *sand* (пісок, мілина) (від англосакс. *sand* (пісок)) і англ. *bank* (вал, насип, берег) – від англосакс. *banc* (насип, пагорб);

– *warship* (військовий корабель, бойовий корабель основного класу) – складається з англ. *war* (війна, бойові дії) (від англосакс. *werre* (війна)) і англ. *ship* (корабель, судно) – від англосакс. *scip* (корабель);

– *waterway* (судноплавний шлях, фарватер) – складається з англ. *water* (вода, водний простір) (від англосакс. *waeter* (вода)) і англ. *way* (маршрут, курс) – від англосакс. *weg* (шлях).

До таких складних слів, у яких одна із двох основ має англосаксонське походження, а друга походить з інших мов, відносять такі терміни:

– *bulkhead* (перебирання на судні) – складається з англ. *bulk* (корпус) (від ісл. *bálkr* (розділова перегородка)) і англ. *head* (верхній брус, перекладина) – від англосакс. *heafod* (голова, головний);

– *flagstaff* (флагшток) – складається з англ. *flag* (прапор, стяг) (від ісл. *flögra* (трепет, хвилювання)) і англ. *staff* (древко, жезл) – від англосакс. *staef* (стовп, стійка);

– *forecast* (прогноз (погоди)) – складається з англ. *fore* (передній) (від англосакс. *fore* (перед)) і англ. *cast* (кидання, опускання у воду (лота, барометра)) – від ісл. *kasta* (кидати).

Із часом, під впливом різних іноземних мов і відповідного збагачення словника, англійська морська терміносистема у процесі розвитку набула таких характерних рис [4, с. 93], як:

1) відповідність визначеному морському оточенню або тлу (предметно-тематичних груп);

2) відповідність контексту або ситуаціям (у різних сферах спілкування);

3) використання суто представниками суднових або берегових мовних спільнот;

4) використання в ситуаціях спілкування, пов'язаних із різними обставинами роботи в морі, коли на успішність комунікації впливають різні чинники (у процесі отримання або відправлення радіотелефонних повідомлень, взаємодії в рульовій рубці тощо);

5) уживання та формування за визначених соціолінгвістичних обставин (специфічна взаємодія між слухачем і мовцем під час забезпечення радіотелефонних переговорів, які часто здійснюються в умовах стресу або навіть паніки).

Отже, можна зазначити, що морська термінологія має набір загальних властивостей, які не залежать від будь-якої мови, які характеризують цей розділ мови загалом. *Основними характеристиками є такі, як системність, наявність дефініції, відсутність експресії, стилістична нейтральність* [9, с. 137]. Теоретичне дослідження морської терміносистеми надає можливість охарактеризувати англійську мову морської справи як складну систему, що розвивається, має структури та підструктури.

Сюрвеєрські терміни морської галузі являють собою незамінну сферу послуг у міжнародній практиці, особливо в міжнародній торгівлі, у галузях матеріального виробництва (транспорт загалом, морський транспорт, зокрема). Сюрвей (від англ. *survey*) передбачає комплекс послуг різ-

ної спрямованості якісної та / або кількісної експертизи конкретних об'єктів, предметів або явищ, що надаються незацікавленою стороною [5, с. 33].

Появу явища «сюрвей» помилково пов'язують суто з поширенням страхування перевезень вантажів морем і обмежують діяльність сюрвеєрів лише оглядом товарів та / або майна, яке приймається на страхування, або розслідуванням настання аварійного випадку. Насправді ж необхідність у третій, незалежній стороні – спостерігачі, яка могла визначати якість або вимірювати кількість вантажу у процесі морських перевезень, постала з поширенням документарних операцій у міжнародних розрахунках.

Структурний аналіз показує, що сюрвеєрська термінологія морської галузі утворена з таких термінологічних одиниць, як:

– прості непохідні терміни, тобто терміни, які на синхронному зрізі не мають мотиваційних слів (*inspection, survey, analysis, lot, nomination*);

– прості похідні терміни, у яких можна виділити мотиваційні основи та словотворчі афікси (*inspector, surveyor, trader, weighing, sampling*);

– складні терміни, тобто такі, у яких можна виділити дві основи (*superintendent, supervisor*);

– складені терміни: **двокомпонентні терміни-словосполучення** (*draft survey, sounding survey, mine survey, tally count, cleaning regime, visual inspection, loading supervision, on-hire survey, off-hire survey, pre-shipment inspection, safety inspection, hospital clean, grain clean, normal clean, shovel clean, load on top, composite sample, increment sample, contractual sample, analysis sample, shoretank sample, shoreline sample, bottom sample, hand-scoop, cargo disinfection*), **трикомпонентні терміни** (*bulk aggregate sample, first-drop sample, first-foot sample, cone sampling cup, single tube trier, stream sampling cup, multiple-slot divider, certificate of conformance*) та **чотирикомпонентні** (*simple weighted sample can*);

– терміни-аббревіатури (*P&I – protection and indemnity club, LCI – loading compartment inspection, BQS – bunker Survey*) [10, с. 56].

За нашими спостереженнями, більшість сюрвеєрських термінів є двокомпонентними складеними та становлять 52% досліджуваного матеріалу. Друге місце за чисельністю посідають трикомпонентні складені терміни – 16%. Прості непохідні та похідні терміни становлять по 10% кожні. Терміни-аббревіатури зафіксовано у 6%. Складні терміни мають місце в 4% досліджуваних лексичних одиниць. Найменше чотирикомпонентних складених термінів, які вживаються у 2% випадків.

Отже, більшість сюрвеєрських термінів морської галузі становлять терміни-словосполучення, складені із загальнонаукових термінів і міжгалу-

Етимологія лексичних компонентів сюрсєрських термінів

		Походження									
		Англосаксонське		Латинське		Французьке		Грецьке		Нідерландське	Інше
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
trade – від англосакс. <i>træd</i> або <i>trēd</i> (слід, шлях)			<i>load</i> – від англосакс. <i>lād</i> (шлях, подорож)	<i>sample</i> – від англосакс. <i>samþle</i> ; <i>samþle</i> (невелика кількість чогось), з якої можна зробити висновок про загальну якість цілого)	<i>inspector</i> – від лат. <i>latin</i> (огляд, дослідження) хто розглядає чи спостерігає)	<i>increment</i> (n.) – від лат. <i>incrementum</i> (зростання, збільшення, додаток)	<i>surveour</i> – від старофр. <i>surveour</i> (сторож, наглядач)	<i>regime</i> – від старофр. <i>regimen</i> (спосіб управління)	<i>analysis</i> – від грец. <i>ἀνάλυσις</i> (розкладання, розчленування)	<i>scoop</i> – від гол. <i>scoop</i> (ківш, лопата)	<i>tank</i> – від португ. <i>tanka</i> (резервуар для води)
<i>draft</i> (від. <i>draught</i>) – від англосакс. <i>draht</i> (кількість рідини, яку людина випиває за раз)			<i>top</i> – від англосакс. <i>torp</i> (найвища частина чогось)	<i>hire</i> – від англосакс. <i>hyr</i> (заробітна плата; проценти, лихварство)	<i>inspection</i> – від лат. <i>inspectio</i> (огляд, дослідження)	<i>aggregate</i> – від лат. <i>aggregatus</i> (пов'язаний, об'єднаний)	<i>survey</i> – від старофр. <i>surveoir</i> (дивитися (уніз) на, розглядати)	<i>safety</i> – від старофр. <i>saufete</i> , <i>saufete</i> (безпека, захист, спасіння, забезпечення)	<i>cone</i> – від грец. <i>κῶνος</i> (конус, шапочка)	<i>slot</i> – від гол. <i>sloot</i> (вузький отвір)	
<i>weighing</i> – від англосакс. <i>wegian</i> (знайти вагу, виміряти)			<i>lot</i> – від англосакс. <i>lot</i> (предмет, який використовується для визначення частки)	<i>bunker</i> – від англосакс. <i>banker</i> (дошки, що використовуються для захисту вантажу судна)	<i>nomination</i> – від лат. <i>nominationem</i> (згадування на ім'я). Значення «факт запропонованого як кандидата» засвідчено з кінця 15 ст.	<i>contractual</i> – від лат. <i>contractus</i> (con – спільно, <i>trahere</i> – тягти)	<i>protection</i> (from protection and indemnity club) – від старофр. <i>protescion</i> (захист, щит)	<i>hospital</i> – від старофр. <i>hospital</i> , <i>ospital</i> (притулок, житло)			
<i>loading</i> (<i>loading compartment</i>) – від англосакс. <i>lad</i> (шлях, хід, перенесення)			<i>foot</i> – від англосакс. <i>foot</i> (нога, людина). Лінійна міра в давньоанглійській мові	<i>superintendent</i> – від лат. <i>superintendentem</i> (відповідальна за нагляд або управління певною справою, організацією або процесом особа)	<i>multiple</i> – від лат. <i>multiplex</i> (те, що складається з багатьох частин, елементів або підрозділів)	<i>indemnity</i> (from protection and indemnity club) – від старофр. <i>indemnitē</i> (звільнення від втраг)	<i>composite</i> – від старофр. <i>compositio</i> (розмішене разом)				

Продовження таблиці 1

Походження									
Англосаксонське		Латинське		Французьке		Грецьке		Нідерландське	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>shore</i> – від англосакс. <i>scora, sceor</i> (берег, край)	<i>first</i> – від англосакс. <i>fyrst</i> (перш за все, ідучи перед усіма іншими)	<i>bottom</i> – від англосакс. <i>botm, bodan</i> (земля, ґрунт, фундамент, найнижча або найглибша частина чого-небудь)	<i>supervisor</i> – від лат. <i>supervidere</i> (дивитися зверху, спостерігати з вищого положення)	<i>divider</i> – від лат. <i>dividere</i> (розділяти, відокремити)	<i>ullage</i> (n.) – від старофр. <i>ouillage</i> (наповнити бочку до пробки)	<i>tube</i> – від старофр. <i>tube</i> (трубка, пруток)			
<i>clean</i> – від англосакс. <i>clene</i> (вільний від бруду чи сміття, без сторонніх речовин)	<i>drop</i> – від англосакс. <i>dropa</i> (невелика сферична маса рідини)	<i>shovel</i> – від англосакс. <i>scopl, sceofol</i> (лопата)	<i>visual</i> – від лат. <i>visus</i> (зір, зоровий)	<i>disinfestatin</i> – від лат. <i>disinfestare</i> (турбувати).	<i>sounding</i> – від старофр. <i>sonder, sonde</i> (перевірка глибини моря)				
<i>tally</i> – від англосакс. <i>talȝe</i> (різати, штовхати)	<i>stream</i> – від англосакс. <i>streām</i> (течія води)	<i>cup</i> – від англосакс. <i>cupre</i> (ліжка, бочка)	<i>normal</i> – від лат. <i>normalis</i> (згідно із правилом)	<i>certificate</i> – від лат. <i>certificatus</i> (засвідчити, упевнитися)	<i>mine</i> – від старофр. <i>miner</i> (копати шахти; знищити)				
<i>line</i> – від англосакс. <i>line</i> (трос, мотузка)	<i>bulk</i> – від англосакс. <i>bylca</i> (великий шматок, маса)		<i>conformance</i> – від лат. <i>conformare</i> (формувати)	<i>grain</i> – від лат. <i>gramm</i> (зерно)	<i>compartment</i> – від старофр. <i>compartiment</i> (відокремлена частина)				

зевих термінів, утворюючи вузькогалузеві терміни, притаманні лише сюрвеерській діяльності. Кожен такий термін-словосполучення спирається на власну стійку, хоча і стандартну структуру [11, с. 48].

Для проведення етимологічного дослідження багатокомпонентних складних морських термінів-словосполучень сюрвеерської галузі необхідно здійснити аналіз лексичних компонентів термінів-словосполучень, що дозволить з'ясувати їх походження. Результати дослідження для кожного компонента термінів-словосполучень з обраного для проведення аналізу матеріалу для зручності подані в таблиці 1 нижче, відповідно до якої найбільш численними є компоненти англосаксонського (40%), латинського (28%) та старофранцузького (22%) походження. Лексичні компоненти, що мають грецьке, нідерландське чи португальське коріння, є найменш численними (3–3,5%).

Висновки та перспективи подальших розробок. Дослідження сюрвеерських термінів у морській сфері крізь призму етимологічного аспекту дозволяє дійти висновку, що більшість лексичних компонентів морських термінів сюрвеерської сфери англосаксонського походження та становить 40% вивченого матеріалу. Кількість лексичних компонентів латинського та старофранцузького походження в англійській – 28 і 22% відповідно. Лексичні компоненти грецького та нідерландського походження, що також були зафіксовані під час проведення нашого дослідження, становлять однакову кількість – по 3,5% кожна група. Трохи менше окремо виділених лексичних компонентів походження з хінді, що прийшли в англійську мову через португальську (3%).

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей перекладу сюрвеерських термінів морської галузі, зокрема перекладацьких трансформацій для їх адекватного відтворення лінгвальними засобами української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріянова О.Я. Періодизація становлення військово-морської термінології. *XI Міжнародна наукова конференція «Словосвіт 2010» : проблеми української термінології*. Львів, 2010. С. 91–95.
2. Варинська А.М., Корнодудова Н.М. Інновації в сучасній українській морській термінології. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2019_5_39.pdf (дата звернення: 23.01.2024).
3. Долусова Н.В., Плотко В.Л. Лінгвістичні особливості англомовного тексту конвенції про працю в морському судноплаванні (Maritime Labour Convention). *Modern directions of scientific research development : The 7'th International scientific and practical conference, Chicago, 22–24.12.2021*. С. 625–629.
4. Пріміна Н.М. Мовні та соціокультурні особливості англомовного морського дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Т. 2. № 32. С. 93–96.
5. Смаркалова А.К. Сутність та організація діяльності інспекційних підприємств на морському транспорту. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2021. Т. 4. № 77. С. 32–47. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-4-32-47> (дата звернення: 12.12.2023).
6. Філюк Л.М. Способи утворення морської термінології англійської мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. № 14. С. 239–244.
7. Лінгвоперекладацькі характеристики морської термінології / С.В. Шепітько та ін. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 2. № 9. С. 74–77.
8. Шерстюк О.І. Походження морських термінів в англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2020. Т. 2. № 46. С. 193–197.
9. Новицька О.А. Специфіка перекладу морської термінології з новогрецької мови на українську мову. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Т. 3. № 47. С. 136–139.
10. Проблеми української термінології : вісник. Львів : Львівська політехніка, 2004. Вип. 503. 196 с.
11. Запольських С.П., Мосіна Е.О. Англомовна термінологія архітектури і будівництва та проблеми її перекладу з англійської мови на українську. *Нова філологія : збірник наукових праць*. 2022. № 86. С. 48–53.
12. Online etymology dictionary. *Etymonline*. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 18.01.2024).

REFERENCES

1. Andriianova, O.Ya. (2010). Periodyzatsiia stanovlennia viiskovo-morskoii terminolohii [Periodization of naval terminology formation]. *XI mizhnarodna naukova konferentsiia "SlovoSVit 2010" : Problemy ukrainskoi terminolohii*, pp. 91–95.
2. Varynska, A.M., Kornodudova, N.M. Innovatsii v suchasni ukrainskii morskii terminolohii [Innovations in modern Ukrainian maritime terminology]. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2019_5_39.pdf (date of access: 23.01.2024).

3. Dolusova, N.V., Plotko, V.L. (2021). Lihvistychni osoblyvosti anhlo-movnoho tekstu konventsii pro pratsiu v morskomu sudnoplavstvi (Maritime Labour Convention) [Linguistic features of the English language text of maritime labour convention (Maritime Labour Convention)]. *The 7th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development”*, Chicago, pp. 625–629.
4. Primina, N.M. (2018). Movni ta sotsiokulturni osoblyvosti anhlo-movnoho morskoho dyskursu [Linguistic and sociocultural features of the English maritime discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 2, issue 32, pp. 93–96.
5. Smarkalova, A.K. (2021). Sutnist ta orhanizatsiia diialnosti inspektsiinykh pidpriemstv na morskomu transport [Nature and organization of activities of inspection bodies on marine transport]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti*, vol. 4, issue 77, pp. 32–47. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-4-32-47> (date of access: 12.12.2023).
6. Filiuk, L.M. (2016). Sposoby utvorennia morskoi terminolohii anhliiskoi movy [Methods of marine terminology formation in the English language]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, issue 14, pp. 239–244.
7. Shepitko, S.V., Smyrnova, M.S., Panova, Ya.Ye. (2019). Lihvoperekkladatski kharakterystyky morskoi terminolohii [Linguistic and translational characteristics of maritime terminology]. *Zakarpatski filolohichni studii*, vol. 2, issue 9, pp. 74–77.
8. Sherstiuk, O.I. (2020). Pokhodzhennia morskikh terminiv v anhliiskii movi [Origin of maritime terms in the English language]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia “Filolohiia”*, vol. 2, issue 46, pp. 193–197.
9. Novytska, O.A. (2021). Spetsyfika perekladu morskoi terminolohii z novohretskei movy na ukrainsku movu [Peculiarities of maritime terminology translation from Modern Greek to Ukrainian]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 3, issue 47, pp. 136–139.
10. Visnyk : Problemy ukrainskoi terminolohii [Problems of Ukrainian terminology]. Lviv : Lvivska politekhnika, 2004. Vyp. 503. 196 s.
11. Zapolskykh, S.P., Mosina, E.O. (2022). Anhlo-movna terminolohiia arkhitektury i budivnytstva ta problemy yii perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku [English terminology of architecture and construction and problems of its translation from English to Ukrainian]. *Zbirnyk naukovykh prats “Nova filolohiia”*, issue 86, pp. 48–53.
12. Online etymology dictionary. *Etymonline*. URL: <https://www.etymonline.com/> (date of access: 18.01.2024).

УДК 81'1:004.9:316.77:659.1
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-12>

ЗНАКОВА ПРИРОДА ЦИФРОВОЇ МЕТАФОРИ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕКЛАМІ

Лиса Н. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства та контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-3007-0248
nataliya_lysa@yahoo.com*

Ключові слова: *цифрова метафора, соціальна реклама, семіотичний підхід, знак, мультимодальність, репрезентація, цифрова реальність.*

Стаття присвячена дослідженню знакової природи цифрових метафор у контексті англійської соціальної реклами з метою визначення їхнього впливу на ефективність комунікації. Стверджується, що цифрова реальність змінює спосіб, яким ми сприймаємо світ і взаємодіємо з ним. Актуальність статті зумовлена інтересом дослідників до: а) питань цифрових медіа та їхнього впливу на комунікаційні процеси, б) ролі цифрових метафор у контексті цифрової реальності. Новизна дослідження зумовлена особливою увагою до функціонування цифрових метафор у контексті цифрової реальності, зокрема у сфері англійської соціальної реклами.

У статті розглядається природа цифрових метафор і обґрунтовується їхнє значення для підвищення ефективності реклами. Запропоновано семіотичний підхід до вивчення цифрової метафори, а також семіотичне визначення цифрової метафори з погляду її знакової природи та з опорою на семіотичну доктрину Чарльза Пірса. Твердження, що використання метафори забезпечує інтерпретацію нового через відоме завдяки подібності, слушне також для цифрової метафори, яка передбачає використання засобів представлення об'єктів цифрової реальності для опису об'єктів фізичної реальності, щоб забезпечити ефективну інтерпретацію останніх на основі подібності цих об'єктів.

Особливу увагу звернено на жанр соціальної реклами. Остання розглядається як мультимодальний текст і комплексний знак у просторі культури. Зазначається, що відбір і поєднання різних типів знаків у соціальній рекламі є цілеспрямованими і мають на меті забезпечити визначені інтенції. У статті проаналізовано приклад соціальної реклами, спрямованої на збереження дикої природи, і вказано на поєднання та взаємне доповнення знаків, які належать до різних знакових систем, що ілюструє важливість ретельного планування та збалансованого використання вербальних і невербальних елементів у соціальній рекламі з метою досягнення максимального впливу на аудиторію. Стверджується, що цифрові метафори використовують унікальні функціональні можливості цифрових технологій для передачі різних аспектів реальності та підвищують інформативність соціальної реклами, посилюють її вплив на цільову аудиторію.

SIGN NATURE OF DIGITAL METAPHORS IN PUBLIC SERVICE ADVERTISEMENTS

Lysa N. S.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Hryhoriy Kochur Department
of Translation Studies and Contrastive Linguistic
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3007-0248
nataliya_lysa@yahoo.com*

Key words: *digital metaphor, public service advertisements, semiotic approach, sign, multimodality, representation, digital reality.*

The article deals with the iconic nature of digital metaphors in the context of anglophone public service advertisements (PSAs) and aims at the analysis of their impact on the effectiveness of social communication. It is claimed that digital reality is changing the way we perceive and interact with the world. The topicality of the article is determined by the interest of researchers in: a) the issues of digital media and its influence on communication processes, and b) the role of digital metaphors in the context of digital reality. The novelty of research is provided by special attention to the functioning of digital metaphors in anglophone PSAs.

The paper discusses the nature of digital metaphors and substantiates their importance for increasing the effectiveness of advertising. A semiotic approach to studying the digital metaphor is proposed, and a semiotic definition of digital metaphor from the point of view of its iconic nature and based on the semiotic doctrine of Charles Peirce is suggested. The statement that the use of metaphor provides an interpretation of the new through the known due to similarity is also true for digital metaphor, which involves the use of means of representing objects of digital reality to describe objects of physical reality in order to provide an effective interpretation of the latter based on the similarity of these objects.

Particular attention is paid to the genre of PSA. The latter is considered to be a multimodal text and a complex symbol in the cultural space. It is claimed that the selection and combination of various types of signs in public service advertising is purposeful and aims to provide certain intentions. The example of public service advertising aimed at preserving wildlife is analyzed in the article. It is pointed to the combination and complementarity of various signs belonging to different sign systems, illustrating the importance of careful planning and balanced use of verbal and non-verbal elements in PSAs to achieve maximum impact on the recipients. It is claimed that digital metaphors use the unique functionality of digital technologies to convey various aspects of reality and increase the informativeness of public service advertising and its influence on the target audience.

*Individuals and groups use language
to achieve a variety of social purposes.
Norman Fairclough*

Постановка проблеми. У сучасному соціумі цифрова реальність охоплює широкий спектр технологій та інновацій, які є не лише інструментами, а й невід'ємними складниками нашого повсякденного життя та впливають на те, як ми сприймаємо світ, взаємодіємо з ним, орієнтуємося та спіл-

куємося в ньому. Популярність цифрових медіа та їхній вплив на способи комунікації роблять дослідження цифрових метафор в англійській соціальній рекламі (далі – СоцР) актуальним для вивчення їхньої ролі у формуванні та розповсюдженні соціальних повідомлень. Окрім того, у сучасну цифрову епоху зі зростанням кількості цифрових платформ, соціальних мереж, інших онлайн-середовищ створюються нові можливості для використання СоцР, яка видозмінюється зав-

дяки все активнішому використанню цифрових метафор, що представлені різними типами знаків, а також відіграють значну роль у формуванні нової цифрової реальності.

Усі наукові розвідки, дотичні до питання метафори та процесів метафоризації, визнають їхню важливість у комунікації, однак залишається помітна прогалина в дослідженнях, що присвячені використанню метафор у СоцР загалом і в англійській рекламі зокрема. Наприклад, лише розпочинається вивчення цифрових метафор для відображення цифрової реальності. У наукових дослідженнях зазвичай знаходимо широке тлумачення метафоричної комунікації [1–3; 4, с. 225–228], але нині бракує глибокого вивчення того, як метафори працюють в унікальному контексті цифрової реальності, зокрема й у сфері соціальної реклами.

Українські науковці досліджували різні параметри рекламного тексту [5], його структуру у прагмалінгвістичному аспекті [6], сугестію та маніпуляцію в рекламі [7], характеристики українського рекламного тексту [8], слоган у структурі рекламного тексту [9], структурні та лінгвопрагматичні особливості рекламного знака [10], гендерні аспекти реклами [11; 12] тощо. Стосовно дослідження СоцР, варто назвати лише напрацювання Оксани Бугайової, яка в дисертаційній праці «Соціальна реклама: лексика, граматики, стилістика» [13] докладно розглядає лексико-семантичні, морфологічні та стилістичні особливості текстів української СоцР. Однак нині в Україні немає досліджень англійської СоцР та досліджень, орієнтованих на вивчення семіотичної природи рекламних текстів.

Мета і завдання статті. Мета дослідження – проаналізувати природу цифрових метафор і особливості їхньої інтерпретації в англійській СоцР, обґрунтувати їхню вагомість для підвищення ефективності цієї реклами. Відповідно до мети визначено такі **завдання**: 1) обґрунтувати доцільність семіотичного підходу до вивчення СоцР; 2) охарактеризувати знакову природу цифрових метафор; 3) показати зв'язок цифрових метафор з іншими типами знаків у СоцР та роль цього зв'язку для забезпечення дієвості реклами.

Об'єктом дослідження слугує цифрова метафора в текстах англійської СоцР. **Предмет дослідження** – знакова природа цифрових метафор і особливості їх інтерпретації в англійській соціальній рекламі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині цифрова реальність, що виникла завдяки технологічному прогресу, проникла в різні сфери людського існування й чинить вплив на способи творення й інтерпретації різних текстів, що забезпечують комунікацію в соціумі. Вона постає як

багатогранне явище, що охоплює поєднання цифрових технологій, віртуальних середовищ і людського досвіду, розмиваючи межі між фізичним і віртуальним світом. У нашому розумінні, **цифрова реальність** – це мультимодальне середовище, утворене сукупністю знаків різних типів, об'єкти яких належать до віртуальної чи змішаної фізично-віртуальної реальності. Віртуальна реальність – це середовище, створене комп'ютером, а змішана фізично-віртуальна реальність поєднує цифровий і фізичний світи [14]. У віртуальній реальності користувачі опиняються в цифрових просторах, які виходять далеко за межі простої розваги або технологічних новинок. Технології дозволяють взаємодіяти з віртуальною цифровою реальністю через занурення в обране середовище, наприклад, проведення віртуальних турів і екскурсій. Змішана фізично-віртуальна реальність дає можливість поєднувати цифрову інформацію та фізичний світ і моделювати конкретну ситуацію або досвід. Наприклад, нам всім добре відома причина, чому люди не завжди хочуть орендувати комерційну нерухомість онлайн: адже складно уявити, чи приміщення відповідатиме комерційному задуму. Однак тепер, з використанням змішаної фізично-віртуальної реальності, власники допомагають покупцям спроектувати розміщення обладнання в запропонованому приміщенні, щоб клієнти могли зрозуміти, чи підходить воно за різними параметрами для їхньої комерційної мети.

Отже, цифрові технології є водночас джерелом і продуктом натхнення, оскільки забезпечують нові способи створення, передачі та сприйняття інформації. Водночас цифрові технології не лише вдосконалюють інструменти комунікації, але й продукують нові смисли, змінюють наше бачення речей [15, с. 2].

Серед тих засобів, які в епоху серйозних глобальних викликів і соціальних проблем слугують орієнтирами для обрання оптимальних рішень, важливу роль відіграє СоцР, яка слугує спонукуючим до переоцінки суспільних цінностей і дороговказом до зміни поведінки в конкретних суспільно-вагомих ситуаціях. Цифрові технології, проникаючи в рекламний дискурс, забезпечують інноваційні можливості СоцР для залучення ширшої цільової аудиторії та підвищення ефективності передачі повідомлень.

СоцР (у США – *public service announcement, public service advertisement (PSA)*, у Великобританії – *public information film (PIF)*, у Гонконгу – *announcement in the public interest (API)*) посідає окреме місце в загальній класифікації жанрів рекламного дискурсу та спрямована на зміну стереотипів поведінки та привернення уваги до актуальних соціальних питань. Найвідомішими прикладами такої реклами є кампанії з боротьби

з наркотиками, за дотримання правил дорожнього руху, пропаганда здорового способу життя, охорона довкілля тощо.

Розвиток СоцР в англomовному світі розпочався наприкінці XIX ст. в контексті захисту ботанічного саду Ніагари, який, за даними 1894 р., налічував понад 900 видів рослин і багато рідкісних тварин, які були під загрозою вимирання [16]. Ще одним яскравим прикладом СоцР став заклик «Американської громадянської асоціації» (1904 р.) до захисту Ніагарського водоспаду від негативних екологічних впливів діяльності деяких енергетичних компаній. Згодом, під час Першої світової війни, СоцР у США пробуджувала осуд використання дитячої праці, а також посилювала патріотичні почуття громадян за допомогою таких кампаній, як “The War Savings Stamps”, “The Red Cross campaign” та “The Selective Service campaign” [17].

Із часу її появи СоцР зазнала значних змін, а діапазон її застосування значно розширився. Нині існує низка тлумачень поняття *соціальної реклами* й до її вивчення звертаються представники різних наук. СоцР як об’єкт міждисциплінарного дослідження стає привабливою для соціологів, політологів, психологів, істориків, мовознавців та інших учених. Більшість дослідників розглядають її як важливий інструмент забезпечення політичної, економічної та морально-психологічної стабільності суспільства [13, с. 33]. Інші зазначають, що СоцР – вид некомерційної реклами, спрямований на зміну моделей громадської поведінки та привертання уваги до проблем соціуму [18].

З погляду теорії комунікації СоцР є різновидом масової комунікації, у якій створюються та поширюються експресивно-сугестивні тексти, що повинні спонукати адресатів до коректних соціально значущих виборів і дій.

У цій праці пропонуємо семіотичний підхід до визначення СоцР і розглядатимемо її як *єдність знаків різних типів, призначену для передачі соціально значущих повідомлень з метою зміни суспільної свідомості та моделей поведінки членів соціуму для загального блага*. Єдність знаків різних типів утворює мультимодальний текст, у якому поєднані вербальні та невербальні знакові системи. Останні включають знаки, що належать до звукових і зображальних систем (іконічні, шрифтові, колірні, просторово-композиційні тощо). Текст СоцР стає комплексним знаком у просторі культури, а відбір і поєднання різних типів знаків у СоцР є цілеспрямованим і має на меті забезпечити конкретну інтерпретацію їх комплексного поєднання. Семіотичний підхід передбачає розгляд тексту СоцР як простору знакової реальності, який «утримується наскрізними інтенціями» [3, с. 13].

Успішність інтерпретації СоцР залежить від умілого маніпулювання семіотичними ресурсами, зокрема використання риторичних засобів, серед яких чільне місце посідає метафора. Залежно від того, який вимір був ключовим для науковців під час аналізу цього стилістичного засобу, сформувалися різні концепції та напрями дослідження метафори.

Витоки дослідження метафори знаходимо в давньогрецького філософа Аристотеля, який визначає цей феномен як особливий спосіб зміни значення слова, що полягає в перенесенні імені з одного об’єкта на інший на основі подібності. Аристотель, який виокремив три основні принципи встановлення послідовності понять: подібність, суміжність і контраст, підкреслює, що метафора – це «перенесення <...> за подібністю, асоціацією» [19, с. 75]. Асоціація понять, чи ментальна асоціація, – процес появи представлень (репрезентацій) у свідомості, а також принцип пояснення послідовності ментальних явищ. Нині термін застосовується в історії філософії та психології для тлумачення такого зв’язку між окремими уявленнями, думками, почуттями, унаслідок якого одне уявлення, почуття тощо спричиняє інше. А в мовознавстві поняття асоціації слугує для опису процесів метафоризації та лежить в основі такого визначення: «Метафора – спосіб концептуалізації дійсності шляхом тлумачення сутностей певної сфери людського досвіду в термінах сутностей іншої сфери досвіду» [20, с. 74]. Один концепт слугує основою структурування іншого на основі подібності. Олена Селіванова привертає увагу до семіотичної природи метафори та розглядає її як «прояв мовної економії та семіотичної закономірності, що полягає у використанні символів однієї концептуальної сфери для позначення іншої, яка подібна до неї в певному відношенні» [21, с. 97].

Перш ніж запропонувати наше визначення цифрової метафори, зазначимо, що опираємося на семіотичну доктрину американського логіка та семіотика Чарльза Сандерса Пірса (1839–1914 рр.), що розглядає знак як нерозривний зв’язок засобу представлення (representamen), об’єкта й інтерпретанти (interpretant) [22, с. 28]. Для позначення *знака* Чарльз Пірс початково вживає термін *представлення* (representation). Під час розгляду різних випадків дії знака Ч. Пірс зазначає, що «кожне порівняння вимагає, окрім речі, якої стосується, підстави та співвідносного поняття, ще й опосереднювального представлення, яке подає відносне поняття (the relate) як представлення того самого співвідносного поняття (the correlate), що представляє це опосереднювальне представлення. Таке опосереднювальне представлення можна назвати інтерпретантою (interpretant)» [23, с. 223].

Такі знаки, які представляють засоби представлення (representamen), виявляючи паралелізм із чимось іншим, Ч. Пірс називає метафорами [24, с. 273–274].

Отже, розгляд метафори з погляду її знакової природи та з опорою на семіотичну доктрину Чарльза Пірса дозволяє визначити її як знак, інтерпретанта якого виявляє віднесеність засобу представлення до об'єкта, який має ознаки подібності з іншим об'єктом. Твердження, що використання метафори забезпечує інтерпретацію нового через відоме завдяки подібності, слушне також для цифрової метафори, яка передбачає використання засобів представлення об'єктів цифрової реальності для опису об'єктів фізичної реальності, щоб забезпечити ефективну інтерпретацію останніх на основі подібності цих об'єктів.

Цифрові метафори найчастіше застосовуються: а) у сфері інформаційних технологій, наприклад, *cloud storage*: термін “cloud” уживається для опису зберігання даних в інтернеті, наголошуючи на обмеженості простору для зберігання; *firewall*: подібно до фізичного *firewall*, цифровий *firewall* є захисним бар'єром, який контролює вхідний і вихідний мережевий трафік, запобігає несанкціонованому доступу до/із приватної мережі; б) у соціальних мережах, наприклад, *digital footprint* означає «цифровий слід» в інтернеті, що залишають люди через свої дії та взаємодію; в) у культурному контексті, наприклад, *digital mosaic code* описує розмаїття та різноманітність цифрового контенту, аналогічно до коду мозаїки у традиційному мистецтві; *social networks* – порівняння онлайн-спільнот для спілкування та взаємодії з павутиною, що має багато перехресних зв'язків.

Цифрові метафори відіграють важливу роль у підвищенні ефективності комунікації в СоцР. Вони нерідко представлені у формі іконічних знаків, що полегшує їх інтерпретацію. У СоцР це особливо важливо, оскільки відтворення складних соціальних проблем у візуальній формі допомагає привернути увагу аудиторії та поглибити їхнє розуміння. Зокрема, цифрові метафори можуть викликати емоційні реакції співчуття, обурення, сподівання чи надії, а також зацікавити глядачів і зробити рекламне повідомлення таким, що запам'ятається. Широкий спектр цифрових метафор дозволяє адаптувати повідомлення до потреб різних споживачів і культурних контекстів.

Щоб проілюструвати поєднання та взаємне доповнення знаків, що належать до знакових систем різних типів, розглянемо один із прикладів СоцР, спрямованої на збереження дикої природи (рис. 1) (загальний корпус матеріалу дослідження становить 40 одиниць):

СоцР на Рис. 1 містить вербальні та невербальні складники. Вербальними елементами слугують: а) “Stopp den Handel mit Wildtieren” (з нім. «Зупини торгівлю дикими тваринами»), заклик до дії, щоб зупинити торгівлю дикими тваринами; б) IFAW (англ. International Fund for Animal Welfare/ Міжнародний фонд захисту тварин) – одна з найбільших благодійних організацій у світі, яка опікується захистом тварин.

Невербальними (візуальними) елементами є: а) зображення за штрих-кодом слоника, який слугує символічним знаком дикої природи, підкреслює загрозу її винищення; б) природний ландшафт на задньому плані, що підкреслює значущість перебування тварин у природному середовищі.

Рис. 1. Зразок СоцР Рекламного агентства “Springer & Jacoby Werbung” [25]

Зображення штрих-коду тлумачимо як цифрову метафору, яка представлена іконічним знаком і потребує дворівневої інтерпретації. Фактично, маємо зразок подвійної метафоризації, оскільки штрих-код: 1) асоціюється із ґратами клітки, у якій утримують тварин у неволі (Метафора А), навіть якщо клітки немає фізично; 2) представляє спосіб запису даних (ідентифікатор товару), зручний для зчитування різними пристроями, отже, асоціюється з торгівлею (Метафора Б).

Хоча подвійна метафоризація не є типовою для цифрових метафор у СоцР, вона є прикладом того, як різні семіотичні системи можуть взаємодіяти для створення повідомлення. У проаналізованому прикладі вербальні елементи слугують знаками, що вказують на проблему й організацію (компанію), яка працює над її вирішенням, а невербальні елементи доповнюють цю інформацію, створюють візуальний контекст і підсилюють емоційний зв'язок з аудиторією.

Висновки і перспективи подальших розробок. Застосування метафор у соціорекламній комунікації дозволяє шляхом використання мінімальної кількості знаків різних типів досягти прагматичної мети та забезпечити прогнозований вплив на споживача. Попри те, що цифрова метафора є відносно новим явищем у метафоричній комунікації, не втрачає актуальності переконання Аристотеля, що саме метафора дає найкращу можливість відчутти свіжість. Нові технології формують наше розуміння світу, «освіжають» деякі базові концепти. Цифрові артефакти слугують засобами представлення об'єктів цифрової реальності й аналогічно до реальних об'єктів можуть включатися у процеси метафоризації.

Цифрові метафори набувають все більшої популярності в різних жанрах, зокрема в рекламі, оскільки забезпечують інтерпретацію нового через відоме завдяки подібності.

У СоцР цифрова метафора може бути представлена різними типами знаків, зокрема невербальними. Цифрова метафора використовує унікальні, функціональні можливості цифрових технологій для передавання різних аспектів фізичної або віртуальної реальності, за допомогою «мови» цих технологій.

Дослідження цифрової метафори в СоцР потребує подальшого ретельного вивчення семіотичних вимірів метафоризації, зокрема «метафоричного» потенціалу іконічних, індексальних і символічних знаків, що використовуються в цьому жанрі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bankov K. *The Digital Mind. Semiotic Explorations in Digital Culture*. Cham Switzerland : Springer Nature, 2022. 226 p.
2. Gola E., Ervas F. *Metaphor and Communication*. John Benjamins Publishing Company, 2016. 289 p.
3. Архипова Л.Д. Роль інтерпретації в культурі : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 ; Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 16 с.
4. Палієнко А.М. Семіотичний аналіз медіатексту: теоретичні основи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія «Педагогічні науки». 2013. Вип. 111. С. 225–228.
5. Арешенкова О.А. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : монографія. Кривий Ріг : ФОП С.В. Маринченко, 2018. 176 с.
6. Гузенко С.В. Структура рекламного тексту у прагмалінгвістичному аспекті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Філологія. Мовознавство». 2013. Т. 219. Вип. 207. С. 26–30.
7. Зірка В.В. Вплив, сугестія, маніпуляція в рекламі: лексичні дослідження, прийоми та методи перекладу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2014. Т. 27 (66). № 1. Ч. 1. С. 227–231.
8. Зелінська О.І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2002. 203 с.
9. Солошенко О.Д. Комунікативно-прагматичні аспекти рекламного слогану в межах моделі рекламного впливу (на матеріалах американської побутової реклами) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1990. 43 с.
10. Лиса Н.С. Структурні та лінгвопрагматичні особливості рекламного знака (на матеріалі англомовної реклами) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2003. 241 с.
11. Бучинська О.В. Гендерні образи сучасної реклами. *Маркетинг в Україні*. 2018. № 4. С. 37–41. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/26816/MU_18_4_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
12. Суковата В. Гендерний аналіз реклами. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг* : науково-теоретичний часопис. 2002. № 2. С. 176–182.
13. Бугайова О.І. Соціальна реклама: лексика, граматики, стилістика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2019. 291 с.
14. Helal A. *From Traditional to Digital to Virtual. All about VR, AR, and MR*. 2019. URL: <https://>

- www.linkedin.com/pulse/from-traditional-digital-virtual-all-vr-ar-mr-amr-helal/.
15. Chown E., Nascimento F. *Meaningful Technologies: How Digital Metaphors Change the Way We Think and Live*. Lever Press, 2023. 306 p.
 16. Environmental Protection at Niagara Parks. URL: <https://www.niagaraparks.com/corporate/about-us/environmental-protection/>.
 17. Goodwill B. A Brief History of Public Service Advertising. 2022. URL: <https://www.psaresearch.com/a-brief-history-of-public-service-advertising/>.
 18. Зварич В.Ю., Федоренко Л.В. Лінгвосоціотичні коди соціальної реклами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2013. Вип. 6. С. 12–19. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v7/02.pdf>.
 19. Арістотель. Поетика. Київ : Мистецтво, 1967. 139 с.
 20. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
 21. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
 22. Peirce Ch. Peirce on Signs / ed. by J.Troops. Chapel Hill and London : The University of North Carolina Press, 1991. P. 28.
 23. Андрейчук Н.І. Виміри семіозису : монографія. Львів : ПАІС, 2021. 352 с.
 24. The Essential Peirce: Selective Philosophical Writing. 1998. Vol. 2. 624 p.
 25. Соціальна реклама про тварин, що відкриває незручну правду. 2014. URL: <https://uamodna.com/articles/socialjna-reklama-scho-vidkryvae-nezruchnu-pravdu-pro-tvaryn/>.
 5. Areshenkova, O.A. (2018). Komunikatyvno-prahmatychni ta stylistychni parametry reklamnoho tekstu [Communicative-Pragmatic and Stylistic Parameters of Advertising Text] : monohrafiia. Kryvyi Rih : FOP Marynchenko S.V. 176 s. [in Ukrainian].
 6. Huzenko, S.V. (2013). Struktura reklamnoho tekstu v prahmalinhvistychnomu aspekti [The Structure of Advertising Text in the Pragmalinguistic Aspect]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"*. Seriia "Filolohiia. Movoznavstvo". T. 219. Vyp. 207. S. 26–30 [in Ukrainian].
 7. Zirka, V.V. (2014). Vplyv, suhestiia, manipuliatsiia v reklamі: leksychni doslidzhennia, pryiony ta metody perekladu [Impact, Suggestion, Manipulation in Advertising: Lexical Research, Techniques and Methods of Translation]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu im. V.I. Vernadskoho*. Seriia "Filolohiia. Sotsialni komunikatsii". T. 27 (66). № 1. Ch. 1. S. 227–231 [in Ukrainian].
 8. Zelinska, O.I. (2002). Lihvalna kharakterystyka ukrainskoho reklamnoho tekstu [Linguistic Characteristics of Ukrainian Advertising Text] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01; Kharkivskiy derzh. pedahohichnyi un-t. im. H.S. Skovorody. Kharkiv. 203 s. [in Ukrainian].
 9. Soloshenko, O.D. (1990). Komunikatyvno-prahmatychni aspekty reklamnoho slohanu v mezhakh modeli reklamnoho vplyvu (na materialakh amerykanskoi pobutovoi reklamy) [Communicative and Pragmatic Aspects of an Advertising Slogan within the Model of Advertising Impact (based on materials from American household advertising)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04; Lvivskiy nats. un-t im. Ivana Franka. Lviv. 43 s. [in Ukrainian].
 10. Lysa, N.S. (2003). Strukturni ta lihvoprahmatychni osoblyvosti reklamnoho znaka (na materialakh anhlomovnoi reklamy) [Structural and Linguistic Features of an Advertising Sign (based on materials from English-language advertising)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04; Lvivskiy nats. un-t im. Ivana Franka. Lviv. 241 s. [in Ukrainian].
 11. Buchynska, O. Henderni obrazy suchasnoi reklamy [Gender Images of Modern Advertising]. *Marketynh v Ukraini*. 2018. № 4. S. 37–41 [Elektronnyi resurs]. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/26816/MU_18_4_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
 12. Sukovata, V. (2002). Hendernyi analiz reklamy [Gender analysis of advertising]. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh: Naukovo-teoretychnyi chasopys*. № 2. S. 176–182 [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Bankov, K. (2022). *The Digital Mind. Semiotic Explorations in Digital Culture*. Cham Switzerland: Springer Nature. 226 p.
2. Gola, E., Ervas, F. (2016) *Metaphor and Communication*. John Benjamins Publishing Company. 289 p.
3. Arkhypova, L.D. (2002). Rol interpretatsii v kulturi [The role of interpretation in culture] : avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.04; In-t filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. Kyiv. 16 s. [in Ukrainian].
4. Paliienko, A.M. (2013). Semiotychnyi analiz mediatekstu: teoretychni osnovy. [Semiotic analysis of media text: theoretical foundations]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu*. Seriia "Pedahohichni nauky". Vyp. 111. S. 225–228 [in Ukrainian].

13. Buhaiova, O.I. (2019). Sotsialna reklama: leksyka, hramatyka, stylistyka [Social Advertising: Vocabulary, Grammar, Style]: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01; Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. Lutsk. 291 s. [in Ukrainian].
14. Helal, A. (2019). From Traditional to Digital to Virtual. All about VR, AR, and MR [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/from-traditional-digital-virtual-all-vr-ar-mr-amr-helal/>
15. Chown, E., Nascimento, F. (2023). Meaningful Technologies: How Digital Metaphors Change the Way We Think and Live. Lever Press. 306 p.
16. Environmental Protection at Niagara Parks [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.niagaraparks.com/corporate/about-us/environmental-protection/>.
17. Goodwill, B. (2022). A Brief History of Public Service Advertising [Elektronnyi resurs]. URL: <https://www.psaresearch.com/a-brief-history-of-public-service-advertising/>.
18. Zvarych, V.Yu., Fedorenko, L.V. (2013). Linhvosemiotychni kody sotsialnoi reklamy [Lingvosemiotic Codes of Public Service Advertising]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriiia "Filolohiia". Vyp. 6. S. 12–19 [Elektronnyi resurs]. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v7/02.pdf> [in Ukrainian].
19. Aristotel (1967). Poetyka [Poetics]. Kyiv: Mystetstvo. 139 s. [in Ukrainian].
20. Martyniuk, A.P. (2011). Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky [Dictionary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina. 196 s. [in Ukrainian].
21. Selivanova, O.O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern Linguistics: Directions and Problems] : pidruchnyk. Poltava: Dovkillia-K. 711 s. [in Ukrainian].
22. Peirce Ch. (1991). Peirce on Signs / ed. by J. Troops. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1991. P. 28.
23. Andreichuk, N. (2021). Vymiry semiozyzu [Dimensions of semiosis]: monohrafia. Lviv: PAIS. 352 s. [in Ukrainian].
24. The Essential Peirce: Selective Philosophical Writing. 1998. Vol. 2. 624 p.
25. Sotsialna reklama pro tvaryn, shcho vidkryvaie nezruchnu pravdu [Public service advertisements about animals reveals an inconvenient truth]. 2014 [Elektronnyi resurs]. URL: <https://uamodna.com/articles/socialjna-reklama-scho-vidkryvae-nezruchnu-pravdu-pro-tvaryn/> [in Ukrainian].

ФЕНОМЕН ОМОНІМІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Литвинко О. А.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Сумський національний аграрний університет

вул. Герасима Кондратьєва, 160, Суми, Україна

orcid.org/0000-0002-2241-3776

oxana.litvinko@gmail.com

Ключові слова:

*термінологічна система,
юридична термінологія,
термін, міжгалузеві терміни-омоніми, внутрішньогалузеві терміни-омоніми, загальна мова.*

Стаття присвячена дослідженню феномену омонімії в сучасній англійській правничій терміносистемі. Явище омонімії традиційно властиве як загальній, так і фаховій термінологічній лексиці. Омнімічні відношення в термінології є закономірними й зумовлені визначеними чинниками, зокрема браком номінацій для нових понять. Омніміями вважаємо два або більше рівнозвучних мовних знака, що семантично не пов'язані.

Завдяки посиленню інтеграції країн і розширенню міжнародних зв'язків правнича терміносистема стрімко розвивається та потребує нормування й удосконалення термінологічної лексики.

Мета роботи полягає у вивченні основних характеристик феномену омонімії в сучасній англійській правничій терміносистемі.

Відповідно до основної мети в роботі виконуються такі завдання:

- 1) охарактеризувати явище омонімії в межах термінологічного поля правничої сфери;
- 2) вивчити процеси виникнення юридичних термінів-омонімів;
- 3) ідентифікувати типи термінологічних омонімів правничої галузі;
- 4) виявити специфіку функціонування термінів-омонімів правничої сфери.

Актуальність роботи зумовлена вдосконаленням правничої галузі на сучасному етапі та необхідністю стандартизації її лексики.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній здійснено ретельний аналіз феномену омонімії в сучасній англійській правничій терміносистемі; ідентифіковано типи термінів-омонімів у правничому термінологічному полі. Серед омонімічних термінів правничої терміносистеми виокремлюємо міжгалузеві терміни-омоніми, які функціонують у несуміжних науково-технічних сферах, міжгалузеві терміни-омоніми, що належать до суміжних сфер застосування, внутрішньогалузеві терміни-омоніми, які характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, що має різні значення в межах тієї самої наукової галузі, терміни-омоніми, які функціонують у загальній мові й у правничій сфері водночас.

Міжгалузеві терміни-омоніми в разі вживання в несуміжних науково-технічних сферах не заважають комунікації фахівців. Внутрішньогалузеві терміни-омоніми характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, що має різні значення в межах тієї самої наукової галузі. Такі терміни мають недоліки, оскільки заважають правильному розумінню юридичної документації.

Теоретичне значення даного дослідження визначається його внеском у загальну теорію терміна. Результати дослідження збагачують наукові знання про специфіку термінологічної номінації й основні процеси творення термінів у сучасній англійській правничій терміносистемі.

THE PHENOMENON OF HOMONYMY IN MODERN ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY SYSTEM

Lytvynko O. A.

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Sumy National Agrarian University
Herasima Kondratieva str., 160, Sumy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2241-3776
oxana.litvinko@gmail.com*

Key words: *terminological system, legal terminology, term, cross-branch homonymous terms, intra-branch homonymous terms, common language.*

The article is devoted to study of the phenomenon of homonymy in modern English legal terminology. The phenomenon of homonymy is traditionally characteristic of both general and specialized terminological vocabulary. Homonymous relations in terminology are natural and determined by certain factors, in particular, the lack of nominations for new concepts. Homonyms are two or more linguistic signs with the same sound that are not semantically related.

At the current stage, the legal terminological system is dynamically developing due to the strengthening of the integration of countries and international relations and requires standardization and improvement of its terminology.

The purpose of the work is to study the peculiarities of the phenomenon of homonymy in the modern English legal terminology system.

In accordance with the main goal, the following tasks are solved in the work:

- 1) to characterize the phenomenon of homonymy within the terminological field of the legal sphere;
- 2) to study the processes of emergence of homonymous legal terms;
- 3) to identify types of terminological homonyms in the legal field;
- 4) to reveal the specifics of the functioning of the terms-homonyms of the legal sphere.

The relevance of this work is due to the improvement of the legal field at the current stage and the need to standardize its vocabulary.

The scientific novelty of the work is determined by the fact that it carries out a thorough analysis of the phenomenon of homonymy in the modern English legal terminology system. The types of homonymous terms in legal terminological field are identified.

Among the homonymous terms of the legal terminology system, we distinguish cross-branch homonymous terms that function in non-adjacent scientific and technical spheres, cross-branch homonymous terms that belong to adjacent fields of application, intra-branch homonymous terms that are characterized by the same form of a lexical unit that has different meanings within the boundaries of the same scientific field, homonymous terms that function in common language and in the legal field at the same time.

Cross-branch homonymous terms when used in non-adjacent scientific and technical fields do not interfere with the communication of specialists. Intra-branch homonymous terms are characterized by the same form of a lexical unit that has different meanings within the same scientific field. Such terms have disadvantages, as they interfere with the correct understanding of legal documentation.

The theoretical value of this study is determined by its contribution to the general theory of the term. The results of the study enrich scientific knowledge about the specifics of the terminological nomination and the main processes of creating terms in the modern English legal terminology system.

Постановка проблеми. На сучасному етапі одним із найголовніших завдань лінгвістики є дослідження термінологічної лексики, її структурних і семантичних особливостей, критеріїв утворення та перспектив подальшого розвитку. Зокрема, здійснюється ґрунтовний аналіз професійних термінологій і терміносистем, що мають тривалий період еволюції або нещодавно виникли. Ретельно вивчаються проблеми стандартизації й уніфікації термінологічних систем професійних сфер, виникнення неологізмів, процеси утворення термінологічних одиниць.

Серед аспектів дослідження термінотворення можна виокремити системно-функціональний, лексико-семантичний, словотвірний. Так, лексико-семантичний критерій утворення термінів сприяє новому пошуку для обґрунтування різноманітних шляхів входження термінологічних елементів у мову.

На сучасному етапі юридична терміносистема динамічно розвивається завдяки посиленню інтеграції країн і міжнародних зв'язків і потребує стандартизації й удосконалення її термінології. Юридична термінологічна лексика стала об'єктом вивчення для багатьох лінгвістів, серед яких такі: Ю. Бабятинська, К. Гусейнова [1], В. Коротка [2], В. Лазарєв [3], О. Лисенко, С. Литвинська [5], О. Попова, В. Краснюк [6], О. Романюк, В. Бялик [7] та інші. Мовознавці фокусують особливу увагу на пошуках доказової бази, що ілюструє важливу властивість терміна – тенденцію до моносемії, тому виявляють чималий інтерес до лексико-семантичних процесів у термінологічному полі.

Дослідження омонімії зумовлено необхідністю вивчення особливостей цього лінгвістичного феномену, висвітлення передумов виникнення омонімічних одиниць, виокремлення критеріїв розрізнення виявів полісемії й омонімії. Варто зазначити, що ці питання в сучасному мовознавстві залишаються спірними.

Специфіку реалізації явища омонімії у сфері термінології висвітлюють у своїх наукових роботах такі мовознавці: І. Синельникова [8], І. Ментинська [9], О. Романова [10], О. Красівський [11] та інші. Проте, незважаючи на значні досягнення у вивченні цієї проблеми, у сучасному мовознавстві досі є дискусійним питання щодо реалізації феномену омонімії у правничій термінології. Варто зазначити, що на сучасному етапі немає єдиного узвичаєного тлумачення цього явища.

Юридичні терміни прагнуть до визначеності, однозначності, стабільності, доступності. Якщо юридичні терміни невдало визначені чи нечіткі, то неможливо говорити про точність термінології. Недоліки у правовому термінологічному апараті та нечітке формулювання законодавчих концепцій можуть виникати через неякісне відображення

юридичних понять у словесній формі. Тому дослідження лексико-семантичного аспекту правничої термінології є актуальним [5, с. 23].

Актуальність даної роботи підсилюється вдосконаленням юридичної галузі на сучасному етапі та необхідністю стандартизації її лексики. У правничій терміносистемі терміни-омоніми посідають почесне місце. З огляду на це їх не можна оминути.

Метою роботи є дослідження особливостей феномену омонімії в сучасній англійській правничій терміносистемі.

Відповідно до основної мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- 1) охарактеризувати явище омонімії в межах термінологічного поля правничої сфери;
- 2) вивчити процеси виникнення юридичних термінів-омонімів;
- 3) ідентифікувати типи термінологічних омонімів правничої галузі;
- 4) виявити специфіку функціонування термінів-омонімів правничої сфери.

Об'єктом дослідження є сучасна англійська правнича терміносистема.

Предметом є феномен омонімії в зазначеній терміносистемі.

Матеріал дослідження – корпус спеціальної лексики обсягом 3 000 термінів, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел і з періодичних видань у сфері юриспруденції. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу становить приблизно 5 000 сторінок тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен омонімії традиційно властивий як загальній, так і фаховій термінологічній лексиці. Омнімічні відношення в термінології є закономірними й зумовлені визначеними факторами, зокрема браком номінацій для нових понять. Омніміями вважаємо два або більше рівнозвучних мовних знаки, що семантично не пов'язані.

У науковій літературі феномен омонімії тлумачать як мовне явище, яке має місце коли лексичні одиниці, їхні граматичні форми, морфеми, синтаксичні конструкції з однаковим звучанням (або написанням) мають абсолютно різні дефініції. Омнімічні лексичні одиниці характеризуються тим, що це факти різних семантичних полів [10, с. 749].

Основними причинами виникнення омонімів у сфері термінології є розмежування двох або кількох значень полісемантичної одиниці, зміна плану вираження слів, що раніше мали різне звучання, збіг одиниць мови, запозичених із різних джерел, унаслідок чого починають функціонувати автономні лексичні одиниці.

Лінгвісти ставляться по-різному до явища омонімії в термінологічному полі. Деякі вчені вважа-

ють омонімію аномалією мови, перешкодою для комунікації фахівців. Інколи виникають ситуації, коли з усіх значень, висвітлених такою мовною формою, треба виокремити одне для правильного тлумачення інформації. Зазвичай омонімія спричиняє труднощі й у загальному процесі засвоєння мови, коли та сама мовна форма вбирає в себе різні значення [10, с. 750].

Деякі дослідники зазначають, що в омонімії простежується непорядкованість правничої термінології, особливо на родо-видовому рівні, що подеколи призводить до цілковитої нісенітності [5, с. 90]. Термін уважають номеном, який має здатність до точної передачі змісту поняття з вибраної наукової сфери, а тому омонімія не може реалізовуватись у межах одного термінологічного поля.

Інколи дослідники визнають за омонімією право на функціонування в терміносистемі, але з тенденцією до її часткового усунення чи унормування. Інші науковці фокусують увагу на важливості цього феномену, яку пояснюють збагаченням лексики [10, с. 750]. Уважається, що омонімічні лексичні одиниці, які функціонують у суміжних професійних галузях, не перешкоджають комунікації фахівців.

Нині існує проблема проведення демаркаційної лінії між омонімічними та полісемічними лексичними одиницями. Ми поділяємо погляди вчених, які вважають, що омонімі варто прибрати від полісемічних слів. Зауважимо, що за полісемії одне слово має декілька співвідносних значень, а за наявності омонімії є декілька лексичних одиниць, значенням яких невластиві асоціативні зв'язки та спільні семи.

Для правничої термінології характерне явище омонімії, що є результатом роз'єднання кількох значень полісемантичного слова, зумовлених наявністю кордонів між полісемантичними й омонімічними виявами. На відміну від загальноживаної лексики, омонімія у правничій терміносистемі є небажаним явищем, оскільки значно ускладнює процес семантизації лексичних одиниць і ускладнює тлумачення терміна.

Оскільки мова юриспруденції розвивається дуже швидко, юридичні терміни можуть застарівати, деякі з них набувають нових значень і відтінків, з'являються нові запозичені значення [12, с. 13]. Омонімічні відношення є характерною рисою правничої термінології.

Терміни-омоніми, що входять до складу досліджуваної терміносистеми можна класифікувати так:

1. Міжгалузеві терміни-омоніми, які функціонують у несуміжних науково-технічних сферах. Для міжгалузевої омонімії характерні такі ключові ознаки: за термінами закріплені різні дефіні-

ції, ці терміни належать до різних термінологічних систем. Пор.:

– *liability*:

1) «зобов'язання», «відповідальність» (правнича терміносистема);

2) «пасив» (економічна терміносистема);

– *collector*:

1) «особа або компанія, яка збирає платежі від людей, що не сплатили гроші, які вони винні» (правнича терміносистема);

2) «колектор електромашини» (терміносистема насособудування);

3) «колектор» (терміносистема сільського господарства);

4) «ділянка сіті, що збирає стічні води» (терміносистема будівництва).

Серед міжгалузевих омонімів, що належать до несуміжних науково-технічних сфер, виокремлюються скорочені лексичні одиниці. Пор.:

– *DC*:

1) *District Court* – «районний суд», «окружний суд» (правнича терміносистема);

2) *distance between centers* – «дистанція між центрами» (терміносистема машинобудування);

3) *double column* – «двоколонний» (терміносистема будівництва).

2. Міжгалузеві терміни-омоніми, які функціонують у суміжних науково-технічних сферах. Вони пов'язані спільними процесами та безпосередніми виробничими зв'язками. Пор.:

– *libel*:

1) «скарга» (сфера судочинства);

2) «дифамація (розголошення ганебних для іншої особи правдивих відомостей)» (сфера нотаріального процесуального права);

3) «висувний позов проти корабля» (сфера морського права);

– *actio*:

1) «позов», «судовий процес» (сфера судочинства);

2) «судова справа» (сфера нотаріального процесуального права).

3. Внутрішньогалузеві терміни-омоніми, які характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, що має різні значення в межах тієї самої наукової галузі. Пор.:

– *document of title*:

1) «документ, що підтверджує наявність правового титулу на визначені рухомі речі» (правнича терміносистема);

2) «документ, що дозволяє розпоряджатися товаром» (правнича терміносистема);

– *fee*:

1) «гонорар» (правнича терміносистема);

2) «абсолютне право власності» (правнича терміносистема);

3) «членський внесок» (правнича терміносистема).

Доцільно зазначити, що в разі внутрішньогалузевої омонімії можуть бути помилки тлумачення змісту правничих документів у зв'язку з хибним вибором значення омонімічного терміна.

4. Терміни-омоніми, які функціонують у загальній мові й у правничій сфері водночас. Такі лексичні одиниці мають різні значення. Загальноживані слова, які потрапляють до правничої терміносистеми, можуть змінювати своє лексичне значення. Пор.:

– *bear*:

1) «ведмідь» (загальна мова);

2) «спекулянт, що грає на зниження» (правнична терміносистема);

– *action*:

1) «дія» (загальна мова);

2) «судова справа» (правнична терміносистема).

Варто зауважити, що одночасне функціонування термінів у загальній мові та правничій терміносистемі не заважає професійній комунікації.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, ми можемо дійти висновку, що омонімічні терміни є невід'ємним компонентом сучасної англійської правничої терміносистеми. Феномен омонімії постає як результат розмежування двох або декількох значень полісемантичної лексичної одиниці, зумовлених деякою демаркаційною лінією між полісемією й омонімією.

Терміни-омоніми правничої сфери можуть функціонувати в загальній мові, у несуміжних науково-технічних сферах, у суміжних галузях, у межах правничого термінологічного поля.

Серед омонімічних термінів правничої терміносистеми виокремлюємо міжгалузеві терміни-омоніми, які функціонують у несуміжних науково-технічних сферах, міжгалузеві терміни-омоніми, що належать до суміжних сфер застосування, внутрішньогалузеві терміни-омоніми, які характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, що має різні значення в межах тієї самої наукової галузі, терміни-омоніми, які функціонують у загальній мові й у правничій сфері водночас. Варто зазначити, що міжгалузєва омонімія не заважає комунікації фахівців за умови її реалізації в несуміжних науково-технічних сферах.

Проте внутрішньогалузева омонімія є суттєвим недоліком у разі тлумачення законодавчих документів. Наявність омонімів у правничій документації потребує пояснення, щоб уникнути помилкового тлумачення у правознавчій сфері.

Зауважимо, що омонімічні терміни потребують обов'язкової уніфікації, стандартизації й упорядкування, оскільки належний рівень оформлення текстів правничої документації сприяє правильному розумінню спеціальної інформації.

У перспективі плануємо вивчити структурні особливості лексичних одиниць сучасної англійської правничої терміносистеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабятинська Ю., Гусейнова К. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2020. № 44. С. 186–188.
2. Коротка В. Проблеми синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 79 (1). С. 119–123.
3. Лазарєв В. Концептуалізація юридичної термінології: необхідність прозорого термінологічного підходу. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 73–80.
4. Лисенко О. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2022. № 14(82). С. 139–142.
5. Литвинська С. Явища полісемії, омонімії, синонімії й антонімії в текстах юридичних документів. *Інформація, комунікація та управління знаннями у глобалізованому світі*: матеріали III Міжнародної наукової конференції; Київський національний університет культури і мистецтв. 2020. С. 89–91.
6. Попова О., Краснюк В. Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2022. № 35. С. 115–127.
7. Романюк О., Бялик В. Етимологічне походження та історія розвитку англійської юридичної термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 31 (70). № 3 (1). С. 177–181.
8. Синельникова І. Особливості перекладу англійських багатозначних і омонімічних термінів підмови птахівництва українською мовою. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 86. С. 126–130.
9. Ментинська І. Міжмовна омонімія як об'єкт термінологічного дослідження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Журналістика». 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 34–39.

10. Романова О. Омонімія як мовне явище в термінології. *Молодий вчений*. 2018. Т. 1 (53). С. 749–752.
11. Красівський О. Полісемія та омонімія термінів масмедійної сфери. *Věda a perspektivy*. 2023. № 3 (22). С. 290–298.
12. Солодка А. Особливості функціонування юридичної термінології в українській та англійській мовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 12–15.

REFERENCES

1. Babiatynska, Yu., Huseinova, K. (2020). Strukturno-semantychni kharakterystyky yurydychnoi terminolohii anhliiskoi movy [Structural and semantic characteristics of legal terminology in English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia "Filolohiia"*, № 44. Pp. 186–188.
2. Korotka, V. (2021). Problemy synonymii v pereklyadi yurydychnykh tekstiv anhliiskoi movy pid chas navchannia studentiv nemovnykh vyshiv [Problems of synonymy in translation of legal texts in English during the education of students of non-language higher education institutions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, № 79 (1). Pp. 119–123.
3. Lazariiev, V. (2022). Kontseptualizatsiia yurydychnoi terminolohii: neobkhdnist prozoroho terminolohichnoho pidkhdodu [Conceptualization of legal terminology: the need for a transparent terminological approach]. *Pravo i bezpeka*, № 1 (84). Pp. 73–80.
4. Lysenko, O. (2022). Linhvistychni aspekty yurydychnoi terminolohii suchasnoho zakonodavstva [Linguistic aspects of legal terminology of modern legislation]. *Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Filolohiia"*, № 14 (82). Pp. 139–142.
5. Lytvynska, S. (2020). Yavyscha polisemii, omonimii, synonymii y antonimii y tekstakh yurydychnykh dokumentiv [Phenomena of polysemy, homonymy, synonymy and antonymy in the texts of legal documents]. *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti : materialy III Mizhnar. nauk. konf. Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv*, pp. 89–91.
6. Popova, O., Krasniuk, V. (2022). Yurydychna terminolohiia v paradyhmi suchasnykh pereklyadoznavchykh aspektiv [Legal terminology within the paradigm of modern translation aspects]. *Naukovyi visnyk PNPu im. K.D. Ushynskoho*, № 35. Pp. 115–127.
7. Romaniuk, O., Bialyk, V. (2020). Etymolohichne pokhodzhennia ta istoriia rozvytku anhlo-movnoi yurydychnoi terminolohii [Etymological origin and history of the development of English-language legal terminology]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia "Filolohiia. Sotsialni komunikatsii"*, vol. 31 (70). № 3 (1). Pp. 177–181.
8. Synelnykova, I. (2021). Osoblyvosti pereklyadu anhlo-movnykh bahatoznachnykh ta omonimichnykh terminiv pidmovy ptakhivnytstva ukrainskoiu movoiu [Peculiarities of the translation of English polysemous and homonymous terms of the subtitle of poultry farming into Ukrainian]. *Pivdenniyi arkhiv (filolohichni nauky)*, № 86. Pp. 126–130.
9. Mentynska, I. (2022). Mizhmovna omonimiia yak obiekt terminolohichnoho doslidzhennia [Cross-language homonymy as an object of terminological research]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia "Filolohiia. Zhurnalistyka"*, vol. 33 (72). № 4 (1). Pp. 34–39.
10. Romanova, O. (2018). Omonimiia yak movne yavyshe v terminolohii [Homonymy as a linguistic phenomenon in terminology]. *Molodyi vchenyi*. Vol. 1 (53). Pp. 749–752.
11. Krasivskiy, O. (2023). Polisemiia ta omonimiia terminiv masmediinoi sfery [Polysemy and homonymy of mass media terms]. *Věda a perspektivy*. № 3 (22). Pp. 290–298.
12. Solodka, A. (2023). Osoblyvosti funktsionuvannia yurydychnoi terminolohii v ukrainskii ta anhliiskii movakh [Peculiarities of functioning of legal terminology in Ukrainian and English]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. Vol. 1. Pp. 12–15.

УДК 821.161.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-14>

БУЛІНГ ЯК ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ ДО САМОСТВЕРДЖЕННЯ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ (ЗА ПОВІСТЮ Ю. ЧЕРНІЄНКО «ПОМСТА»)

Макарова Т. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
просп. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-8436-9432
makarova.vivat@gmail.com*

Ключові слова: булер,
мотивація, жертва,
конфлікт, самоусвідомлення.

У процесі аналізу повісті Ю. Чернієнко «Помста» було схарактеризовано позицію головної героїні крізь призму світогляду її однокласників і визначено причини внутрішньої мотивації Міри до самоствердження. Дослідниця доходить висновку, що основними передумовами виникнення булінгу у класі та чинниками, які посприяли зміні сприйняття дівчини та зумовили такі негативні наслідки, є: презирство до людей, відсутність власної думки, страх, зміна усвідомлення життєвих цінностей, психологічна травма через спробу звалтування, втрата довіри з боку дорослих (як рідних, так і вчителів). Також окреслено процес внутрішньої мотивації Міри та визначено етапи його формування та критерії «інакшості». Головна героїня приходить до розуміння того, що тільки принесенням себе в жертву можна взяти верх над слабшими, бо сучасні підлітки по-іншому не зможуть усвідомити своєї вини. Треба триматися гідно, бо слабких сучасний соціум швидко знищує. Саме в цій рисі характеру Міри простежується філософія конкордизму В. Винниченка «бути чесним із самим собою», навіть якщо цей принцип зумовлений страхом боятися бути собою. Згодом усвідомлення «інакшості» стає особистим імунітетом дівчини та виробляє відчуття гордості в тому, що жертва переросла булерів.

Отже, самоствердження Міри проявляється в тому, що дівчина не просто усвідомлює наслідки, обмірковує варіанти завершення конфлікту, а й замість злості вирішує остаточно йти до кінця. Та найважливіше – не помста, а здатність бути собою, сприймати свідомо себе таку як є, й довести масі, що саме вона є жертвою, залежною від соціальних настанов, булінгу. Така модель поведінки Міри демонструє новий неочікуваний процес переродження особистості. Сама ж Ю. Чернієнко в образі головної героїні розкриває здатність жертви долати соціальні стереотипи й доводити іншим свою вищість. Тож спроба змінити цей світ, відверто оцінити свою поведінку й у процесі очного змагання розкрити очі на кожного з однокласників і їх керівників, свідчить про те, що сучасна література є дієвим ресурсним методом боротьби з булінгом, завдяки якому вперше описується не сама проблема, а її витoki.

**BULLYING AS AN INTERNAL MOTIVATION FOR SELF-AFFIRMATION:
CAUSES AND CONSEQUENCES (BASED ON THE STORY “REVENGE”
BY Y. CHERNIENKO)**

Makarova T. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines
Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs
Gagarina ave., 26, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8436-9432
makarova.vivat@gmail.com*

Key words: *bullyer, motivation, victim, conflict, self-awareness.*

In the process of analyzing the novel “Revenge” by Yulia Chernienko, the position of the main character was characterized through the prism of the worldview of her classmates and the reasons for Mira’s internal motivation for self-affirmation were determined. The researcher concludes that the main prerequisites for the emergence of bullying in the classroom and the factors that contributed to a change in the girl’s perception and caused such negative consequences: contempt for people, lack of one’s own opinion, fear and change in awareness of life values, psychological trauma due to attempted rape, loss of confidence from adults (both relatives and teachers). The process of Mira’s internal motivation is also outlined and the stages of its formation and the “otherwise” criteria are determined. The main character understands that only by sacrificing herself is it possible to prevail over the weaker ones, because modern teenagers will not be able to realize their guilt in any other way. You should behave with dignity, because modern society quickly destroys the weak. It is in this character trait of Mira that Volodymyr Vinnichenko’s philosophy of concordism “be honest with oneself” can be traced, even if this principle is determined by the fear of being oneself. Subsequently, the awareness of “otherness” becomes the girl’s personal immunity and produces a feeling of pride that the victim has outgrown the bullies.

So, Mira’s self-affirmation is manifested in the fact that the girl not only realizes the consequences, considers options for ending the conflict, but instead of anger, she decides to finally go to the end. But the most important thing is not revenge, but the ability to be yourself, to perceive yourself as you are, and to prove to the masses that it is she who is the victim, dependent on social attitudes, bullying. This model of Mira’s behaviour demonstrates a new, unexpected process of personality regeneration. Yulia Chernienko herself, in the image of the main character, reveals the victim’s ability to overcome social stereotypes and prove to others her superiority. So, an attempt to change this world, to frankly evaluate one’s behaviour and, in the process of face-to-face competition, to open one’s eyes to each of one’s classmates and their leaders indicates that modern literature is an effective resource method of combating bullying, thanks to which for the first time it is not the problem itself that is described, but its origins.

Постановка проблеми. Підлітки – це вразлива категорія, яка намагається вирішувати дорослі проблеми по-дитячому, саме тому припускається багатьох помилок, адже не вистачає досвіду, а набути його ще немає можливостей, та досить часто й не вистачає часу на їх осмислення, бо рішення варто ухвалити швидко. А воно вже буде оцінене не батьками, а соціу-

мом, який також ще проходить процес адаптації до дорослого життя, однак береться за правосуддя та виносить вирок, який вартує життя окремої людини на фізіологічному та психологічному рівнях. Саме тому профілактика та спроба вирішення проблеми через твір художньої літератури розглядається у статті як один зі способів боротьби з булінгом.

Активізується вказана проблема й працями літературознавців. Зокрема, В. Кисіль вважає, що «дитяча травма спричинена зміною соціального середовища та пристосуванням до нього» [3, с. 43]. Т. Качак вказує на нові «способи побудови і презентації образів дітей» – «три наративні різновиди: оповідь від першої особи, розповідь від третьої особи, синтез цих типів нарації» [2, с. 151], а найголовнішим критерієм є «психологічна особливість характеру й тип взаємодії в соціумі» [2, с. 167]. Сама ж Ю. Чернієнко переконана, що нині важливо говорити про булінг, адже «наш мозок – економічна система, він береже свої ресурси. Тому для типових завдань і ситуацій має заготовлені автоматичні реакції, їх послідовності – поведінкові «патерни» [5, с. 1]. І тільки вивчення наслідків мотивації й самозахисту дасть можливість «змінити вже раніше сформовані та створювати нові патерни реагування на ситуації цькування, спостерігачем чи учасником яких може стати підліток» [5, с. 1].

Сучасна література для підлітків уперше описує не саму проблему, а її дію із середини. Не боротьбу з нею, а здатність виробити імунітет до неї, або ж отримати навички протистояти жорстокій меті, яка насправді виступає вразливішою, ніж сама жертва. Таке оголення дійсності є насправді новим і виступає водночас відповіддю на питання щодо боротьби з булінгом і його жертвами: «встановлення сучасного специфічного конфлікту та свідомої роботи з непорушними раніше табу» [1, с. 28]. Однак проблема булінгу як одного зі способів внутрішньої мотивації до самоствердження в повісті «Помста» Ю. Чернієнко взагалі ще не розв'язана, саме це вказує на актуальність її дослідження.

Мета статті – вивчити зміст, образне втілення, причини та наслідки проблеми булінгу як внутрішньої мотивації до самоствердження в повісті Ю. Чернієнко «Помста».

Завдання статті: 1) дослідити процес формування проблеми булінгу в літературознавчій рецепції й окреслити світоглядні настанови Юлії Чернієнко в повісті зокрема та у світі загалом; 2) з'ясувати ступінь дослідження проблематики повісті Ю. Чернієнко «Помста»; 3) проаналізувати образ Міри крізь призму світогляду її однокласників із метою визначення причин внутрішньої мотивації до самоствердження та простеження життєвих принципів власного «Я».

Предмет дослідження є проблема булінгу як внутрішньої мотивації до самоствердження героїні твору Ю. Чернієнко «Помста» під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Об'єкт дослідження: образ Міри як жертви булінгу (за повістю Ю. Чернієнко «Помста»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна література для дітей і юнацтва стає новим

рушієм багатьох проблем, які досить довго замовчувалися в суспільстві, однак були характерними для нього. Зокрема, вивчаючи проблему булінгу в літературознавстві, дослідники зосереджували свою увагу на «персонифікації» як способі презентації внутрішнього конфлікту із зовнішнім «КОНФЛІКТ «Я» – «ІНШИЙ»» [4, с. 75]; на формуванні образу залежно від «типу зображення дійсності, закономірностей взаємодії, складників змісту та форми художнього твору, жанрових домінант» [2, с. 144] та моделі зображення персонажів «у центрі літературної розповіді один герой/героїня, яких автор подає багатопланово, зосереджує детальну увагу на зовнішності та внутрішньому світі» [2, с. 152]; на варіантах вирішення проблеми: «кожен із них показує різновиди розправи над однокласниками, проте незмінним залишається почуття провини з боку Міри. Жорстокість не змогла зруйнувати її світлу душу» [6, с. 116]. Тож, способи осмислення окресленої проблеми свідчать про складність її вирішення, адже перед нами тонка дитяча душа, часто агресивна від того, що її не чують, не сприймають і підозріло не підтримують.

Досить обмеженим є і вивчення обраного твору в літературознавстві. Зокрема, сама авторка оцінює повість так: «жесть» [5, с. 3], а згодом уточнює, що «її героїня потерпає від морального знущання і принижень» [5, с. 3]. Пропонує письменниця й варіант вирішення проблеми булінгу – бібліотекотерапія, яка «знайомить дитину зі складними життєвими ситуаціями для досягнення їхніх причинно-наслідкових зв'язків» [5, с. 2]. Т. Качак вказує на новий тип дитини-персонажа у творі – «дитина-аутсайдер», ознакою якого є «знаходження поза межами групи», «інакшість», яка проявляється в соціальному статусі; відмінному навчанні; власних поглядах і оцінках, які розходяться з позицією всієї групи (класного колективу), схильності до самотності; надмірному лідерству» [2, с. 155–156], та підкреслює, що саме він представлений у творі «Помста», де Міра стає «жертвою психологічного, економічного і соціального булінгу» [2, с. 156]. Д. Гребенькова зосереджує свою увагу на тому, що «твори «Пампуха» А. Шавлач і «Помста» Ю. Чернієнко варто додати до шкільної програми», бо вони є яскравим прикладом, який можна використовувати «як у навчальному процесі, так і під час виховної години» [1, с. 32]. Н. Тендітна та Ю. Заблоцька вважають, що в повісті «Міра Ігнатенко чітко усвідомлює, що «жорстокістю жорстокість не викоринити» [6, с. 116] та, маючи два варіанти вирішення проблеми, розуміє, «що кожен із них показує різновиди розправи над однокласниками, проте незмінним залишається почуття провини з боку Міри. Жорстокість не змогла зруйнувати її світлу душу» [6, с. 116].

Отже, представлені результати досліджень науковців свідчать про складність образу головної героїні та важливість обґрунтування її позицій. Однак літературознавці не визначають сутності поняття «булінг», а вивчають його практичну складову частину та пропонують моделі врегулювання конфліктних ситуацій.

Свідомість дитини від народження є чистою, позбавленою чітких морально-етичних критеріїв. І найперші соціальні настанови в нас формуються завдяки світогляду батьків. Так відбувається і в житті Міри (головної героїні повісті «Помста» Ю. Чернієнко), яка, будучи ще п'ятирічною дівчинкою, відчувала лише любов родини: «ми з мамою і татком пізно поверталися додому. У мене злипалися повіки, хотілося спати. Тато підняв мене і посадив на плечі. Я радісно обплела рученятами його голову. І так ми йшли: тато, його маленька принцеса Міра і казкова фея – мама. Мені було добре й затишно» [7, с. 18], а згодом – цей ідеалізований світ зазнає руйнувань. У свої шість Міра побачила насилля від батька: «Він звалив маму на ліжко й почав гамселити кулаками. Я кинулася рятувати її. Хапала батька за ноги, плакала, благала» [7, с. 19], що послужило причиною її першої втрати. І це дійсно так. Коли дитина бачить прояв насилля в родині, вона отримує низку психологічних проблем. У Міри це спочатку проявилось у виникненні почуття страху: «цю ніч ми спали з мамою вдвох у моїй кімнаті. Сон був тривожний, бо в сусідній хропів тато. Звідти підступав страх, ніби там була не людина, а лютий звір» [7, с. 19], та в агресії, яка буде спостерігатися згодом. Загалом, ця травма нагадуватиме Мірі про себе протягом усієї повісті. Пізніше перед нами постає вже першокласниця, яка поки все ще сприймає світ із відкритими обіймами. Це яскраво засвідчує епізод із кошеним: «раптом почула нявкання. Це ж кошеня! Воно сиділо біля калюжі й тремтіло. Я розирнулася в пошуках кішки – ніде нема. Взяла кошеня і притисла до грудей, щоб зігріти <...> Мені було дуже шкода кошенятка. І тут я згадала, що на першій перерві в їдальні на мене чекатиме булочка й склянка молока. Буде чим напоїти котика» [7, с. 20]. Здавалося б, звичайний щирий жест дитини, а відгук на нього виявився неочікуваною негативною реакцією вчительки. Дівчинка добре розповіла вірш і очікувала на похвалу, але замість цього зіткнулася зі знущаннями: «а тепер поясни, чому ти прийшла до школи у брудній кофтині? <...> Такої бруднулі в моєму класі ще не було. І як тобі не соромно? Ти ж дівчинка» [7, с. 20]. Навіть тоді, коли Олена Василівна зрозуміла причину такого зовнішнього вигляду, вона не вибачилася перед ученицею та не відзначила добрий учинок Міри, а продовжила цькування: «котам не місце у класі, і таким бруднулям, як ти, теж. Іди помийся»

[7, с. 21]. Така негативна реакція вчительки вказує на те, що доброта не ціниться. Однак учинок Міри тут виявився ні до чого, оскільки в Олені Василівни були свої мотиви такої реакції: «батьки збирали гроші класній на подарунок до Дня вчителя. Хотіли купити телевізор. Мама не мала змоги одразу віддати свою частку, тож пообіцяла, що це зробить протягом двох місяців. Голова батьківського комітету зверхньо глянула і прошипіла: «Тоді взагалі не треба!». А мама подумала, що нам справді пішли на поступки. Ось так <...>» [7, с. 22]. Але Міра про це дізналася вже в п'ятому класі, а до цього думала, що «гірша за всіх, бо хіба може вчителька отак просто чіплятися до мене» [7, с. 22]. А Олена Василівна взяла за звичку викликати Міру до дошки і за щось «вчитувати». І дівчинка це б стерпіла, але неприязнь вчительки швидко передалася однокласникам: «ніхто вже не грався зі мною на перервах, не хотів сидіти за партою. Потім почали зникати речі: улюблена стирачка з Чіпом і Дейлом, рожева пластикова лінійка, м'яке іграшкове мишеня, яке жило в дерев'яному пеналі <...>» [7, с. 22]. Однак саме ця низка подій і зумовила зниження самооцінки Міри.

Загалом, можна виокремити у свідомості Міри два випадки, коли її чаша терпіння переповнювалася. Один із них, головний, стався в ліцеї під час виголошення вироку, коли стояла в жилеті із саморобною вибухівкою, а інший – трапився в шостому класі, коли Міра відшмагала скакалкою однокласницю на уроці фізкультури: «Я теж – дівчинка, така, як і ти, пульсувало в голові. Я теж маю право на захист! <...> Не думай, що ти краща! І якщо немає кому, я стоятиму за себе сама!» – стугоніло у скронях» [7, с. 24]. У цій ситуації маленька Міра показала свою внутрішню силу. Її вчинок став результатом побаченого в дитинстві й усвідомлення того, що, навіть якщо буде по-доброму ставитися до однокласників, то її все одно не почують. Цей епізод допоміг Мірі відкрити нову грань своєї особистості, відголосок якої проявиться згодом у ліцеї в одинадцятому класі.

Нехарактерними для дівчаток цього віку були й стосунки Міри з мамою. Дівчина не ділилася з нею розповідями про булінг із боку вчительки в початковій школі та про знущання однокласників уже в ліцеї, бо «не хотіла її засмучувати» [7, с. 22]. Таке прагнення героїні захистити матір, яка довгий час потерпала від знущань батька, свідчить про високий рівень усвідомлення наслідків проблеми булінгу та її духовну вищість над дорослими людьми. Але, незважаючи на це, Міра змогла зберегти досить теплі стосунки з мамою. Навіть після ситуації з Мілою жінка не засуджує доньку, навпаки, підтримує, як може: спочатку змінює навчальний заклад («за вечерею мама ска-

зала, що невдовзі я ходитиму до іншої школи, а до якої – змовчала. Її загадкова усмішка підказала, що на мене чекає сюрприз. Наприкінці травня мене перевели до Політехнічного ліцею, за навчання в якому потрібно було платити чималу суму. Радісним передчуттям жила я все літо. Це було літо надії. Найкраще з тих, що я мала до і після <...> Я була на сьомому небі від щастя» [7, с. 25]), а згодом – влаштовує в табір відпочинку на березі моря, для емоційного відновлення доньки.

Міра Ігнатенко очікувала, що в ліцеї все буде інакше, але, як ми знаємо, мрії та життя – це дві несумісні речі: «нові однокласники приглядалися до мене, були привітні, не обривали розмов, коли підходила до них. І тільки-но впустила в серце думку, що я серед них «своя», вони показали справжні обличчя» [7, с. 26]. Дівчинка знову зіткнулася зі знущаннями і цього разу чаша її терпіння не тільки переповнилася, але й луснула: «ви були моїм другим шансом і зіпсували його. Зробили все, аби змусити мене почуватися ніким. Ваша логіка зрозуміла: якщо я не така, як ви, то не варта вашого товариства. А я шукала таких, як я, і не знайшла» [7, с. 28]. Саме тут, в 11 класі, ми бачимо вже не маленьку Міру, яка дивиться на світ з дитячою безпосередністю, а дорослу дівчину з безліччю психологічних травм, яку зламали: «ви не думали, що в мене теж є бажання і почуття? А я довго не розуміла, що треба знайти в собі мужність заявити про себе. Коли кажуть, що ти нездара, – вірити в себе! Коли називають потворою – бачити в собі красуню! <...> Ви не знаєте, навіщо я це роблю, що хочу довести? Ось, слухайте: нічого не хочу довести вам! Доводжу собі. І вже довела, прийшовши сюди, обперезана смертю. І здатна на вчинок! Я – вільна! Від себе... від вас...» [7, с. 29].

Проблема низької самооцінки головної героїні присутня протягом усієї повісті. Міра довгий час загаяла себе в рамки: «я завжди маю поводитися як вихована дівчинка. Навіть тоді, коли всередині все пече» [7, с. 30], намагалася змінювати внутрішню мотивацію, терпіла знущання однолітків протягом стількох років: «о, хоч і невеличка, але втіха: я не безнадійна, коли про мене так відгукуються!» [7, с. 31]. Дівчинка буквально не відчувала власної цінності, а це і є відповіддю на питання щодо причин залежності від булінгу: «встати й піти, щоб уникнути тортур? Але я ще не була здатна на протест. О Боже, хто навчив мене боятися бути собою? Якби я тоді змогла піти, заявивши в такий спосіб про себе, то, можливо, наступні чотири роки були б іншими. І я була б іншою, і, можливо, не довелося б чинити так зі своїми кривдниками» [7, с. 33].

Цікавим моментом також є хобі Міри – читання художньої літератури. І в цьому не було нічого

поганого, якби не «але». У ліцеї була ще одна людина, яка мала точно таке ж захоплення. Проте мотиви їх книготерапії різні: «Макс кивнув – і знову до книги. Я всміхнулася. Ми з ним трохи схожі. Я теж читаю під партою. Для мене книжка ліки від суму, а для нього відволікання від малозначущого» [7, с. 34]. Міра, за допомогою процесу читання, просто намагалася максимально уникнути контакту із зовнішнім світом. І це спостереження підтверджується під час розмови із психологинею: «мрію увійти в порожній клас, сісти за парту і бути єдиною ученицею аж до випускного» [7, с. 35]. Тож, таке формулювання майбутнього Міри Ігнатенко свідчить про цілковиту втрату своєї відкритості та прагнення до замкненості у власному світі. І це усвідомлення зовсім не ошчасливило Міру. І тільки через декілька років перед нами постане вже інша дівчина, яка не тільки усвідомила власну цінність: «колись я соромилася бути інакшою. Тепер – це мій захист» [7, с. 43], а й навчилася «думати про себе з гордістю: я – не така, як вони» [7, с. 43]. Така зміна позиції головної героїні повісті Ю. Чернієнко «Помста» вказує на еволюцію її світогляду.

Посприяли внутрішній мотивації Міри і представники педагогічних колективів (класні керівники, психологи), які знали про проблему булінгу, однак не вирішували її. Саме цим і зумовлена відмова Міри відпустити однокласників, оскільки, на її думку, «треба було раніше почути мої беззвучні волювання про допомогу! <...> А тепер пізно. Скажи їй. Скажи, що педагог із неї нікудишній, якщо під її носом згряя шакалів терзала жертву, а вона була сліпа й глуха аж цілих п'ять років <...>» [7, с. 134–135]. Тож, авторка твору окреслює ще один аспект булінгу – це байдужість педагогів до проблем учнів. Та саме фінал повісті ілюструє внутрішню мотивацію Міри до самоствердження, яка не тільки змогла змінити особисті світоглядні настанови, а ще й наважилася на самосуд, оскільки: «Остаточне рішення: вони винні! Заслуговують кари. Я не можу зрадити задумові. Мушу дійти до кінця» [7, с. 144–145]. Тож саме ця здатність героїні довести перевагу над іншими й усвідомити власне «Я» свідчить про остаточну трансформацію Міри. Тепер авторка повісті представляє читачеві модель «нової» Міри, яка не тільки готова боротися за себе: «Я вирішила діяти. І головним для мене була не помста. Я хотіла бути собою і не боятися робити те, що вважатиму за потрібне. Ми всі того дня мали переродитися, насамперед – я!» [7, с. 15], а й відкрити очі кожному з однокласників на проблему булінгу. Однак суспільство ще не було готове до відвертого діалогу, саме тому більшість так і продовжувала просто звинувачувати Міру, бо завжди легше шукати винного. Власні помилки складно визнати, проте, сподіваюсь, що

десь глибоко в душі кожен із них засвоїв цей урок життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у результаті проведеного аналізу образу Міри крізь призму світогляду її однокласників і визначення причин її внутрішньої мотивації до самоствердження було окреслено основні передумови виникнення булінгу у класі: страх іти проти натовпу; розвага через усвідомлення своєї влади над іншими; гра на почуттях; самоствердження дівчат через приниження слабшого; ставлення до людини ніби вона не існує і переважно неутручання більшості в ситуацію. Усі вони посприяли зміні сприйняття Міри та зумовили такі негативні наслідки: презирство до людей, відсутність власної думки, страху, зміна сприйняття життя; психологічна травма через спробу згвалтування; втрата довіри з боку дорослих (як рідних, так і вчителів). Однак соціум залишився байдужим навіть після перенесеного страху можливої загибелі. Саме тому фінал повісті засвідчує суцільний егоїзм і банальну примітивну свідомість індивіда, який заради задоволення своїх низьких біологічних інстинктів ладен убити жертву. Згодом усвідомлення інакшості стає особистим імунітетом дівчини та виробляє відчуття гордості в тому, що жертва переросла булерів. Та слабким місцем для реалізації самосуду виявляється «гнила» педагогічна система, яка від початкової і аж до старшої школи була і є глухою та сліпою щодо проблем підлітків і не тільки не намагалася допомогти, а й сама стала жертвою цієї жорстокої дійсності. Тож саме художній літературі належить найголовніше завдання – не тільки максимально збільшувати читацьку аудиторію (шляхом актуалізації жанрово-тематичного діапазону творів), а й пропонувати моделі поведінки жертв булінгу, розробляти варіанти вирішення конфліктів та ілюструвати їх молоді, яка схильна до самотності та зниженої самооцінки. Саме в цьому й полягає перспектива подальших літературознавчих досліджень окресленої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребеньова Д. Твори Young Adult у шкільній програмі. *Філологія XXI століття* : збірник науково-популярних праць XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 20 квітня 2023 р. Харків, 2023. С. 27–33.
2. Качак Т. Образ дитини – концептуальна основа сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Дискурс непростого дитинства. У колі мови, літератури і культури* : збірник статей / за ред. К. Якубовської-Кравчик, Л. Стефановської. Т. XXIII. Варшава, 2021. С. 141–172.
3. Кисіль В. Дитяча травма як елемент зав'язки літературного твору для дітей та юнацтва. *Дискурс непростого дитинства. У колі мови, літератури і культури* : збірник статей / за ред. К. Якубовської-Кравчик, Л. Стефановської. Т. XXIII. Варшава, 2021. С. 37–44.
4. Марценюк Т. Психологія інакшості в сучасній українській дитячій літературі : кваліфікаційна робота : 035.01. Острого, 2020. 93 с.
5. На боці читача: думка психолога й бібліотекаря про булінг у літературі. URL : <http://nus.org.ua/larticles/na-botsi-chytacha-dumka-psykhologa-j-bibliotekarya-pro-buling-u-literaturi> (дата звернення: 06.06.2019).
6. Тендітна Н., Заболоцька Ю. Помста як виклик булерам у творах М. Кідрука та Ю. Чернієнко. *Горбачуківські студії* : матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції, м. Слов'янськ – Дніпро, 24–27 квітня 2023 р. Слов'янськ ; Дніпро, 2023. Вип. 8. С. 169–175.
7. Чернієнко Ю. Помста : повість. Київ : ВЦ «Академія», 2019. 160 с.

REFERENCES

1. Hriebienova, D.B. Tvory Young Adult u shkilnii prohrami [Young Adult works in the school curriculum]. *Filolohiia XXI stolittia* : zb. nauk.-popul. prats XIII Vseukr. naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kharkiv, 20 kvitnia 2023. Kharkiv, 2023. S. 27–33.
2. Kachak, T. Obraz dytyny – kontseptualna osnova suchasnoi ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva [The image of a child is the conceptual basis of modern Ukrainian prose for children and youth]. *Dyskurs neprostohto dytynstva. U koli movy, literatury i kultury* : zb. statei. m. Varshava / za redaktsiieiu K. Yakubovskoi-Kravchuk ta L. Stefanovskoi, Varshava. T. XXIII. 2021. S. 141–172.
3. Kysil, V. Dytiacha travma yak element zaviazky literaturnoho tvoruu dlia ditei ta yunatstva [Childhood trauma as an element of the plot of a literary work for children and youth]. *Dyskurs neprostohto dytynstva. U koli movy, literatury i kultury* : zb. statei. m. Varshava / za redaktsiieiu K. Yakubovskoi-Kravchuk ta L. Stefanovskoi, Varshava. T. XXIII. 2021. S. 37–44.
4. Martseniuk, T.V. Psykholohiia inakshosti v suchasni ukrainskii dytiachii literaturi [Psychology of otherness in modern Ukrainian children's literature]: kvalifikatsiina robota : 035.01. Ostroh, 2020. 93 s.
5. Na botsi chytacha: dumka psykhologa y bibliotekaria pro bulinh u literaturi URL [On the reader's side: a psychologist and librarian's opinion on bullying in literature]. URL: <http://nus.org.ua/larticles/na-botsi-chytacha-dumka-psykhologa-j-bibliotekarya-pro-buling-u-literaturi> (data zvernennia: 06.06.2019).

6. Tenditna, N.M., Zabolotska Yu.V. Pomsta yak vyklyk buleram u tvorakh M. Kidruka ta Yu. Cherniienko [Revenge as a challenge to bullers in the works of M. Kipechati and Y. Chernienko]. *Horbachukivski studii* : materialy Vseukrainskoi zaochnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii, m. Sloviansk – Dnipro, 24–27 kvitnia 2023 r. Sloviansk ; Dnipro, 2023. Vyp. 8. S. 169–175.
7. Cherniienko, Yu. Pomsta [Revenge] : povist. Kyiv: VTs “Akademiia”, 2019. 160 s.

КОМУНІКАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕОДИСКУРСУ

Малаховська Я. І.

*аспірант кафедри практики англійської мови,
асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0001-8066-5405
malahovska.yaryna@gmail.com*

Ключові слова: *дискурс,
навчальна комунікація,
комунікативна інтенція,
персуазивність,
мультимодальність.*

Стаття присвячена виокремленню комунікативних характеристик англomовного навчального відеодискурсу. Для досягнення мети використовуємо дискурсивний аналіз на основі прагматичного підходу, що дозволяє описати основні характеристики навчальної комунікації. В основі поняття «англomовний навчальний відеодискурс» лежать такі терміни, як «дискурс», «інституційний дискурс» і «навчальний дискурс». Англomовний навчальний відеодискурс належить до інституційного типу дискурсів. Навчальна комунікація втілена у форматі відео. Основними параметрами для аналізу є особливості учасників спілкування, мета комунікації, ситуація спілкування, хронотоп, міна комунікативних ролей. Навчальний відеодискурс передбачає взаємодію між учителем і учнями. Діяльність учителя є інтенційно спрямованою та націлена на формування знань і вмінь із конкретної галузі. Учні піддаються персуазивному впливу на їх розуміння та волю. Ритуалізованість спілкування проявляється через стереотипну модель поведінки, структуру зміни мовленнєвих ходів і клішовані фрази. Міна комунікативних ролей є важливим аспектом навчальної інтеракції, що допомагає структурувати діалогічний дискурс у режимі реального часу. Наявність статусно нерівних учасників у спілкуванні призводить до інструктивного характеру дискурсу, де вчитель імперативно впливає для досягнення спільних цілей. Цьому дискурсу притаманна мультимодальність комунікації, оскільки інтеракція відбувається через поєднання знаків різних семіотичних систем, як вербальних (усне мовлення, записи в зошитах, на дошці, тексти підручників), так і невербальних (жести, міміка, схеми, зображення). Англomовний навчальний відеодискурс визначається як складне соціально зумовлене мультимодальне явище, яке включає сукупність мовленнєвих дій комунікантів у рамках статусно-рольових відносин, що зумовлені метою та завданнями освітнього процесу та конкретною навчальною ситуацією.

COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS OF ENGLISH EDUCATIONAL VIDEO DISCOURSE

Malakhovska Ya. I.

*Postgraduate Student at the Department of Conversational English,
Assistant at the Department of Foreign Languages for the Humanities
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8066-5405
malahovska.yaryna@gmail.com*

Key words: *discourse, educational communication, communicative intention, persuasiveness, multimodality.*

The article focuses on delineating the communicative characteristics of English educational video discourse. The discourse analysis based on a pragmatic approach allows the description of the main features of educational communication. At the core of the concept of “English educational video discourse” lie such terms as “discourse”, “institutional discourse”, and “educational discourse”. English educational video discourse belongs to the institutional type of discourses. Educational communication is embodied in video format. The main parameters for analysis include the characteristics of communicants, goals, communicative situation, chronotope, and turn-taking. Educational video discourse involves interaction between teachers and students. The teacher’s speech is directed towards shaping knowledge and skills in a specific field. Students are subject to persuasive influence on their mind and will. Ritualization of communication is manifested through stereotypical behavior patterns, the structure of turn-taking, and cliché. Turn-taking in educational interaction is a crucial element that aids in organizing dialogue in real-time. The presence of status-unequal participants leads to the instructive nature of communication, where the teacher exerts imperative influence on students to form knowledge and beliefs. The key characteristic of this discourse is multimodality of communication. Interaction occurs through the combination of signs from different semiotic systems, such as verbal (oral speech, notes on the board, textbooks) and non-verbal (gestures, facial expressions, diagrams, images). We define English educational video discourse as a complex socially conditioned multimodal phenomenon that includes a set of speech acts of communicants within status-role relations, determined by the purpose and objectives of the educational process and the specific educational situation.

Постановка проблеми. Нині увага дослідників у галузі лінгвістики спрямована на вивчення когнітивно-комунікативної діяльності людини в межах різноманітних дискурсів, передусім тих, що втілюють діяльність суспільно важливих інститутів. Зусиллями багатьох науковців освітній заклад був осмислений як один із провідних соціокультурних інститутів, сфера існування суспільних знань, як окремих світ мислення, комунікації та діяльності. Тобто школа розглядається як місце існування й утворення дискурсивних практик, що володіють особливим призначенням, складною сукупністю функцій і цілей, великим розмаїттям жанрів, динамічним середовищем.

Усі процеси сучасної світової освіти функціонують в умовах глобалізації, що впливає на фор-

мування навчального дискурсу. Це зумовлює значний інтерес наукової спільноти до його вивчення не лише з педагогічного боку, але й лінгвістичного. Навчальний дискурс різнобічно був досліджений у працях з етно- та соціолінгвістики, психології, культурології, дидактики як засіб соціалізації особистості через володіння нею багатством мови, осягнення культурних цінностей, морально-етичних норм [3, с. 343]. У наукових розвідках з теорії дискурсу, теорії мовної комунікації, прагмалінгвістики навчальний дискурс визначається як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, зумовлених метою та завданнями освітнього процесу та конкретною навчальною ситуацією [1]. Інтенсивна цифровізація багатьох процесів суспільства, зокрема й освітньої сфери,

привертає нашу увагу до англomовного навчального відеодискурсу. Попри активне створення та розповсюдження англomовних навчальних відео, теоретичні аспекти інтерпретації цього явища залишаються несистематизованими та неузагальненими.

Мета дослідження полягає у виділенні комунікативних характеристик англomовного навчального відеодискурсу (далі – АНВД) та передбачає виконання таких **завдань**: дати тлумачення поняттю «англomовний навчальний відеодискурс», визначити його місце в сучасній типології дискурсів, описати основні компоненти та виділити його комунікативні характеристики.

Об’єктом дослідження є англomовний навчальний відеодискурс, що постає як сукупність комунікативних дій комунікантів у навчальній взаємодії. **Предметом** є комунікативні характеристики англomовного навчального відеодискурсу.

Для реалізації поставлених у розвідці завдань використаний дискурсивний аналіз [9] з урахуванням прагматичного підходу [16; 17], що дозволяє виділити та проаналізувати основні характеристики ситуативно зумовленої інтерактивної навчальної діяльності комунікантів. Визначення поняття «англomовний навчальний відеодискурс» буде базуватися на загальному розумінні понять «дискурс», «інституційний дискурс», «навчальний дискурс». Матеріалом дослідження є відеозаписи уроків англійської мови для учнів початкової школи, проведені вчителями – носіями мови, відібрані в мережі “YouTube”, та скрипти до цих відео.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині існує ціла низка тлумачень поняття дискурсу та його класифікацій, що зумовлено різноаспектними характеристиками цього поняття. Дискурс розглядається як складна сукупність мовленнєвих практик, що бере участь у формуванні уявлень про той об’єкт, про який мовиться [7]; як комунікативна подія, що відбувається між мовцем, слухачем (спостерігачем тощо) у процесі комунікативної взаємодії в якомусь часовому, просторовому й іншому контексті [9, с. 58]; як ситуативно зумовлена інтерсуб’єктна мовленнєво-розумова діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію в життєвому просторі на основі надання мовної форми семіотичної значущості [5, с. 11]. Ґрунтуючись на твердженні професорки І.С. Шевченко, дискурс розглядаємо як багатоаспектну мовленнєво-когнітивно-комунікативну систему-гештальт в єдності когнітивного (використання мови, конструювання/передача ідей, переконань), соціопрагматичного (взаємодія комунікантів у соціокультурних контекстах і ситуаціях) та мовного (використання вербальних і паравербальних знаків) аспектів [8, с. 116].

У дослідженнях наявна безліч назв дискурсивної практики в освітньому середовищі та їх тлумачення, які в основі мають різні підходи: навчальний, педагогічний, аудиторний, дидактичний, університетський, освітній дискурси. Ці поняття вживаються у таких основних значеннях, як: мовленнєва поведінка вчителя на уроці [2, с. 70]; спосіб раціональної подачі знання на занятті [6]; клішований різновид спілкування, зумовлений ситуацією, інститутом і статусними ролями учасників комунікації [3]. Проте навчальний дискурс є не лише педагогічним явищем, він охоплює й лінгвістичний аспект, а саме мовлення учителя й учнів, яке перебуває під впливом контекстуальних чинників.

Навчальний дискурс лежить у сфері інституційного спілкування та визначається як мовленнєва взаємодія суб’єктів визначених соціальних груп/інститутів, а саме школи, де учасники діють згідно зі своїми статусно-рольовими можливостями – «учитель – учень» [15]. Англomовний навчальний відеодискурс відносимо до інституційного типу дискурсів, оскільки це сукупність мисленнєво-мовленнєвих дій комунікантів, зумовлених метою навчального процесу та статусними ролями суб’єктів. Наявність у назві поняття компоненту «відео» вказує на використання аудіального та візуального каналів у втіленні навчальної комунікації. Відеодискурс визначаємо як особливий вид комунікації, вираження почуттів думок і поглядів у відеоформаті. Це сукупність образів, звуків, рухів і вербаліки, які створюють особливий зміст в інформаційному та/або медійному просторі для досягнення визначеної цілі або впливу на аудиторію.

Навчальний відеодискурс розуміємо як особливе динамічне втілення комунікативної практики за допомогою візуальних і аудіальних каналів (у відеоформаті) у навчальному контексті. Цей вид дискурсу може бути представлений у вигляді відеоуроків, навчальних презентацій, лекцій, демонстраційних відеозаписів уроків тощо. Важливі для нашого дослідження є саме демонстраційні ролики, адже вони найбільш повно відображають процес навчальної комунікації, яка відбувається в реальному часі. Провідними параметрами для опису є ознаки учасників спілкування та їхні взаємини; ціль і цінності; ситуація спілкування; хронотоп; міна комунікативних ролей; ритуалізованість [18, с. 4].

Навчальний відеодискурс передбачає взаємодію учасників комунікації – мовця й адресата, для яких характерною є інтерактивна діяльність. Ознакою навчального закладу як соціального інституту є статусно орієнтоване спілкування, де пари статусно нерівних учасників становлять учитель та учні. Учитель виступає ініціатором

мовленнєвої ситуації, є автором дискурсу, за допомогою бесіди [14, с. 309] здійснює запланований вплив на учня. Успішний результат цієї діяльності залежить від відповідності повідомлення потребам, бажанням і рівню знань учня.

Окрім пари «учитель – учні», у навчальному відеодискурсі існує ще одне поєднання адресанта й адресата – автор дискурсу та глядач, який перебуває по той бік екрана і не є безпосереднім учасником комунікації, хоч у деяких ситуаціях може бути активним за можливості використання коментарів та інших реакцій до відео. Це вказує на наявність двох рівнів комунікації: внутрішньої, яка транслюється у відео, та зовнішньої, між автором і глядачем. Ми зосереджуємо увагу в нашому дослідженні на дискурсивній практиці, яка відбувається між учителем і учнями.

Мовлення учителя завжди інтенційно спрямоване. Ціль навчального відеодискурсу є спільною та водночас різнобічною для комунікантів. Учитель має на меті формування знань, через конструювання системи цінностей і вмінь конкретної галузі, а учень – здобуття знань, що можливо завдяки двосторонній комунікації, тобто і вчитель, і учні є активними суб'єктами такої діяльності. Основним змістом комунікації є надання виховного впливу, що здійснюється за допомогою комунікативних засобів. Таке свідоме та цілеспрямоване використання знаків вербальної та невербальної природи для переконання адресата перейняти визначені погляди й ідеї, погодитися з тією чи тією думкою та діяти відповідно вказує на персуазивність комунікації. Персуазивність розуміємо як інтерактивний комунікативний процес, у якому відправник повідомлення прагне вплинути на світогляд, ставлення та поведінку його одержувача [10, с. 21–26]. Виділяють два типи переконань: вплив на розуміння, який досягається головним чином через використання аргументів, та вплив на волю, що здійснюється як за допомогою аргументації, так і шляхом звернення до емоцій [13, с. 24].

У фрагменті 1 інтенція вчителя – вивчення лексичної одиниці *a watch* – реалізується за допомогою персуазивного впливу. Персуазивність у мовленні актуалізується за допомогою тактики логічної аргументації: *When I wear this clock on my wrist, we call it a watch*, запиту інфорції (1), повторів слова *a watch* для привернення уваги, занурення учнів у ситуацію через залучення емоційних засобів *I'm worried*, пауз, вигуків *hmm* (3). Окрім вербаліки, використовуються жести, вказівний палець учителя направлений на годинник (1), палець торкається підборіддя, задумлива міміка обличчя (3).

1. Т.: (1) *Do you know what this is?*

Рр.: (2) *A clock!*

Т.: (3) *When I wear this clock on my wrist, we call it a watch. A watch, a watch. So we're gonna go like this if I look and I say, hmm <...> and I'm worried, hmm <...> Maybe I'm late, late* [21].

Хронотопом АНВД є навчальний час, коли комунікативна діяльність відбувається відповідно до типу уроку, і місце – навчальний заклад, школа, що зумовлює формалізованість комунікації. Це стає стимулом для використання конкретних вербальних і невербальних засобів. Учитель починає урок із привітання (*Hello, everyone! I hope you're having a beautiful day*), а закінчує прощанням (*Well, thank you very much. And I'll see you next time*) у поєднанні з помахом руки й усміхненою мімікою, актуалізує стереотипність і ритуалізованість комунікації. Управління класом здійснюється завдяки використанню клішованих фраз (*Can you please tell me <...>, Let's see <...>, Let's begin <...>, We are going to <...>*) та постійної оцінки діяльності, вираженої прикметниками та прислівниками (*cool, good, excellent, well done, nicely, right, correct*). Це встановлює позитивний тон для подальшої взаємодії та забезпечує порядок у класі. Ритуалізованість із боку учнів виражена через використання жестів, зміни положення тіла, а саме підняття руки та підняття з місця. Це сигналізує про бажання учнів взяти слово чи поставити запитання.

Важливим елементом навчальної інтеракції є міна комунікативних ролей, що забезпечує структурування і регуляцію діалогічного дискурсу в режимі реального часу. Перехід ролі мовця від одного учасника спілкування до іншого може відбуватися як добровільно, так і примусово [4, с. 8]. Взаємодія комунікантів у навчальному дискурсі може вибудовуватися у площині соціально-статусної ролі (учень – учитель), персуазивних ролей (той, хто переконує – переконуваний), ситуативної ролі (той, хто запитує – той, хто відповідає), виду діяльності (учень – учень, учитель – клас тощо) [2, с. 72]. Інтеракція здійснюється з урахуванням співвідношення їхніх інтенцій, соціальних, психологічних ролей і ситуативного домінування. Розглянемо приклад:

2. Т.: (1) *What do you say when someone gives you something? You should say "thank you"*.

Рр.: (2) *Thank you.*

Т.: (3) *Good! Write numbers in the middle of your paper. In the middle of your paper, write numbers* (рис. 1) [22].

У фрагменті передача комунікативних ходів відбувається від учителя до учнів. Школярі починають своє мовлення після питання вчителя або наказу (1), після відповіді учні отримують зворотний зв'язок, який показує оцінку їхньої діяльності (3). Усе це здійснюється з урахуванням віку та рівня знань учнів, що проявляється в інтенсив-

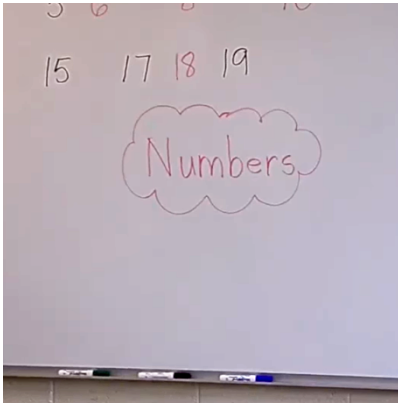

Рис. 1. Скріншот відео. Фрагмент 2

ному залучені візуальних засобів, жестів, зображень (рис. 1).

Наявність статусно нерівних учасників спілкування зумовлює інструктивний характер дискурсу. Учитель є наставником для учнів, який надає їм інструкції для досягнення спільних цілей, що є одним з інструментів персуазивності. Інструктивність реалізується в мовленні у вигляді наказів (*That boy over there and this girl over here, stand up here!*), інструкцій (*In the middle of your paper, write numbers*), прохань (*Can you please raise your hand if you want to speak*), запитань (*What can you see on the book?*), звернень (*Could you help me, Carol?*), закликів (*Let's see <...>, Let's say together*), модальних дієслів (*can, could, should*), та за допомогою невербальних засобів: зоровий контакт, вказівні жести рук, дистанція, інтонація, тон голосу.

Розглянемо приклад в аспекті виділення основних властивостей АНВД. У скрипті до фрагмента навчального відео відображено інтеракцію між учителем (позначено "Т"), носієм англійської мови, і учнями ("Рр") початкової школи, які вивчають англійську мову як іноземну. Інтенція вчителя – вивчення правил поведінки у класі, реалізується шляхом задіяння усного мовлення з використанням клішованих фраз для заклику, інструкції, питання (1), комбінації жесту, напису на дошці й анімації (Рис. 2). Використання великої кількості невербаліки вмотивовано рівнем знань учнів для полегшення їх сприйняття та розуміння, яке проявляється в реактивній відповіді (2–3). Зміна розуміння учнів, корегування помилки (персуазивний вплив), здійснюється за допомогою повтору слів (4), який уживається для уточнення, та вказівного жесту на надпис (Рис. 3). Невербальна комунікація підсилює розуміння учнями, що в результаті збільшує ефективність персуазивного впливу.

3. Т.: (1) *Now, let's go to the rules. Remember always give me a full sentence. Okay, what is rule number one (рис. 2)? Together. Rule <...>*

Рис. 2. Скріншот відео. Фрагмент 3 (1)

All: (2) *<...> number one is clear your desk.*

Рр.: (3) *Rule number one is clean your desk.*

Т.: (4) *Yeah, not clean but clear (рис. 3). Clear your desk. Good [19].*

Цифровізація інформаційного простору дозволила зафіксувати динамічний процес навчальної комунікації, що уможливило різнобічний аналіз використаних мовних і немовних засобів. Міжкультурний аспект англійської мовної комунікації зумовлює мультимодальний характер комунікації. Мультимодальність розглядаємо як інтегральне використання модусів і семіотичних систем у процесі соціального семіозису, що забезпечує інтерпретацію відносин, які можуть бути встановлені між мовцем і слухачами для досягнення комунікативної мети [12, с. 84]. Комунікативні процеси в АНВД базуються на взаємодії семіотичних систем, які уможливають інтеракцію між учителем і учнями з метою формування знань і переконань. Використання вчителем мовних і немовних засобів підпорядковується рівню знань учнів, що робить адресата активним учасником комунікації. Семіотичність проявляється

Рис. 3. Скріншот відео. Фрагмент 3 (4)

в гетерогенному використанні знаків різної природи. Усі задіяні семіотичні системи вмотивовані особистісними характеристиками вчителя, учнів і навчальними цілями. Вербальні засоби охоплюють мовлення учасників комунікації (вчителя й учнів), тексти підручників, записи на дошці тощо. Невербальні знаки включають жести, міміку, дотики, зоровий контакт, зміну дистанції, схематичні зображення, постери, картинки, елементи просодичних засобів (паузи, темп, тембр голосу). Послання цих семіотичних компонентів має синергійний ефект [11, с. 40], що інтенсифікує персуазивний вплив у процесі навчальної комунікації. Мультиmodalний аспект відображає динамічний характер інтеракції, а також оцінку результативності, яка проявляється в реактивній діяльності учнів.

Висновки. Отже, англомовний навчальний відеодискурс є складним соціально зумовленим мультиmodalним явищем, яке включає сукупність комунікативних характеристик взаємодії учасників у рамках статусно-рольових відносин, що зумовлені метою освітнього процесу, конкретною навчальною ситуацією та персуазивністю спілкування. Матеріальне втілення такої комунікації виражене у відеоформаті, що зумовлює існування двох рівнів взаємодії: внутрішньої, яка виражена у відеоконтенті, та зовнішньої, що виникає між автором дискурсу та глядачем. Спілкування включає мовні та позамовні особливості учасників навчального процесу, учителя й учнів, сприяє взаємному розумінню через наявність спільної інтенційно спрямованої діяльності – формування знань і переконань. Цілеспрямоване використання різних засобів для впливу на розуміння та дії учнів вказує на персуазивність комунікації. Формальний стиль комунікації зумовлює ритуалізованість, яка реалізується у стереотипних моделях поведінки та структурі спілкування з боку як учителя, так і учнів. Мультиmodalність англомовного навчального відеодискурсу розкривається в залученні вербальних і невербальних знакових систем. Задіяні комунікативні засоби мають особистісний і навчальний характер, а їх комбіноване використання створює синергійний ефект для збільшення інтенсивності персуазивного впливу.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому різноаспектному дослідженні цього виду дискурсу, а також дискурсивних стратегій персуазивності, застосованих у ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бхіндер Н.В. Лінгвістичний аспект навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8 (76). С. 29–31. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-8\(76\)-29-31](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-8(76)-29-31).
2. Габідулліна А.Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. *Мовознавство*. 2009. № 6. С. 70–78.
3. Кухта М.І. Педагогічний дискурс як засіб мотивації навчальної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 342–346.
4. Лавріненко І.М. Стратегії і тактики зміни комунікативних ролей у сучасному англомовному кінодискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2011. 21 с.
5. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. С. 11–13.
6. Мельник Т.В. Навчально-педагогічний дискурс як типізована соціально-культурна взаємодія. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_30.pdf.
7. Фуко М. Археологія знання / пер. із фр. В. Шовкун. Київ : Основи, 2003. 326 с.
8. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків : Константа, 2005. С. 105–117.
9. Dijk T.A. van. *Studies in the Pragmatics of Discourse*. Mouton : Hague, 1981. XII. 331 p.
10. Jowett G.S. *Propaganda and Persuasion*. Thousand Oaks, CA : Sage, 2012. 432 p.
11. Krysanova T. Emergent meaning-making in multimodal discourse: A case for sadness in *The Horse Whisperer*. *Cognition, communication, discourse*. 2022. (24). P. 37–52. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2022-24-03>.
12. Krysanova T., Herezhun O. Multimodal meaning-making of aggression in English song narrative: A cognitive-pragmatic perspective. *Cognition, Communication, Discourse*. 2023. № 26. P. 83–108. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2023-26-05>.
13. O’Keefe D.J. *Persuasion: Theory and Research*. Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 2002. 365 p.
14. Ryle G. *The Concept of Mind*. Chicago : the University of Chicago Press, 2002. 335 p.
15. Sinclair J., Coulthard M. *Towards an analysis of discourse*. *Advances in Spoken Discourse Analysis*. Routledge, 1992. P. 1–34.
16. Schmidt H.-J. Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitive pragmatic approach to the construal of meaning-in-context. *Cognitive pragmatics. Handbooks of pragmatics* / H.-J. Schmid (Ed.). Berlin : Mouton de Gruyter, 2012. P. 3–22.

17. Shevchenko I., Gutorov V. A cognitive-pragmatic perspective on apologies in English and Ukrainian discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow* : the journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2019. IV (2). P. 301–342.
18. Thornborrow J. *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. Longman, 2002. 146 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. How to Teach Reading Skills: Grade 4 – “Animal Groups” (Full Class). 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=2MqaNQ1BVr0&list=PL74FftQ3_xDJAfxp9wRnwnPCjixNfeYTp&index=3.
20. How to Teach Reading Skills: Grade 4 – “People Who Help Us” (Full Class). 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8YkeTF6ex-c&list=PL74FftQ3_xDJAfxp9wRnwnPCjixNfeYTp&index=4.
21. Teaching 21st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 1). 2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MqLGBmr_oX0&list=PLxE1zzJKa1eF6Bj5xIGpXco3bT-Keyq3T&index=1.
22. Teaching 21st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 2). 2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=e2dtlPJj0LM>.

REFERENCES

1. Bkhinder, N.V. (2019). Linhvistychnyi aspekt navchalno-pedahohichnoho dyskursu vykladacha anhliskoi movy u zakladi vyshchoi pedahohichnoi osvity [Linguistic aspect of the educational and pedagogical discourse of an English teacher in a higher pedagogical education institution]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Seriiia “Filolohiia”. Ostroh: Vyd-vo NaUOA. Vyp. 8 (76). P. 29–31.
2. Habidullina, A.R. (2009). Navchalno-pedahohichnyi dyskurs yak linhvistychnyi fenomen [Educational and pedagogical discourse as a linguistic phenomenon]. *Movoznavstvo*. № 6. P. 70–78.
3. Kukhta, M. (2016). Pedahohichnyi dyskurs yak zasib motyvatsii navchalnoi diialnosti [Pedagogical discourse as a means of motivating learning activities]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 16. P. 342–346.
4. Lavrinenko, I.M. (2011). Stratehii i taktyky zminy komunikatyvnykh rolei u suchasnomu anhlomovnomu kinodyskursi [Strategies and tactics of changing communicative roles in

- modern English film discourse] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Kharkiv. 21 p.
5. Martyniuk, A.P. (2012). Slovnnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvoi linhvistyky [Dictionary of basic terms of cognitive and discourse linguistics]. Kh.: KhNU imeni V.N. Karazina. P. 11–13.
6. Melnyk, T.V. (2013). Navchalno-pedahohichnyi dyskurs yak typizovana sotsialno-kulturna vzaie-modiia [Educational and Pedagogical Discourse as a Typified Socio-Cultural Interaction]. *Naukovyi visnyk Donbasu*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_30.pdf.
7. Foucault, M. (2003). *Arkheolohiia znannia [Archeology of knowledge]* / Per. z fr. V. Shovkun. Kyiv : Osnovy, 2003. 326 p.
8. Shevchenko, I.S. (2005). *Kohnityvno-prahmatychni doslidzhennia dyskursu [Cognitive and pragmatic studies of discourse]*. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen*. Kharkiv: Konstanta. P. 105–117.
9. Dijk, T.A. van. (1981). *Studies in the Pragmatics of Discourse*. Mouton: Hague, XII. 331p.
10. Jowett, G.S. (2012). *Propaganda and Persuasion*. Thousand Oaks, CA : Sage, 432 p.
11. Krysanova, T. (2022). Emergent meaning-making in multimodal discourse: A case for sadness in The Horse Whisperer. *Cognition, communication, discourse*. (24). P. 37–52.
12. Krysanova, T., & Herezhun, O. (2023). Multimodal meaning-making of aggression in English song narrative: A cognitive-pragmatic perspective. *Cognition, communication, discourse*, 26. P. 83–108.
13. O’Keefe, D.J. (2002). *Persuasion : Theory and Research*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc., 365 p.
14. Ryle, G. (2002). *The Concept of Mind*. Chicago: The University of Chicago Press, 335 p.
15. Sinclair, J. and Coulthard, M. (1992). *Towards an analysis of discourse. Advances in Spoken Discourse Analysis*. Routledge, P. 1–34.
16. Schmidt, H.-J. (2012). Generalizing the apparently ungeneralizable. Basic ingredients of a cognitivepragmatic approach to the construal of meaning-in-context. *Cognitive pragmatics. Handbooks of pragmatics / H.-J. Schmid (Ed.)*. Berlin: Mouton de Gruyter. P. 3–22.
17. Shevchenko, I., & Gutorov, V. (2019). A cognitive-pragmatic perspective on apologies in English and Ukrainian discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, IV (2), P. 301–342.
18. Thornborrow, J. (2002). *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*. Longman, 146 p.

LIST OF SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

19. How to Teach Reading Skills: Grade 4 – “Animal Groups” (Full Class). 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=2MqaNQ1Bvr0&list=PL74FftQ3_xDJAfxp9wRnwnPCjjxNfeYTp&index=3.
20. How to Teach Reading Skills: Grade 4 – “People Who Help Us” (Full Class). 2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=8YkeTF6ex-c&list=PL74FftQ3_xDJAfxp9wRnwnPCjjxNfeYTp&index=4.
21. Teaching 21’st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 1). 2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MqLGBmr_oX0&list=PLxE1zzJKa1eF6Bj5xIGpXco3bT-Keyqg3T&index=1.
22. Teaching 21’st Century Skills: Oxford Discover Sample Lesson Level 1 (Part 2). 2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=e2dtlPj0LM>.

BUSINESS DISCOURSE SPECIFICS IN POLY CULTURAL SOCIETY**Mishchynska I. V.**

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of State Border Guard Service of Ukraine
Shevchenko str., 46, Khmelnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5232-4811
mischynska@ukr.net*

Key words: *business English, professional jargon, corporate jargon, marketing language, semantic features.*

Business discourse is an integral part of the complex communication processes in modern society, which is multicultural due to historical phenomena and migration processes. Business discourse has acquired a significant role in Ukrainian society due to the rapid development of political, economic and social processes. English as a language of business discourse is a tool that establishes business relations and thus contributes to global progress. The study of the peculiarities of business English functioning and its semantic characteristics will help to determine the most effective ways of communication in the business world. Business discourse exists in written and oral forms. In written form, it is reflected in business correspondence, documentation and office work. In its oral form, business language is used in negotiations, presentations, during business meetings, etc. Since business language uses not only established language forms and clichés but also develops new approaches and ways of functioning, it is worth considering its modern features. Business English should be viewed as professionally oriented depending on the sphere of its use in a polycultural society. Therefore, it is worth paying attention to the linguistic features of business English. Such features include the use of standardized stylistic clichés and the use of corporate jargon depending on the field of application, neologisms, modern smart terms (buzzwords), etc. Business English is characterized by the use of metaphors, expressive words, and idiomatic expressions. Professional jargon is also used in business speech in organizational, corporate and managerial communication. It is represented in corporate speech and the language of marketing. Corporate speech is characterized by the use of long, complex words with hidden meanings. As for the marketing language, which is used in press releases, advertising texts, prepared speeches by executives and politicians, it is characterized by professional slang, neologisms, and terms that have come from specialized fields.

СПЕЦИФІКА ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Міщинська І. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна

orcid.org/0000-0002-5232-4811

mischynska@ukr.net

Ключові слова: ділова
англійська мова, професійний
жаргон, корпоративний
жаргон, мова маркетингу,
семантичні особливості.

Ділова мова є невід'ємною складовою частиною складних процесів комунікації в сучасному суспільстві, яке завдяки історичним явищам і міграційним процесам є полікультурним. Значної ролі ділова мова набула в українському суспільстві через стрімкий розвиток політичних, економічних і суспільних процесів. Англійська мова як мова ділового дискурсу виступає тим інструментом, що налагоджує ділові зв'язки, отже, сприяє світовому прогресу. Дослідження особливостей функціонування ділової англійської мови, її семантичних характеристик допоможе визначити найефективніші шляхи комунікації в діловому світі. Ділова мова існує в письмовій і в усній формах. У письмовій формі вона відображена в діловій кореспонденції, документації та діловодстві. В усній формі ділова мова застосовується в переговорах, презентаціях, під час засідань і ділових зустрічей тощо. Оскільки ділова мова не лише послуговується сталими мовними формами та кліше, а й виробляє нові підходи та способи функціонування, варто розглянути притаманні їй сучасні риси. Варто розглядати ділову мову як професійно орієнтовану залежно від сфери застосування в полікультурному суспільстві. Отже, варто звернути увагу на лінгвістичні особливості ділової англійської мови. Такими особливостями можна вважати як застосування стандартизованих стилістичних кліше, так і застосування корпоративного жаргону залежно від галузі застосування, неологізмів, сучасних модних термінів тощо. Сучасній діловій мові притаманно застосування метафор, експресивних слів, ідіоматичних виразів. Застосовується також професійний жаргон у діловому мовленні в організаційній, корпоративній і управлінській комунікації. Він представлений у корпоративному мовленні та мові маркетингу. Корпоративному мовленню притаманно вживання довгих складних слів із прихованим значенням. Щодо мови маркетингу, яка використовується у пресрелізах, рекламних текстах, підготованих промовах виконавців і політиків, то для неї характерні професійний сленг, неологізми, терміни, які потрапили до неї зі спеціалізованих галузей.

Statement of the problem. A significant number of business contacts and development of various sectors of economics in modern society have necessitated intensification of this type of discourse. Business discourse is a powerful type of discourse characterized by the use of socially marked lexicon in a polycultural society. The words and phrases emerge and function in accordance with the needs and pragmatic goals of modern society. Such vocabulary is used by people for professional purposes to solve economic, legal and business issues in the course of business discourse. At the same time,

it is an obvious fact that in contemporary globalized society, mutual understanding in business relations would be impossible without the use of English as “a communication tool between you and your customers, so that your business would be easier to operate. Because, by understanding English, you would be able to market around the world. In addition, people working in a certain company also needed English to meet business needs” [1, p. 178].

International business discourse is viewed as cultural knowledge that “lives and dies in textual occasions” [2, p. 634]. That is why it is important to

highlight the features of business discourse peculiar to certain conditions of its usage in particular communities consisting of diverse ethnic groups and represented by people of diverging social layers.

The aim of the article is to highlight the characteristic features of business language in polycultural society.

Objectives of the article:

- identify the importance of business discourse in contemporary polycultural society;
- highlight the peculiarities of business language in contemporary polycultural society;
- characterize semantic features peculiar to business discourse.

Subject and object of research. The subject of the research is business language in contemporary polycultural society.

The object of the research is semantic features of written and oral business discourse.

Main research material presentation. The term “polycultural” has different definitions in scientific literature, its main idea being existence of various cultures connected with historically developed forms of community in a society. It is usually a society consisting of various ethnic groups and national minorities. As the Ukrainian society consists of more than 18 ethnic groups it’s definitely a polycultural society influenced by all processes of the global society that follows its major trends, one of which is the English language as a language of communication used in all spheres of public life. Some scientists define the term “polyculturalism” as “the preservation and integration of cultural identity of the individual in a poly- / multinational society” [3, p. 222]. As a matter of fact, English as a second language is widely used by different social groups in Ukrainian society. People involved in business, public activists, computer users, viewers of TV programs, newspaper readers, teenagers form social groups mainly influenced by English.

Official business style is commonly used in the legal, administrative, and social spheres. Business speech is inherent in the fields of politics, judicial proceedings, and is generally used in production, trade, management, and international relations. Thus, subtypes of formal business style include the style of legal documents, diplomatic style, and administrative and clerical style. Each of them is characterized by specific features, communicative forms and language clichés.

Official business style can exist in written and oral form. In written form, it is reflected in business correspondence, legal texts, and office work. In oral form it is used during meetings, negotiations, interviews, presentations, speeches, etc. In particular, M. Pilegaard notes with regard to the written form of business discourse: “<...> greater care is spent on

adapting the text to its illocutionary purpose in written than in oral communication <...> that the deployment of politeness strategies therefore more truly reflects strategic considerations in written than in oral form” [4, p. 240].

In its oral form, business discourse has something in common with the style of journalism and with the style of informal speech. As I. Rolak argues, “Clichés, terms, and terminological phrases, sometimes official language expressions, even business-slang, are widely used in oral business communication” [5, p. 109].

Expressive words, idiomatic expressions and metaphors were not inherent in business discourse from the beginning of its use. There used to be clear rules of business discourse that were followed by business people who were engaged in business. Today, the process of business communication is more dynamic, facilitated by intercultural relations in all spheres of social life. Professional jargon has become part of business discourse as a means of intercultural communication in a multicultural society. It differs from Standard English in its specific vocabulary and phraseological units, as well as in its higher level of expressiveness.

It is generally believed that professional jargon is used mainly in informal communication, when professionals discuss professional issues. In formal communication, on the other hand, special terminology is used both orally and in writing. Representatives of the same profession use professional jargon when discussing their professional topics. Specific features of professional jargon are reflected at the phonetic, grammatical and lexical levels. Professional jargon is often used as socially marked vocabulary in business discourse. Since business discourse is represented in organizational, corporate and managerial communication, it includes the use of professional jargon in these areas of communication.

M. Grygiel considers that “business English is often associated with a specialized terminology and when treated as a professional jargon, it can fall into a number of subcategories, such as corporate jargon or business jargon” [6, p. 6]. Being a professional jargon, it consists of such subgroups as corporate jargon (used in large corporations, administrative management systems and similar places of work, which involves the use of long, complex or obscure words, euphemisms and abbreviations) and marketing language (used in marketing press releases, advertising texts and prepared statements by executives and politicians, characterized by the use of professional slang, neologisms, and terms that have passed into marketing language from specialized technical fields).

Business discourse affects all spheres of social life in a polycultural society. The phenomenon of business discourse has been in the center of attention

of linguists for several decades. In particular, G. Cook sees discourse as “language in use, in communication, rather than examples of how an abstracted system is structured in order to teach a language or literacy” [7, p. 6]. Other authors consider business discourse as the use of spoken and written language by people whose main work activities and interests are related to business and who come together for the purpose of doing business. For instance, F. Bargiela-Cappini and C. Nickerson also consider it as “the interaction that takes place between people whose main activity is business-related and whose contacts are motivated by issues related to their business” [8, p. 2].

According to the concepts of business discourse by T. A. van Dijk, N. Fairclough and R. Vodak and P. Clinton, it is viewed as the verbalization of business mentality, realized as an open set of thematically related texts on a wide range of business issues, considered in conjunction with their extralinguistic contexts, covering certain “thematic subtypes”, such as economic discourse, corporate discourse, negotiation discourse, etc.

In written business discourse (articles, business letters, memoranda, contracts, reports, minutes, etc.), not only phrase-based, standardized stylistic clichés are used (*I am pleased to recommend. <...> We would appreciate a reply by fax. Thank you for your recent inquiry, and your interest in our product*), but also professional jargon (*number-crunching, take a nose dive, sell like hotcakes, fall by the wayside, word-of-mouth, market globalization, break even, through the grapevine, go belly-up*, etc.).

One of the greatest advantages of *grapevine communication* is team building and interpersonal relationships [9].

Market globalization gives businesses an opportunity to propel brand awareness, increase sales and establish markets in new economies [10].

London property is *selling like hotcakes* (Have you ever bought a hotcake?) [11].

Such words and expressions as “arbitration”, “cryptocurrency”, “diversification”, “fintech” (financial technology), “holding period”, “incubator firm”, “information memorandum”, “investment committee”, “risk-to-capital”, “regulatory manager”, “venture capital”, “syndicate”, “realization”, “platform”, “start-up” are referred to the key terms, phrases and words which are currently the most important and regularly used in Venture Capital (VC) and explained by MJ Hudson Group. Other words and expressions such as “*global reporting initiative (GRI)*”, “*EU taxonomy*”, “*integrated reporting*”, “*materiality*”, “*international labor standards*”, “*principles for responsible investment*”, “*energy efficiency directive*” included to the same manual are examples of environmental social governance terms [12].

As the analysis of McLaren Annual Report and Consolidated Financial Statements for 2022 shows the most often used examples of corporate jargon are “*capital expenditure / value*”, “*volatility*”, “*efficiency savings*”, “*cost inflation*”, “*wholesales*”, “*convertible preference shares*”, “*recapitalization process*” [13]. It is obvious that market has become more adaptive to the challenges of the day.

As for the language of marketing, it is described as “a power of constituting the given through utterances, of making people see and believe, of confirming or transforming the vision of the world and, thereby, action on the world and thus the world itself, an almost identical magical power which enables one to obtain the equivalent of what is obtained through force (whether physical or economic), by virtue of the specific effect of mobilization” [14, p. 170].

In other words, the language of marketing is the jargon or technical lexicon that relates to marketing or business in general. It is a layer of beautiful, polite language void of any special meaning that hides the real things behind common standard phrases.

Some buzzwords used by professionals in diverse spheres may change their forms and meanings and function as word-combination components forming neologisms. Examples of such neologisms are “*coinbase*” – *a popular centralized cryptocurrency exchange (Times.com 03-May-22)*; “*furlough*” – *a temporary laying-off of employees, usually because there is insufficient work to occupy them (Rishi Sunak, BBC News 19-Mar-20)*; “*meme stocks*” – *stocks which become inflated following a social-media frenzy (The Economist 2-Aug-22)* [15].

Other examples of neologisms are “Bitcoin Cash”, “cryptocurrency”, “world, the bought-not-sold scenario”.

The professional jargon of business discourse often uses metaphors. Metaphor has become the main means of forming English professional jargon. It explains specialized terms in a figurative sense, giving the language an emotional and expressive color. The following examples can illustrate the use of metaphors in business discourse:

As part of the unique customer experience, the Group offers highly personalised “tailormade” products through its MSO (McLaren Special Operations) subdivision <...> [16, p. 3].

McLaren exists to continually push the boundaries, and it is this philosophy that has driven the company to its current position as one of the world’s most illustrious luxury automotive, motorsports and technology brands. [16, p. 20].

Events such as a public health crisis (e.g. COVID-19) or significant market disruption (e.g. conflict in Ukraine) may adversely impact the Group, its suppliers, customers and dealers, and the

macroeconomic environment in which they operate [16, p. 10].

Other examples of metaphors emerging as a result of business press analysis are: *Russia is being boxed into a corner; banks are injecting liquidity into their economy; causing a ripple effect; an international basket of currencies; the dollar's upward trajectory; economic climate, etc.*

So, metaphors add expressiveness and emotional coloring to business discourse. They make financial processes part of everyday life.

New forms of communication in a changing world require new ways of establishing business procedures. Interactive forms of business are now actively used for successful business. For example, blogs, podcasts, mash-ups, RSS feeds, tagging, bookmarking, social networks, and wikis are just some of the products and tools that consumers use to organize and share their conversations, ideas, and creations (user-generated content).

Obviously, these forms aim to avoid marketing language in everyday business procedures, which is often explicitly stated in social media advertising. These new forms of business create a new area for further research on professional jargon.

Conclusion and further perspective of the research. To sum up, business discourse is a peculiar feature of polycultural society. It is represented by such types as academic business discourse, public business discourse, document business discourse, the discourse of business media, and the discourse of professional business communication. In contemporary Ukrainian society it has been in wide use due to the latest events in the country and in the world that require constant communication with foreign partners concerning issues of regular assistance to Ukrainian society in all spheres of public and social life.

Peculiarities of business language in contemporary polycultural society are determined by the requirements of people involved in different spheres of human activities. They often choose business English for communication and solving business tasks. For that purpose they choose official business language in work of their enterprises and companies. It follows the norms of Standard English and uses special professional terms.

The characteristic feature of business discourse has been usage of professional jargon by social groups of people involved in different spheres of business. Professional jargon falls into a number of categories, namely formal jargon, corporate jargon and marketing language. While formal jargon is characterized by professional terminology, corporate jargons do not include professional terminology. Buzzwords, neologisms and acronyms of specialized technical terms are widely used in marketing language.

Further perspective of the research includes analysis of professional terminology and professional jargon of business discourse.

REFERENCES

1. Adawiyah, D. (2021). The Importance of English in Business Communication. *Jurnal Adminika*. Volume 7. № 1, Januari. Pp. 178–186.
2. Silverstein, M. (2004). “Cultural” concepts and the language culture nexus. *Current Anthropology*, 45. 5, pp. 621–652.
3. Chaika, O., Absaliyeva, Y., Marchuk, V., Dovhaniuk, E., & Kolesnykov, A. (2022). Poly- and multiculturalism underpinning personality formation of future foreign language teachers. *Amazonia Investiga*, 11 (52), pp. 221–231. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.24>.
4. Pilegaard, M. (1997). Politeness in written business discourse: A text linguistic perspective. *Journal of Pragmatics*, 28, pp. 223–244.
5. Rolak, I. (2014). Oral Business Discourse and the Problems of its Teaching to Foreign Students. *Journal of Language and Culture*. 2.26, pp. 107–116.
6. Grygiel, M. (2015). Business English from a linguistic perspective. *English for specific purposes*. World. Special Issue № 1, Vol. 16, pp. 1–12. URL: https://www.academia.edu/12113333/Business_English_from_a_linguistic_perspective.
7. Cook G. (1989). *Discourse*. Oxford: Oxford University Press. 167 p.
8. Bargiela-Chiappini, Francesca, Nickerson, Catherine, Planken, B. (2013). *Business Discourse*. London: Palgrave Macmillan. 359 p.
9. Grapevine Communication in Various Business Scenarios. July 21, 2020. URL: <https://harappa.education/harappa-diaries/what-is-grapevine-communication>.
10. Phillips, A. How Market Globalization Affects Growth Marketing. URL: <https://getgist.com/how-market-globalization-affects-growth-marketing/>.
11. London property is selling like hotcakes. (Have you ever bought a hotcake?). *Financial Times*. January 2. 2019. URL: <https://www.ft.com/content/5ba6e670-6018-35ce-92b0-fef4b0c671d6>.
12. Venture Capital Jargon Buster (2020). M.J. Hudson. London, United Kingdom. URL: <https://mjhudson.com/wp-content/uploads/2021/07/MJ-Hudson-Venture-Capital-Jargon-Buster-2020-web.pdf>.
13. McLaren Group Limited. Annual Report and Consolidated Financial Statements (2022). *Strategic Report*. URL: <https://investors>.

- mclaren.com/~media/Files/M/McLaren-Services/results-centre/2023/mgl-annual-report-2022.pdf.
14. Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cornwall: Polity Press. 291 p.
 15. Grant Pearson Brown Consulting Limited ‘GPB’ *Neologisms and Portmanteau Words*. 2021. URL: <https://www.gpb.eu/2023/05/neologisms-new-words.html>.
 16. *McLaren Group Limited. Annual Report and Consolidated Financial Statements 31 December 2021*. URL: <https://investors.mclaren.com/~media/Files/M/McLaren-Services/footer-pdf/mgl-annual-reports-2021.pdf>.

READING POETRY BY VASYL STUS IN ENGLISH: TRANSLATIONAL JUSTICE AND ENTANGLED EDITORIAL PRACTICES

Odrekhivska I. M.

*PhD in Philology (Translation Studies), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation Studies
and Contrastive Linguistics*

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine

Visiting Research Fellow

School of Slavonic and East European Studies

University College London

Taviton str., 16, London, Great Britain

orcid.org/0000-0002-2568-8775

iryna.odrekhivska@lnu.edu.ua

i.odrekhivska@ucl.ac.uk

Key words: *poetry translation, Vasyl Stus, translation history, Anglophone translation, Ukrainian poetry, reception, Ukrainian literature, translation editing.*

The present article appears to be the first comprehensive examination of the reading and reception of Vasyl Stus' poetic works in English translation, exploring the details of when, where, and under what circumstances they were rendered and published. Through a diachronic study, the paper thus compiles the history of translating Vasyl Stus, spanning from the initial poetic renditions by Marco Carynnyk to Yaropolk Lassoovsky's compilation of Stus's free verse poetry in English, and encompassing contemporary interpretations by Bohdan Tokarsky, Nina Murray, Uilleam Blacker, Alan Zhukowski and others, published in leading international magazines. The translators who have enabled the entry of Stus's poetic works into English have different profiles and positionalities, which articulates their selection of texts for rendition and aesthetic affinities, yet all of them are keen promoters of modern Ukrainian poetry. The paper reveals the interconnectedness of Carynnyk's roles as both the compiler of the second Ukrainian poetry volume of Stus published in the diaspora (Munich) and the translator of Stus's poetry into English, highlighting the complex nature of his editorial and translation practices. It also addresses the multimodal aesthetic interpretation of Stus's poetry presented by Oleksandr Frazze-Frazenko in English translation, where art, music and poetic word are intricately interwoven. The article hence puts forth a perspective on translational justice and contributes to its broader discussion in the context of Ukrainian literature and its reception in the English-language world. Apart from that, the study underscores that translating into English becomes a means of exploring – through the lens of Stus's poetry – the shifting linguistic and cultural environments in treating Ukrainian literature worldwide.

ЧИТАННЯ ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СПРАВЕДЛИВІСТЬ І КОМПЛЕКСНІСТЬ РЕДАКТОРСЬКИХ ПРАКТИК

Одрехівська І. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура*

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
наукова співробітниця*

*Школа славістичних та східноєвропейських студій
Лондонського університету*

вул. Тавітон, 16, Лондон, Велика Британія

orcid.org/0000-0002-2568-8775

iryua.odrekhivska@lnu.edu.ua

i.odrekhivska@ucl.ac.uk

Ключові слова: *поетичний переклад, Василь Стус, історія перекладу, англomовний переклад, українська поезія, рецепція, українська література, редагування, едитологія перекладу.*

Запропонована стаття – це перше комплексне дослідження рецепції поетичних текстів Василя Стуса в англійському перекладі, яка детально аналізує часо-просторові умови та культурні обставини їхнього видання. У діахронному зрізі представлено історію цих перекладів, починаючи від перших перекладацьких спроб Марко Царинника до збірки віршів *vers libre* Стуса англійською мовою Ярополка Ласовського, а також сучасні інтерпретації Богдана Токарського, Ніни Мюррей, Уіяма Блекера, Алана Жуковського та інших, що опубліковані у провідних міжнародних часописах. Вказано, що перекладачі, які уможливили появу поетичних творів Стуса англійською мовою, мають різні профілі та позиціонування, що стає передумовою до їхнього вибору текстів для перекладу та подальшої контекстуалізації. У статті також окреслено взаємозв'язок у діяльності Марка Царинника як упорядника другої української збірки поезій Стуса, виданої в діаспорі, і як перекладача поезії Стуса англійською мовою, що підкреслює складне переплетіння його редакторської та перекладацької практики. Описано також мультимодальну естетичну інтерпретацію поезії Стуса, запропоновану Олександром Фразе-Фразенком в англійському перекладі, де інноваційно переплітаються мистецтво, музика і поетичне слово. Загалом, ця студія – це і спроба концептуально осмислити та винести на фахове обговорення аспект “перекладацької справедливості”, що дає змогу ширше поглянути на представлення і рецепцію української літератури в англomовному світі. Крім того, у статті показано, як англійський переклад стає засобом дослідження – через призму поезії Стуса – динаміки англійського мовно-культурного простору в трактуванні української літератури.

Problem statement. In the spring of 2022, when the full-scale invasion of Ukraine by Russia began, the poetry of Vasyl Stus, one of the most sophisticated and avant-garde Ukrainian poet-dissidents who died in the Soviet forced labor camp in 1985, re-emerged as the voice of Ukrainian resilience and resistance. Perhaps, it can be explained with the observation, made by Marko Pavlyshyn, that over the past two

decades, “the intellectual lead in Stus studies shifted from literary scholarship to biography” [3], with his poems assuming a documentary role to illustrate the facts of Stus’s tragic life, his uncompromising stance and commitment to the Ukrainian cause against all odds. Pavlyshyn further reflected on this prevailing trend: “How Stus might be viewed relative to Rilke <...> was of less interest than what he could teach the

inhabitants of post-Soviet Ukraine through the example of his life” [3, p. 602]. Indeed, a series of in-depth research publications exemplifies this trend, among them – the 2021 book “Vasyl Stus: Life in Creativity” authored by his son Dmytro Stus, translated into English by Ludmila Bachurina, and published in the Ukrainian Voices series by Stuttgart’s Ibidem Verlag [5]. However, the recent years of the 2020’s, especially 2021–2023, also signify the “comeback” to close reading of Stus’s texts along with the translation of his poetry into English, foregrounding their intrinsic literary value and thematic complexities as pivotal focal points. Fresh insights were presented in the contributions by Bohdan Tokarsky, who drew parallels between the metaphors and metonymy in the poetry of Walt Whitman and Vasyl Stus [19] while also identifying kindred spirits like T.S. Eliot with his “Four Quartets” [20]. This contributes to a nuanced understanding of Stus’s literary legacy independent of, yet complementary to, biographical considerations, alluding to the 1980s when his poems similarly held a prominent place in translation endeavors [8; 13] due to the Nobel Prize nomination attempts.

Purpose of the article. While English-language renditions of Vasyl Stus’s poetry are now mostly published in periodicals and online poetry portals, bringing more light to his texts, the relevance of the present study lies in its systematic character – to collect and review all existing English renditions, and thus compile the history of translating Stus’s works for the Anglophone readership and reflect on their positioning and reception. This article represents one of the first comprehensive examinations of the reading and reception of Vasyl Stus’ poetic texts in English translation, exploring the specifics of the temporal, spatial, and circumstantial aspects surrounding their rendition and publication. This study is inherently linked to the concept of translational justice, encompassing the imperative to uphold equity in the representation of the lesser-known literatures in target cultural space. The paper sets out to shed light on the ethical and editorial dimensions of translating Stus’s poetry and contribute to a more just and expansive representation of his literary legacy in the English-speaking world. Thus, in view of the material basis – English renditions of Stus’s poetry, the object of this paper is the comprehensive and systematic outline of these translations, while the subject is a focused discussion of the history, reception, and editorial considerations of translational publications.

Presentation of the main material. Until the 1990s, all collections of original poetry by Vasyl Stus appeared outside Ukraine: in 1970, his initial book, “Zymovi dereva”, faced rejection from domestic publishers and was eventually published without his knowledge and consent in Brussels [18], whereas in 1977, Marco Carynnyk (Tsarynnyk) assembled Stus’s

second published Ukrainian-language collection, titling it “A Candle in a Mirror” («Свіча у свічаді») [14] based on the recurring imagery of the mirror and the candle in his poems. Furthermore, Marco Carynnyk is one of the first translators of Stus’ poetry into English. In 1986, the year following Stus’s death, he submitted “Four poems by Vasyl Stus” for the issue of “Ukrainian Weekly” [8], which included the rendition of Stus’s iconic poem «Як добре, що смерті не боюсь я <...>», presented in translation as “How good it is that I’ve no fear of dying <...>” [1]. In other words, the compiler and editor of Stus’s original poetry collection, Marco Carynnyk, also served as the initial translator of his poetry into English, which underscores how intricately entangled was the nature of Carynnyk’s editorial and translation practice. Noteworthy, Marco Carynnyk is the only member of the New York group of poets who has not published a single book of poetry and expressed his poetic identity exclusively in the literary periodicals and collections in the West. What comes across clearly is his force of personality that is fully devoted to translating Ukrainian literature into English, as in his translator’s oeuvre one can also find the English translation of Kotsiubynskyi’s masterpiece “The Shadows of the Forgotten Ancestors”. In this respect, Carynnyk played a triple role of “the poet-translator-anthologist” in the internationalization of Stus.

In 1986, Munich-based publishing house “Suchasnist” published the 480-page Ukrainian-language collection “Palimpsests” (“Palimpsesty: Virshi 1971–1979”), comprising poems written during the poet’s incarceration. Based on manuscript materials with unclear dating, the volume was edited by Nadia Svitlychna, a prominent figure in the Ukrainian dissident movement in the West. It was also accompanied by an introduction written by George Shevelov.

One year later, in 1987, the bilingual edition “Selected Poems” by Vasyl Stus was published in Munich by the Ukrainian Free University [13]. Originally conceived to fulfill the criteria set by the Royal Swedish Academy for a representative compilation of Stus’ poems, intended to support his nomination for the 1986 Nobel Prize in Literature, the Ukrainian-English volume featured forty-four poetic pieces. The Ukrainian originals were presented on the left-hand page, juxtaposed with English translations on the right. Generally, a bilingual lay-out is considered to be a challenge for the translator, as both versions – original and the target version – are presented *en face*. Due to the constraints of time in assembling a corpus of translations, Jaropolk Lassoovsky opted to include solely the poems composed in *vers libres* in the period of 1957 to 1976 and provide literal translations for the collection.

The translator was fully aware of the inherent complexity in translating Stus’s poetry and shared his

stance in the introduction: “I fervently hope that it is genius [of the poet] that will shine through my very imperfect efforts to you, gentle reader” [13]. Favoring free verse, Lassovsky did not totally exclude the rhyme and added to the final collection three rhymed pieces. As Vasyl Stus died in the Soviet Gulag in 1985, and the Swedish Academy exclusively considers nominations for living authors, the edition was open to such modifications.

George Sheveliov authored a refined scholarly introduction to this English-language collection, shedding more light on architecture of Stus’s poetic diary sketches. To date, this 1987 publication remains the sole book release featuring Vasyl Stus’ poetry in English.

The decade of the 1990s was characterized by the thorough analysis, revision, and publication of multi-volume editions of Vasyl Stus’s poetry in Ukraine – a four-volume collection published in Lviv from 1994 to 1999 [12] and the twelve-volume one in Kyiv in 2007 [17]. During that time, there was a notable absence of translations of Vasyl Stus’s works into English. Michael Naydan reflected in one of his interviews in early 2000’s: “A while ago when I was in graduate school, I was asked to translate a collection of Vasyl Stus’s poetry. I declined for one simple reason – at that stage of my career I wasn’t prepared to translate his dense and complex verse. I would feel much more confident to work on him now” [2]. Naydan’s acknowledgment underscores the importance of experience and maturity in handling Stus’s complex poetic expression.

In 2010, Marko Pavlyshyn authored an extensive and in-depth paper titled “Martyrology and Literary Scholarship: The Case of Vasyl Stus” for “The Slavic and East European Journal”, where he as well integrated his translations of several short verses by Stus, such as “As arrows fired into a chasm <...>” and “How unbearable is this native foreign land <...>” [3].

In 2014, “Journal of Ukrainian Literature” published the translation “I cross the edge. This conquering the circle, this forward motion of a foot <...>” [9] under the pen of Artem Pulemotov, who also, during the first months of the full-scale war (in March 2022), presented his translated rendition of Vasyl Stus’s poem “So many words; they are like crippled ghosts!” under the additional title “A Poem from Ukraine” in the esteemed international literary magazine “World Literature Today” [6].

In 2021, the journal “Apofenie” published two poetic pieces “I wandered through the city of my youth <...>” and “One-thousand-year-old Kyiv” in English co-translation by Bohdan Tokarskyi and Uilleam Blacker [10]. Concurrently, in 2021, the chamber opera project “Stus: Passer-by” was presented, featuring 12 poems by Vasyl Stus accompanied by

avant-garde drawings that served as the foundation for 10 musical compositions, made accessible in English through the translations of Oleksandr Frazze-Frazenko [11]. Both initiatives, emerging in 2021, revolved around the key theme in Stus’ poetry – introspection, self-exploration, and the infusion of the soul with personal reflections. They sought to redirect the focus onto the philosophical dimension of his poetry, rather than solely on the martyrdom of the poet’s existence.

In the spring of 2022, Alan Zhukowski translated Stus’s poem «В мені уже народжується Бог <...>» into English for the March issue of the leading international magazine “Poetry London” [15]. This rendition carried a profound symbolic philosophy for the Anglophone audience, resonating with the unfolding events in Ukraine. Previously, Alan Zhukowski has also prepared the translation “A stranger lives my life and wears my body” for “Poetry International” [7].

In June 2023, Bohdan Tokarskyi and Nina Murray contributed to Translation Tuesday in “Asymptote”, the premier site for world literature in translation, with a collaborative translation of the poem “Here’s the Sun for You” [21]. They also co-translated two poems “The Mummy” and “I feel as though it isn’t me who lives <...>” for publication in the “Two Lines Journal” issued by the Center for the Art of Translation, the latter champions new, global voices brought into English by translators [16].

Interestingly, all translations of Stus’s poetry selected for publication in the 2020’s revolve around the existential force of the human spirit and its inner strength. They collectively form a new re-contextualized dialogic whole, enter in conversation and echo each other (a fact that the translators might not even realize). Mediating an encounter with Stus’s introspective poetics, the selected poetic pieces by translators invoke and reinforce one another, framing an intricate pattern of deep intertextual links: “*I wandered around the city of my youth, / <...> I hoped at least to run into myself, / right where the fountain flowed, / hemmed by artificial marble. / All in vain. / <...> I realized for the first time: I failed at life*” (translated by Uilleam Blacker and Bohdan Tokarskyi), “*I knew: the world concealed itself from me, / behind each thing another thing is hiding*” (translated by Bohdan Tokarskyi), “*The Lord has started being born within me / and, half-recalled and half-forgotten, waits / till I depart from life*” (translated by Alan Zhukovski), “*In death I somehow find my fate*” (translated by Marco Carynnyk).

Conclusions and prospects for further development. Lawrence Venuti emphasized that translation is an interpretive act that involves what Jacques Derrida calls an “inscription”, so every translation requires the application of an interpretant as a necessary condition of its existence [22]. Ukrainian translators of Stus used different interpretants to inscribe his poetry in the

globalized space of English. In the 1980's, Carynnyk and Lassovsky attempted to bring translational justice by introducing "the other" Ukrainian poetry to the world – its avant-garde, innovative and sophisticated aesthetic code that had no ideological Soviet imprint – a case exemplified by Stus. In the 2020's, Stus's poetry emerged as emblematic, resonating with existential and resilient overtones that captured the zeitgeist of our time – from the pandemic to the full-scale war. This newfound prominence can be attributed to a renewed interest in themes of human endurance, inner strength, and existential reflection, so Stus's verses, marked by their profound insights into the human condition and their ability to evoke resilience in the face of adversity, garnered increased attention from contemporary English-language translators.

Brief introductory note by Tokarsky and Murray to their translation "Here's the Sun for You" revealed one more interpretant to incorporate Stus to the world poetry canon, as the translators emphasized that this poem exposes "with Kafkaesque subversion of logic the grotesque nature of the Soviet totalitarian state" [21]. In another instances mentioned above, Tokarsky alludes to T.S. Eliot and his "Four Quartets", as well as Walt Whitman. Drawing from Clive Scott's observation that "an autobiography of reading and associating" [4] can become a source of interpretants (for instance Edward Thomas's poem "Adlestrop" can be meaningful to the "reader of Proust"), Tokarsky and Murray apply this personalized contextual background to unveil the relevance and appeal of reading Stus in English.

To conclude, Stus-as-text remains largely undiscovered and underrepresented for English-language readership. Indeed, translations produced in the 1980s hold enduring value and merit reconsideration for republication, while the consolidation of scattered present-day poetic translations into a dedicated English volume of Stus's poetry is a pressing endeavor. Looking ahead, further studies could undertake the comparative analysis of different translations and explore in more detail the socio-political contexts influencing their reception. Examining the editorial design alongside the evolving perceptions of Stus's poetry among English-speaking audiences over time is another facet worth deeper study.

BIBLIOGRAPHY

1. Kulick Orysia Maria. *Courage Registry, s.v. "Vasyl Stus Collection"*. 2018. DOI: 10.24389/35525 (дата звернення: 01.03.2024).
2. Грицюк Лев. Інтерв'ю з перекладачем: Майкл Найдан. 2010. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2020/04/21/mykhailo-naidan/> (дата звернення: 01.03.2024).
3. Pavlyshyn M. *Martyrology and Literary Scholarship: The Case of Vasyl Stus. The Slavic and East European Journal*. 2010. Vol. 54. № 4. P. 585–606.
4. Scott C. *Literary Translation and the Rediscovery of Reading*. Cambridge University Press, 2015.
5. Stus D. *Vasyl Stus: Life in Creativity (Ukrainian Voices: 23)* / ed. Andreas Umland ; transl. by Ludmila Bachurina. Stuttgart : Ibidem Verlag, 2021. 388 p.
6. Stus V. A Poem from Ukraine: "So many words; they are like crippled ghosts <...>". *World Literature Today*. 2022. March 16. URL: <https://www.worldliteraturetoday.org/blog/poetry/poem-ukraine-vasyl-stus> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Stus V. A Stranger Lives My Life and Wears my Body. *Poetry International*. URL: <https://www.poetryinternationalonline.com/poems/a-stranger-lives-my-life-and-wears-my-body/> (дата звернення: 01.03.2024).
8. Stus V. Four poems by Vasyl Stus / transl. by Marco Carynnyk. *Ukrainian Weekly*. 1986. August 31. P. 9.
9. Stus V. I cross the edge. This conquering the circle, this forward motion of a foot <...>. *Ukrainian Literature: A Journal of Translations*. 2014. № 4. URL: https://tarnawsky.artsci.utoronto.ca/elul/Ukr_Lit/Vol04/08-Stus-poem-Pulemotov.pdf (дата звернення: 01.03.2024).
10. Stus V. I wandered through the city of my youth <...>, One-thousand-year-old Kyiv. *Apofenie*. 2021. URL: <https://www.apofenie.com/poetry/2021/1/22/i-wandered-through-the-city-of-my-youth-and-one-thousand-year-old-kyiv> (дата звернення: 01.03.2024).
11. Stus V. *Passerby: Chamber Opera*. URL: <http://stus-opera.com/poems/en> (дата звернення: 01.03.2024).
12. Стус В. Повне зібрання творів : у 4 т. Львів : Вид спілка «Просвіта», 1994–1999.
13. Stus V. *Selected Poems* / transl. and ed. by Jaropolk Lassowsky ; intr. by George Y. Shevelov. Munich : Ukrainian Free University ; New York : Larysa and Ulana Celewych-Steciuk Memorial Foundation of the Women's Association for the Defense of Four Freedoms for Ukraine, 1987.
14. Стус В. Свіча у свічаді : поезії / уп. : Марко Царинник, Вольфрам Бургардт. Мюнхен : Сучасність, 1977.
15. Stus V. The Lord Has Started Being Born Within Me. *Poetry London*. 2022. № 101. URL: <https://poetrylondon.co.uk/the-lord-has-started-being-born-within-me-by-vasyl-stus/>.
16. Stus V. The Mummy, I feel as though it isn't me who lives <...> / transl. by Bohdan Tokarsky and Nina Murray. *Two Lines Journal*. URL: <https://www.cattranslation.org/journal-post/the-mummy-i-feel-as-though-it-isnt-me-who-lives/> (дата звернення: 01.03.2024).

17. Стус В. Зібрання творів: у 12 т. Київ : Факт, 2007.
18. Стус В. Зимові дерева : поезії. Брюссель ; Лондон : Література і мистецтво, 1970. 206 с.
19. Tokarsky B. Selfhood, Body, Metaphor and Metonymy in the Poetry of Walt Whitman and Vasyl Stus. *Slavonic and East European Review*. 2020. Vol. 98. № 3. P. 401–433.
20. Tokarsky B. Thriving in Isolation and Beyond: The Empowering Poetry by Vasyl Stus. *Los Angeles Review of Books*. 2020. June 9. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/thriving-in-isolation-and-beyond-the-empowering-poetry-of-vasyl-stus/> (дата звернення: 01.03.2024).
21. Translation Tuesday: “Here’s the Sun for You” by Vasyl Stus. *Asymptote*. 2023. June 6. URL: <https://www.asymptotejournal.com/blog/2023/06/06/translation-tuesday-heres-the-sun-for-you-by-vasyl-stud/> (дата звернення: 01.03.2024).
22. Venuti L. Introduction. *Translation Studies*. 2011. Vol. 4. № 2. P. 127–132. <https://doi.org/10.1080/14781700.2011.560014>.
9. Stus V. “I cross the edge. This conquering the circle, this forward motion of a foot <...>”. *Ukrainian Literature: A Journal of Translations*. 2014. Vol. 4. URL: https://tarnawsky.artsci.utoronto.ca/elul/Ukr_Lit/Vol04/08-Stus-poem-Pulemotov.pdf.
10. Stus V. “I wandered through the city of my youth <...>”, “One-thousand-year-old Kyiv”. *Apofenie*. 2021. URL: <https://www.apofenie.com/poetry/2021/1/22/i-wandered-through-the-city-of-my-youth-and-one-thousand-year-old-kyiv>.
11. Stus V. *Passerby: Chamber Opera*. URL: <http://stus-opera.com/poems/en>.
12. Stus V. *Povne zibrannya tvoriv*. Tvory v 4 tomax. Lviv: Vydavnycha spilka “Prosvita”, 1994–1999.
13. Stus V. *Selected Poems*. Translated and edited by Jaropolk Lassowsky, introduction by George Y. Shevelov. Munich: Ukrainian Free University; New York: Larysa and Ulana Celewych-Steciuk Memorial Foundation of the Women’s Association for the Defense of Four Freedoms for Ukraine, 1987.
14. Stus V. *Svicha u svichadi: poeziyi / up*. Marko Carynyk ta Volfram Burgardt. Munchen: Suchasnist, 1977.
15. Stus V. “The Lord Has Started Being Born Within Me.” *Poetry London*. 2022. Issue 101. URL: <https://poetrylondon.co.uk/the-lord-has-started-being-born-within-me-by-vasyl-stus/>.
16. Stus V. “The Mummy”, “I feel as though it isn’t me who lives <...>” transl. by Bohdan Tokarsky and Nina Murray. *Two Lines Journal*. URL: <https://www.cattranslation.org/journal-post/the-mummy-i-feel-as-though-it-isnt-me-who-lives/>.
17. Stus V. *Zibrannya tvoriv*. U 12 tomax. Kyiv: Fakt, 2007.
18. Stus V. *Zymovi dereva: poeziyi*. Brussel – London: Vyd. “Literatura i Mystetstvo”, 1970. 206 s.
19. Tokarsky B. Selfhood, Body, Metaphor and Metonymy in the Poetry of Walt Whitman and Vasyl Stus. *Slavonic and East European Review*. 2020. Vol. 98, № 3. Pp. 401–433.
20. Tokarsky B. Thriving in Isolation and Beyond: The Empowering Poetry by Vasyl Stus. *Los Angeles Review of Books*. 2020. June 9. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/thriving-in-isolation-and-beyond-the-empowering-poetry-of-vasyl-stus/>.
21. Translation Tuesday: “Here’s the Sun for You” by Vasyl Stus. *Asymptote*. 2023. June 6. URL: <https://www.asymptotejournal.com/blog/2023/06/06/translation-tuesday-heres-the-sun-for-you-by-vasyl-stud/>.
22. Venuti L. Introduction. *Translation Studies*. 2011. Vol. 4. № 2, pp. 127–132. <https://doi.org/10.1080/14781700.2011.560014>.

REFERENCES

1. Courage Registry, s.v. “Vasyl Stus Collection”, by Orysia Maria Kulick, 2018. Accessed: March 1, 2024, DOI: 10.24389/35525.
2. Interview with a Translator: Michael Naydan. by Lev Hrytsiuk. 2010. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2020/04/21/mykhailo-naidan/>.
3. Pavlyshyn M. Martyrology and Literary Scholarship: The Case of Vasyl Stus. *The Slavic and East European Journal*. 2010. Vol. 54. № 4. Pp. 585–606.
4. Scott C. *Literary Translation and the Rediscovery of Reading*. Cambridge University Press, 2015.
5. Stus D. *Vasyl Stus: Life in Creativity* (Ukrainian Voices: 23). ed. by Andreas Umland, transl. by Ludmila Bachurina. Stuttgart: Ibidem Verlag, 2021. 388 p.
6. Stus V. A Poem from Ukraine: “So many words; they are like crippled ghosts <...>”. *World Literature Today*. 2022. March 16. URL: <https://www.worldliteraturetoday.org/blog/poetry/poem-ukraine-vasyl-stus>.
7. Stus V. “A Stranger Lives My Life and Wears my Body”. *Poetry International*. URL: <https://www.poetryinternationalonline.com/poems/a-stranger-lives-my-life-and-wears-my-body/>.
8. Stus V. Four poems by Vasyl Stus, translated by Marco Carynyk. *Ukrainian Weekly*. 1986. August 31. P. 9.

ЗАГОЛОВКОВИЙ КОНСТРУКТ В АРХІТЕКТОНІЦІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ: КРИТЕРІЇ ВЕРБАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Онуфрієнко Г. С.

*доктор філософії у філологічних науках, доцент,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки*

Національний університет «Запорізька політехніка»

вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0003-1190-3515

galserg1017@gmail.com

Ключові слова: *академічна комунікація, структура наукового тексту, заголовковий конструкт, мультивекторний фокус дослідження, науковий дискурс, тема, рема, бінарна модель заголовка.*

Висвітлена у статті проблема є надзвичайно актуальною для сучасного наукового дискурсу загалом з огляду на інтенсивність процесів інформатизації у глобальному масштабі. Автор фокусує наукову увагу на найпершому маркері й обов'язковому компоненті архітектоніки наукового тексту – заголовковому конструкті, від якості формулювання якого природними мовами безпосередньо залежать обсяг і результативність трансляційного потенціалу самого тексту як науковому продукту й ідентифікація його базових понять у пошуковій парадигмі сучасного інформаційного простору. Обґрунтовано актуальність саме комплексної візії під час формулювання та проведення аналізу заголовка сучасного наукового тексту, яка дозволяє визначити домінантні квалітативні та квантитативні маркери маніфестації його вербальної досконалості. У статті висвітлено спектр функцій заголовкового конструкта наукового тексту в академічній комунікації, зокрема в контексті категорій риторики, когнітивної лінгвістики, термінознавства, мовознавства, з позицій теорії актуального членування речення, екології наукового тексту. На основі аналізу заголовкових конструктів наукових текстів виокремлено такі, що містять маркери вербальної досконалості цього найпершого з обов'язкових компонента архітектоніки наукового продукту у форматі малого жанру. З урахуванням визначальних критеріїв мультивекторного виміру заголовкового конструкта наукових текстів малих форм автором обґрунтовано оптимальні для завдань комунікаційного простору його вербальні моделі. Вмотивовано необхідність поширення в освітньо-науковому просторі інтегративних практикумів, де йтиметься про моделі вербалізації заголовкових конструкцій тексту відповідно до його когнітивно-комунікативної функції в умовах тенденції до гармонізації з європейським освітнім простором і активізації наукової комунікації паралельно державною мовою й англійською як міжнародною. Адресат статті – науково-педагогічні та педагогічні працівники, лінгвісти, докторанти, аспіранти, магістранти, студенти.

HEADING CONSTRUCT IN THE ARCHITECTONICS OF MODERN SCIENTIFIC TEXT: CRITERIA OF VERBAL MODELING

Onufriienko H. S.

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies
and General Language Training
National University “Zaporizhzhya Polytechnic”
Zhukovskoho str., 64, Zaporizhzhya, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1190-3515
galserg1017@gmail.com*

Key words: *academic communication, structure of scientific text, heading construct, multidisciplinary research focus, scientific discourse, topic, rheme, binary model of heading.*

The problem highlighted in the article is extremely relevant for modern scientific discourse in general, taking into account informatization processes on a global scale. The author of the article focuses scientific attention on the very first marker of the text and an indispensable component in the architectonics of scientific text – the heading construct, the wording quality of which in natural languages directly affects the volume and effectiveness of the translation potential of the text itself as a scientific product and the identification of its basic concepts in the search paradigm of the modern information space. The relevance of the multidisciplinary vision in the formulation and analysis of the heading construct of modern scientific text is substantiated, which allows to determine the dominant qualitative and quantitative markers in the manifestation of its verbal perfection.

The article highlights the range of functions of the heading construct of scientific text in academic communication, in particular, the leading ones in the context of rhetoric, cognitive linguistics, terminology, linguistics categories, from the standpoint of the theory of actual sentence division, and ecology of scientific text. Based on the analysis of the heading constructions of scientific texts, the author identifies those that contain markers of verbal perfection of this first of the mandatory components of the architectonics of a scientific product in the small genre format. Taking into account the defining criteria of the multidisciplinary dimension of the heading construct of small scientific texts, the author substantiates the verbal models of the heading optimal for the tasks of the communication space. The author motivates the necessity of spreading the practice of verbalizing the heading structures of the text in accordance with its cognitive and communicative function in the educational and scientific space considering the tendency to harmonize with the European educational space and intensify scientific communication in the State language and English as an international one. The article is intended for academic and pedagogical staff, linguists, doctoral students, postgraduate students, and master's students.

Постановка проблеми. Перше сторіччя III тисячоліття відкриває у планетарному масштабі еру новітніх технологій, чим і засвідчує надшвидкий і мультивекторний розвиток науки та техніки. Це водночас супроводжується активізацією та модернізацією комунікаційних каналів, якими адресанти, транслюючи спакований в тексти інформаційний потік, презентують нові знання. Інтенсивні процеси інформатизації, цифровізації та глобалізації в умовах нової ери міжнародної комунікації пришвидшують процеси текстотворення в науковому дискурсі (далі – НД),

що збільшує й урізноманітнює завдання, локації, аспекти та параметри його дослідження. Зростає та надалі зростатиме попит на практичну потребу результатів наукової творчості, тож усе більшої пріоритетності набуває інтегративна навичка індивіда з ефективною роботою з інформацією, з вербальним текстом, з його фрагментами, дефініціями, поняттями, терміноодинацями. За такої візії визначальної у професійній ролі ефективної аналітико-синтетичної роботи з текстом як носієм інформації цілком детермінованими постають потреби комплексного вивчення архітекто-

ніки текстів і визначення достатніх умов для повноцінного та коректного їх функціонування в НД. Здобуті результати та висновки про лінгвістичну природу тексту в НД «мають важливі педагогічні імплікації, відіграючи провідну роль у проектуванні технологій академічної (зокрема, іншомовної) комунікативної підготовки майбутніх фахівців» [1, с. 122] у вишах. Більшої актуальності в НД набуває проблема когнітивного та мовнокомунікативного ресурсів тексту, визначення діапазону функційного навантаження та векторів взаємозв'язку всіх структурних компонентів тексту. Оскільки комплексною метою вербального тексту в НД є інформувально-переконувальна, то серед його функцій – дослідницька, аналітична, презентаційна, комунікаційна.

До групи першочергових специфічних маніфестантів НД загалом, отже, і всіх новостворюваних у цьому дискурсі текстів, відносимо поняттєвість і доказовість, достовірність і переконливість, унаочнену аргументованість і об'єктивність, логічність, точність і недвозначність викладу [2, с. 18–19], які вербалізовано ресурсами наукового тексту (далі – НТ), що й забезпечує ефективну наукову комунікацію (далі – НК). Мультипараметральний ракурс аналізу НТ потребує залучення і нових результатів дослідження такої актуальної когнітивної категорії, як невизначеність, «широкий спектр значень репрезентації якої виявляється в тексті, логічно вписується у проблематику когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної лінгвістики» [3, с. 163]. Неодмінно мають бути враховані й відмінності, що є характерними для усної та письмової форм презентації навіть того самого НТ [6].

Останніми роками лінгвісти приділяють посилену увагу процесам продукування НТ засобами української літературної мови, а з огляду на масштаби функціонування провідних мов ЄС – засобами англійської, німецької, французької мов. Саме в НТ дефініювана в поняттях і вербалізована в терміноодинацях уся концептуалізована реальність. Проте створити НТ – це як мінімум забезпечити чотири основні рівні його організації: мовно-когнітивний, комунікативно-риторичний, комунікативно-прагматичний, мовно-структурний, взаємопов'язане усвідомлення яких і постає комплексним комунікативним завданням для адресата. Тож дослідники НТ зосереджують увагу переважно на окремих рівнях його організації. У новітніх лінгвістичних розвідках різні аспекти українськомовного тексту аналізують у своїх працях Ф. Бацевич (проблеми лінгвістичної прагматики), К. Городенська (функції сполучників в науковій мові), Ж. Колоїз (основи академічного письма), І. Кочан (лінгвістичний аналіз тексту), О. Селіванова (когнітивна лінгвістика,

дискурсологія), П. Селігей (проблеми стильової досконалості НТ) та інші. Начасні питання англійськомовного НТ вивчають О. Балацька, М. Венгринюк, Д. Вольницька, Н. Іщенко, І. Козубська, Н. Лазебна, Г. Приходько, Л. Строченко, Т. Яхонтова й інші дослідники. Торую свій шлях і новий напрям дослідження різномовних текстів у фокусі завдань лінгвістичної експертизи. Утім залишаються відкритими питання, які стосуються такого провідного маркера НТ, як його заголовок, що і зумовлює актуальність цього студіювання, яке логічно продовжує низку попередніх публікацій автора з дослідження НК.

Мета і завдання статті. Мета пропонованої статті полягає у визначенні критеріїв побудови комунікативно оптимальної вербальної моделі заголовкового конструкта наукового тексту (далі – ЗКНТ) у проєкції комплексної мультидисциплінарної візії. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) обґрунтування провідних функцій ЗКНТ в академічній комунікації у проєкції провідних категорій різних суміжних наук; 2) визначення домінантних квалітативних і квантитативних маркерів маніфестації вербальної досконалості ЗКНТ; 3) екземпліфікація оптимальних моделей ЗКНТ у координатах мультивекторного аналізу.

Предмет і об'єкт дослідження. За об'єкт аналізу слугують мовнокомунікативні, риторичні, когнітивні, термінологічні чинники продукування ЗКНТ, що сукупно засвідчують тенденції його оптимального моделювання в координатах дійсних потреб сучасного НД загалом. Специфіку вияву цих тенденцій проаналізовано та проілюстровано на матеріалі ЗКНТ з різних галузей знань (економіка, історія, лінгвістика, літературознавство, правознавство, психологія, фізика, філософія тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтегративна природа НТ як надскладного феномену в мовній комунікації (далі – МК) детермінує різновекторність його студіювань. Дослідники НТ спрямовують фокус уваги передусім на константні його змістово-структурні компоненти. ЗКНТ є найпершим, невід'ємним і, безперечно, обов'язковим компонентом його архітекtonіки. Позначаючи границі мети НТ, щільно корелюючи з його змістом, ЗКНТ постає багатофункційним конструктом у проєкції категорій і парадигм різних наук – мовознавства, термінознавства, семіотики, риторики, теорії комунікації, дискурсології, когнітивістики тощо. Заголовок покликаний бути актуалізатором змістової квінтесенції НТ, коректним транслятором його концептуальної цінності в сенсі наукової новизни й оригінальності. Як вербалізований результат наукової творчості тексти в НД мають різні масштаби та вектори впливу на адресат,

різні квалітативні та квантитативні особливості. Ознаки ЗКНТ постають й достатніми умовами його функціонування в науковому комунікаційному просторі. До найперших зі спільних ознак ЗКНТ у різних дискурсах відносимо його сконцентровану, максимально коректно спаквану засобами мови інформацію про зміст тексту. Урахування функцій заголовкового конструкта в тексті потребує проведення досліджень в інтегративній проєкції діалектичної єдності змісту та форми заголовка, який небезпідставно має виокремлену локацію у структурі НТ. Виокремленість заголовка у структурі НТ зумовлена його цільовим призначенням, комунікативними та пізнавальними функціями, потребами адресата оперативно здійснювати пошук інформації за її коректно спакваним у формат ЗКНТ вербальним еквівалентом. Заголовки всіх жанрових різновидів НТ від малих форм і до великих за масштабами – це конститутивна для його правильного розуміння інформативна одиниця з функцією коректного вербального ідентифікатора новизни змісту тексту.

У проєкції теорії актуального членування речення вербальна модель ЗКНТ має бути бінарною, структурованою двома взаємопов'язаними та взаємозалежними компонентами: темою (далі – Т) і ремою (далі – Р). Оскільки локації цих змістових компонентів, кожний із яких є кількаслівним, обмежені двома варіантами, то функціують дві лінійні моделі ЗКНТ: $T \rightarrow R$; $R \rightarrow T$. Оптимальною та чітко візуалізованою локацією Р у ЗКНТ, з огляду на категорію «риторичний логос», пов'язаною з аргументованістю у презентації нових знань, убачаємо її лінійну постпозицію щодо Т. Найчастіше покажчиком границі між Т і Р у постпозиції в ЗКНТ виступають вербальні маркери «як», «в аспекті», «у контексті», «у ракурсі», «на прикладі», «у площині», «крізь призму», «у дзеркалі», «стосовно» або ж графічний знак – двокрапка, еквівалентна «а саме». Бінарна (Т – Р) структура ЗКНТ повноцінно виконує свої дві прямі функції: когнітивну та мовнокомунікативну, у забезпеченні відповідності між змістом заголовка та змістом тексту, не призводячи до суперечності одного з одним і навіть до взаємовиключення, коректно орієнтує адресат щодо змістової специфіки та новизни цього НТ, полегшує та скорочує час пошуку потрібних наукових джерел і правильно його скеровує. У сенсі категорії риторичного етосу бінарна модель ЗКНТ забезпечує довіру адресата до смислової еквівалентності між заголовком як символом тексту і поданим до нього інформаційним ресурсом. Отже, сутність актуального структурування ЗКНТ як одиниці МК у контексті теорії речення – це інформаційний розподіл на два компоненти: тему (топік, вихідне, відоме, дане, основу) і рему (фокус, нове, повідомлюване, похідне щодо теми,

ядро), який результує цілісністю бінарного конструкту. Оскільки для адресата комунікативно значущою й актуальною є саме Р, бо повідомляє нове в заявленій Т, акцентує на ньому, фокусує увагу на ньому, то видаються як некоректні ЗКНТ без Р. Специфіка ЗКНТ як мовнокомунікативної одиниці полягає і в тому, що є «вбудованою» у НТ. Тож і покликаний ЗКНТ повноцінно та без інформаційних втрат і девіацій характеризувати НТ, що є цілком досяжним завдяки бінарній його моделі, яка є вельми важливою для забезпечення ефективності й результативності інформаційного пошуку індивіда у процесі реалізації когнітивної функції мовнокомунікативної діяльності. У різних жанрах вербальної наукової творчості бінарні моделі ЗКНТ ілюструють сутність теорії актуального членування речення (actual division of the sentence), яку розробив ще в 1947 р. чеський лінгвіст Vilem Mathesius [7, с. 79–174], та підтверджують ідеї як британського лінгвіста Michael Halliday [5, с. 64–79] щодо тлумачення в контексті парадигми функціональної граматики реми як доповнення теми, так і представника американської когнітивної лінгвістики Wallace Chafe, який запровадив у науковий обіг нове поняття «інформаційне пакування» [4].

Процедура моделювання ЗКНТ як інтелектуально складна за своєю природою потребує комплексної його візії у фокусі категорій риторики, мовознавства, когнітивної лінгвістики, термінознавства, та надвідповідальна, оскільки автор НТ має гарантувати цілковиту відповідність між заголовком і темою, змістом і висновками та водночас забезпечувати точність у використанні терміноодиниць у ЗКНТ, убезпечувати адресата від некоректності в інформуванні, проявів псевдоінформування чи навіть дезінформування. Тож потрібні і термінологічний аналіз, і дотримання вимог екології НТ. У лінійних моделях бінарного ЗКНТ, що забезпечують його інформаційну цілісність, комунікаційну потребу, досконалість і значущість у межах НД, можливі дві варіанти локації Р стосовно Т: у препозиції та постпозиції. Здійснений аналіз ЗКНТ з різних галузей знань дозволив у контексті означених вище провідних критеріїв мультидисциплінарного виміру якості ЗКНТ зафіксувати й описати оптимальні моделі заголовків у НТ малих форм. Сприяючи розв'язанню завдань НК у пошуковій парадигмі сучасного інформаційного простору, ці моделі ЗКНТ містять достатні маркери досконалості цього надважливого компонента архітекtonіки текстового продукту інтелектуальної творчості. Проілюструємо три найчастотніші бінарні моделі ЗКНТ з ремою в постпозиції до теми.

По-перше, бінарна модель ЗКНТ, де маркер початку Р – графічний знак двокрапка як розпо-

дільний пунктуаційний засіб. Наприклад: *Людський капітал інноваційної діяльності: проблеми підготовки, залучення й утримання талантів. Особистість у комунікативному суспільстві: ефект постмодерної соціальності. Українська державність доби козацької: від воєнної демократії до парламентської республіки. Лінгвістична параметризація мовного злочину: методологічні підходи. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст. Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих і випадкових процесів.*

По-друге, бінарна модель ЗКНТ, де вербальний маркер початку Р – «як». Наприклад: *Екологія офіційного мовлення як об'єкт правового захисту. Погроза як об'єкт лінгвістичної експертизи. Самосвідомість як структурно-функціональне ядро правового самопізнання. Розбудова громадянського суспільства як результат універсального державно-правового зближення: теоретичні пошуки. Текстові аркушеві видання 1917–1921 рр. як унікальні періоджерела історії України. Термінологічний потенціал мови спеціальності як потужний чинник професійної підготовки правника. Інтернет-технології як каталізатори вивчення іноземної мови державними службовцями.*

По-третє, бінарна модель ЗКНТ, де вербальний маркер початку Р – «у/в контексті». Наприклад: *«Козацькі жарти» П. Ребра у контексті творів XIX ст. Тенденції зовнішньоекономічної діяльності Запорізького регіону в контексті євроінтеграції. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Правові засоби в контексті інструментальної теорії права. Термінологічний ярус мови права в контексті системно-структурного аналізу. Алгоритмізація процесу наукової творчості у ЗВО в контексті діяльнісної теорії навчання.*

У бінарних ЗКНТ функцію маркера початку Р у постпозиції щодо Т також нерідко виконують лексеми «в аспекті», «у ракурсі», «на прикладі», «на матеріалі», «у площині», «крізь призму», «у дзеркалі», «в умовах», «у вимірі», «стосовно». Наприклад: *Квантитативна модель взаємодії інформаційних потоків в умовах конкуренції владних повноважень державної та публічної служб. Прагматична роль багатосполучниковості на матеріалі масмедійних текстів. Стан і актуальні проблеми тендерної рівності крізь призму Глобального індексу тендерного розриву. Мовна комунікація часів Давньої Греції у дзеркалі різноманіття діалектів та риторичних ідеалів.*

Бінарна (Т – Р) структура ЗКНТ повноцінно виконує у взаємодії дві базові функції: когні-

тивну та мовнокомунікативну, забезпечує відповідність, узгодженість між заголовком і текстом, і коректно скеровує адресата на змістову специфіку НТ у сенсі новизни інформації в ньому, оптимізує таким способом траєкторію та навіть сенс пошуку наукових джерел. Комунікативно значущою й інформаційно важливою для адресата є саме рема (фокус), адже саме вона повідомляє нове як шукане адресатом, наголошує на ньому, виокремлює його. Отже, важливим чинником забезпечення ефективності МК в НД є бінарність вербальної моделі ЗКНТ. Серед найбільш поширених у НТ малих форм недоліків ЗКНТ через невідповідність принципам наукової етики й екології МК зафіксовано такі: надто загальний ЗКНТ, який значно ширший за змістовий діапазон тексту, що призводить до суперечності/інформаційного конфлікту між заголовком і змістовими можливостями тексту, зокрема й з урахуванням його малої чи великої форми за жанром; надто конкретизований ЗКНТ, а тому і задовгий за кількістю використаних у ньому лексем; термінологічно неточний ЗКНТ через брак його поняттєвої та семантичної визначеності автором тощо.

Висновки і перспективи подальших розробок. Здійснений мультивекторний аналіз у процесі лінгвістичного моніторингу НТ журнальної періодики переконує, що ЗКНТ як структурно локалізований, але константний компонент кожного НТ, для повноцінного виконання спектра функцій з інформування має бути інтегрованим у провідні категорії риторики та термінознавства, принципи наукової етики й екології МК. Бінарне моделювання ЗКНТ з постпозицією Р щодо Т результує рівнем довершеності як за квалітативними параметрами (передусім це інформаційна достатність і переконливість у сенсі актуального структурування речення; наявність базового концепту; максимальна вмотивованість ЗКНТ щодо використання термінів на позначення в ньому понять; відсутність у ЗКНТ конотацій на кшталт підтекстів і багатозначності; неприйнятність у ЗКНТ проявів псевдоінформування, дезінформування; відповідність ЗКНТ вимогам академічної добросовісності; змістово-структурна цілісність ЗКНТ завдяки бінарності синтаксичної конструкції «Т – Р»), так і за квантитативними (зокрема, достатність лінійної довжини ЗКНТ, зумовлена обсягом нових знань у НТ; повна та наскрізна узгодженість ЗКНТ з метою, завданнями, змістом і авторськими висновками в цьому НТ). Наявність у ЗКНТ зазначених квалітативних і квантитативних параметрів підтверджує виконання ним свого цільового призначення в НД – бути достатнім вербальним маркером базового концепту новизни текстової інформації для досягнення ефективної та переконливої МК та створення умов для

її перспектив. До комплексу провідних функцій бінарної побудови ЗКНТ у НД відносимо ті, які забезпечують у контексті риторичного канону інформативність у комунікації, нейтралізують прояви дезінформації та псевдоінформації; з позицій когнітивної лінгвістики – коректну констатацію понятєвих координат новизни змісту тексту; у контексті термінознавства – ключові терміноодиниці Т і Р, у площині мовознавства – мовленнєву нормативність формулювання; у сенсі теорії актуального членування речення – наявність в узгодженій взаємодії Т і Р, у фокусі екології тексту – достовірність, об’єктивність і доказовість. Упровадження в освітньо-науковому просторі типології оптимальних за комунікативною функцією ЗКНТ забезпечуватиме цілісність інформаційної вертикалі НТ: заголовок як єдність Т і Р → обґрунтований виклад сутності Т у фокусі її новизни (Р) у здійсненому дослідженні → висновки в сенсі окресленої новизни (Р) і перспективи дослідження теми/проблеми. Нинішні умови активного та паралельного використання в українському соціумі та НД української мови як державної та міжнародної за своїм статусом англійської мови зумовлюють подальші перспективи дослідження ЗКНТ та НТ загалом і передусім на порубіжжі парадигм таких взаємопов’язаних актуальних наукових напрямів, як компаративна лінгвістика, перекладознавство, еколінгвістика, лінгводидактика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козолуп М. Генеза поняття «академічна комунікація» як категорії сучасної лінгводидактики. *Львівський філологічний часопис* : науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2018. № 3. С. 117–122.
2. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови : навчальний посібник. 3-тє вид., доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 426 с.
3. Приходько Г. Когнітивні параметри категорії невизначеності. *Львівський філологічний часопис* : науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львів : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 13. С. 159–165.
4. Chafe W. *Discourse, consciousness and time*. Chicago: University of Chicago Press, 1994. 392 p.
5. Halliday M. *An Introduction to Functional Grammar* / M.A.K. UK: Hodder Arnold, 2004. 689 p. <http://www.uel.br/projetos/ppcat/pages/arquivos/>
6. Kovalenko Y., Onufrienko H. Text format of the scientific report for the conference and abstracts of this report: common and different. *Modern problems in science* : Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada. 2022. P. 626–629.
7. Mathesius V. *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Prague : Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences, 1975. 228 p.

REFERENCES

1. Kozolup, M.S. (2018). Heneza poniatia “akademichna komunikatsiia” yak katehorii suchasnoi lnhvodydaktyky [Genesis of the concept “Academic communication” as a category of modern linguodidactics]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys* : scientific journal of Lviv State University of Life Safety DSNS Ukraine. Vol. 3. Pp. 117–122 [in Ukrainian].
2. Onufrienko, H.S. (2016). *Naukovyi styl ukrainskoi movy [Scientific style of Ukrainian language]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
3. Prykhodko, H.I. (2023). Kohnityvni parametry katehorii nevyznachenosti [Cognitive parameters of the category of uncertainty]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys* : scientific journal of Lviv State University of Life Safety DSNS Ukraine. Lviv: Helvetica. Vol. 13. Pp. 159–165 [in Ukrainian].
4. Chafe, W. (1994). *Discourse, consciousness and time*. Chicago: University of Chicago Press. 392 p.
5. Halliday, M. (2013). *An Introduction to Functional Grammar*. UK: Hodder Arnold, 2004. 689 p. URL^ http://www.uel.br/projetos/ppcat/pages/arquivos/RESOURCES/2004_HALLIDAY_MATTHIESSEN_An_Introduction_to_Functional_Grammar.pdf.
6. Kovalenko, Y.V., Onufrienko, H.S. (2022). Text format of the scientific report for the conference and abstracts of this report: common and different. *Modern problems in science*. Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada. Pp. 626–629.
7. Mathesius, V.A. (1975). *Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*. Prague: Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences. 228 p.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ FLEUR У ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ МОРІСА ДРЮОНА “TISTOU LES POUCES VERTS”

Павлюк О. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
 доцент кафедри викладання другої іноземної мови
 Запорізький національний університет
 вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
 orcid.org/0000-0002-7821-5269
 helen.pavlyuk@gmail.com*

Салтикова Т. О.

*викладач кафедри викладання другої іноземної мови
 Запорізький національний університет
 вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
 orcid.org/0000-0001-6085-302X
 t.saltykova2016@gmail.com*

Ключові слова: *текстовий концепт, літературна казка, авторська концептосфера, індивідуальний авторський концепт, олюднення, порівняння, метафора.*

Індивідуальні авторські концепти відбивають особистий досвід письменника, його уяву, асоціації, бачення світу та ставлення до нього, що віддзеркалюється в художньому мовленні, у мові твору. У сучасній лінгвістиці спостерігається значна увага до концепту як одиниці індивідуально-авторської картини світу письменника. У межах зазначеної проблематики не виявлено досліджень, у яких би було здійснено аналіз засобів вербалізації концепту FLEUR у літературній казці Моріса Дрюона “Tistou les pouces verts”. Метою розвідки є аналіз і опис особливостей утілення художнього концепту FLEUR у тексті казки для дітей М. Дрюона “Tistou les pouces verts”. Завданням роботи є визначення змісту концепту FLEUR у творі М. Дрюона, аналіз специфіки його семантичного наповнення. Об'єктом дослідження є концепт FLEUR, вербалізований у тексті казки для дітей М. Дрюона “Tistou les pouces verts”, предметом – особливості лексико-семантичної вербалізації концепту FLEUR у зазначеному творі відомого французького письменника.

У творі-казці для дітей Моріса Дрюона “Tistou les pouces verts” квітка втілює жіночу красу та символізує заможне життя (у будинку батьків Тісту); представляється виправником лихих людей (у в'язниці); уявляється творцем, будівником (у нетрях міста); репрезентується як засіб лікування хворих і постає символом дива (у міській лікарні); асоціюється з батьківщиною (у зоопарку); виступає борцем з найбільшим злом (під час війни). У казці вербалізується уявлення про вагомий вплив квітів на людину, її почуття, нюх, зір, допитливість. Групи порівнянь і метафоричних перенесень установлюють взаємозв'язок між квітами й іншими категоріями.

Лише одна квітка в тексті твору асоціюється зі злом; подібно до пирію війна може поширюватись світом, її ототожнення з бур'яном указує на складність боротьби з нею. Саме проти війни Тісту використав найбільше найрізноманітніших квітів, якими зміг подолати це лихо. У тексті казки концепт FLEUR тісно перетинається з концептом MAL. Квітами Тісту зміг виправити численні негаразди, побороти різні види зла. Єдине лихо, що квіти так і не змогли подолати, – смерть.

VERBALIZATION OF THE FLEUR CONCEPT IN A LITERARY TALE FOR THE CHILDREN OF MAURICE DREWON “TISTOU LES POUCES VERTS”

Pavliuk O. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Second Foreign Language Teaching
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7821-5269
helen.pavlyuk@gmail.com*

Saltykova T. O.

*Lecturer at the Department of Second Foreign Language Teaching
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6085-302X
t.saltykova2016@gmail.com*

Key words: *text concept, literary fairy tale, author's conceptual sphere, individual author's concept, humanization, comparison, metaphor.*

Individual author's concepts reflect the personal experience of the writer, his imagination, associations, vision of the world and attitude to it, which is reflected in the artistic speech, in the language of the work. In modern linguistics, considerable attention is paid to the concept as a unit of the writer's individual authorial picture of the world. Within the limits of the mentioned problems, no studies were found in which the analysis of means of verbalization of the FLEUR concept in Maurice Druon's literary tale “Tistou les pouces verts” would have been carried out.

The purpose of the investigation is to analyze and describe the peculiarities of the embodiment of the artistic concept of FLEUR in the text of the fairy tale for children by M. Druon “Tistou les pouces verts”. The task of the work is to determine the content of the FLEUR concept in the work of M. Druon, to analyze the specifics of its semantic content. The object of the research is the concept of FLEUR, verbalized in the text of M. Druon's children's tale “Tistou les pouces verts”, the subject is the peculiarities of the lexical-semantic verbalization of the FLEUR concept in the mentioned work of the famous French writer.

In Maurice Druon's fairy-tale work for children, “Tistou les pouces verts”, the flower embodies female beauty and symbolizes a prosperous life (in the house of Tistou's parents); presents as a reformer of evil people (in prison); imagines as a creator, a builder (in the slums of the city); it is represented as a means of treating patients and becomes a symbol of a miracle (in a city hospital); it is associated with the homeland (in the zoo) and acts as a fighter against the greatest evil (during the war). The fairy tale verbalizes the idea of the significant influence of flowers on a person, his feelings, sense of smell, sight, and curiosity. Groups of similes and metaphors establish relationships between flowers and other categories.

Only one flower in the text of the work is likened to evil; like wheatgrass (le chiendent), war can spread throughout the world, its comparison to weeds indicates the difficulty of fighting it. It was against the war that Tistu used the most diverse flowers with which he was able to overcome this calamity. In the text of the fairy tale, the FLEUR concept closely overlaps with the MAL concept. With flowers, Tistu was able to correct numerous troubles, overcome various types of evil, the only disaster that flowers could not overcome is death.

Постановка проблеми. Останнім часом реконструкція й аналіз концептів на матеріалі художніх текстів нерідко входять до кола дослідницьких інтересів лінгвістів. Вивчення текстових концептів сприяє розумінню світосприйняття письменника та його творчого задуму, відображеного в тексті. Індивідуальні авторські концепти відбивають особистий досвід письменника, його уяву, власні асоціації, бачення світу та ставлення до нього, що віддзеркалюється в художньому мовленні, у мові твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках сучасної антропоцентричної парадигми спостерігається сфокусованість досліджень на вивченні рослинного світу у зв'язку з явищами мови та мовлення. Флористична лексика, символіка квітів, засоби вербалізації фітоконцептів на матеріалі різних мов ставали об'єктом наукових розвідок багатьох дослідників (Т.О. Алексахіна, Н.К. Кобиленко, Л.В. Непоп-Айдачич, Т.І. Павлович, І.Е. Подолян, Л.В. Пушко, А.В. Чернявська й інші). Представлена тема належить до актуальних досліджень, оскільки в сучасній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес дослідників до концепту як одиниці індивідуально-авторської картини світу письменника, зумовленої тим, що автор актуалізує лише значущі для нього смисли, виходячи із власного досвіду та задуму твору. У межах зазначеної проблематики не виявлено досліджень, у яких би було здійснено аналіз засобів вербалізації концепту FLEUR на матеріалі літературної казки Моріса Дрюона "Tistou les pouces verts". Термін «літературна казка» означає оригінальні авторські твори, у яких елементи реалій поєднані з вигадкою, яскравим фантазуванням [2, с. 568].

Метою розвідки є аналіз і опис особливостей утілення художнього концепту FLEUR у тексті казки для дітей Моріса Дрюона "Tistou les pouces verts". **Завданням** роботи є визначення змісту концепту FLEUR у творі Моріса Дрюона, аналіз специфіки його семантичного наповнення. **Об'єктом дослідження** є концепт FLEUR, вербалізований у тексті літературної казки Моріса Дрюона "Tistou les pouces verts", **предметом** – особливості лексико-семантичної вербалізації концепту FLEUR у зазначеному творі відомого французького письменника.

Виклад матеріалу. Концептосфера художнього тексту відображує реальний світ крізь призму світобачення та світосприйняття письменника. Різницю між художніми, культурними та мовними концептами вбачає В.Г. Ніконова. На думку дослідниці, зміст і спосіб експлікації, обсяг та історична мінливість є тими параметрами, що відрізняють художні концепти від концептів культури та мовних концептів [3, с. 115]. У художньому

тексті концепт ґрунтується насамперед на складниках національного мовного концепту, але також вміщує індивідуально-авторські життєві уявлення, що слугують відтворенню образів, повнішої передачі ідеї твору. Авторські уявлення й асоціації, що знайшли відображення в художньому творі, надалі нерідко поповнюють дальню або ближню периферію лінгвокультурного концепту як носія національної ментальності. Слідом за О.М. Кагановською трактуємо текстовий концепт як двоїсту сутність, що інтегрує мовленнєвий і розумовий плани. «Мовленнєвий план текстового концепту є виявом його вербального характеру, у такому разі концепт постає як реальність, що віддзеркалена у свідомості не безпосередньо, а через мову. У розумовому плані текстовий концепт розглядається як образ, у якому втілені певні культурно зумовлені уявлення мовців про навколишній світ» [1, с. 50]. Дослідження концептів на матеріалі художніх творів відкриває перспективи розуміння індивідуального авторського стилю письменника з позицій національної культури народу чи суспільства загалом і загальнолюдських духовних цінностей.

Тлумачний словник французької мови TLF дефінує іменник *fleur* так: *Partie de certains végétaux contenant les organes reproducteurs, souvent odorante et ornée de vives couleurs*, додаючи наукове визначення: *bot. Une fleur complète comprend d'ordinaire quatre cercles concentriques ou verticilles de pièces florales insérées sur le réceptacle <...>; ce sont, de dehors en dedans : 1. le calice <...>; 2. la corolle <...>; 3. L'androcée ou organe mâle, formé d'étamines <...>; 4. le pistil ou organe femelle (Bot. élém., Classes de cinquième A et B. Paris, Larousse, s.d., p. 45)*, а також загальноприйняте: *usuel a) La fleur elle-même, le rameau qui la porte et, p. ext., plante que l'on cultive pour l'agrément* [5]. Звернення до словникових дефініцій є необхідним, оскільки лексичні значення, зафіксовані у словниках, дозволяють визначити сутність загального сприйняття концептів носіями мови. Лексема *fleur*, ім'я аналізованого концепту, трапляється в тексті зазначеної казки понад 60 разів, інші лексичні одиниці, що репрезентують рослинний світ, – понад 30. У досліджуваному творі вжито приблизно 90 найменувань рослин, переважно квітів, що існують у реальному світі, але також трапляється одна авторська номінація вигаданої квітки (*la fleur-papillon*). Усі флоронайменування (номінації рослин і квітів, назви елементів рослин, загальні назви тощо) виступають вербалізаторами концепту FLEUR. У цій розвідці ми зосереджуємо нашу увагу на зафіксованих у тексті казки уявленнях, пов'язаних із квітами.

Моріс Дрюон, учасник боїв за захист Франції від фашистів, фронтовий кореспондент французьких і союзницьких військ, автор твору "Chant des

partisans” (1943 р.), що став гімном Французького Опору, написав антивоєнну казку, сповнену поезії, краси та глибини. У його єдиному творі для дітей квіти є не тільки прикрасою красивого заможного життя, але й борцями із життєвими негараздами, із лихом.

Перша згадка про квітку трапляється на початку твору, мадам Мати презентується як красива квітка, її щічки порівнюються з ніжністю квітів (*comme la peau des fleurs*), нігті з кольором трояндових пелюсток (*comme des pétales de roses*), а пахне вона, як цілий букет (*un parfum de bouquet*): *Madame Mère était blonde et légère; ses joues étaient douces comme la peau des fleurs, ses ongles étaient roses comme des pétales de roses, et lorsqu'elle sortait de sa chambre elle répandait autour d'elle un parfum de bouquet* [4, с. 19]. Таке порівняння жінки із квіткою пов'язує жіночі красу та тендітність із ніжністю та красою квітів. Під час «уроку саду», це був перший урок Тісту, який, як виявилось, не міг відвідувати школу, зазначено уявлення про квіти як про прикрасу, що слугує для втіхи зору та нюху всієї заможної родини. Квіти не мають жодної утилітарної функції, вони вирощуються в теплиці лише завдяки екзотичності, краси, аромату, рідкісності: *les mimosas y fleurissaient en plein hiver; il y poussait des palmiers importés d'Afrique; on y cultivait des lis pour leur beauté, des tubéreuses et des jasmins pour leur parfum, et même des orchidées, qui ne sont pas belles et qui ne sentent rien, pour une qualité tout à fait inutile à une fleur et qui s'appelle la rareté* [4, с. 46].

Олюднення квітів трапляється в контексті, що описує спілкування садівника із квітами, оскільки пан Вусань із ними розмовляв, вітав їх, говорив їм компліменти, перепитував про здоров'я тощо, він уважав, що квіти розуміють людську мову; кожному із квіток він наділяв якимись рисами, знав про особливості їхньої поведінки: *Vous comprenez aisément que tourner le compliment à chaque rose d'un massif, à chaque œillet d'un buisson, ne laisse guère de voix <...> Moustache allait d'une fleur à l'autre, s'inquiétait de la santé de chacune. – Alors, la rose-thé, toujours gamine; on joue à garder des boutons en réserve pour les faire éclater quand personne ne s'y attend? Et toi, le volubilis, tu te prends pour le roi de là montagne, à vouloir t'échapper vers le haut de mes châssis! Ils revinrent lentement, parce que Moustache en profitait, ici pour féliciter une grosse pivoine de sa bonne mine, là pour encourager un hortensia à devenir bleu <...>* [4, с. 47–48].

Після «уроку порядку», що відбувся у в'язниці, Тісту ніяк не міг позбутися спогадів про огидність тюрми та про лихих людей, які там мали виправлятися. В'язниця йому здалась бридкою з її сірими сумними стінами та чорними решітками. Тісту, який із вродливими заможними батьками

жив у чудовому будинку в оточенні яскравих квітів, вигадав посадити у в'язниці квіти, щоб той «порядок» був менш огидним, а в'язні більш розсудливими, доброзвичайними: *Et si on leur faisait pousser des fleurs, à ces gens-là? Cela rendrait l'ordre moins laid et les prisonniers deviendraient peut-être plus sages* [4, с. 67]. Хлопчик застосував свої великі пальці, він ними тикав повсюди, у землю, між камнями, в отвори замків тощо, в'язниця перетворилась на квітковий палац: *Imaginez la stupeur des Miropoilus en découvrant leur prison transformée en château de fleurs, en palais des merveilles! <...> Pas une fenêtre de la prison, pas un barreau qui n'eût reçu sa part de fleurs! Les tiges grimpaient, s'enroulaient, retombaient; des cactus, sur la crête des murs, remplaçaient partout les affreux piquants* [4, с. 69–70]. Деревник, справжній розвідник-диверсант, розповсюдився дуже швидко, захопив жандарма, заплівши його в будці, заблокував дуло його гвинтівки: *Le plus curieux était peut-être la guérite où le chèvrefeuille avait poussé si vite que le gendarme de garde s'y trouvait immobilisé. Les plantes avaient pris son fusil pour tuteur et bloqué rentrée <...>* [4, с. 70]. У наведеному контексті реалізується прийом олюднення, квіти представляються активними діячами, рослини захоплювали та блокували, їхні стебла взбирались, перебігали, спускались знов.

Ботаністи, які протягом тижня вивчали квіти, що вирости у в'язниці, дійшли висновку, що це такі самі квіти, як і інші, за винятком того, що вони вирости за одну ніч: *Les fleurs de la prison étaient des fleurs comme toutes les autres, <...> leur seule étrangeté était d'avoir poussé en une nuit* [4, с. 76–77]. Попри цю заяву, зроблену фахівцями, Тісту зробив власний висновок, що квіти не дають лиху просуватись: *J'ai découvert quelque chose d'extraordinaire! reprit Tistou. Les fleurs empêchent le mal de passer* [4, с. 79]. Квіти уявляються хлопчику настільки сильними та могутніми, що можуть протидіяти лиху.

Наступним уроком Тісту став «урок злиденності». Бідність він вивчав, опинившись у нетрях міста. Там хлопчик побачив те, що йому здалось навіть страшнішим за в'язницю. Після цього уроку він запитував себе, чи злидні роблять людину лихою. Він вирішив виправити стан справ у занедбаній частині міста, за його задумом, газонна трава, велика кількість садового в'юнка та ломиноси мали увібрати бруд, укріпити будівлі, що вже майже розвалювались: *Un peu de gazon boirait la boue et rendrait ces chemins plus agréables, et puis du volubilis en quantité, avec des clématites, renforcerait ces pauvres cabanes prêtes à s'écrouler* [4, с. 83].

Самих мешканців нетрів хлопчик ототожнював із садовим цикорієм, овочем блілого

забарвлення, отже, у казці нужденність, недоля уподібнюються до блідості, безбарвності, невиразності: *À vivre serrés les uns contre les autres, et sans lumière, ils deviennent pâles <...> comme les endives que Moustache fait pousser dans la cave. Moi je ne serais pas heureux si l'on me traitait comme une endive* [4, с. 84]. Щоб додати кольорів у ці квартали, Тісту вирішив виростити герані та садовий в'юнок, квіти прості, але яскравого забарвлення: *Tistou décida de faire croître des géraniums le long des lucarnes pour que les enfants des taudis voient un peu de couleur. "Demain, au moins, ils auront quelques fleurs", se dit Tistou <...> Le lendemain, les journaux de Mirepoil annonçaient une véritable inondation de volubilis. <...> Des arceaux couleur de ciel voilaient la laideur des cabanes, des barrières de géraniums bordaient les chemins de gazon. Ces quartiers déshérités <...> devinrent les plus beaux de la ville* [4, с. 88]. Метафора *inondation de volubilis*, як і вживання найменувань рукотворних ландшафтних форм *des arceaux couleur de ciel, des barrières de géraniums*, передають уявлення про велику кількість квітів, використаних для укріплення, прибирання та прикрашання злиденних кварталів міста. Садівник порадив Тісту виростити жасмін, який має приємний і водночас сильний запах, можливо, щоб не тільки приховати убогість бідних кварталів і укріпити стіни будинків, але й прибрати сморід, властивий нетрям: *La prochaine fois, pense au jasmin. Ça grimpe vite et ça sent bon* [4, с. 89].

На уроці, що пройшов у лікарні, бачимо ще одне уявлення про квіти, вони репрезентуються як ліки. Побачивши хвору дівчинку, яка, окрім лікарні, нічого більш у житті не бачила, Тісту вмиль згадав про свої чарівні великі пальці, саме квіти маливилікувати дівчинку, для цього він обрав найяскравіші: *Des fleurs, ce serait mieux <...> Coquelicots, coquelicots! <...> Boutons d'or, pâquerettes, jonquilles!* [4, с. 96]. Дівчинка споглядала і милувалась ними, вона відчула свої ноги, їй уже подобалось жити: *Des narcisses poussaient autour de la table de nuit; la couverture était devenue un édreon de pervenches; de la folle avoine moussait sur la carpe. Et puis la fleur, la fleur à laquelle Tistou avait donné tous ses soins, une rose merveilleuse, qui ne cessait de se transformer, d'épanouir une feuille ou un bourgeon, la fleur montait à la tête du lit, le long de l'oreiller. La petite fille ne regardait plus le plafond; elle contemplait la fleur <...> Le soir même, ses jambes commencèrent à remuer. La vie lui plaisait* [4, с. 99–100]. У цьому контексті вербалізується уявлення про іншу силу квітів, краса яких спонукає до життя.

Квітка презентується в тексті казки як загадка та диво: загадка в тому, як квітка розпукується на стеблині, пишно квітує, росте (*Une fleur qui*

pousse, c'est une vraie devinette); дивом є процес розвитку рослини, завдяки якому хвора людина може одужати. Дівчинка щодня чекала на це диво та мала забути про свою недугу (*À attendre chaque jour la surprise, cette petite fille oubliera peut-être sa maladie*). Дивовижним є те, як одного чудового дня показується пуп'янок, потім він випускає один пелюсточок, схожий на малесеньку жабку, ще через день-два розкриває всі пелюстки: *Pour que cette petite fille guérisse, il faut qu'elle ait envie de voir un lendemain, c'est clair; songeait-il. Une fleur, avec sa manière de se déplier, de ménager des surprises, pourrait sûrement l'aider. Une fleur qui pousse, c'est une vraie devinette, qui recommence tous les matins. Un jour elle entrouvre un bouton, le jour d'après elle défroisse une feuille verte comme une petite grenouille, et puis après elle déroule un pétale <...>* [4, с. 97–98]. Попри висновок, зроблений ботаністами, квіти, що виникали з-під великих пальців Тісту, презентуються в тексті як загадкові: *C'est toujours dans les lieux où Tistou est passé la veille que les fleurs mystérieuses apparaissent* [4, с. 101].

Щоб трохи розважити сина, батьки відправили Тісту до зоопарку, що уявлявся хлопчику якимось казковим місцем, чимось на зразок звіриного раю, де тварини з доброї волі дозволяють милуватися собою. Він уважав, що звірі там бавляться поміж дерев і дивовижних рослин, подібних до тих, що намальовані в дитячих книжках: *Il pensait que jaguars, buffles, rhinocéros, tapirs, oiseaux-lyres, perroquets et sapajous s'ébattaient parmi toute espèce d'arbres et de plantes merveilleuses, tels qu'ils sont peints sur les livres d'images* [4, с. 110]. Але хлопчик побачив лише зачинені клітки із сумними тваринами, які дримали перед порожніми мисками. Тісту почав діяти, після відвідин зоопарку там вирости рослини, що відповідали місцевості, з якої вивезли цих тварин: *C'est pourquoi quelques jours plus tard, un immense baobab s'élevait dans la cage aux lions, les singes s'élançaient de liane en liane, des nénuphars s'éployaient dans la baignoire du crocodile. L'ours avait son sapin, le kangourou sa savane; les hérons et les flamants roses marchaient parmi les roseaux et les oiseaux de toutes couleurs chantaient parmi les buissons de jasmin géant* [4, с. 111]. Подарувавши тваринам рослини, що уособлюють їхню рідну країну, Тісту повернув їм Батьківщину.

Пізніше, на «уроці географії» й «уроці заводу», де хлопчик дізнався про найбільше лихо – війну, що може знищити найбільший сад: *Parce que <...> parce qu'une petite guerre de rien du tout peut anéantir un très grand jardin* [4, с. 118], ми вперше бачимо різко негативну асоціацію, пов'язану із квіткою. В уяві Тісту війна ототожнювалась із бур'яном: *Oui, en somme, la guerre est une espèce*

d'affreux chiendent qui pousse sur la mappemonde <...> *Par quelles plantes pourrait-on la combattre?* [4, с. 128–1129]. Отже, хлопчик задумався над вибором рослин, які б могли її побороти. В'юнки, повзучі, клейкі рослини вкоренились в ящиках зі зброєю, сплелися навколо кулеметів, автоматів, револьверів і ще чорна білена склеювала одиниці зброї одна з одною; а лопух великий чіплявся до багнетів: *Des plantes grimpantes, rampantes, collantes, avaient pris racine dans les caisses d'armes.* <...> *Le lierre, la vigne blanche, le liseron, l'ampélopsis des murailles, la renouée des oiseaux et la cuscute d'Europe formaient autour des mitrailleuses, des mitraillettes, des revolvers, un inextricable écheveau, qu'aggravait encore la glu répandue par la jusquiame noire* <...> *La grande bardane s'était agrippée aux baïonnettes* [4, с. 140–141]. Залишалось лише викинути у смітник гвинтівки та багнети, що пишно цвіли: *Que faire de fusils qui fleurissaient, de baïonnettes qui ne piquaient plus, et auxquels de jolis bouquets étaient toute efficacité? Il fallut les jeter aux poubelles* [4, с. 141]. Зброя, що буйно квітла, не могла більш убивати. Квіти, справжні миротворці, активно протидіяли війни.

Водії не могли більше керувати чудовими вантажівками, вони не могли навіть перебувати в них через крапивницю, спричинену дикою ожиною, підмареником і різними видами крапиви, що попроростали на сидіннях: *Inutilisables également, les magnifiques camions, si consciencieusement zébrés de gris et de jaune! La ronce piquante, le gratteron et plusieurs variétés d'orties, dont la brûlante, poussaient en abondance sur les sièges provoquant une urticaire immédiate chez les chauffeurs* [4, с. 141]. Скромна польова квітка, лісовий бальзамин (латинська назва *Impatiens noli-tangere* – «нетерплячий, не чінай», оскільки його коробочка вибухає, коли ви хочете до неї доторкнутись, і може викинути насіння на кілька метрів), посяла паніку серед бійців: *Ici se place le piteux incident causé par l'impatiente-n'y-touchez-pas. Qu'une modeste fleur des champs puisse déclencher une panique parmi des combattants s'explique si l'on sait que l'impatiente-n'y-touchez-pas est pourvue de capsules qui éclatent au moindre contact* <...> [4, с. 142]. Танки так само були заблоковані рослинами, які унеможливили їх використання: *Des buissons d'églantines, auxquels se mêlaient la grande cracca et la benoîte des ruisseaux, lançaient racines, grappes, pédoncules et rameaux épineux autour des mécanismes. Les chars étaient donc, eux aussi, inutilisables* [4, с. 142].

Тісту завжди доречно обирав рослини. У протигазах попроростали квіти, що спричиняють чхання: *Dans les masques à gaz se développait l'achillée sternutatoire.* Трави з неприємним запа-

хом з'явилися у рупорах і раціях, унеможлививши користування ними: *Des herbes malodorantes s'étaient logées à l'intérieur des porte-voix. Les officiers avaient dû renoncer à l'usage de ces cornets où croissaient l'ail des ours et la camomille puante* [4, с. 143].

У тексті казки квіти представляються борцями за мир, є символом миру. Порівняння зброї з рослинами, а саме деревами, із квітучими навесні акаціями, передає ідею миру, спокою, оновлення: *Ses armes fleurissaient comme des acacias au printemps.* Урешті-решт, гармати почали стріляти квітами: *Les canons de Mirepoil avaient tiré, certes; ils avaient tiré des fleurs.* Метафора «квіти – краплі дощу», оскільки над супротивниками пролився квітковий дощ, який залив їх, передає уявлення про очищення, благо: *Une pluie de digitales, de campanules et de bleuets s'était abattue sur les positions des Vazys qui avaient riposté, inondant les Vatenes de renoncules, de marguerites et de stellaires.* Навіть у кашкеті генерала проросли фіалки: *Un général avait eu sa casquette enlevée par un bouquet de violettes!* [4, с. 144]. Квітка асоціюється з миром, квітами не завойовують країну, битви квітами не вважаються чимось серйозним: *On ne prend pas un pays avec des roses, et les batailles de fleurs n'ont jamais passé pour choses sérieuses* [4, с. 144]. Поява з гармати гілочки конвалії є символічною, оскільки у французькій культурі ця квітка пов'язується з весною, свіжістю, веселістю, є символом щастя: *La toile eut un léger frisson et l'on vit sortir de la bouche du canon un brin de muguet qui poussa d'abord une feuille, puis l'autre, puis ses clochettes blanches* [4, с. 152].

Коли у країні встановився мир, Тісту став вигадувати нові сорти квітів, наприклад синю розу з пелюстками, як шматочки неба, нові різновиди сонячників: *il était parvenu de créer la rose bleue dont chaque pétale était comme morceau de ciel, et il avait mis au point deux nouvelles variétés de soleil levant couleur d'aurore et le soleil couchant d'un beau pourpre cuivré* [4, с. 165].

Уявлення про вплив квітів на людину фіксується в контексті, де йдеться про смерть садівника. Усі в будинку родини уникали вимовляти слово «mort», уживали різноманітні евфемізми (*Moustache a décidé de se reposer pour toujours. Il est parti pour un long, long voyage dont il ne reviendra jamais. Ce pauvre Moustache est au ciel, <...> il est plus heureux que nous à présent*) [4, с. 166–167]. Лише поні сказав хлопчику правду. Проте Тісту вирішив спробувати застосувати квіти, щоб повернути садівника до життя. Знаючи, що той полюбляв розмовляти ыз квітами, Тісту виростив красотку півонію: *“Moustache ne résistera pas à une belle pivoine. Il aura envie de lui parler”* <...> *La pivoine sortit du sol, monta, s'épanouit, inclina la tête, lourde*

comme un chou, vers l'inscription [4, с. 170]. Потім він згадав про тонкий нюх садівника та вирішив, що аромат квітів міг би його вивести зі сну: “*Les parfums, peut-être <...> Il avait le nez très fin sous ses grosses moustaches*”, pensa Tistou. Et il fit surgir jacinthes, œillets, lilas, mimosas et tubéreuses [4, с. 170]. Пам’ятаючи про допитливість пана Вусаня, хлопчик вирішив, що невидана дотепер квітка-метелик мала б його розбудити: “*Et une fleur qu’il n’aurait pas connue, se dit encore Tistou. Même si l’on est très fatigué, la curiosité, ça réveille*” <...> Pendant une heure, Tistou déploya la plus vive imagination pour fabriquer une végétation jamais vue. Il inventa ainsi la fleur-papillon, à deux pistils en forme d’antennes et deux pétales éployés qui frémissaient au moindre souffle d’air [4, с. 170–171]. Розповідаючи своєму поні про безрезультатність спроб побороти смерть, Тісту почув у відповідь, що смерть є єдиним лихом, проти якого квіти не мають сили: *Tu as découvert que la mort est le seul mal que les fleurs n’empêchent pas de passer* [4, с. 171].

Висновки. У творі-казці для дітей Моріса Дрюона “Tistou les pouces verts” квітка втілює жіночу красу та символізує заможне життя (у будинку батьків Тісту); представляється виправником лихих людей (у в’язниці); уявляється творцем, будівником (у нетрях міста); репрезентується як засіб лікування хворих і постає символом дива (у міській лікарні); асоціюється з батьківщиною (у зоопарку); виступає борцем із найбільшим злом (під час війни). У казці вербалізується уявлення про силу та могутність квітів, про їхній вагомий вплив на людину, її почуття, нюх, зір, допитливість. Групи порівнянь і метафоричних перенесень установлюють взаємозв’язок між квітами й іншими категоріями.

Лише одна квітка в тексті твору асоціюється зі злом; подібно до пирію війна може розповсюджуватись світом, так само, як із бур’янами, з нею важко боротись. Саме проти війни Тісту використав найбільше найрізноманітніших квітів, якими зміг подолати це лихо. У тексті казки концепт FLEUR тісно перетинається з концептом MAL. Квітами Тісту зміг виправити численні негаразди, побороти різні види зла. Єдине лихо, що квіти так і не змогли подолати, – смерть.

Перспективи дослідження вбачаємо в реконструкції концепту FLEUR на матеріалі лексики та фразеології французької мови, що дозволить виявити особливості зв’язку природи та культури народу. А також у подальшому аналізі концептів, що вербалізуються у творах Моріса Дрюона, з метою вивчення домінантних особливостей його ідіостилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кагановська О.М. Лінгвокогнітивний аспект утілення текстових концептів у французькій та українській художній прозі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 2. Київ, 2007. С. 50–57.
2. Літературна казка. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. С. 568–569.
3. Ніконова В.Г. Художній концепт: процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія «Філологія». 2011. Т. 14. № 2. С. 113–122.
4. Druon M. Tistou les pouces verts. Livre de poche. Jeunesse. Librairie générale française, 2022. 188 p.
5. TLFi. URL: <http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?13;%20s=3944005440;%20r=1;nat=;sol=2> (дата звернення: 25.08.2023).

REFERENCES

1. Kahanovska, O.M. (2007). Lihvokohnityvnyi aspekt utilennia tekstovyh kontseptiv u frantsuzkii ta ukraïnskii hudozhnii prozi [Linguo-cognitive aspect of the embodiment of textual concepts in French and Ukrainian fiction.]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova – Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University*. Seriya 9 “Suchasni tendentsii rozvytku mov” – “Modern trends in language development”, 2, 50–57 [in Ukrainian].
2. Kovaliv, Y.I. (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia]* (Vols. 1–2). Vol. 1. Kyiv : VTs “Akademiia”. 608 p. [in Ukrainian].
3. Nikonova, V.G. (2011). Xudozhnij koncept: procedury’ rekonstrukciyi ta modelyuvannya (na materialy tragedij V. Shekspira) [Belles-lettres concept: procedures of reconstruction and modeling (on the material of Shakespeare’s tragedies)]. *Visnyk Ky’ivsk. nacional’n. un-tu*. Seriya “Filologiya”. Kyiv National Linguistic Univ. Messenger, Philology, Vol. 14, 2, 113–122 [in Ukrainian].
4. Druon, M. (2022) Tistou les pouces verts. Livre de poche. Jeunesse. Librairie générale française, 188 p.
5. TLFi. URL: <http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?13;s=3944005440;r=1;nat=;sol=2>; Retrieved August 25 2023, from <http://atilf.atilf.fr/>.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ «СТРАХ» У СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ РОМАНАХ-ТРИЛЕРАХ

Приходченко О. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0002-8468-2453

prihodchenkoaleksandra@gmail.com

Ключові слова: *емоція, роман-трилер, страх, лексема, семантика, контекст.*

У результаті дослідження було встановлено, що для досягнення поставленої мети необхідним є встановлення лексичних і стилістичних засобів, за допомогою яких відбувається вербалізація цієї емоції в англійськомовних романах-трилерах. Еволюція всіх емоцій відбувалася разом із розвитком людства. Емоція страху, яка з'явилась разом із людьми, характеризується дуже давньою історією, оскільки описується не лише на сучасному етапі розвитку, а ще із прадавніх часів. Аналіз матеріалу тлумачних словників показав, що найчастотнішими іменниками, які використовуються на позначення FEAR, є "emotion" та "feeling", які визначають СТРАХ як емоцію або почуття, передчуття; найчастотнішим дієслівним словосполученням, яке зображає СТРАХ, є "to be afraid of" («боятися»); прикметники «переляканий» / «наляканий» ("afraid" / "frightened"). Романи-трилери визначаються своїми описами емоції СТРАХ, оскільки вона є для них ключовим моментом. Усі події у згаданих романах розгортаються навколо цієї емоції: причин її виникнення; дій, які її супроводжують, і наслідків, які вона спричиняє. Метою статті є вивчення особливостей опису емоції СТРАХ у романах-трилерах. У результаті дослідження було встановлено, що для досягнення поставленої мети необхідним є встановлення лексичних і стилістичних засобів, за допомогою яких відбувається вербалізація цієї емоції в англійськомовних романах-трилерах. Інтерес становить опис страху за допомогою персоніфікації, оскільки таким способом автор утілює в реальність моторошні емоції, спричинені страхом. Страх у сучасних романах-трилерах зображено за допомогою епітетів, які мають негативне значення; ступенів порівняння прикметників, для вказівки на рівень страху; градації страху через зображення його поетапності, зростання емоційного напруження; зміни емоційних станів, спричинених страхом і обставинами, які до нього призводять; персоніфікації, яка уособлює все страшне та невідоме, що криється в понятті «страх». Перспективним вважаємо дослідження особливостей репрезентації базових емоцій на матеріалі романів-трилерів і готичних романів про вампірів.

REPRESENTATION OF THE EMOTION “FEAR” IN THE MODERN ENGLISH THRILLERS

Prykhodchenko O. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes
Zaporizhzhia National University
Zhukovskogo str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8468-2453
prihodchenkoaleksandra@gmail.com*

Key words: *emotion, thriller; fear, lexeme, semantics, context.*

The article is dedicated to the studying of the peculiarities of the representation of the emotion FEAR in the modern English thrillers. The evolution of all emotions evolved together with the development of humanity. The emotion of fear, which occurred together with people, is characterized by the long-time history, as it is described not only at the modern stage of its development, but from the ancient times. The analysis of the material of the thesaurus showed that the most frequent nouns for representation of the noun FEAR are “emotion” and “feeling”, which describe FEAR as emotion or feeling of anticipation; the most frequent verb-combination, which depicts FEAR is “to be afraid of”; adjectives are “afraid” / “frightened”. The thrillers are distinguished by their descriptions of the emotion FEAR, as it is the key point of these novels. All events in the mentioned novels take place around this emotion: the sources of its occurrence; actions, which exist together with this emotion and its consequences. The article is aimed at the research of the features of description of the emotion FEAR in the modern English thrillers. It was determined that the main ways of the achieving the goal, are studying and classifying of the lexical and stylistic means, which represent the emotion FEAR in English thrillers. One of the most important ways of representation of the emotion FEAR is personification, as in such a way the author implements in life horrific emotions evoked by fear. Fear in the modern English thrillers is depicted with the help of: epithets, which have negative meaning; degrees of comparison of adjectives, which indicate the level of fear; the gradation of fear through representation of several its stages, growth of emotional tension; change of the emotional states, which is caused by fear and by reasons, which lead to it; personification, which combines and personalizes everything terrible and unknown, which is included into the notion “fear”. The perspective of the research is the study of basic emotions on the material of thrillers and gothic novels about vampires.

Постановка проблеми. Емоції відіграють визначальну роль у процесі існування людини та пізнання світу. Кожна дія не лише характеризується якимись емоціями, а і спричиняє нові. Іноді емоції можуть бути контрольованими, іноді вони є результатом нашої реакції на події, отриману інформацію, щось побачене або почуте. Емоції вказують на наше ставлення до всього навкруги нас. Вони є важливою частиною нашого буття та нас самих.

Саме тому важливим видається вивчення ролі емоцій у сприйнятті прочитаного, особливо в тих текстах, де автор намагається викликати й опи-

сати ті чи ті емоційні стани, наприклад у романах-трилерах [1, с. 78]. Зазначені романи характеризуються використанням широкого емоційного тла, вони мають на меті звернення до глибинних емоцій читачів (як-от страх, відраза) та до емоційної атмосфери тексту загалом [2, с. 15]. Розвиток подій у цих романах не є передбачуваними саме з погляду емоційного тла, оскільки головні герої можуть виконувати різні ролі та бути водночас як позитивними, так і негативними, отже, викликати різні емоції.

Основною у вищезгаданих романах є емоція страху, оскільки вона неконтрольована та прита-

манна всім людям, незалежно від віку, статі тощо [3, с. 132–133].

Метою статті є дослідження особливостей опису емоції СТРАХ у романах-трилерах. **Об’єктом** дослідження виступає емоція СТРАХ в англійськомовних романах-трилерах. **Предметом** є лексичні та стилістичні засоби репрезентації цієї емоції в англійськомовних романах-трилерах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В англійській мові лексема “*fear*” («страх») з’явилась у середньоанглійському періоді “*fere*” і походить від слова “*fær*” у давньоанглійській мові (“*calamity, sudden danger, peril, sudden attack*”) [4]. Сучасне значення цього слова – «страх від чогось» – оформилось лише у 12 ст.

Згідно з дослідженням, проведеним на матеріалі тлумачних словників англійської мови (Cambridge Dictionary [5], Oxford Dictionary [6], Merriam- Collins Dictionary [7], Webster Dictionary [8], Longman Dictionary [9], Free Dictionary [10]), найчастотнішими іменниками, які вживаються на позначення іменника “FEAR” є “emotion” та “feeling”, які визначають СТРАХ як емоцію або почуття, передчуття. Менш частотними є такі визначення СТРАХУ: «благоговіння» (“reverence”), «трепіт» (“awe”), «занепокоєння» (“concern”), «тривога» (“alarm”), «думка» (“thought”), «можливість небезпеки» (“possibility of danger”), «стан» (“condition”).

Найчастотнішим дієслівним словосполученням, яке зображає СТРАХ, є “to be afraid of” («боятися»). Менш частотними виявились словосполучення «бути наляканим» (“to be frightened”), «переїматися» (“to be worried”), «бути засмученим» (“to be upset”), «ставитися з острахом» (“to regard with fear”), «переживати благоговійний трепет перед чимось» (“to have a reverential awe of”), «очікувати із тривогою» (“to expect with alarm”).

Для опису СТРАХУ загалом використовується велика кількість різних словосполучень і лексем. Найуживанішими виявились прикметники «переляканий» / «наляканий» (“afraid” / “frightened”) і словосполучення «щось погане / неприємне / непередбачуване повинно статися» (“sth bad / unpleasant / unpredictable is going to happen”). Усі інші визначення є менш частотними (“anticipation or awareness of danger / presence of danger”, (“reverence and awe (esp. in God)”), «зло» (“evil”), «біль та занепокоєння» (“pain and uneasiness”), «стурбований / засмучений» (“worried / upset”), «причина для тривоги» (“reason for alarm”), «неспокій / побоювання» (“disquiet / apprehension”), «неминуча загроза» (“impending danger”), «боятися чогось» (“afraid to do sth”), «тривожне занепокоєння» (“anxious concern”), «жах» (“dread”), «погроза» (“threat”), «паніка» (“panic”).

На матеріалі романів-трилерів Кріса Картера «Генеза» [11] та Джеймса Роллінса «Беззоряна

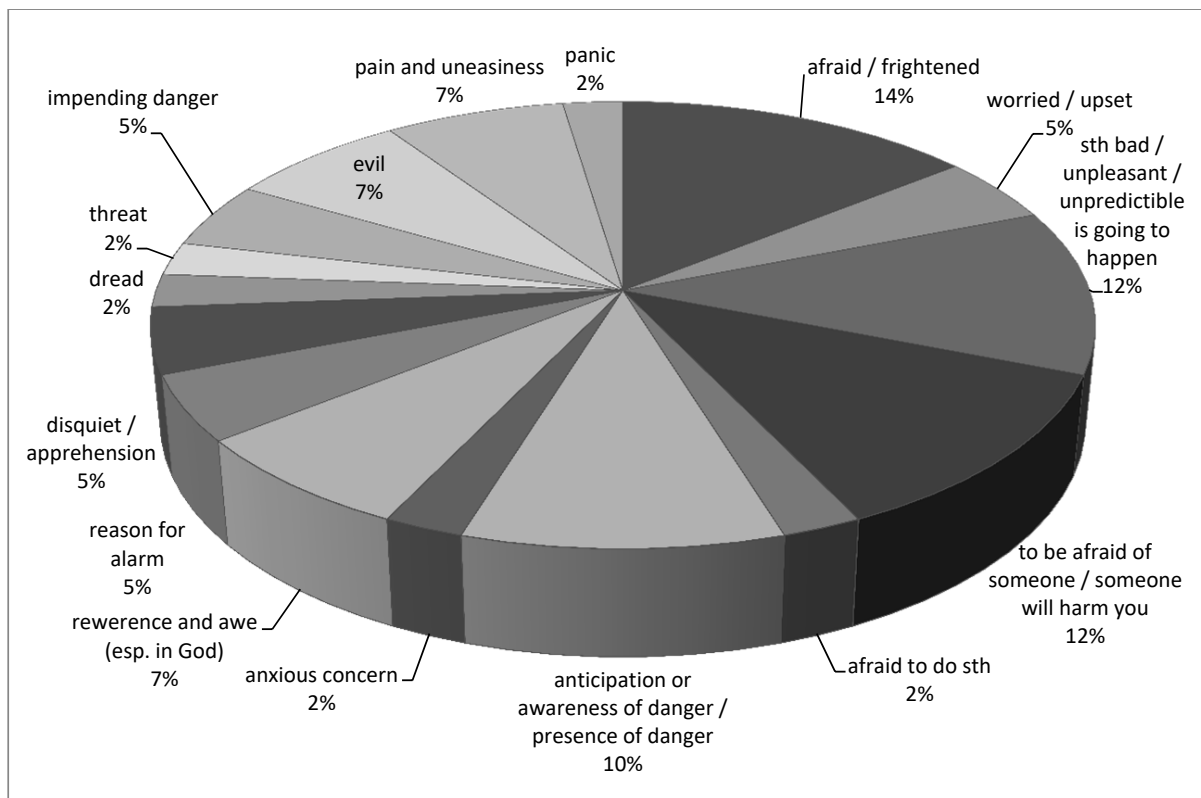

Рис. 1. Словникові номінації іменника “FEAR” / «СТРАХ»

корона» [12] нами було встановлено, що ключовим словом-репрезентантом емоції СТРАХ є його номінативна форма «страх», як в однині (“fear”), так і у множині (“fears”). Окрім цієї номінації, було виявлено прикметники «безстрашний» – “fearless”, «страшний» – “fearful”, «страхотливий» – “fearsome”; дієслово «боятися» у теперішньому (“to fear”) та минулому часах (“feared”); фрази «зі страху» – “in fear”, «без страху» – “no fear”; форма дієслова “fearing”.

Проаналізований матеріал (романи-трилери Кріса Картера «Генега» та Джеймса Роллінса «Беззоряна корона») засвідчив, що найбільш частотною лексемою на позначення емоції СТРАХ є іменник “fear” (загалом 97 уживань) і дієслово “to fear” (загалом 58 уживань). Це підтверджує думку про те, що найменування СТРАХУ у свідомості людини асоціюється зі страхом як таким – “a very unpleasant or disturbing feeling caused by the presence or imminence of danger” [URL: <https://www.thefreedictionary.com/>] і дією, яку цей страх позначає – “to be afraid or frightened of” [10].

Для романів-трилерів характерним є опис навколишнього світу з погляду вбивці. Він розглядається як зла сила, що діє відповідно до власних міркувань і сприйняття навколишнього середовища. Саме такий погляд на речі допомагає краще відтворити думки та почуття як злочинця, так і жертви.

Страх описується як урок, який убивця вважає потрібним засвоювати поступово та поетапно (“*The first lesson <...> will be about fear*” [11, с. 8]); “<...> the killer called his *first lesson – fear*” (Genesis, p. 98); “he wants to *teach his victims about fear*” [11, с. 158]; “*The first stage, fear*” [11, с. 258]). Отже, страх (“fear”) стає першим етапом до чогось більшого, страшнішого, перетворює всі інші емоції на гіпертрофовані почуття переляку та жаху.

Поетапність страху зображено також за допомогою прислівника “now” – “at the present time” [10], вказано на те, що страх може існувати протягом усієї історії – як у теперішньому (“now”), у найближчому майбутньому (“before long” – “in the near future”) [8], так і в минулому (“in the past”): “But she had nothing to *fear now*” [12, с. 27]; “*I fear, before long <...>*” [12, с. 151]; “*Fear had made him gentle <...> in the past*” [12, с. 344].

Капіталізація лексеми “fear” привертає увагу читача саме до цієї емоції, робить її більш значущою, важливішою та виокремлює її з-поміж інших: “Shall we make a start with the first lesson, Kirsten? **FEAR**” [11, с. 87]. За допомогою саме такого написання страх видається більш глибоким, сильнішим і таким, що впливає на всіх.

Страх репрезентовано як емоційний стан, що є поступовим (“gradually” – “occurring or develop-

ing slowly or by small increments” [10]), таким, що у процесі розвитку перетворюється на щось невідоме: “<...> he brought that *fear* to her *gradually <...>*” [11, с. 98]. Водночас цей стан може викликати до життя (“to stoke” – “to increase the activity, intensity, or amount” [8]) найстрашніші амбіції людини (“dire” – “extreme, horrific” [8]), які були приховані: “*Fear stokes direr ambitions, sometimes even in the best of us*” [12, с. 161]. Іншою властивістю страху є його здатність заміщати (“replace” – “to take the place of especially as a substitute or successor” [8]) собою інші емоції (“despair” – “utter loss of hope” [8]), засвідчувати остаточну втрату надії та віри в майбутнє: “As he did so, *fear* began to *replace Nyx’s despair*” [12, с. 318].

У романах-трилерах страх зазвичай поєднується з іншими емоціями й описує конкретний етап його розуміння:

- причина страху (“**humiliation and fear**”; “**agony and fear**”);
- співіснування зі страхом (“**trepidations and fear**”; “**fear and misery**”; “**concerns and fear**”, “**worries and fears**”);
- результат страху (“**respect and fear**”, “**confusion and fear**”, “**fear and agony**”).

Так, страх, зумовлений приниженням (“humiliations” – “to reduce (someone) to a lower position in one’s own eyes or others’ eyes: to make (someone) ashamed or embarrassed” [8]), описано за допомогою негативних емоцій, спричинених непорозуміннями з іншими людьми: “<...> finished her litany of the morning’s *humiliations and fears*” [13, с. 31]. Ще однією із причин страху є страшні переживання, агонія, що сталися в минулому: “She read the *past agony* in his face and the *fear* shining in his eyes <...>” [13, с. 523].

Страх може співіснувати із тривогами (“worries”) і переживаннями (“trepidations”), зумовленими неясним майбутнім – “a nervous or fearful feeling of uncertain agitation” [8]: “<...> weighted down by her *worries and fears*” [12, с. 746]; “*The fears and trepidations from this morning’s furtive talk with the prioress <...>*” [12, с. 119]. Ще один стан, який фігурує зі страхом, – це страждання (“misery” – “a state of great unhappiness and emotional distress” [8]), які здебільшого спричинені самим страхом або його передчуттям: “*The fear and misery in its red eyes was easy to read*” [12, с. 219]. Занепокоєння (“concerns” – “an uneasy state of blended interest, uncertainty, and apprehension” [8]) також може співіснувати зі страхом, указувати на хвилювання, турботу про іншу людину: “I’m not oblivious to the *concerns and fears* you’ve attempted to voice over the past day” [12, с. 111].

Результатом страху, з одного боку, є повага (“respect”): “<...> parted before the Shrive, both out of *respect and fear*” [12, с. 234], з іншого – розгубле-

ність, зумовлена нерозумінням (“confusion”) того, що відбувається навколо: “*Her voice dropped to a whisper; but not from weakness, only confusion and fear*” [12, с. 663]. Ще одним наслідком страху є агонія (“agony” – “intense pain of mind or body” [8]), яка виникає після тортур: “<...> experiencing her **fear and agony** as much as she did his senses” [12, с. 745].

Здатність страху оприявнювати давно забуті образи (“figments” – “something made up or contrived” [8]) зображено за допомогою дієслова “dredge up” – “to start talking or thinking again about (something unpleasant that happened a long time ago)” [8]: “*At first, he thought it was some figment dredged up by his fear*” [12, с. 55].

З огляду на обставини, у яких перебувають герої, страх може еволюціонувати та виявлятися в таких станах, як паніка (“panic” – “a sudden, overpowering feeling of fear, often affecting many people at once” [10]), жах (“terror” – “intense, overpowering fear” [10], “horror” – “a state or condition marked by the feeling of repugnance and fear” [10]).

Лексеми “panic”, “horror”, “fear”, “terror” демонструють градацію, що вказує на ступені розвитку страху, спричиненого подіями, які складно зрозуміти й осягнути. Уживання прикметника “undoubtedly” – “certainly or definitely; unquestionably” [10] разом із фразовим дієсловом “to take over” – “to assume control or possession of or responsibility for” [8] свідчить про той факт, що страх стає однією із сил, які контролюють буття людини, її емоції, почуття та вчинки: “<...> the **panic** <...> the **horror** <...> the **fear** that had **undoubtedly taken over** Oliver <...>” [11, с. 269]; “**Fear and terror** drove everyone to seek the nearest shelter” [12, с. 281].

За допомогою дієслова “to start” автор демонструє початкову стадію перетворення страху на паніку: “*Fear was starting to turn into panic*” [11, с. 90]. Наявний також і опис перехідного етапу – від вибачень (“apology”) до страху або навіть до заспокоєння (“relief”). Цей процес описано за допомогою дієслова “to vacillate” – “to change between one state and another” [10]: “*The sheriff's face vacillated from apology to fear. Maybe even a little relief*” [12, с. 264]. З іншого боку, автор вказує на кінцевий результат розвитку та трансформації цієї емоції. Страх і паніка описуються як складники, що утворюють єдине ціле – кулю (“ball” – “round or roundish body or mass” [8]), яка містить перебільшені почуття й емоції (“terror”), спричинені ситуацією: “*Fear and panic rolled into a single ball of terror* <...>” [11, с. 251].

Також еволюція страху крізь біль до жаху описана епітетом “unimaginable” – “not comprehensible” [8], що вказує на неможливість усвідомлення межі цього стану: “<...> full of **pain, fear and unimaginable terror**” [11, с. 107].

З іншого боку, страх може змусити людину завмерти (“frozen” – “incapable of being changed, moved” [8]), без можливості рухатися або виконувати якісь дії: “*She hesitated in a crouch, frozen by fear*” [12, с. 38].

Також страх безпосередньо пов'язаний зі смертю (“death”), оскільки найбільш невідомим та незрозумілим є саме страх болю та смерті: “<...> her about **fear** <...> **pain** <...> and **death**” [11, с. 98]; “<...> to teach his victims about **fear, pain, and death**” [11, с. 158].

Водночас є можливість перебороти свій страх (“fight the fear”) і віднайти сили для продовження існування, боротьби та виживання (“find the strength”): “<...> to **fight the fear** <...> the **pain** <...> the **exhaustion** and **find the strength** needed to finally activate his vocal cords” [11, с. 148]. Для більш яскравого опису спроб людини побороти свій страх автор використовує повтор (“deeper and deeper”), який разом із дієсловом “to push” (“to press against with force” [8]) свідчить про той факт, що це відбувається примусово, а дієслово “nestle” – “to settle or place (something) in or as if in a nest” [10] вказує на те, що страх дуже сильно вкоренився в душі людини: “*If nothing else, the hard work had pushed the fear nestled inside her deeper and deeper*” [12, с. 177].

Більш сильні емоції, зокрема лють (“fury” – “intense, disordered, and often destructive rage” [8]), яку порівнюють із вогнем, що не має жодних перепон на своєму шляху, також перетворюють страх на знаряддя, яке може побороти майже все. Вираз “to burn through” (“literally, to destroy something with fire” [10]) демонструє спонтанність сприйняття якогось факту, зокрема причин проблеми: “*Fury burned through her fears as she realized the source of that attack*” [12, с. 274].

Для посилення впливу страху на героїв романів-трилерів автор використовує персоніфікацію. Страх описано як живу істоту, яка має власні плани, характеризується конкретними діями (“had its own way”), що впливають на людину та її реакції: “<...> **fear** had its own special way of accelerating physiological responses” [11, с. 247].

Зображення страху як істоти характеризується наявністю негативних рис. У наведеному нижче прикладі описано бажання вдарити когось (“to slap” – “to strike sharply with or as if with the open hand” [8]), яке підсилюється вживанням епітета “angry”, вказує на агресивні наміри: “*Fear slapped Oliver across the face with an angry hand* <...>” [11, с. 250].

Страх охарактеризовано як такий, що може контролювати ситуацію (“to take over” – “to assume control or possession of or responsibility for” [8]): “*Fear began taking over*” [11, с. 246], не давати людині відповідати за власні вчинки (“kept from

replying”): “*Oliver desperately needed water, but fear kept him from replying*” [11, с. 249]. Водночас страх змушує людину рухатися далі: “*Still, fear kept her upright and moving*” [12, с. 39].

Страх буквально паралізує, не дає можливості виконувати жодні дії (“to paralyze” – “to make powerless or ineffective” [8]): “<...> *much fear <...> paralyzed him*” [11, с. 322]. Однак знаходяться сміливці, яким вистачає хоробрості перебороти свій страх. Свідченням цього є використання автором усталеного виразу “to turn one’s back to” (“to deny; reject” [10]), що вказує на відмову вірити у свій страх, підкорюватися йому: “*Those who turn their back in fear*” [12, с. 172].

Зміна забарвлення людських проявів (як-от поцілунок (“kiss”), спричинених страхом, описана за допомогою лексеми “shiver” (“a tremble or quiver” [10]), яка вказує на негативні наміри: “*she <...> felt a shiver of fear kiss the back of her neck <...>*” [11, с. 10].

Найяскравішим проявом будь-яких емоцій у людини є реакція, що відображається в очах. Ужите словосполучення “blue eyes” акцентує увагу на безтурботності та щасті, що були притаманні герою до його зустрічі зі страхом, оскільки блакитний колір (“blue”) асоціюється саме з безпечністю та радістю: “<...> *nothing else in his blue eyes other than fear*” [11, с. 417]. Відображений в очах страх переростає в щось жахливіше та незрозуміліше, поширюється по всьому тілу: “<...> *as the fear in his eyes spread throughout his body*” [11, с. 418]. Усвідомлення страху також відображається за допомогою опису очей, які не лише збільшились (“eyes had grown even larger”), а ще й світяться (“shining with fear”), що свідчить про розуміння наближення чогось дуже поганого: “<...> *whose eyes had grown even larger, shining with fear*” [11, с. 205].

Вплив страху на людину може виражатися за допомогою різних його проявів, зокрема занепокоєння, що призводить до сухості в роті (“fear-dried mouth”). Ефект від страху підсилюється завдяки використанню словосполучення “to swallow to free her tongue”, що свідчить про намагання героїні опанувати себе та заговорити: “*She swallowed to free her tongue in her fear-dried mouth*” [11, с. 123].

Страх охарактеризовано за допомогою епітетів, які вказують на його вік. Зокрема, описано старий страх (“old fear”), який існував протягом багатьох років, а також миттєвий (“immediate fear”), який демонструє жах саме в цю мить: “*And you want to bend a knee before my father and stoke that old fear*” [11, с. 153], “*Nyx asked, shying over to a more immediate fear*” [11, с. 112].

Страх також відображено за допомогою відтінків кольору: “*dark fears*” [11, с. 156] – темного, на позначення чогось поганого, страшного та такого, про що не хочеться згадувати.

Уживання епітетів з негативним забарвленням для опису страху слугує ілюстрацією того, що страх має багато відтінків – «темний», «примарний» (“shadowy” – “full of or dark with shadow” [10]): “<...> *he dragged his own shadowy fears along <...>*” [11, с. 460].

Оскільки страх є не до кінця вивченим поняттям, для його опису використовується неозначений займенник “some” – “indeterminate quantity” [8], що вказує на невизначеність: “<...> *I know some fear fuels you*” [11, с. 261].

Частотним є опис страху за допомогою ступенів порівняння прикметників. Зокрема, уживання вищого (“greater”) і найвищого (“the foremost”, “greatest”, “worst”) ступенів порівняння вказує на той факт, що страх присутній у житті персонажів у своєму найвищому прояві, впливає на все навколо: “*Still, she had a greater fear*” [11, с. 745]; “*It was Rhai’s greatest fear*” [11, с. 50]; “<...> *she voiced her foremost fear*” [11, с. 111]; “*Nyx knew it was a confirmation of her worst fears*” [11, с. 454].

Висновки. Отже, у сучасних романах-трилерах страх зображено за допомогою: епітетів, які мають негативне значення; ступенів порівняння прикметників, для вказівки на рівень страху; градації страху через зображення його поетапності, зростання емоційного напруження; зміни емоційних станів, зумовлених страхом і причинами, які до нього призводять; персоніфікації, яка уособлює все страшне та невідоме, що криється в понятті «страх». **Перспективним** вважаємо дослідження особливостей репрезентації базових емоцій на матеріалі романів-трилерів і готичних романів про вампірів.

Ця публікація створена в рамках проекту “Erasmus+ Jean Monnet Module EUROPEACE” («Журналістика миру та рішень задля євроінтеграції України у воєнний та післявоєнний час»), що фінансується Європейським Союзом. Однак висловлені погляди та думки належать лише автору (авторам) і не обов’язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lovecraft H.P. The Annotated Supernatural Horror in Literature. New-York : Hippocampus Press, 2000. 228 p.
2. Thriller / J. Patterson (ed.). Ontario, Canada : MIRA Books, 2006. 576 p.
3. Приходченко О.О. Емоційність у романах-трилерах. *Записки з романо-германської філології*. 2022. Вип. 2 (49). С. 130–144.
4. Online Etymological Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=fear> (дата звернення: 25.02.2024).

5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 25.02.2024).
6. Oxford Dictionary. URL: <https://www.oed.com/?tl=true> (дата звернення: 25.02.2024).
7. Collins Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com> (дата звернення: 25.02.2024).
8. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 25.02.2024).
9. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 25.02.2024).
10. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 25.02.2024).
11. Karter K. Genesis. New York : Simon & Schuster, 2022. 476 p.
12. Rollins J. The Starless Crown. New York : Tor Books, 2022. 764 p.
2. Patterson, J. (ed.) (2006). Thriller. Ontario, Canada: MIRA Books, 576 p.
3. Prykhodchenko, O.O. (2022). Emotsiynist' u romnakh-trylerakh Zapysky z romno-hermans'koyi filolohiyi. Vypusk 2 (49). P. 130–144.
4. Online Etymological Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=fear> (data zvernennia: 25.02.2024).
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (data zvernennia: 25.02.2024).
6. Oxford Dictionary. URL: <https://www.oed.com/?tl=true> (data zvernennia: 25.02.2024).
7. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (data zvernennia: 25.02.2024).
8. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (data zvernennia: 25.02.2024).
9. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (data zvernennia: 25.02.2024).
10. Karter, K. (2022). Genesis. New York : Simon & Schuster. 476 p.
11. Rollins, J. (2022). The Starless Crown. New York : Tor Books. 764 p.

REFERENCES

1. Lovecraft, H.P. (2000). The Annotated Supernatural Horror in Literature. New-York: Hippocamus Press. 228 p.

ТЕКСТО-ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР АНГЛОМОВНОГО ДЕРЖАВНОГО ГІМНУ У ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНОМУ ОБРАМЛЕННІ

Приходько А. М.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземної філології та перекладу
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Ключові слова: *англомовний державний гімн, дискурсивний жанр, клієнти і агенти дискурсу, предикативність, темпоральність, персональність, модальність, мовленнєвий акт, іллокуція.*

Статтю присвячено вивченню когнітивно-комунікативних параметрів англомовних текстів дискурсивного жанру «гімн». Англомовний державний гімн постає в уявленні сучасників як урочиста пісня про батьківщину, її героїчне минуле, щасливе сучасне та світле майбутнє. Будучи віршованим літературно-художнім текстом, він призначений для хорового виконання під час різних офіційних заходів і сприймається цільовою аудиторією не лише як один із символів держави, але й як невід'ємний складник її суспільно-політичного життя.

Лінгвістичний аналіз зазначених гімнів у пропонованій праці базується на поаспектному розгляді їхніх основних характеристик у функційно-прагматичних вимірах, із центром уваги на суперкатегорії предикативності та на теорії мовленнєвих актів. Тексти англомовних державних гімнів аналізуються з погляду на їхній інтенційний зміст, а також на шляхи та способи сугестивного впливу агентів дискурсу на його клієнтів.

Предикативна мережа текстів англомовних державних гімнів визначається взаємодією трьох комунікативно значущих субкатегорій – темпоральності, персональності, модальності комунікації. Доведено, що темпоральний візерунок текстів англомовних державних гімнів визначається переважним використанням лише двох часових форм (Present Simple і Future Simple) зі значною перевагою першої. Інші часові форми або відсутні, або не є статистично релевантними. Персональність цих текстів реалізується за посередництвом діалогу та монологу за абсолютного переважання першої, а рух мовленнєвих сигналів відбувається лише в одному напрямку – від агента дискурсу до клієнта, без респонсивних реплік останнього. Вибірково поводить себе й категорія модальності, яка віддає абсолютну перевагу засобам своєї внутрішньої реалізації (індикатив, імператив), а серед своїх зовнішніх засобів скупі використовує лише два модальні дієслова – “may” і “shall”.

З'ясовано, що прагмасемантична організація текстів англомовних державних гімнів окреслюється різноспрямованими іллокутивними векторами. Найпоширенішим способом утілення прагматичних настанов клієнтів дискурсу тут стає констатувальна нарація. Водночас не директиви і не промісиви з їхньою нав'язливою прямою, а саме констативи з їхнім ненав'язливим інтенційним форматом виявляються здатними чітко та ясно донести до клієнтів дискурсу провідну національну ідею, здатну згуртувати націю в деяку міцну та неподільну сутність, у якій пануватимуть непохитні моральні цінності.

TEXT-DISOURSE SPACE OF ENGLISH-LANGUAGE STATE ANTHEM IN THE FUNCTIONAL-PRAGMATIC FRAMEWORK

Prykhodko A. N.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
Zaporizhzhia Polytechnic National University
Zhukovskoho str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Key words: *English-language state anthem, discursive genre, clients and agents of discourse, predicativeness, temporality, personality, modality, speech act, illocution.*

The article is devoted to the study of cognitive-communicative parameters of English-language texts of the discursive genre “anthem”. The English-language national anthem appears in the imagination of contemporaries as a solemn song about the homeland, its heroic past, happy present and bright future. Being a versed literary and artistic text, it is intended for choral performance during various official events and is perceived by the target audience not only as one of the symbols of the state, but also as an integral component of its social and political life.

In the proposed work, the linguistic analysis of the mentioned anthems is based on an aspect-by-aspect consideration of their main characteristics in functional-pragmatic dimensions, with a focus on supercategories of predicativeness and on the theory of speech acts. The texts of the English-language national anthems are analyzed from the point of view of their intentional content, as well as the ways and means of the suggestive influence of discourse agents on their clients.

The predicative network of English state anthems is determined by the interaction of three communicatively significant subcategories – temporality, personality, modality of communication. It is proved that the temporal pattern of the texts of English-language national anthems is determined by the predominant use of only two tense forms (Present Simple and Future Simple) with a significant advantage of the former. Other tense forms are either missing or not statistically relevant. The personality of these texts is realized through dialogue and monologue with the absolute predominance of the former, while the movement of speech signals occurs in only one direction – from the agent of discourse to the client without the latter’s responsive lines. The category of modality also behaves selectively, which gives absolute preference to the means of its internal realization (indicative, imperative), and among its external means sparingly uses only two modal verbs – “may” and “shall”.

It has been found that the pragmatic-semantic organization of the texts of English-language national anthems is outlined by multidirectional illocutionary vectors. The most common way of implementing the pragmatic instructions of the clients of the discourse here is the ascertaining narration. At the same time, neither the directives nor the promissives, with their intrusive directness, but rather the constatives, with their unobtrusive intentional format, are able to clearly convey to the clients of the discourse the leading national idea, capable of uniting the nation into some strong and indivisible entity, in which they will rule unshakable moral values.

Вступ. Феномен «гімн» є добре відомим філологічній науці, зокрема літературознавству. Останнє уналежнює його до розряду віршованих літературно-художніх жанрів [6; 7; 12], іноді – до мовленнєвих жанрів [3], підкреслює, що він є най-

давнішим твором культового походження, різновидом релігійної та героїчної лірики [2; 7; 11].

Нині він використовується в досить широкому діапазоні: від індивідуальних гімнів окремих осіб, регіональних гімнів на славу рідного краю

(міські, селищні), інституційно-корпоративних гімнів (шкільні, банківські, професійні) до гімнів окремих країн. Саме останні постають поряд із конституцією, гербом і прапором як найважливіші символи держави.

Державний гімн являє собою віршований літературно-художній текст короткого формату, призначений для хорového виконання під час різних офіційних заходів. У цьому своєму амплуа він є невід'ємним складником суспільно-політичного дискурсу країни та її інституцій. Об'єктом цієї ж розвідки є англійські державні гімни (далі – АДГ) – група текстів, виконаних англійською мовою (гімни США, Великої Британії, Канади, Австралії, Ірландії, Гаїї, Гани, Нігерії, Уганди, Південної Африки тощо, разом – 15 текстів).

Повертаючись знову до філології, зазначимо, що вона – це не тільки літературознавство, а й мовознавство. На відміну від першого, де об'єкт цього аналізу вважається добре вивченим, друге дивним чином усе ще не змогло приділити йому належної уваги [4; 9; 12].

Насамперед зауважимо, що з лінгвістичного погляду АДГ можуть розглядатися як **дискурсивний жанр** гібридного типу, оскільки в ньому сходяться та взаємодіють різні дискурсивні формації – художня, політична, ритуальна, патріотична. Як і будь-який мовленнєвий продукт, занурений у життя, дискурсивний жанр «гімн» екзистенційно залежить від homo loquens у двох своїх утіленнях – агента та клієнта. Перший виступає в текстовій тканині АДГ як суб'єкт мовлення, адресант, ліричний герой, пропагандист, ідеологічний глашатай. Другий – як об'єкт мовлення, адресат, споживач. Характерною для них рисою є демонстративна неприхованість колективного образу агента дискурсу та розмитість і знеособленість його клієнта.

З огляду на це доцільним є окреслення предметної області цієї розвідки в межах комунікативно-прагматичного аранжування текстів АДГ, визначивши й описавши його у предикативних і прагмасемантичних вимірах.

1. Предикативна мережа текстів АДГ задається однойменною фундаментальною граматичною (супер)категорією. Формально предикативність [5, с. 280] спирається на три (суб)категорії – темпоральність, персональність і модальність, які можна вважати каталізаторами комунікації. Будучи за своєю природою морфологічними, вони (категорії) виявляються синтаксично значущими, бо вся їх морфологія поставлена на службу синтаксису. Інакше кажучи, сприяючи «ферментуванню» номінативних одиниць у комунікативні, предикативність перетворює не-речення на речення.

1.1. Темпоральний візерунок текстів АДГ спирається на три часові перспективи (times): минуле,

теперішнє, майбутнє. Минуле та майбутнє нескінченні, тоді як теперішнє є лише миттю між ними. Воно є моментом безпосереднього сприйняття мовцем об'єктивної дійсності, її когнітивної обробки та вербального кодування в інформацію для передачі адресату. Усі ці зорієнтовані на момент мовлення, який і стає точкою відліку та часового упакування інформації у вербальні вбрання – лексичні, граматичні, лексико-граматичні. Для текстів АДГ оптимальним є граматичний засіб упаковки у вигляді часової форми (далі – ЧФ, tens).

Темпоральна мережа текстів АДГ формується більш ніж на 70% ЧФ презентного ряду, де більшість становить Present Simple (гімн Сьєрра-Леоне – 100%). П'яту частину (19%) часового аранжування цих текстів утворює футуральний ряд (*Together we'll always stand; In peace and friendship we'll live /Уганда/; We will o'er all prevail; We'll meet the foe with valour unpretending /Ліберія/*), тоді як претеритальний ряд (Past-форми) фактично відсутній. Водночас не можна не помітити, що серед як презентних, так і футуральних форм переважають прості, а тривалі (Continuous) і перфектні ЧФ або геть відсутні або виявляються статистично не релевантними.

Це пов'язано, вочевидь, із загальною настановою урочисто-офіційного жанру «гімн» на стабільність визначеного стану речей, на надійність держави, на непорушну єдність державних і соціальних інститутів. Усе позитивне **зараз** буде існувати та примножуватися **потім**, у майбутньому. Звідси й ретельне уникнення згадок про минуле та плинне. Темпоральне оформлення текстів АДГ відбиває у своїй суті ідею злуки теперішнього з майбутнім, ретельно «омінає» минуле, ухиляється від будь-яких його рефлексій у тканині тексту. За допомогою ЧФ Present Simple просувається ідея того, що у країні є все для щастя та вдоволення громадян, які в разі необхідності мають піднятися на її захист. Пор.: *O Canada! | Our home and native land! | True patriot love in all of us command. | With glowing hearts we see thee rise, <...> | O Canada, | We stand on guard for thee.*

Єдиним винятком із цієї системи є гімн США, у якому використано майже всі ЧФ (окрім Continuous). Він утверджує міць і силу країни в теперішньому й орієнтує її громадян на майбутнє, розповідає про бомбардування форту Мак-Генрі у 1812 р. «Замішаний» на цій історичній події, гімн США героїзує перспективу минулого, що особливо помітно в першій строфі, яка, власне, і присвячена події, хоча починається й закінчується ЧФ Past Simple: *What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming, | O'er the ramparts we watched, were so gallantly streaming?* Ніби беручи минуле у свої обійми, гімн США попереджає: без

нього (минулого) не було б ані теперішнього, ані майбутнього.

Водночас агент дискурсу не забуває згадати тих, кому країна завдячує своєю свободою. Використання ним ЧФ Present Perfect, чиє головне завдання показати минулу дію як чинну в теперішньому, є досить вдалим риторичним кроком: *Their blood has washed out their foul footsteps' pollution*. Четверта строфа гімну США починається з Future Simple, що неначе підкреслює щасливу долю вільних людей: <...> *when freemen shall stand | Between their loved homes and the war's desolation*.

Тож, зміна часової перспективи, перехід від Present Simple до Present Perfect ненав'язливо передає поступальний рух країни до щасливого теперішнього, а Future Simple, у свою чергу, підтримує відчуття стабільності й упевненості у світлому майбутньому.

1.2. Предикативна картина текстів АДГ тісно пов'язана і з категорією **персональності**, яка фіксує участь комунікантів в інтеракції та їхній рольовий статус – як учасника (1-а та 2-а ос.) або як не-учасника (3-я ос.) ситуації спілкування. Статус особи зазвичай фіксується флексивним афіксом у дієслові-присудку і/або пов'язаним із ним особовим займенником [10, с. 344].

Агент дискурсу, його ліричний герой у текстах АДГ є складно і водночас просто організованою маскою. Він не має ознак реального автора, а творить нарацію від імені колективу – абстракції «держава», її громадян, її еліти, її патріотів. Агент дискурсу – це завжди 1-а особа множини, яка імпліцитно моделює, але експліцитно не вибудовує діалогу із 2-ю особою, із залученням або без залучення 3-ї особи. Загалом архітектоніко-мовленнєвий формат текстів АДГ не терпить полілогів, а обмежується діалогом і монологом. В обох випадках активним його учасником залишається анонімний агент дискурсу.

Варто, однак, зазначити, що діалогом таку нарацію можна назвати лише умовно. В АДГ він є вельми специфічною формою, яка являє собою своєрідну вулицю з однібічним рухом, де не відбувається міни комунікативних ролей, а суб'єкт мовлення навіть не розраховує на респонсивні репліки об'єкта мовлення. Для дискурсивного жанру «гімн» хорошою 2-ю особою є мовчазна особа – особа, яка не мовить, а споживає мовлення разом з усією його експресією, патетикою та сугестією.

Тож центральною фігурою персонального візерунка АДГ є колективний агент дискурсу, а його контрагентом – країна, батьківщина, держава (*O Canada! Our home and native land!; Oh Uganda! the land of freedom; Advance Australia fair!; O Ghana; Singing thy praise; All hail, Liberia, hail!; Dear land*

of Guyana) або увесь народ (*Australians all let us rejoice, For we are one and free; Men of ev'ry creed and race Gather here before Thy face* /Н. Зеландія/.

Персонально-діалогова картина текстів АДГ може структуруватися в діадний і тріадний способи. Перший передбачає почергове апелювання агентів дискурсу спочатку до Бога, а потім – до країни. Або навпаки. Так, у гімні Нігерії, який складається із двох строф, у першій із них озвучується апелювання до країни (*Arise, O compatriots, Nigeria's call obey | To serve our fatherland*), а у другій – до Бога (*Oh God of creation, direct our noble cause | Guide our leader's right*). Тріадна модель досить переконливо унаочнюється в гімні Гани, де всі три мовленнєві кроки почергово розгортаються в такій послідовності: спочатку йде «Агент/Ми ↔ Бог» – звернення (*God bless our homeland Ghana, | And make our nation great and strong*), на зміну йому приходять «Агент/Ми ↔ Гана» – звернення (*Hail to thy name, O Ghana, | To thee we make our solemn vow*) і насамкінець «Агент/Ми ↔ усі ви» – звернення (*Arise, arise, O sons of Ghanaland, And under God march on for evermore*).

У разі ж апелювання агента дискурсу до Бога обов'язково з'являється 3-я особа, яка хоч і не є учасником комунікації, проте залишається її важливою ланкою, бо йдеться про екзистенційну долю країни. Пор.: *God save the King; On Thee our hopes we fix* /СК/; *God keep our land glorious and free!* /Канада/; *God bless our homeland Ghana; God defend our free land* /Н. Зеландія/. Особливу роль відіграє 3-я ос. одн. у гімні США, де вона зарезервована за головним національним символом – прапором. Початок гімну – апелювання до умовного громадянина (*O say can you see by the dawn's early light, <...> O say does that star-spangled banner yet wave*), а *you*-звернення ніби спрямовує свої сугестивні промені на кожного американця і має на меті викликати відчуття патріотичної наснаги.

У гімні США це видно особливо випукло. Він постає як одна суцільна композиційно-мовленнєва форма «оповідь», увесь інформаційний ресурс якої виявляється втиснутим у діалог між 1-ю (*мовить*) і 2-ю (*мовчить*) особами. Між цими двома особами – суцільне нашарування фактів, подій, явищ, виконуваних 3-ю особою. Таким способом розгорнення патріотичного нарративу в тексті гімну фактично «зсувається» до внутрішнього монологу ліричного героя з його питаннями, міркуваннями, сподіваннями. Монологічна архітектоніка трапляється і в текстах гімнів Ірландії, Гамбії, Сьєрра-Леоне. Найбільш характерним щодо цього є АДГ Ірландії, агент якого (*soldier*) тричі ототожнює себе з особовим займенником *we* (*Soldiers are we*).

На цьому тлі не можна не помітити, що гімни США, Австралії, Нової Зеландії, Ірландії, у яких

ужито особовий займенник *we* та його деривати, випадають із загальної картини, адже в інших АДГ на їхньому місці фігурують архаїчні *thee* (тебе) і *thy / thine* (меї), особливо у зверненнях до Бога, як це прийнято в Біблії. Таке використання займенникових архаїзмів надає текстові АДГ урочистості, поетичності, піднесеності.

1.3. **Категорія модальності**, спеціалізована на вираженні ставлення мовця до своєї думки, є також невід'ємною частиною предикативної мережі текстів АДГ. Загалом вона поділяється на внутрішню (зосереджена у присудку у вигляді дієслівного способу – розповідність / індикатив, спонукальність / імператив, умовність / суб'юнктив) і зовнішню (поза присудком у вигляді модальних слів). Індикатив та імператив тісно поєднані з персональністю, у яку вони виявляються вбудованими за зразком дифузії.

Серед засобів внутрішньої модальності найпродуктивнішими в текстах АДГ є оптативний імператив, або спонукальність бажання. Яскравий зразок цього – звернення до Бога щодо захисту вітчизни: *Oh Uganda! may God uphold thee; God bless our homeland Ghana; Keep us, great God of nations, | To The Gambia ever true; God defend New Zealand*. Остеронь у своїх стосунках з Богом стоїть гімн США: він не просить, не благає, не закликає, а твердо й упевнено заявляє: *And this be our motto: "In God is our trust"* (індикатив).

Вельми прикметним у контексті аналізу є британський гімн, у якому тричі звучить рефренне звернення до Бога із благанням захистити короля (*God save our {gracious} King*) і безліч разів – прохання у вигляді простої імперативної форми зробити щось корисне для народу (*O Lord, our God, arise; | Scatter his enemies; | Confound their politics; | Frustrate their tricks; Save us all; And ever give us cause | To sing with heart and voice*).

Увесь текстовий простір гімну рясніє висловленнями імперативно-оптативного характеру і лише одне з них (*On Thee our hopes we fix*) оформлено індикативом. На відміну від нього, у гімні Канади все навпаки: одне-єдине речення в імперативі (*God keep our land glorious and free!*), а решта – в індикативі (усього їх п'ять, три з яких являють собою індикативну обіцянку: *We stand on guard for thee*).

У текстах АДГ цілковито відсутні такі маркери зовнішньої модальності, як модальні слова (*perhaps, probably, evidently, apparently, evidently, certainly / for certain, surely, highly / very likely, without fail* тощо). Натомість тут рясніють модальні дієслова *may* і *shall* як сигнали мрій, сподівань, закликів і навіть погроз. Найчастіше трапляється імператив з *may* (*Long may he reign: May he defend our laws; May Thy blessings never cease /СК/*) або індикатив з *may* чи *shall* (*We strive and work and pray,*

| That all may live in unity; And the star-spangled banner in triumph shall wave /США/). Особливо багато таких закликів за допомогою модальних дієслів з інфінітивом і/або імперативних кліше містить гімн СК (*Long live our noble King; make them {enemies} fall; Long may he {king} reign; On him be pleased to pour; May he defend our laws*).

У досить значному за обсягом гімні США лише один раз використано імператив (*May the Heav'n rescued land*). Витриманий майже цілком в індикативі, текст цього гімну не містить закликів, обіцянок, погроз, клятв тощо. Ретельно обходячи теперішнє, він майструє свій модальний візерунок у вигляді емоційно піднесеної нарації про боротьбу предків у минулому за достойне та світле майбутнє.

Отже, модальність текстів АДГ орієнтована на внутрішні засоби. Випромінюючись переважно із предикативного ядра, вона спирається на модуси імперативності й індикативності, тоді як модус умовності є для англomовного гімну взагалі неприйнятним.

2. **Прагмасемантична організація** текстів АДГ набуває особливої значущості в контексті цієї розвідки. Попри те, що гімн, обряджений у вбрання художнього твору, є водночас і державним документом, наділеним набором «мобілізаційних» функцій. Вони (функції) сукупно запрограмовані на персуазивний і /або сугестивний вплив на цільову аудиторію – клієнтів дискурсу, громадян держави.

Вивчення прагматичної організації тексту найбільш прийнятне у вимірах його актомовленнєвого аранжування. Відомо, що воно передбачає розгляд речень-висловлень і/або реченнєвих ланцюжків (інтерацій) у триєдності локуції, іллокуції та перлокуції [8, с. 82]. Перша пов'язана з вербальною оболонкою мовленнєвого акту, третя – з посткомунікативними наслідками (важко піддаються філологічному осмисленню), а ось іллокутивний алгоритм тексту якраз і може стати предметом прискіпливої лінгвістичної уваги.

Іллокутивна карта – це результат окремого або комбінованого використання різних мовленнєвих актів (констативів, директивів, квеситивів, промісивів, фативів) у режимі єдиного дискурсивно-текстового цілого. На цьому тлі відмітимо, що використання мовленнєвих актів у вербальній діяльності людини регулюється способом / режимом пристосування її мовлення до життєвого світу. Таких способів два: «світ → слово» і «слово → світ» [13, с. 13]. У першому випадку мовець спостерігає й «омовлює» світ (ε-режим), у другому – намагається змінити його (світ) руками свого комунікативного партнера (*має-бути*-режим).

2.1. Найпоширенішим способом вербальної рефлексії світу, що його спостерігає мовець,

є **констатив** (декларатив). Широкого використання констатив набуває і в текстах АДГ, адже його інтенційним змістом є задоволення інформаційних потреб адресата. Оскільки типовою формою його реалізації є розповідне речення, то воно стає і переважною формою втілення розповідних інтенцій, передбачених державою, у текстах АДГ.

Зокрема, це може бути повідомлення про славетне минуле (*And the rockets' red glare, | the bombs bursting in air, Gave proof through the night that our flag was still there /США/*), опис рідного краю (*We've golden soil and wealth for toil, | Our home is girt by sea; | Our land abounds in Nature's gifts | Of beauty rich and rare /Австралія/*), портретування життєвого світу народу (*Oh Uganda! the land that feeds us By sun and fertile soil grown*) тощо.

Досить характерні для окремих гімнів ланцюжки констативів, що шикуються дружніми сурядними шеренгами. Пор.: *Soldiers are we, | whose lives are pledged to Ireland, | Some have come | from a land beyond the wave, | Sworn to be free, | no more our ancient sireland, | Shall shelter the deport or the slave /Ірландія/*. У цих рядках сама мова відкидає ідею підпорядкованості когось-чогось комусь-чомусь (підрядність) і проголошує ідею незалежності (сурядність). Ряди констативів – рівноправні учасники дискурсивної діяльності.

Констатив є надійним засобом змалювання різного роду композиційно-мовленнєвих форм (історичної ретроспективи, оповіді, портрету, пейзажу) – усього того, що необхідно ліричному герою для створення урочисто-піднесеного настрою та патріотичного налаштування свого комунікативного візаві. Констатив у текстах АДГ – це єдина іллокуція, яка нікому нічого не нав'язує, ні до чого не підштовхує, а лише спостерігає та повідомляє («світ → слово»). У текстах АДГ констативи залишають клієнтові дискурсу право самому вирішувати, як цієї інформацією розпорядитися.

2.2. На відміну від констативу, **директив** відбиває ідею пристосування клієнта дискурсу до життєвого світу. Вістря директиву завжди спрямоване на ліквідацію status quo, для чого в його арсеналі наявні різні семантичні важелі (наказ, прохання, рекомендація тощо). Перлокутивна настанова директиву полягає у здійсненні впливу на діяльність адресата, упритул до виконання ним визначених невербальних дій [14, с. 134], а канонічною формою його реалізації є імперативне речення. Директивний окрас – невід'ємна риса текстів АДГ, хоча й тут не обходиться без винятків, Один із них – гімн Ірландії – випадає із системи, бо не містить жодних директивів.

Є декілька способів утілення директивної настанови в текстах АДГ. Насамперед це прохання. З ним звертаються зазвичай до Бога, як, напри-

клад, у гімні СК, де йдеться про збереження спочатку однієї особи – короля (*God save the King*), а потім – і всього народу (*God save us all*). Із проханнями про збереження нації звертаються до Бога й гімни Нової Зеландії (*God defend our free land*), Гани (*God bless our homeland Ghana*), Гамбії (*Keep us, great God of nations*) тощо. Проте у більшості АДГ країн Глобального Півдня простежується тенденція до мовленнєво-сугестивних переходів від прохань божественно-директивного до прохань приземлено-директивного порядку. Так, гімн Гани, віддавши належне Всевишньому (*God bless our homeland Ghana, And make our nation great and strong*), переходить до насущного (*Raise high the flag of Ghana* та *Arise, arise, O sons of Ghanaland, | And under God march on for evermore*), де звучить сувором командою громадянам для виконання.

Другий спосіб – експресивний заклик до країни / нації / громади, про славу й майбутнє якої цей гімн. Пор.: *O Canada! Our home and native land!; Oh Uganda! the land of freedom; All hail, Liberia, hail!*. Часто такий заклик супроводжується конкретизацією директивної настанови: *Australians all let us rejoice* або *In joyful strains then let us sing "Advance Australia fair!"*. Іноді директивний акт може отримати пояснення: *With courage let us all combine | To advance Australia fair*.

Не можна не помітити, що окремі тексти АДГ містять цілі ланцюжки директивів. Так, гімн СК, який складається із трьох строф, виглядає одним суцільним директивом. Відверто експлікуючи звернення до Бога, цей гімн навіть «умудряється» через Бога віддавати накази й команди королю. Текст гімну вибудовує в одній строфі цілі три ланцюжки директивних інтенцій: заклик до Бога (*God save us all*) – доручення Богу віддати наказ королю (*Thy choicest gifts in store, | On him be pleased to pour; | Long may he reign*) – прохання до Бога (*And ever give us cause | To sing with heart and voice | God save the King*). Із 20 рядків, розподілених між трьома строфами, 19 утворюють ешелони директивів і лише одна з них «упакована» у вбрання констативу (*On Thee our hopes we fix*).

У директивному режимі нарації витримано й увесь п'ятистрофний гімн Нової Зеландії з його 40 рядками без жодного пунктуаційного знака між ними. Така композиція нагадує молитву, у якій під рефрен *God defend New Zealand* реалізується низка прохань до Всевишнього: благословити землю, зробити країну великою, примусити ворогів утікати, зберегти мир тощо. Тож гімн-молитва постає перед його клієнтами як своєрідне директивне полотнище з низками переходів від закликів до прохань і наказів, а від них – знову до закликів. У такому режимі витримано й АДГ Гани.

Директив є його налаштуванням на невербальну активність, за допомогою чого суб'єкт

мовлення намагається реалізувати свою мету через зміну поведінки об'єкта мовлення [8, с. 45], цілком відповідає напрямку пристосування директивного висловлення за моделлю «слово → світ». У нашому випадку – це слово агента дискурсу (за дорученням влади, громади, колективу небайдужих) покликано здійснювати сугестивний тиск на клієнтів дискурсу (нація, громадяни, еліти) з метою виховання патріотизму або його підтримання в активному стані. Деякою мірою із цією настановою корелює й інтерогатив, який іноді небезпідставно вважають різновидом директиву.

2.3. *Інтерогатив* (квеситив) як мовленнєвий акт когнітивного озадачування здійснює запит на деяку інформацію для заповнення знаннєвих лакун мовця. На відміну від констатива, який пропонує адресату лише сприйняття інформації, інтерогатив спонукає його до репліки-відповіді – інформаційної реакції. Водночас саме остання є передумовою його успішності, його перлокутивним ефектом.

Сам собою інтерогатив не можна визнати типовою рисою текстів АДГ, бо він не сприяє дискурсивній різнобарвності цих текстів, не утворює однорідних іллокутивних ланцюжків та й використовується далеко не в усіх гімнах. У текстовому просторі АДГ інтерогатив є радше винятком, ніж правилом, бо фіксується лише в гімні США та й то у формі риторичних питань. Питання використовуються в ньому для того, щоб підкреслити якийсь момент, а не для того, щоб поповнити епістемічний світ клієнтів нарації. У гімні чотири рази вжито розгорнуті риторичні питання: двічі в першій строфі та по одному разу у другій і третій. Попри те, що типове пристосування квеситива «слово → світ» тут не лежить на поверхні, а приховане в когнітивних глибинах агентів дискурсу, воно, як здається, усе одно успішно чинить свою сугестивну справу: *O say can you see by the dawn's early light, | What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming, | Whose broad stripes and bright stars through the perilous fight, | O'er the ramparts we watched, were so gallantly streaming?*

Виконаний у ритмі скандинавської Саги, гімн США в його риторично-питальній частині є своєрідним актом експресивного нагадування, апеляції до глибоких патріотичних почуттів, надривом душі ліричного героя. Усе це, безперечно, сприяє зміні внутрішнього світу клієнтів патріотичного дискурсу. Ліричний герой не вимагає поділитися інформацією, а активує ту, що залягла в його душі, і тим самим схиляє діяти на користь своєї країни. Він рішуче вказує на об'єкт атаки – банду ворогів: *And where is that band who so vauntingly swore | That the havoc of war and the battle's confusion, | A home and a country, should leave us no more?* Сугестивне озадачування межує в цьому мовленнєвому акті з

розмірковуванням, результатом чого може стати зміна лінії поведінки об'єктів мовлення в уміло скерованому напрямі.

Попри те, що інтерогатив може посприяти поведінковим змінам серед клієнтів дискурсу, його сугестивний ресурс мало підходить для жанру «гімн». Мабуть, через те, що поповнення інформаційного банку даних клієнтів не входить до кола першочергових завдань гімну, інтенціонал якого – патріотичне виховання («зміняти світ»), він не може бути експліцитним закликком до дії. Інтерогативний заклик є чужим не тільки для інших гімнів, а й для згаданого гімну США, адже навіть у ньому не йдеться про якість там «слово → світ» – пристосування, а йдеться про нагадування, експресію впливу, апеляцію до патріотичних почуттів.

2.4. *Промісив* (комісив), формою реалізації якого може бути як розповідне, так і спонукальне речення із прагматикою обіцянки. Обіцянки взагалі не прийнято роздавати направо й наліво, оскільки «комісиви не тільки зв'язують мовця, але й роблять його причетним до сфери адресата» [1, с. 646]. Інакше кажучи, реалізація обіцянок призводить радше до зміни життєвого світу агента дискурсу, ніж його клієнта. Тож як мовленнєвий акт промісив є малочастотним серед текстів АДГ, хоча, як видається, виявляється досить сильним риторичним засобом сугестивного переконування клієнтів.

Зокрема, гімн Австралії проголошує обіцянку того, що вже давно реалізовано в інших країнах Співдружності, але ще не виконано удома, хоча і є життєво необхідним для нації та її принципів: *Beneath our radiant southern Cross, | We'll toil with hearts and hands; | To make this Commonwealth of ours | Renowned of all the lands; | For those who've come across the seas.*

Спостереження показують, що АДГ розвинутих країн не схильні до використання промісивів (виняток – Австралія), зате АДГ країн, які розвиваються, ставляться до них досить люб'язно. У їхніх гімнах промісиви набувають різного вигляду та сили. Тут трапляються експресивні, слабкі, непрямі, перформативні тощо обіцянки. Так, міцною риторичною експресією володіють промісиви в гімні Ліберії *We'll shout the freedom* у першому вірші та *We will o'er all prevail* і *We'll meet the foe with valour unpretending* у другому, які фактично обрамляють увесь іллокутивний візерунок тексту. Аналогічно й гімн Гаяни: *Dear land of Guyana, to you will we give, | Our homage, our service, each day that we live.* Натомість цілковитою відсутністю експресії, зате із твердою упевненістю звучить промісив у гімні Ірландії: *Tonight we man the "bearna baoil", | In Erin's cause, come woe or weal.* Досить слабкою сугестивною

силою вирізняється промісив *We'll always stand, | The Pearl of Africa's Crown /Уганда/* зі спробою (у вельми абстрактних тонах) запевнити громадян (від їхнього ж імені!) у рішучості відстоювати свою країну.

Значною сугестивною силою володіють перформативні промісиви. Пор.: *To thee we make our solemn vow: | To serve thee, Ghana, now and evermore; We pledge our firm allegiance, | Our promise we renew /Гамбія/; Your children salute you, dear land of the free /Гаяна/; We pledge our devotion, our strength and our might, | Thy cause to defend and to stand for thy right; | All that we have be ever thine own /Сьєрра-Леоне/*. Перформативна обіцянка щось робити на благо батьківщини є водночас і клятвою, і її виконанням, адже клятва сама собою вже є дія. Пристосування за моделлю «слово → світ» тут трансформується в модель «слово = світ». Перформативна обіцянка є водночас іллокутивною обіцянкою всього і всім у момент мовлення, і перлокутивною обіцянкою нічого нікому в перспективі свого посткомунікативного результату.

У зв'язку із прагмасемантичним обрамленням текстів АДГ не можна не звернути увагу на гімн Південно-Африканської Республіки. Він складається із чотирьох строф, кожна з яких виконано однією з офіційних мов (зулу, сесото, африкаанс, англійська). У першій строфі, як це, власне, і прийнято в африканській комунікативній культурі, мовою зулу озвучується апелювання до Бога (фатична іллокуція) з переходом у прохання про благословення (директив). У другій строфі мовою сесото здійснюється розвиток і посилення директивної настанови із благанням захистити націю. У 3-й і 4-й строфах – різкий перехід спочатку до констативу з описом краси країни (африкаанс) і насамкінець в останній строфі (англійська) з'являється композитний мовленнєвий (дискурсивний) акт: *Sounds the call to come together; | And united we shall stand, | Let us live and strive for freedom, | In South Africa our land*. Цей дискурсивний акт складається із чотирьох сурядно вишикуваних іллокуцій: констатив – промісив – директив – констатив. Разом вони б'ють в одну точку, проголошуючи клятву вірності державі, де завершувальний констатив не є випадковим, а є цілеспрямованою формою аргументування клятви.

Отже, основний тягар іллокутивної організації текстів АДГ покладено на констативи, які стають основною компанування їхнього текстового простору. Очевидно, причиною тому є той факт, що їхня сутність полягає у спогляданні світу та відбитті його у слові. Натомість усі інші іллокуції вчиняють навпаки, бо призначені для зміни стану речей, що склався в позамовному світі. Клієнт дискурсу, якому делеговано право виступати від імені держави, закликає / благає / просить / наказує діяти

(директив), обіцяє (комісив), клядеться (перформатив) змінити світ на краще. Однак виміряти й оцінити посткомунікативні наслідки «гімнної» діяльності клієнти цього дискурсивного жанру нині нікому ще не вдалося. Та й чи були спроби?

Висновки. Феномен «гімн» має подвійне витлумачення у філологічній науці. По-перше, літературознавство, до кола уваги якого він потрапив з давніх-давен, розглядає його як віршований літературно-художній жанр, призначений для хорového виконання під час офіційних заходів – релігійних і героїчно-ритуальних. По-друге, мовознавство, яке почало цікавитися ним зовсім недавно, пропонує розглядати гімн у контексті когнітивно-комунікативної парадигми знання як дискурсивний жанр гібридного типу із двома дійовими особами – агентом/ами і клієнтом/ами дискурсу.

Предметна область германського мовознавства уможлиблює багатоаспектний розгляд текстотипу «державний гімн». Вона може бути окреслена як у категоріях традиційної структурної лінгвістики, так і в рамках когнітивно-комунікативної парадигми. Для пропонованої праці доцільним виявився акцент на функційно-прагматичних параметрах текстів АДГ з особливим наголосом на їх предикативній і актомовленнєвій організації.

Предикативна мережа текстів АДГ задається взаємодією трьох предикативно значущих субкатегорій – персональності, модальності та темпоральності, які являють собою каталізатори комунікації.

На темпоральній карті текстів АДГ релевантними виявляються часові форми Present Simple і Future Simple зі значною кількісною перевагою першої. Інші часові форми або відсутні, або не є статистично релевантними. Персональна карта зумовлюється різною вагомістю трьох задіяних у текстах АДГ осіб, які реалізуються в діалогічному або монологічному мовленні. Рух мовленнєвих сигналів відбувається лише в одному напрямку – від агента дискурсу до клієнта, без респонсивних реплік останнього. Діалог виявляється в текстах АДГ не тільки «усіченою» архітектоніко-мовленнєвою формою, а й способом поступового переходу до внутрішнього монологу як риторично більш впливового засобу сугестивного впливу. Модальна карта текстів АДГ орієнтована значною мірою на засоби внутрішнього порядку – на дієслівний спосіб. Серед них продуктивними є індикатив та імператив на тлі цілковитої відсутності суб'юнктиву. Цілковитою відсутністю характеризуються й адвербіальні засоби зовнішньої модальності, тоді як модальні дієслова *may* і *shall* є досить активними, зокрема в директивних закликах.

Прагмасемантична організація текстів АДГ окреслюється різноспрямованими іллокутивними

векторами, які покликані робити одну спільну справу – виконання персуазивного і/або сугестивного впливу агентів дискурсу на цільову аудиторію – клієнтелу дискурсу. Для цього стають у пригоді константувальні, директивні, промісивні тощо мовленнєві акти.

Найпоширенішим способом прагмасемантичного аранжування текстів АДГ є розповідна нарація (констатив). Попри те, що окремі тексти перетворюються на ланцюги директивів, зіткані у своєрідні «директивні полотнища», помітним є той факт, що не директивність і не промісивність із їхньою нав'язливою прямою, а констатувальність з її ненав'язливим інтенційним форматом найбільш ефективно доносить до клієнтів АДГ «гімн» провідну національну ідею, яка на тлі дійсних і уявних викликів має зцементувати націю в деяку міцну та неподільну сутність – сутність, у якій пануватимуть непохитні моральні цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва : Школа ЯРК, 1999. 896 с.
2. Астаф'єв О.Г. Гімн. Енциклопедія сучасної України. Київ : Інститут енцикл. досліджень НАНУ, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-30175>.
3. Бахтин М.М. Проблема речевих жанров. Литературно-критические статьи. Москва : Худ. л-ра, 1986. С. 428–472.
4. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи. Львів : ПАІС, 2005. 264 с.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ВКФ БАО, 2011. 992 с.
6. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія. Київ : Академія, 2007. Т. 2. 624 с.
7. Мурьянов М.Ф. Гимнография Киевской Руси. Москва : Наука, 2003. 280 с.
8. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 292 с.
9. Askehave I., Swales J. Genre Identification and Communicative Purpose : A Problem and Possible Solution. *Applied Linguistics*. 2001. № 22. P. 195–212.
10. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford : Blackwell Publishers, 2008. 529 p.
11. Kolyada E. The Genre System of Early Russian Hymnography: the Main Stages and Principles of Its Formation. *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*. 2018. Vol. 3. Section III : Miscellanea. P. 295–312.
12. Martin J.R., Rose D. Genre relations: Mapping culture. London : Equino, 2008. 289 p.
13. Searle J.R. A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. Cambridge University Press, 1976. № 5. P. 1–23.

REFERENCES

1. Arutyunova, N.D. Language and the world of man. M.: Shkola YRK, 1999. 896 p.
2. Astaf'ev, O.G. Anthem. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. K.: Encyclopedical Institute. of research of NASU, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-30175>.
3. Bakhtin, M.M. The problem of speech genres. Literary critical articles. M.: Khud. Literatura, 1986, pp. 428–472.
4. Batsevich, F. Linguistic geneology: problems and prospect. Lviv: PAIS, 2005. 264 p.
5. Zagnitko, A.P. Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology. Syntax. Donetsk: BKF DAO, 2011. 992 p.
6. Kovaliv, Yu. Literary encyclopedia. K.: Academy, 2007. Vol. 2. 624 p.
7. Muryanov, M. Hymnography of Kievan Rus. M.: Science, 2003. 280 p.
8. Prykhodko, A.M. A complex sentence in modern German. Zaporizhzhia: ZDU, 2002. 292 p.
9. Askehave, I., Swales, J. Genre Identification and Communicative Purpose : A Problem and Possible Solution. *Applied Linguistics*. 2001. № 22. P. 195–212.
10. Crystal, D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford : Blackwell Publishers, 2008. 529 p.
11. Kolyada, E. The Genre System of Early Russian Hymnography: the Main Stages and Principles of Its Formation. *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*. 2018. Vol. 3. Section III : Miscellanea. P. 295–312.
12. Martin, J.R., Rose, D. Genre relations: Mapping culture. London : Equino, 2008. 289 p.
13. Searle, J.R. A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. L. Cambridge University Press. 1976. № 5. P. 1–23.

УДК 811. 111–627.28.935:189.973.6
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-22>

КОМУНІКАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Приходько Г. І.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6220-5333
anna.prikhodko.55@gmail.com*

Ключові слова: дискурс, висловлювання, мовленнєвий акт, діалог, локутивний, іллокутивний, перлокутивний, інтенція, комунікація, міжкультурний.

Когнітивно-дискурсивний підхід забезпечує органічний взаємозв'язок і взаємовплив когнітивних і комунікативних факторів процесу мовного спілкування. Дослідження мовлення в міжкультурному аспекті передбачає підхід до мовних явищ з урахуванням факторів, що знаходяться поза мовою: соціальних характеристик комунікантів, особливостей їхніх взаємин, ставлення до предмета комунікації, зовнішніх умов спілкування. Природно, що розкриття цих чинників потребує особливого матеріалу для дослідження й пошуку такого об'єкта аналізу, у якому ці зв'язки представлені найвиразніше. Цим об'єктом вважається дискурс, тобто мова як цілеспрямована соціальна дія, що включає всі екстралінгвальні фактори її перебігу, а мінімальною одиницею дискурсу визначено мовленнєвий акт. У статті зроблено спробу інтеграції найбільш істотних компонентів, характерних для всіх мовленнєвих актів і їх комунікативних значень у межах міжкультурної комунікації. Зміст мовного знака пов'язаний із позамовною дійсністю й суб'єктом мовлення, що репрезентує цю дійсність. Звернення до людського фактору, який характеризує зміст культурологічних досліджень, відіграло також основну роль у вивченні мови як феномена загальної пізнавальної діяльності індивіда й залучило культурологічний аспект вивчення комунікативного значення. Цікавою для дослідження є діалогічна мова, оскільки саме в ній повною мірою проявляється діалог культур і відбувається розуміння (чи нерозуміння) партнера міжкультурної комунікації. Діалогічний дискурс дає змогу вивчити природну мову не як самостійний продукт суб'єкта мови, а як невідокремлений від суб'єкта мовлення й інших екстралінгвальних факторів у діалозі культур. Діалог підпорядкований психології міжособистісних і міжкультурних відносин, провідну роль при цьому відіграє соціальний чинник. Одиницею лінгвокультурологічного аналізу можуть бути більші утворення, а саме: діалогічні блоки, фрагменти, етюди, уривки, мовленнєві трансакції тощо. Їх межі та зміст підпорядковані завданням і цілям дослідження, тому визначаються в кожному окремому випадку по-різному.

Дослідження мовленнєвого акта є науковим аналізом прагматичних компонентів його реалізації на локутивному, іллокутивному й перлокутивному етапах.

COMMUNICATIVE MEANING IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Prihodko G. I.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
and Lingouidactics
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6220-5333
anna.prihodko.55@gmail.com*

Key words: *discourse, utterance, speech act, dialogue, locutionary, illocutionary, perlocutionary, intention, communication, intercultural.*

The cognitive- discourse approach provides close connection and mutual influence of cognitive and communicative factors of the language communication process. The study of speech in the intercultural aspect involves an approach to language phenomena taking into account extralingual factors – social characteristics of participants of communication, features of their relationship, attitude to the subject of communication, external conditions of communication. Naturally, the disclosure of these factors requires special material for research and the search for such an object of analysis in which these connections are most clearly presented. This object was considered to be discourse, that is, speech as a purposeful social action that includes all extralingual factors of its course, and the minimal unit of discourse was defined a speech act. In this article, an attempt is made to integrate the most essential components characteristic of all speech acts and their communicative meanings within the framework of intercultural communication. The content of a speech sign is related to non-speech reality and the subject of speech, which represents this reality. Addressing to the human factor, which characterizes the content of cultural studies, also played a major role in the investigation of language as a phenomenon of the general cognitive activity of an individual and involved the cultural aspect of the study of communicative meaning. Dialogic language is interesting for research, because here the dialogue of cultures is fully manifested and the understanding (or misunderstanding) of the intercultural communication of partner takes place. Dialogic discourse makes it possible to study natural language not as an independent product of the speech subject, but as inseparable from it and other extralingual factors in the dialogue of cultures. Dialogue is subordinated to the psychology of interpersonal and intercultural relations, and in this case the leading role is played by the social factor. The unit of linguocultural analysis can be represented by larger formations, namely dialogic blocks, fragments, sketches, passages, speech transactions, etc. Their boundaries and content are subjected to the tasks and goals of the research and therefore are determined differently in each individual case. The study of the speech act is a scientific analysis of the pragmatic components of its implementation at the locutionary, illocutionary and perlocutionary stages.

Постановка проблеми. Для сучасної лінгвістики характерна двостороння спрямованість вектора наукового дослідження щодо «дискурс – особистість», коли особистість вивчається через дискурс, і, навпаки, у вигляді аналізу особистості комуніканта досліджується дискурс – як наслідок когнітивної діяльності, як комунікативна подія в певній соціальній інтеракції. Когнітивно-дискурсивна парадигма, що вирізняється своєю антропоцентричною спрямовані-

стю, дає можливість установити лінгвоментальні засади процесів креативної та інтерпретаційної діяльності суб'єктів дискурсу й можливостей їх репрезентації в тексті.

Когнітивно-дискурсивний підхід забезпечує органічний взаємозв'язок і взаємовплив когнітивних і комунікативних факторів процесу мовного спілкування. Виходячи із цього, ми можемо охарактеризувати когнітивно-дискурсивну парадигму як комплексну, що дає змогу найбільш

повно й різнобічно вивчити всі явища та структури мови.

Метою статті є спроба інтеграції найбільш істотних компонентів, характерних для всіх мовленнєвих актів і їх комунікативних значень у межах міжкультурної комунікації.

Об'єктом дослідження є мовлення в міжкультурному аспекті, яке передбачає підхід до мовних явищ з урахуванням факторів, що знаходяться поза мовою: соціальних характеристик комунікантів, особливостей їхніх взаємини, ставлення до предмета комунікації, зовнішніх умов спілкування тощо.

Предмет охоплює дослідження всіх складників дискурсу як основного фактору міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природно, що розкриття цих чинників потребує особливого матеріалу для дослідження й пошуку такого об'єкта аналізу, у якому ці зв'язки представлені найвиразніше. Цим об'єктом уважається дискурс, тобто мова як цілеспрямована соціальна дія, що включає всі екстралінгвальні фактори її перебігу, а мінімальною одиницею дискурсу визначено мовленнєвий акт.

Зміст мовного знака пов'язаний із позамовною дійсністю, із суб'єктом мовлення, що репрезентує цю дійсність. Звернення до людського фактору, який характеризує зміст культурологічних досліджень, відіграло також основну роль у вивченні мови як феномена загальної пізнавальної діяльності індивіда й залучило культурологічний аспект вивчення комунікативного значення.

Відомо, що в сучасних науках про мову та мислення цей фактор відіграє основну роль, оскільки дає змогу проаналізувати предмет дослідження з погляду його реальної ситуації, актуалізації його головних і прихованих функцій. У філософії, літературознавстві, теорії та практиці перекладу й інших наукових дисциплінах, у яких спостерігається діалог культур, проблема комунікативного значення звучить сьогодні по-новому, а саме: у цих дослідженнях комунікативне значення набуває складної структури, де крім лінгвостилістичних компонентів, ураховується низка немовних факторів, які не мають прямого вираження в тексті, але впливають на його прагматичне наповнення. У зв'язку з цим цікавою для дослідження є діалогічна мова, оскільки саме в ній повною мірою проявляється діалог культур і відбувається розуміння (чи нерозуміння) партнера міжкультурної комунікації.

З поясненням сутності цього явища пов'язані питання про межі наукового аналізу мовних одиниць у лінгвокультурологічному аспекті й питання необхідності власне цього, а не якогось іншого терміна для дослідження. Дійсно, визна-

чаючи мовленнєвий акт як одиницю живої комунікації, як відрізок мовлення, наділений певною чіткою ознакою мовленнєвого акту, що відрізняють його, наприклад, від речення, що розглядається як мінімальна комунікативна одиниця мови, або висловлювання, що характеризується стандартно трьома видами цільової установки: оповідання, питання, спонукання..

Діалогічний дискурс дає змогу вивчити природну мову не як самостійний продукт суб'єкта мови, а як невідокремлений від суб'єкта мовлення й інших екстралінгвальних факторів у діалозі культур. Діалог підпорядкований психології міжособистісних і міжкультурних відносин, провідну роль при цьому відіграє соціальний чинник. Усе це, з одного боку, полегшує культурологічне вивчення актуальних мовленнєвих актів, з іншого боку, виявляє певні складнощі у співвіднесенні теоретично побудованого діалогічного дискурсу та його реального еквівалента – живого розмовного діалогу.

Діалогічний дискурс як сфера людської діяльності має системний характер. Це означає, що всі компоненти діалогу тісно взаємопов'язані одне з одним, більшість із них мають позамовну природу. Крім того, діалогічний дискурс – поняття абстрактне, що включає всі форми діалогу й зовнішні чинники його існування. Нам необхідно виділити в ньому таку одиницю, яка дала б змогу найповніше розкрити специфіку мовленнєвих актів.

Крім діалогічної єдності, одиницею лінгвокультурологічного аналізу можуть бути більші утворення, а саме: діалогічні блоки, фрагменти, етюди, уривки, мовленнєві трансакції тощо. Їх межі та зміст підпорядковані завданням і цілям дослідження, тому визначаються в кожному окремому випадку по-різному. Поняття ситуативно-мовленнєвого блоку значно розширює межі дослідження мовлення.

У діалозі культур ситуативно-мовленнєвий блок варто розглядати як одиницю діалогічної комунікації, що складається з двох компонентів: мовного та ситуативного. У цьому випадку, крім діалогічної репліки, до аналізу залучається ситуація її здійснення. Комунікативний блок визначається як одиниця вищого порядку, ніж діалогічна єдність, оскільки блок містить послідовність реплік, які складаються з кількох висловлювань, отже, критерієм виділення комунікативного блоку в міжкультурному діалозі може бути суто формальний принцип.

Поняття діалогу-етюду пов'язані з експериментальними дослідженнями діалогічної комунікації. У цих працях ідеться про короткі діалоги на розмовні теми, які схематично передають ситуацію

спілкування, роль і мету кожного комуніканта. Наприклад, діалог-етюд може слугувати засобом вивчення конфліктних і кооперативних ситуацій у живому розмовному мовленні.

Варто зазначити, що не тільки мовленнєві акти набувають у живій комунікації статусу стимул-реакція. У цій ролі можуть виступати невербальні дії чи цілі комунікативні ситуації. Вони не зводяться до вербальної дії й не спостерігаються в мовленні, проте можуть бути описані в ході наукового аналізу.

Таким чином, у культурологічному дослідженні комунікації ставиться завдання детального опису явищ комунікативного стимулу та його можливих варіантів для різноманітних мовленнєвих актів, що раніше зводилося лише до прагматичного аналізу.

Комунікативний стимул розглядається дослідниками або як явище об'єктивного світу (зовнішні умови й причини реалізації того чи того мовленнєвого акту), або як результат когнітивних дій індивіда, тобто мотив, внутрішній імпульс або як абстрактний мовленнєвий акт, що передує тому, який досліджується. На цій підставі науковому опису піддається певний тип мовленнєвого акта з погляду обчислення всіх можливих на нього реакцій.

Найчастіше як стимул розглядаються мовленнєві акти прохання або питання, оскільки реакцією на них є переважно вербальні акти. У багатьох дослідженнях комунікативний стимул є деяким тлом, непрямим засобом опису вербальної реакції з погляду її прагматичного змісту: негативна/позитивна, а також з урахуванням її синтаксичного оформлення (еліпсис).

Через можливість виникнення двозначності в розумінні мети описуваних мовленнєвих одиниць Дж. Остін запроваджує особливу характеристику мовленнєвого акту – іллокутивну силу (Austin, 1994, р. 86–87). Це поняття, на відміну від мети висловлювання й речення, має прагматичну природу, тобто не завжди передбачає мовну реалізацію. Комунікативне призначення мовних одиниць мислиться широко й динамічно, як іллокутивний акт, який властивий будь-якому вчинку людини, а не тільки мовленнєвому.

Таким чином, уже в самому терміні «мовленнєвий акт» позначено важливі характеристики цього феномена. По-перше, мовленнєвий акт – це вид соціальної дії, тому він характеризується цілеспрямованістю й інтенційністю. По-друге, мовленнєвий акт – це мовлення, отже, він має на увазі міжособистісні стосунки (адресанта й адресата). Ці взаємини неможливі без урахування принципів і правил мовленнєвої поведінки, тому мовленнєвий акт завжди є конвенційним. Дослідження цих двох характеристик мовленнєвого акту лягло в основу теорії мовленнєвих актів.

Іллокутивна сила не є ізольованою надбудовою над мовним оформленням мовленнєвого акту, а тісно взаємодіє з ним, актуалізуючи його пропозиційний зміст, оскільки вона є прагматичним компонентом і його класифікаційною характеристикою. Саме наявність цього типу зв'язків усередині мовленнєвого акту дає змогу відрізнити його від таких комунікативних одиниць, як речення й висловлювання. Питання співвідношення цих трьох понять залишається й сьогодні актуальним.

У діалозі культур речення, висловлювання й мовленнєвий акт можуть розглядатися як одиниці одного рівня, що відрізняються один від одного лише складністю внутрішньої структури. Найпростішу структуру має речення як модель (звукової) реалізації думки. Висловлювання характеризується як речення, сказане в низці однотипних ситуацій спілкування. На відміну від речення, для існування висловлювання передбачається наявність контексту й інтенції мовця, але їх комунікативне значення невизначене, тому що непостійне. Воно змінюється від однієї комунікативної ситуації до іншої. Мовленнєвий акт, навпаки, характеризується однією з допустимих інтенцій, оскільки реалізується в конкретній комунікативній ситуації.

Усі екстралінгвальні характеристики цієї ситуації мовленнєвого акту притаманні лише йому. Їх зміна спричинює зміну типу мовленнєвого акту, а їх наявність узагалі дає змогу говорити про мовленнєвий акт як такий, а не про речення чи висловлювання. Отже, мовленнєвий акт є висловлювання + культурологічний чинник, а висловлювання характеризується як речення + контекст.

Існує інший підхід до співвідношення понять «речення», «висловлювання» та «мовленнєвий акт». В основі розвідки лежить природа й походження цих одиниць. На цій підставі речення, висловлювання та мовленнєвий акт вважаються одиницями різного рівня. Речення є одиницею синтаксичного рівня мови (граматики). Воно має структуру та значення, але те й інше розглядається формально, без посилання на конкретну комунікативну ситуацію, оскільки комунікативність речення лише потенційна, гіпотетична.

Зв'язок речення з комунікативною ситуацією визначити дуже складно, а здебільшого під час синтаксичних досліджень у цьому немає необхідності. Висловлювання є одиницею мовленнєвого рівня. Потреба в цій одиниці виникла під час переходу від формального вивчення мови до комунікативно зумовлених мовних структур, питань функціонування мовних одиниць у мовленні.

Мовленнєвий акт виводить дослідника за межі суто лінгвального аналізу. Вербальні та невербальні засоби виступають тут як рівні (одного порядку). Тому спочатку мовленнєвий акт роз-

глядається як одиниця не лінгвістична, а скоріше логіко-філософська. Це одиниця виміру (дослідження) мовленнєвої діяльності, що включає всі чинники, нюанси цього процесу. Спроба розкрити сутність мовленнєво-мисленнєвих процесів шляхом створення природних умов його протікання «породила» мовленнєвий акт.

Термін «мовленнєвий акт» сьогодні активно використовують у культурологічних дослідженнях. Безумовно, зміст цього поняття дещо змінився, набув лінгвального наповнення, відійшов від філософської спрямованості. Однак єдиною думки в трактуванні цього феномена досі не існує. Залишаючись у межах лінгвального підходу до мовленнєвого акту, можемо виділити як мінімум два типи його визначень, а отже, два способи прагматичного вивчення мови. Для одних учених мовленнєвий акт є передусім актом мовця, елементарною одиницею повідомлення, мовленнєвим вчинком, комунікативним ходом/кроком. І тут у центрі уваги дослідників стає ізольований мовленнєвий акт, розглядаються компоненти його синтаксичної структури, здійснюється пошук найточніших інтерпретацій цієї структури.

В інших лінгвопрагматичних концепціях мовленнєвий акт розуміється як синонім комунікативного акту, тобто характеризується потенційною діалогічністю, участю в ньому комунікантів. На цій підставі мовленнєвий акт визнається головною структурною одиницею мовленнєвої взаємодії.

Варто погодитися з точкою зору, що мовленнєвий акт є вчинком, дією мовця й несе інформацію про його автора. Проте, досліджуючи мовленнєвий акт, ми не можемо обмежитися знанням про його мовну структуру й інтенцію мовця для опису мовленнєвого акта як лінгвокультурологічного явища цих параметрів замало. Розглядаючи «інтерактивні ходи» партнерів усередині директивного діалогу, необхідно враховувати той факт, що кожен «хід» має свою функцію-мету, а також свої передумови та свої наслідки, тому, крім аналізу наміру мовця, ми повинні також виявити, який ефект був досягнутий реалізацією цього мовленнєвого акту, тобто дослідити сторону адресата і навіть взаємодію обох комунікантів. У цьому сенсі доцільним є другий погляд, який потребує комплексного дослідження мовленнєвого акту. Узагальнена дефініція мовленнєвого акту та його комунікативне значення можна сформулювати в такий спосіб.

Мовленнєвий акт у широкому сенсі – актуальна реалізація (вимовляння) висловлювання в певній мовленнєвій ситуації, несе відбиток цієї ситуації. Останній момент важливий для практичного дослідження мовленнєвих актів, адже ми можемо займатися вивченням одноразових, одномомент-

них явищ, у тому числі тих, із яких складається мовленнєва діяльність і будується міжкультурна комунікація.

Проте мовленнєвий акт є необхідним терміном лінгвістичної прагматики та міжкультурної комунікації, оскільки ні з «висловлюванням», ні з «реченням» не співвідносяться поняття інтенції, соціальних ролей, реакції адресата тощо. Мовленнєвий акт є одиницю взаємодії лінгвальних і прагматичних явищ, як наслідок, усі складники мовленнєвого акту розглядаються під цим кутом зору.

На підставі вищесказаного варто зробити такий висновок: дослідження мовленнєвого акту є науковим аналізом прагматичних компонентів його реалізації на локутивному, іллокутивному й перлокутивному етапах: мовне оформлення, характеристика комунікантів, час, місце й умови тощо.

Мовленнєвий акт, піддаючись культурологічному аналізу, сприймається дослідником через призму відповідної комунікативної ситуації, у якій він реалізується. У зв'язку з цим ми стикаємося з проблемою визначення меж цієї ситуації причому не лише на формальному, а й змістовному рівні.

Зміст прагматичної ситуації, де здійснюється мовленнєвий акт, має ієрархічну структуру. У її основі знаходиться певний концепт-сценарій як узагальнений образ цієї ситуації, наприклад, «прохання», «заява», «звинувачення», «клятва» тощо. Цей концепт об'єднує навколо себе різні когнітивні одиниці, що конституюють у пам'яті комунікантів закінчену модель знання про ту чи ту прагматичну ситуацію.

Термін «концепт-сценарій» своїм походженням завдячує сучасній когнітивній теорії мови. Варто зауважити, що сам «концепт» у когнітивній лінгвістиці вчені трактують по-різному: від його розуміння як ментальної одиниці, кванта структурованого знання, утіленого в слові, до концепту як когнітивного репрезентативу/замісника речей у взаємодії один з одним.

В останньому випадку вербалізація концепту відбувається не лише на рівні слова, а й у масштабі певної комунікативної ситуації, що розкриває ту чи ту сторону концепту, наприклад, концепти «репетиція», «лекція», «гра» тощо. Подібні концепти отримали в теорії когнітивної лінгвістики позначення «концепт-сценарій», «концепт-скрипт». У такому розумінні термін «концепт» фігурує в статті.

Однією з перших спроб співвідношення поняття «концепт» і прагматичного явища, мовленнєвого акту зробив Т.А. ван Дейк, який розглядає мовленнєвий акт як фрейм у тому сенсі, що мовленнєвий акт передбачає знання ситуації та засобів реалізації інтенції, тобто ця прагматична схема не хаотична, а організована навколо деякого концепту (Dijk, 2006, p. 159–177).

Зміст мовленнєвого акта включає кілька значень, в одному з них цей мовленнєвий акт виступає в актуальній мовленнєвій ситуації. Значення мовленнєвого акту є відмінним від значення мовних одиниць, воно завжди розглядається у взаємодії з його іллокутивною силою, оскільки саме іллокуція надає мовленнєвому акту актуального смислу, актуалізує його значення. Розвиваючи цю ідею, Л. Вітгенштейн стверджував, що значення висловлювання повністю залежить від його вживання, іншими словами, значення є спосіб уживання мовленнєвого акту в комунікації, а оскільки способів, на його думку, може бути нескінченно багато, то взагалі неможливо говорити про якесь значення висловлювання (Wittgenstein, 1958, p. 10).

Висновки й перспективи подальших розробок. Спостереження показують, що складники «концепту-сценарію» можуть бути залежно від конкретної ситуації різними, що вимагає в кожному конкретному випадку перегляду цих компонентів і виявлення серед них найістотніших. Таким чином, правомірно розширити межі дослідження мовленнєвого акту та включити до розгляду змісту комунікативного значення такі компоненти ситуації, як мотив, пошук і вибір засобів реалізації відповідних мовленнєвих актів, розуміння інтенції, усвідомлення необхідності здійснення цих мовленнєвих актів, співвідношення аксіологічних та емпіричних установок адресанта й адресата, прогнозування й виведення результатів.

Публікація створена в рамках проекту Erasmus+ Jean Monnet Module EUROPEACE («Журналістика миру та рішень задля євроінтеграції України у воєнний та післявоєнний час»), що фінансує Європейський Союз. Однак висловлені погляди й думки належать лише автору (авторам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Austin J.L. How to do Things with Words? Zur Theorie der Sprechakte. Stuttgart: Reclam, 1994. 217 S.
2. Dijk T.A. van. Discourse, Context and Cognition. *Discourse Studies*. 2006. № 8(1). P. 159–177 (Special issue on discourse, interaction and cognition).
3. Wittgenstein L. *Philosophical Investigation*. N.Y. : Macmillan, 1958. 250 p.

REFERENCES

1. Austin J.L. (1994) How to do Things with Words? Zur Theorie der Sprechakte. Stuttgart: Reclam, 217 S.
2. Dijk T.A. van. (2006) Discourse, Context and Cognition. *Discourse Studies*. 8 (1). P. 159–177 (Special issue on discourse, interaction and cognition).
3. Wittgenstein L. (1958) *Philosophical Investigation*. N.Y.: Macmillan, 250 p.

УДК [811.112.2'373.7+821.112.2-31]:81'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-23>

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Д. ШВАНІЦА “DER CAMPUS”)

Романова Н. В.

*докторка філологічних наук, доцентка,
професорка кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет
вул. Шевченка, 14, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0002-7444-3811
NRomanova@ksu.ks.ua*

Ключові слова: *компонент,
контекст, семантика,
семантичний підтип,
семантичний потенціал,
фразеологічна одиниця.*

Статтю присвячено з'ясуванню семантичного потенціалу фразеологічних одиниць у художньому дискурсі. Феномен розглянуто на німецькомовному матеріалі скандального роману Д. Шваніца «Кампус», що опублікований у 1995 році та є національним бестселером. Поняття фразеологічної одиниці витлумачено широко – стійке словосполучення німецької мови з повним або частковим переосмисленням значення його компонентів. Проведений аналіз дає змогу стверджувати той факт, що семантичний потенціал фразеологічних одиниць відносно могутній і широкий на тлі узуальних значень елементів, викристалізовується в річищі німецької, швейцарської й опосередковано британської культури, вплив яких на формування світогляду письменника беззаперечний. Сюди додаємо й пропорційний семантичний зв'язок фразеологічних одиниць із контекстом. Останній тотожний висловлюванню, яке дає змогу точно встановити значення фразеологічної одиниці або її компонентів. Виокремлено два різновиди контекстів: мовний і мовленнєвий. Мовний контекст апелює до постійного оточення окремих переосмислених слів у семантично-структурному складі фразеологічної одиниці, мовленнєвий – до комунікативного акту, у якому функціонує фразеологічна одиниця. Увагу акцентовано більшою мірою на мовному контексті, диференційованому на постійний, змінний і стійкий. Установлено, що постійний контекст характерний для фразеологічних зрощень (ідіом), змінний – фразеологічних сполучень (мовних зворотів), стійкий – фразеологічних єдностей (фразем). Доведено, що семантичний потенціал фразеологічних одиниць у художньому дискурсі виходить далеко за межі узуальних значень, відрізняється вищим ступенем узагальнення, експресивністю (негативний сенс), емоційністю, оцінністю і тропеїчністю. Запропоновано розрізняти семантичні підтипи фразеологічних одиниць, у тому числі оцінювання предметної/комунікативної ситуації; емоційний стан; емоційна поведінка; риси характеру людини; пошана християнського Бога й віра в Нього; прокльони; ступінь вияву ознаки; граничність; тривалість дії; ставлення мовця до висловлювання; заперечення тощо.

SEMANTIC POTENTIAL OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ARTISTIC DISCOURSE (BASED ON THE NOVEL OF D. SCHWANITZ “DER CAMPUS”)

Romanova N. V.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of German and Romance Philology
Kherson State University
Shevchenko str., 14, Ivano-Frankivsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7444-3811
NRomanova@ksu.ks.ua*

Key words: *component, context, semantics, semantic subtype, semantic potential, phraseological unit.*

The article is devoted to clarifying the semantic potential of phraseological units in artistic discourse. The phenomenon is considered on the scandalous novel of D. Schwanitz “Der Campus”, which was published in 1995 and is a national bestseller. The concept of a phraseological unit is interpreted broadly – a stable word combination of the German language with a complete or partial reinterpretation of the meaning of its components. The conducted analysis makes it possible to confirm the fact that the semantic potential of phraseological units is relatively powerful and wide against the background of the usual meanings of the elements, is crystallized in the river-bed of German, Swiss and indirectly British culture, whose influence on the formation of the writer’s worldview is undeniable. Here we add the proportional semantic connection of phraseological units with a certain context. The latter is identical to an expression that makes it possible to accurately establish the meaning of a phraseological unit or its components. Two types of contexts are distinguished: linguistic and speech. The linguistic context appeals to the constant environment of individual reinterpreted words in the semantic-structural composition of the phraseological unit, the speech context – to the communicative act in which the phraseological unit functions. Attention is focused to a greater extent on the linguistic context, differentiated into permanent, variable and stable. We have installed that a permanent context is characterized by phraseological conjunctions (idioms), a variable one is characterized by phraseological conjunctions (idioms), and a stable one is characterized by phraseological unity (phrases). The semantic potential of phraseological units in artistic discourse goes far beyond the usual meanings, is distinguished by a higher degree of generalization, expressiveness (negative meaning), emotionality, evaluativeness, and tropeicity. Semantic subtypes of phraseological units are the subject/communicative situation; emotional condition; emotional behavior; human character traits; respect for the Christian God and faith in Him; curses; degree of symptom manifestation; finiteness; duration of action; the speaker’s attitude to the statement; negation, etc.

Постановка проблеми. Семантика фразеологічних одиниць формується й розвивається разом із суспільством і належить до складних мовних явищ, що потребують системного дослідження. Виокремлюють два етапи вивчення фразотворчих процесів: структурний і семантичний [2, с. 182–183]. Вододіл між цими етапами хронологічно-концептуальний, тобто спочатку аналізували утворення фразеологічних одиниць (далі – ФО), моделювали їх і розглядали «окремі фразотворчі процеси» (60–70 роки ХХ ст.), потім додали процеси семантичного розвитку компо-

нентів, їх функціонування в рамках лексичної, граматичної й стилістичної структури ФО (із 80-х років ХХ ст. дотепер) [2, с. 183]. Важливо, що визначення семантики ФО – це не просто взаємодія двох методологій дослідження, а й формування інших проблем, понять і водночас перебудова наукової логіки [3; 4]. Наприклад, уведено нові категорії, як-от: фразеологічна деривація, фразеологічна інтеграція, мотиваційна база, вихідна матеріальна форма, прототип тощо.

Не занурюючись у проблему термінологічного апарату, наголосимо, що без знання лексичної

семантики компонентів майбутньої ФО, їх логічних, асоціативних, семантичних, граматичних, стилістичних, комунікативних, прагматичних зв'язків способи творення ФО перебуватимуть на другому плані. Усе це свідчить про актуальність вибору теми дослідження.

Мета й завдання статті. Метою пропонованої студії є визначення основних семантичних підтипів ФО в емпіричному матеріалі. Досягнення поставленої мети реалізуємо через вирішення кількох завдань: 1) коротко змалювати професійний портрет Д. Шваніца та схарактеризувати його роман «Der Campus»; 2) ідентифікувати ФО в змістовно-фактуальному матеріалі; 3) розкрити специфіку семантики ФО; 4) диференціювати ФО за критеріями походження, структури, смислу, модусу.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом вивчення є семантичний потенціал німецькомовних фразеологічних одиниць у художньому дискурсі, об'єктом – німецькомовні фразеологічні одиниці роману Д. Шваніца «Der Campus».

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Дітріха Шваніца «Der Campus» (1995) – національний бестселер, у якому висвітлено негативні сторони життя науковців університету. Ідеться про інтриги, зраду, заздрощі, бюрократію, бездуховність, аморальність, гендерну упередженість, жорстоке поводження з тваринами тощо.

З біографії письменника дізнаємося про його самотнє дитинство на фермі мормонів у гірській Швейцарії, успішне навчання в гімназії на півночі Німеччини, фахову підготовку в університетах Мюнстера, Лондона, Філадельфії, Фрайбурга, захист дисертації доктора філософії на тему «Джордж Бернард Шоу», багаторічну викладацьку діяльність у Гамбурзькому університеті (1978–1997) [11]. Можна допустити, що прототипами персонажів аналізованого твору є його реальні колеги або їх узагальнений образ. У тексті показано дволикість наукової еліти. Наприклад, професор Ганно Гакман розпочинає свій ранок із прокляття через загублену запонку сорочки «*Verflucht!*».

Наведений вигук тісно пов'язаний із бінарною опозицією «добро – зло», має негативне забарвлення, відображає емоційно-оцінне ставлення чоловіка до «недосконалості» навколишнього світу. Хоч лексема й не входить до фразеологічного фонду німецької мови [9], однак дає змогу викрити фальшиву природу інтелігента за статусом. У громадському транспорті, в університеті, на всіляких засіданнях професор Гакман поводить ввічливо й чемно, колеги вважають його ідеальною людиною *Aber Hackmann, der ist ideal!* [10, с. 284]. Цікаво, що «ідеальна людина» не розуміє жартів загалом і жіночих зокрема: “*Versprich*

mir, daß wir nachher noch ins ‘Bon Jour’ gehen’”. *Heiteres Gelächter: “Sonst presse ich dich zu Tode”* [10, с. 7]. Вона боїться будь-якої смерті: насильницької й ненасильницької, потребує допомоги й підтримки з боку дружини та соціуму: *Hanno sah nur noch die Rücklichter. Ein Nervenschock schoß ihm in den Rücken. Die Tasche mit dem Vortrag war in der U-Bahn neben seinen Sitz gestellt. Hoffentlich würde Gabrielle an sie denken. Er mußte die Riesin ihrem Schicksal überlassen. Ob vielleicht der Beamte durchtelefonieren konnte?* [10, с. 13].

У наведеному прикладі ФО *ihrem Schicksal überlassen* уживають на позначення модальності поведінки. На передній план висувають ідею гармонійних, ідеальних міжособистісних стосунків, характерних для щасливого подружжя й правової держави. У вічі впадають іронія та віра персонажа. При цьому віра апелює до сакральності й десакральності: покладаються на Вищі Сили *Gott sei Dank*, привласнюють їх *Mein Gott*, довіряють їм *Das sind doch, weiß Gott, vertraute Muster...* [10, с. 178], водночас не вірять у них *o Gott* і почувуються через них переляканими: *Um Himmels willen, Norbert!* [10, с. 16].

Вищі Сили диференціюємо умовно на дві групи: позитивні й негативні. Позитивні Вищі Сили втілює християнське божество, негативні – його опонент, точніше, біс – помічник Диявола.

Ідіому *zum Teufel* уживають як лайку: *Was, zum Teufel, trieb sie hier?* [10, с. 19], маркер інтенсивного а) роздратування та антипатії до колеги: “*Was, zum Teufel, wollen Sie mit diesen Schinken hier?*” [10, с. 28], б) вияву інтересу до якості дії колеги: “*Pit, was, zum Teufel, liest du da?*” [10, с. 209].

Уявну інтенсивність емоційних переживань, джерело виникнення останніх, модальність і вектор самостійного руху віддзеркалює ФО *in Teufels Küche kommen: Das war zudem verboten. Er könnte in Teufels Küche kommen* [10, с. 64].

ФО *keine Ahnung* маніфестує обмежене коло спілкування професора Гакмана та його обман: він зраджує свою дружину з молодою студенткою, сподівається, що ніхто не дізнається про «інтрижку»: “*Babsi? Keine Ahnung*” [10, с. 9]. Знання про юну коханку актуалізовано ФО *Bescheid wissen: Diese verfluchte Babsi! Jetzt wußte dieser Großinquisitor Bescheid* [10, с. 243]. Очевидним є структурування небажаної інформації в часі. Крім того, доступ до неї ієрархічний. Ураховуючи історизм *Großinquisitor*, передбачаємо, що небажана інформація є цінним ресурсом, який може знищити репутацію, статус того, хто намагається її приховати.

У прикладі *Also hatte sie angerufen! Und sie hatte ihm doch hoch und heilig versprochen, es nie zu tun* [10, с. 9] ФО *hoch und heilig versprechen* номінує інтенсивність дівочого присягання в часі

й просторі. Мовна одиниця має негативне забарвлення, що синхронізує з нейтральним значенням дієслова *schwören*: “*Ich schwöre dir, ich weiß nicht, wer Babsi ist*” [10, с. 9]. Тут присягання й клятву можна кваліфікувати умовно за гендерною, аксіологічною та емоційною ознаками: жіночу клятву мислять як фальшиву й порожню, чоловічу – як правдиву й переконливу.

ФО *auf die Nuss geben* має фамільярне значення й позначає манеру поведінки друзів головного персонажа: “*Macht er dir Schwierigkeiten? Soll ich ihm eine auf die Nuß geben?*” [10, с. 16].

Ступінь професійної компетентності професора Гакмана межує з метафорою, кодифікованою ФО *mit vollen Segeln*. Остання бере участь у формуванні образів красномовства й ерудиції: *Das Schiff seiner Rhetorik flog mit vollen Segeln über die Wasser* [10, с. 18]. Ментальні процеси реконструюємо через ФО *jemandem durch den Kopf schießen*, в основі якої лежить схожість властивостей кулі вогнепальної зброї та властивостей думки: *Die Idee schoß ihm durch den Kopf, daß sich die beiden hinter seinem Rücken schon längst verständigt hatten* [10, с. 20]. Потрапивши в голову, конкретна думка без перешкод проникає крізь головний мозок, гальмує чи витісняє інші думки, активує знання про міжособистісні стосунки людей у навколишньому світі.

ФО *Tag um Tag* означає повторення тривалості часу перебування іноземців у закладах громадського харчування з політичною метою: *Er winkte zur Ecke der Kurden hinüber, die hier Tag um Tag ihren Befreiungskampf gegen die Türken planten* (...) [10, с. 20]. Розширення семантики цієї ФО зумовлене оцінюванням предметної ситуації, що мислиться як типова для автохтонів, незважаючи на нові реалії [7, с. 66].

ФО *aus der Bahn werfen* зазнає певного переосмислення й має оцінний характер: *Die Leichtigkeit, mit der das alles ging, hatte ihn aus der Bahn geworfen: Die akademische Arbeit schien ihm schal und leer; was ihn faszinierte, war die Macht* [10, с. 36].

Зауважимо, що ця оцінка емотивна, пов’язана із суб’єктивними цінностями. Як видно з прикладу, до цінностей належать наука та влада. Ставлення до науки негативне, до влади, навпаки, позитивне. Звідси випливає, що є так звана «оцінна норма», від якої відштовхуються науковці. Без «норми» або нейтрального чи стереотипного чинника не має симетрії в понятті «добре – погане» [6, с. 29, 32–34]. Симетрією називаємо пропорційність, гармонійність або узгодження семантики добра й семантики зла в інформаційно-енергетичному полі індивідуума.

У ФО *Das macht nichts* закарбовано інтенсивність позитивного ставлення до нового члена дискваліфікаційної комісії: “(...) *Natürlich sind*

Sie eine Quotenfrau. Das macht nichts, das macht nichts!” *nahm er ihren Protest vorweg*” [10, с. 43]

Маркером інтенсивності слугує повторення ФО й інтонація, виражена знаком оклику. Знак оклику еквівалентний сильному спонуканню у формі заборони [1, с. 21].

ФО *kein Zweifel* відображає не стільки відсутність сумнівів щодо встановлення особи, скільки впевненість у власній правоті: *Kein Zweifel, diese elegante Gestalt war Ingo Knepper. Er hatte in Heidelberg im selben Studentenwohnheim gewohnt* [10, с. 37].

Обсяг знань професора Гакмана реалізують через ФО *zur Kenntnis bringen*: “(...)”, “*ich sehe es als meine Pflicht an, Ihnen zur Kenntnis zu bringen*”, *blablabla*, (...) [10, с. 39], вихід за межі повноважень ілюструє стилістично забавлені ФО з пейоративним і нейтральним значенням: *Da er viel populärer war als Briegel, hatte er Freund Rössner gebeten, die Notbremse zu ziehen und in die Schublade mit den Reservenwaffen zu greifen* [10, с. 40].

У наведеному прикладі ФО *die Notbremse ziehen* є жаргонізмом. Жаргон, як відомо, ідентифікує членів соціальної групи, асоціюється з «мовною грою» та сигналом щодо поняття «свій – чужий» [8, с. 27], ФО *in die Schublade greifen* вживають на позначення тактики політичної боротьби й водночас наявність декількох планів поведінки в ході передвиборчої кампанії.

ФО *kein Wunder* пов’язана з реакцією голови комісії з питань академічної доброчесності на нових членів відповідно: “*Ich heiße Hopfenmüller, Alice*”, *sie sprach mit bayrisch-süddeutschem Akzent, da war der Name kein Wunder, “und ich bin hier die neue Assistentenvertreterin. FRAGENS MICH NET.* (...)” [10, с. 41].

У наведеному прикладі ФО *kein Wunder* має негативне значення, оскільки тлумачення оніма *Hopfenmüller* «букв. хмільний мірошник/каланча-мірошник» неоднозначне. За допомогою стилістичного контексту уточнюємо, що мова йде про високу на зріст дівчину – 1,85 м.

ФО *groß ansehen* інформує про просторові параметри, переосмислені в річчизі психології як емоція подиву: *Als sie ihn groß ansah, fuhr er fort: “Dies ist nämlich genaugenommen der Disziplinarunterausschluß auf Fachbereichsebene”* [10, с. 41].

Інтенсивність вияву емоції подиву закарбовано у ФО *wie vor den Kopf geschlagen sein*: *Bernie verstand nicht, was er da hörte. Er war wie vor den Kopf geschlagen* [10, с. 209]. Отже, роль сказаного й почутого слова в житті людини досить важлива для її емоційного стану.

ФО *sich an die Partei halten* репрезентує вибір шляху, який допомагає стати людині творцем влас-

ної долі в науковому середовищі: *Sie halten sich an die Partei der Vernunft, das sind Rolf Bauer und ich – mit Ihnen sind wir drei* [10, с. 43]. При цьому увагу акцентують на сліпій довірі: *“Sagen Sie jetzt nichts, aber wundern Sie sich nicht, daß wir Sie hemmungslos ins Vertrauen ziehen”* [10, с. 43]. Тут знову висуюють проблему міжособистісних стосунків, проте це стосунки іншого ґатунку: чоловіки – жінка, керівник – підлеглий, «свої» – «зайда», філологи – історик. Такі стосунки дотичні до компромісу й водночас до змови, зради, запродавства.

Стосунки між дітьми й батьками інтерпретуємо як соціалізацію дітей, їхнє прагнення досягти гармонії із соціальним оточенням: *“Papi, kannst du mir einen Gefallen tun?”* [10, с. 52].

У наведеному прикладі ФО *einen Gefallen tun* указує на духовну єдність дочки й батька, рівень засвоєння підлітком соціальних норм, цінностей, а також авторитет старшого покоління. Авторитетом є егоцентрична матір підлітка, батько лише інструмент для досягнення бажаного.

Зафіксовано ФО, що безпосередньо номінують негативні стосунки між подружжям та опосередковано розбіжності східної й західної культур, а також відставання в соціалізації іноземців: *“Nein, sie hat gesagt, in der Türkei sind Kratzer im Gesicht ein Zeichen, daß der Mann unterm Pantoffel steht”* [10, с. 52].

Відповідно до наведеного прикладу, взаємодія чоловіка й жінки відхиляється від норми. Очевидною є фемінізація чоловіка та маскулінізація жінки. Така модель стосунків є руйнівною як для соціуму, так і сім'ї. Вона зумовлює трансформацію енергій чоловічого й жіночого начала, появу тривоги, сумніву, недовіри тощо.

ФО *ein Riesentheater aufführen* орієнтує на інтенсивність вияву ірреальної емоції гніву: *Aber er konnte sie doch nicht einfach weglassen lassen! Gabrielle würde ein Riesentheater aufführen* [10, с. 107].

Ірреальна емоція гніву стимулює й активізує емоцію страху. Страх, у свою чергу, спонукає до дії, на обмірковування якої не завжди є час. Можливо, саме через обмеження часу страх і має владу над людиною, її емоційною поведінкою.

Внутрішній біль, його напрям виокремлюємо в прикладі *Der Stich traf auch Bernie ins Herz* [10, с. 279]. Тут простежуємо проблему кар'єри науковця: через слабку матеріальну базу, бюрократію, перешкоди професура залишає університети великих міст і переїздить до малих. Сюди додаємо ще й проблему сексуального домагання. Виокремлюємо три його різновиди: вербальне, невербальне, фізичне. Питання аморальної поведінки розглядають на засіданнях ученої ради університету, засуджують, приймають коле-

гіальне рішення щодо публічного її висвітлення: *“Hier müssen wir denen den Wind aus den Segeln nehmen”* [10, с. 280].

ФО *das Fell über die Ohren ziehen* має негативне значення й позначає обман: *“Keine Angst”, sagte Bernie, “jetzt zieh ich ihm das Fell über die Ohren, und Sie kriegen den langen roten Schwanz”* [10, с. 286].

У наведеному прикладі реалізовано почати ідею справедливості, почасті ідею помсти, почасті ідею самозвеличення. Кожну із цих ідей узгоджують у рамках формул «я – він», «Ви – він». Можна говорити про спільну діяльність структурних наукових підрозділів, яку організують за принципом послідовності з метою отримання кінцевого результату. Взаємодія як результат охоплює оприлюднення, тобто вона перестає бути індивідуальною, стає колективною: *Und was konnte die Universitätsverwaltung sich eigentlich davon sprechen, wenn sie den Fall weiterverfolgte? Er würde nur ein schlechtes Licht auf die Universität werfen* [10, с. 288].

ФО *Wasser über Mühlen leiten* є носієм значення «нової» політики керівництва й водночас еґоїстичної поведінки: *“Und Ihr Präsident sieht plötzlich die Möglichkeit, frisches Wasser über seine trockenen Mühlen zu leiten”* [10, с. 291]. «Нова» політика керівництва ґрунтується на старих положеннях і правилах, лібералізованих за рахунок умов конкурсу на зайняття відповідної посади. Гіпотетично змінюють стиль наукового життя, наукові стандарти й науковий імідж. Стосовно еґоїстичної поведінки вона «має наступальний, агресивний, мстивий і винахідливий характер» [5, с. 514], не враховує інтереси інших і використовує їх як засіб досягнення й задоволення своїх цілей.

Висновки й перспективи подальших розробок. Підсумовуючи, зазначимо, що ФО в романі В. Шваніца “Der Campus” можна диференціювати за різними ознаками: а) генетичною – узуальні й авторські, б) структурною – двокомпонентні й багатокомпонентні, в) смисловою – позитивні, негативні й нейтральні, г) модусом – реальні й уявні, ґ) семантичною – оцінювання предметної/комунікативної ситуації; емоційний стан; емоційна поведінка; риси характеру людини; пошана християнського Бога та віра в Нього; прокльони; ступінь вияву ознаки; граничність; тривалість дії; ставлення мовця до висловлювання; заперечення; обман; нова політика управління. У перспективі варто дослідити семантичний потенціал ФО інших творів Д. Шваніца, як-от: “Bildung: alles, was man wissen muss”, “Das Shylock-Syndrom: Oder die Dramaturgie der Barbarei”, а також зіставний аспект семантики лексичних і фразеологічних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровченко Т.А., Волошин В.Г., Петлюченко Н.В. Соотносимость информационных единиц просодии устного и письменного текста. *Записки з романо-германської філології*. 2008. № 22. С. 13–25.
2. Васильчук Л.Ф. Теорія і практика дослідження фразеологічної деривації. Німецька фразеологія в Україні (до 80-річчя з дня народження Володимира Івановича Гаврися). Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2012. С. 181–195.
3. Григорьева Г.С. Фразеологические единицы с зоонимами в аспекте теории номинации (на материале современного английского языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Одесса, 1985. 16 с.
4. Денисенко С.Н. Фразообразование в немецком языке: (фразеологическая деривация как системный фактор фразообразования). Львов : Выща школа, 1988. 197 с.
5. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : у 2 кн. Київ : Либідь, 2004. Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. 576 с.
6. Приходько Г.І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя : Кругозір, 2016. 200 с.
7. Солдатова С.М. Від фразотворення до дискурсу. Херсон : Тімекс, 2017. 154 с.
8. Тропина Н.П. Учебный социолингвистический словарь-справочник. Херсон : Издатель Гринь Д.С., 2013. 150 с.
9. DUDEN. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim : Dudenverlag, 2008. Bd. 11. 960 S.
10. Schwanitz D. Der Campus. Frankfurt am Main : GOLDMANN, 1995. 384 S.
11. WIKIPEDIA Dietrich Schwanitz. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dietrich_Schwanitz (дата звернення: 06.01.2024).
2. Vasylichuk L.F. (2012). Teoriia i praktyka doslidzhennia frazeolohichnoi deryvatsii [Theory and practice of phraseological derivation research]. *Nimetska frazeolohiia v Ukraini (do 80-richchia z dnia narodzhennia Volodymyra Ivanovycha Havrysia)* [German phraseology in Ukraine (to the 80th anniversary of the birth of Volodymyr Ivanovich Havrys)]. Kyiv: KNLU. P. 181–195 [in Ukrainian].
3. Grigorieva G.S. (1985). Frazеologicheskiie iedynitsy s zoonimami v aspekte teorii nominatsii (na materiale sovremenного angliiskogo iazyka) [Phraseological units with zoonyms in the aspect of the theory of nomination (on the modern English language)]: autoref. diss. ... candidate philol. of science. Odesa. 16 p. [in Russian].
4. Denisenko S.N. (1988). Frazоobrazovaniie v nemetskomiazyke:(frazеologicheskaiderivatsiia kak sistemnyi factor frazoobrazovaniia) [Phrase formation in German: (phraseological derivation as a system factor of phrase formation)]. Lvov: Vyshcha shkola. 197 p. [in Russian].
5. Orban-Lembryk L.E. (2004). Sotsialna psykholohiia: U 2 Kn. [Social psychology: In 2 books]. Kn. 1: Sotsialna psykholohiia osobystosti I spilkuvannia [Book 1: Social psychology of personality and communication]. Kyiv: Lybid. 576 p. [in Ukrainian].
6. Prykhodko H.I. (2016). Katehoriia otsinky v konteksti zminy lnhvistychnykh paradyhm [Evaluation category in the context of changing linguistic paradigms]. Zaporizhzhia: Kruhozir. 200 p. [in Ukrainian].
7. Soldatova S.M. (2017). Vid frazotvorennia do dyskursu [From phrase formation to discourse]. Kherson: Timex. 154 p. [in Ukrainian].
8. Tropina N.P. (2013). Uchebnyi sotsiolingvisticheski slovar-spravochnik [Educational sociolinguistic dictionary-reference book]. Kherson: Izdatel Grin D.S. 150 p. [in Russian].
9. DUDEN. (2008). Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim: Dudenverla. Bd. 11. 960 S. [in German].
10. Schwanitz D. (1995). Der Campus. Frankfurt am Main: GOLDMANN. 384 S. [in German].
11. WIKIPEDIA (2024). Dietrich Schwanitz. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dietrich_Schwanitz [in English].

REFERENCES

1. Brovchenko T.A., Voloshyn V.G., Petliuchenko N.V. (2008). Sootnosimost informatsionnykh iedynits prosodii ustnogo I pismennogo teksta [Correlation of information units of prosody of oral and written text]. *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii* [Notes of Romano-Germanic philology]. Vol. 22. P. 13–25 [in Russian].

UDC 811.111'37+811.11'42
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-24>

LINGUOPRAGMATIC AND COGNITIVE FEATURES OF THE DEIXIS IMPLEMENTATION IN THE ENGLISH FICTION BY MARK TWAIN

Savchuk I. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Crosscultural Communication
and Foreign Language Education
Zhytomyr Ivan Franko State University
Velyka Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8428-3663
savinna357@gmail.com*

Lysetska Y. V.

*Senior Lecturer at the Department of English Philology and Translation
Zhytomyr Ivan Franko State University
Velyka Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6747-5858
lysetskayuliia@gmail.com*

Savchuk O. R.

*Student
Educational and Scientific Institute of Foreign Philology
of Zhytomyr Ivan Franko State University
Velyka Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0009-0000-7006-0920
savalex356@gmail.com*

Key words: *deixis, cognitive linguistics, pragmatics, spatial deixis, temporal deixis, personal deixis, discourse deixis, social deixis, fiction.*

Deictics as linguistic entities refers to the communicative situation associated with the utterance, and is viewed in a coordinate system, where the reference point is the 'I-here-now' pattern. Basically, both linguopragmatic and cognitive features of the implementation of deixis in communication lie in the attitude of the producer and the recipient to the text. Deixis has been deeply investigated in pragmatics, and has been divided into spatial, temporal, personal, discourse and social deixis. Deixis belongs to the pragmatics categories because it profoundly concerns the relationship between the structure of language and the context in which it is used, as well as the use of a language in communication, and the link between languages and their users in particular. Pragmatic competence, which includes knowledge about social distance, social status between communication participants, and cultural knowledge, contributes to effective deconstructing the context information related to deixis. The use of deixis presupposes that the speaker associates an entity with the present speech situation, making it cognitively accessible to the listener. Particularly, it can be explained as the process when the non-verbal representation of an entity in the external context becomes a part of the discourse and is involved in the context of the discourse by means of instructions. Thus, some kind of linguistic item is used in discourse to refer to that entity. The expression of discourse relies on the interlocutor's shared knowledge, beliefs and attitudes, which is often referred to as speakers' common ground, which provides us

with a cognitive perspective from which to locate the interlocutors. The current research introduces explanation to the coexistence of cognitive and pragmatic determiners in deixis functioning in the English fiction by Mark Twain, distinguishing its main types in the context of the novel "The Adventures of Tom Sawyer".

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ Й КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕЙКСИСУ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ МАРКА ТВЕНА

Савчук І. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0002-8428-3663
savinna357@ukr.net*

Лисецька Ю. В.

*старша викладачка кафедри англійської філології та перекладу
Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0002-6747-5858
lysetskayuliia@gmail.com*

Савчук О. Р.

*здобувач
Навчально-науковий інститут іноземної філології
Житомирського державного університету імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, Україна
orcid.org/0009-0000-7006-0920
savalex356@gmail.com*

Ключові слова: *дейксис, когнітивна лінгвістика, прагматика, просторовий дейксис, часовий дейксис, персональний дейксис, дискурсивний дейксис, соціальний дейксис, художня література.*

У фокусі дослідження – прагматичні й когнітивні особливості втілення дейксису в текстах англійської художньої прози, що потребує залучення знань із галузі теорії комунікації та когнітивної лінгвістики. Дейктики як мовні сутності належать до комунікативної ситуації, пов'язаної з висловлюванням, і розглядаються в системі координат, де точкою відліку є модель «Я-тут-зараз». І лінгвопрагматичні, і когнітивні особливості реалізації дейксису в комунікації втілюються в ставленні продуцента й реципієнта до тексту. Дейксис глибоко досліджений у прагматиці й поділяється на просторовий, часовий, персональний, дискурсивний і соціальний. Дейксис належить до прагматичних категорій, оскільки стосується зв'язку між структурою мови та контекстом, у якому вона використовується, а також використання мови в комунікації, зокрема зв'язку між мовою та її користувачами. Прагматична компетенція, яка включає знання про соціальну дистанцію, соціальний статус між учасниками комунікації та культурні знання, сприяє ефективній деконструкції контекстної інформації, пов'язаної з дейксисом. Використання дейксису передбачає, що мовець асоціює сутність із поточною мовленнєвою ситуацією, роблячи її когнітивно доступною для слухача. Зокрема, це можна пояснити як процес, коли невербальна

репрезентація сутності в зовнішньому контексті стає частиною дискурсу й залучається до контексту дискурсу за допомогою інструкцій, виражених мовними одиницями. Розуміння змісту учасниками комунікативного акту опирається на їхні спільні знання, переконання й погляди, які називають пресупозицією, що створює когнітивну перспективу розташування співрозмовників. Дослідження пояснює співіснування когнітивних і прагматичних детермінантів у функціонуванні дейксису в текстах англійської художньої прози Марка Твена, виокремлюючи його основні види в контексті роману «Пригоди Тома Соєра».

Introduction. The research question under consideration in the article is pragmatic and cognitive features of the deixis embodiment in the English fiction, which contributes to existing knowledge within the field of the theory of communication as well as cognitive linguistics. In traditional linguistics, deixis is defined as a stable set of language units that show pragmatic potential not only as a result of essential semantic characteristics but to a greater extent depending on the parameters of the communicative situation. The classical approach defines deictics as linguistic utterances, the referent of which is in the situation associated with the utterance, and is given by a coordinate system, where the reference point is the 'I-here-now' model. Deictic elements are considered to be the least researched phenomenon within the modern branches of linguistics, which, however, remains important in terms of its scientific value due to the fact that it indicates the basic components of a communicative act, specifically, its participants, the subject of speech, temporal and locative characteristics.

Analysis of previous research. The concept of deixis has been known since ancient times, still, it was the German Indo-Europeanist K. Brugman who drew attention to it at the beginning of the 20th century, seeing it as the main reason for the emergence of the language as a whole [4]. K. Bühler was the first to explicitly point out the phenomenon of anaphora as an imaginary transfer of the deictic center to an arbitrary place in space and time [5], while in 1940 C. Peirce suggested calling demonstrative pronouns indexical signs [17], and O. Espersen proposed the concept of the shifter, a type of which are deictic elements, for linguistic units, the use and understanding of which depends on the speaker and other communicative coordinates [11].

Recently, the study of deixis from a purely theoretical basis is increasingly based on the empirical study of deictic means in the languages around the world. For example, a linguistic and anthropological study of grammaticalized deictic categories, such as the person of pronouns, proximity to the speaker, grammatical tense [18], was conducted. There were considered the main means of spatial (as well as subject and temporal) deixis, namely demonstrative pronouns [9, p. 6]. In modern linguistics, a typology of

languages is gradually being formed based on the use of deictic categories.

The focus of the study is also deixis in the dimension of cognitive linguistics, which makes it possible to deepen the understanding of the field of study and application of deixis, the reconstruction of the mental process behind it [23]. Considering the large number of studies in this direction [3; 6; 7; 8; 15; 21; 23], it seems appropriate to conduct a panoramic analysis features of the cognitive approach to the interpretation of deixis with an outline of development prospects, which is the purpose of the study.

The **object** of the study is the deixis implementation in the English fiction by Mark Twain.

The **subject** of the investigation is determined by linguopragmatic and cognitive features of the deictic elements in the English fiction by Mark Twain.

The aim of the article. The objective of the research is to distinguish and implement a system of fundamental knowledge within the fields of communicative and cognitive linguistics for establishing various types of deixes in the English fiction by Mark Twain. The tasks set serve to realize the purpose of the investigation: to study the linguo-pragmatic features of the implementation of deixis in communication; to analyze the cognitive mechanisms of the implementation of deixis in speech; to establish the components of deixis.

Results. *Linguopragmatic features* of the implementation of deixis in communication lie in the pragmatic attitude of the producer and the recipient to the text that depends on their personality, background knowledge, previous experience, mental state and other properties.

The speaker's possession of verbal and non-verbal knowledge and the ability to use them in the process of foreign language communication is called pragmatic competence, which includes knowledge about social distance, social status between communication participants, and cultural knowledge such as politeness. Deixis belongs to the field of pragmatics because it directly concerns the relationship between the structure of language and the context in which it is used. Pragmatics studies the use of natural language in communication, and relations between languages and their users in particular [1; 12, p. 567].

Deixis brings subjective, attention-directed, intentional, and context-dependent properties to natural languages. Deixis is an indication in the process of communication using linguistic means by the participants of the communicative act, the subject of speech, the extent of its remoteness, and temporal and spatial localization [2, p. 232].

Deixis (from Greek '*indication*') is the use of language expressions and other signs that can be interpreted only by referring to the physical coordinates of the communicative act - its participants, place and time since deixis is an indication of a point of reference. Deixis is a linguistic category that, being actualized in interaction, depends on the intentions of the speaker. Deictic meanings and deictic elements are universal elements of human language. In deixis, the referent is outside the discourse in its space-time environment [3, p. 2].

Therefore, the meaning of deictic elements depends on the speaker and their location, the time of production of the utterance and the place of the utterance in the discourse.

The development of modern linguistics is characterized by special attention to the hidden mechanisms of language communication. Language is recognized as a reflection of the structures of human consciousness, thinking and cognition as a general *cognitive mechanism*. The study of how exactly a person perceives and conceptualizes reality [10] is brought to the fore. The central problems of the cognitive approach are the study of the structures of representation of different types of knowledge and methods of conceptual organization of knowledge in the processes of construction and understanding of language messages. The cognitive approach allows to study language phenomena taking into account anthropocentric factors [19, p. 15], to highlight the cognitive structures of knowledge presentation that are behind language forms, to explain the functioning of language units through mental processes, to reveal the strategy of text generation and perception, taking into account the peculiarities of mentality, the specifics of reactions to the facts of reality, the rules of language communication, the value picture of the world, etc. [13; 14; 20].

The use of deixis means that the speaker associates the entity with the current speech situation, making it cognitively accessible to the listener [23, p. 1]. The use of deictic elements depends on the common knowledge, beliefs and attitudes of the interlocutors, which constitute their presupposition knowledge, which is the basic cognitive perspective for the localization of the speaker and the listener in the communicative situation. Deictic elements usually represent two levels of conceptualization, including the situation relative to the participant in the speech act and the transfer of the real situation to another time and

place [7, p. 60]. Thus, the statement '*I'd like to eat this cake*' can be interpreted as the fact that the listener and the speaker share background knowledge about the situation.

Deixis is a linguistic term used to describe words or phrases that refer to something in the context in which they are used. In cognitive linguistics, deixis is seen as the way in which language reflects how we perceive and interact with the world around us. To prove it, there are findings in the area of cognitive studies which prove that the special and temporal deixis represented by '*this*' or '*that*' presuppose the distance of the psychological space rather than only physical. In cognitive linguistics, it is considered that perspective, particularly deixis, especially spatial descriptions depend on the relative position and point of view of the speaker. Location contains not only the concept of space, but also the positioning in knowledge and cultural context [23]. Interpreting the spatiotemporal discourse relies on the interlocutor's shared knowledge and attitudes, which belong to the speakers' common ground. The last represents a cognitive perspective from which interlocutors get located [7, p. 60].

A number of types of deixis are distinguished in the novel "The Adventures of Tom Sawyer" by Mark Twain:

1. *Personal* deixis refers to words that indicate the speaker or listener in a conversation, such as "*I*", "*you*", "*we*" and "*they*", used to establish the speaker's point of view and attitude toward the listener. In the example "*What's gone with that boy, I wonder? You Tom!*" [22, p. 7] the author uses the personal pronoun '*you*' to appeal to the addressee. The speaker, Tom's aunt, mentions him at the same time as the third person of the communicative situation (*that boy*). In another fragment, "*Mr Jones was bound Huck should be there – couldn't get along with his grand secret without Huck, you know!*" [22, p. 237] phrase without Huck with a deictic personal component to denote the third person of a communicative situation.

2. *Spatial* deixis is expressed by words indicating location or direction, such as "*here*", "*there*", and "*this*", used to establish the speaker's orientation in space and to indicate objects or people relative to the speaker's position. "I bet there have been pirates on this island before, boys" [22, p. 116] where the demonstrative pronoun '*this*' in the phrase indicates the common location of the characters.

3. *Temporal* deixis refers to linguistic units that indicate time, such as "*now*", "*then*", "*today*" and "*tomorrow*", which are used to establish the speaker's orientation in time and to indicate events or actions in connection with the current moment. Temporal deixis is the process of positioning by the speaker the components of what he reports (participants, facts, events, etc.) on the time axis, which is oriented to the present

(“No end of strange things now” [22, p. 111]), the past (“Ain't he played me tricks enough like that for me to be looking out for him by this time?” [22, p. 8]) or the future (“He got back home barely in season to tell Jim the small colored boy, saw next-day's wood and split the kindlings before supper” [22, p. 9]). Temporal deixis is one of the methods of reference, employing which the events described in the text are placed to a certain non-verbal center of temporal orientation (deictic center). The temporal deictic center is expressed in verb forms of time and syntactic constructions with a certain temporal meaning, therefore the linguistic means used for deictic temporal localization can be divided into lexical and grammatical [16, p. 47].

4. *Social deixis* is represented by words that indicate social status or identity, such as “Mr”, “Mrs”, “Dr”, and “Professor”, to show respect or regard for someone based on their social position. Thus, the use of the deictic element *Mr* appeals to the social characteristics of the recipient (status) and corresponds to the intention of the speaker to distance himself from his friend, showing insult: “Now, Mr Sidy, you just 'tend to your own business. What's all this blowout about, anyway” [22, p. 237]. *Mr. Sidy's* address, as a result, acquires a sarcastic tone in the conditions of the socio-cultural characteristics of the interlocutors in the situation of communication between two peers.

5. *Discourse deixis* is related to expressions that refer to elements of the discourse itself, such as “this point of view”, “that argument”, and “the previous sentence”, to denote specific elements of a conversation or text and to establish connections between different parts of discourse. “Forty times I've said if you didn't let that jam alone I'd skin you. Hand me that switch” [22, p. 7], where with the phrase ‘forty times I've said’, the aunt denotes previous fragments of the conversation related to the dialogue in order to emphasize the justice of her ban on eating jam.

Conclusions. Therefore, awareness of the pragmatic and cognitive content of deictic markers of all the listed types, which are used to categorize the results of human cognitive activity, is necessary to understand the specifics of the internal connections between the elements of the communicative situation and its participants’ world image. Consequently, cognitive and pragmatic aspects determine the implementation of deixis in the English fiction by Mark Twain, representing its spatial, temporal, personal, discourse and social types in the context of the novel “The Adventures of Tom Sawyer”. Researchers came to the conclusion that the use of spatial deixis is based on the perceived distinction between the surrounding space and the external space of the speaker emphasizes the egocentric spatial distance. The idea of a shared spatial scope supports a socially-centered deictic approach, which states that, in deictic

referents, the mental proximity of the referent may be more important than its physical proximity. The study of deixis in the field of cognitive linguistics can not only extend the scope of study and application of deixis, restore the psychological process behind it but more importantly, promote the common development of cognitive science and language studies. The prospects of the further research are seen in distinguishing Ukrainian translation strategies in deixis implementation in modern English fiction.

BIBLIOGRAPHY

1. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагматичної лінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
2. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
3. Bartolotta, A. Spatio-temporal Deixis and Cognitive Models in Early Indo-European. *Cognitive Linguistics*. 2018. 29(1). P. 1–44. URL: <https://doi.org/10.1515/cog-2017-0023> (дата звернення: 18.12.2023).
4. Brugmann K. Die Demonstrativa Pronomina der indogermanischen Sprachen. Leipzig : Gruyter, 1904. 144 p.
5. Bühler K. Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache. Jena: Gustav Fischer. 2nd edition. Stuttgart : Gustav Fischer, 1965. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2305592_5/component/file_2309580/content (дата звернення: 17.12.2023).
6. Chu C.Y., Minai U. Children’s demonstrative comprehension and the role of nonlinguistic cognitive abilities: A cross-linguistic study. *Journal of Psycholinguistic research*. 2018. № 6. P. 1343–1348.
7. Croft W., Cruse D.A. Cognitive Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press. 2004. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511803864> (дата звернення: 15.01.2024).
8. Danziger E. Deixis, gesture, and cognition in spatial frame of reference typology. *Studies in Language*. 2010. № 34 (1). P. 167–185.
9. Diessel H. Demonstratives: From Gesture to Grammar. *Deixis In Language. Book of Abstracts*. 2019. P. 6. URL: http://deictes.ffri.hr/images/dokumenti/Book_of_Abstracts-DEICTES.pdf (дата звернення 10.01.2023).
10. Fauconnier G. The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 440 p.
11. Jespersen O. The Philosophy Of Grammar. London: George Allen and Unwin Ltd, 1924. 359 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet>.

- dli.2015.282299/page/n1/mode/2up (дата звернення: 01.12.2023).
12. Kasher A. Pragmatics and the Modularity of the Mind. *Pragmatics. A Reader*. Oxford : Oxford University Press, 1991. P. 567–582.
 13. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought* / Ed. by A. Ortony. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
 14. Langacker R. W. Grammar and Conceptualization. Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. 427 p.
 15. Liu D., Xiong X. Cognitive Pragmatic Features of first person deixis in ESL writing. *Foreign Language Education*. 2007. № 6. P. 41–45.
 16. Muthmainnaha H.H., Chandrab O.H. The Use of Temporal Deixis in Portraying Time. Displacement and Sequences of Event in Short Stories. *Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*. 2021. № 5. P. 46–52.
 17. Peirce C.S. Philosophical Writings of Peirce. New York : Dover Publications, 1955. URL: <https://vdocuments.mx/philosophical-writings-of-peirce.html?page=202> (дата звернення: 01.02.2024).
 18. Perkins R.D. Deixis, Grammar, and Culture. Amsterdam : J. Benjamins Publishing Company. 245 p. URL: <https://benjamins.com/catalog/tsl.24> (дата звернення: 19.01.2024).
 19. Poluzhyn M.M. Lecture Notes on Historiography of Linguistics. Vinnitsa : Foliant, 2004. 272 p.
 20. Taylor J.R. Introduction: New Directions in Cognitive, Lexical, Semantic Research. *Cognitive Linguistic Research. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. New York : Mouton de Gruyter, 2002. Vol. 23. P. 1–29.
 21. Teng D., Cheng L. Pragmatic Construals Of Children's Deixis In Graphic Context From The Perspective Of Cognitive Relevance. *Foreign Language Research*. 2022. № 5. P. 104–111.
 22. Twain M. The Adventures of Tom Sawyer. Hartford : The American Publishing Company. 246 p. URL: <http://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/joy/TSawyer.pdf> (дата звернення: 19.01.2024).
 23. Yuan J. The Interpretation of Deixis in Cognitive Linguistics: A Literature Review. *International Journal of English Language Studies*. 2023. № 5 (2). P. 1–4. URL: file:///G:/Downloads/The_ Interpretation_of_Deixis_in_Cognitive_Linguist.pdf (дата звернення: 19.01.2024).
 2. Mamrak, A.V. (2009). *Vstup do teorii perekladu: navchalnyi posibnyk* [Introduction to the theory of translation]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 304 p.
 3. Bartolotta, A. (2018). Spatio-temporal Deixis and Cognitive Models in Early Indo-European. *Cognitive Linguistics*. 29(1). P. 1–44. URL: <https://doi.org/10.1515/cog-2017-0023> (2023, December 18).
 4. Brugmann, K. (1994). *Die Demonstrativa Pronomina der indogermanischen Sprachen*. Leipzig : Gruyter, 144 p.
 5. Bühler, K. (1965). *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Gustav Fischer. 2nd edition: Stuttgart: Gustav Fischer. URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2305592_5/component/file_2309580/content (2024, January 15).
 6. Chu, C.Y., Minai, U. (2018). Children's demonstrative comprehension and the role of nonlinguistic cognitive abilities : A cross-linguistic study. *Journal of Psycholinguistic research*. (6). P. 1343–1348.
 7. Croft, W., Cruse, D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press. 2004. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511803864> (2024, January 15).
 8. Danziger, E. (2010). Deixis, gesture, and cognition in spatial frame of reference typology. *Studies in Language*. 34 (1). P. 167–185.
 9. Diessel, H. (2019). Demonstratives: From Gesture to Grammar. *Deixis In Language. Book of Abstracts*. P. 6. URL: http://deictes.ffri.hr/images/dokumenti/Book_of_Abstracts-DEICTES.pdf (2024, January 20).
 10. Fauconnier, G. (2002). *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 440 p.
 11. Jespersen, O. (1924). *The Philosophy Of Grammar*. London: George Allen and Unwil Ltd, 359 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.282299/page/n1/mode/2up> (2024, January 20).
 12. Kasher, A. (1991). Pragmatics and the Modularity of the Mind. *Pragmatics. A Reader*. Oxford : Oxford University Press, P. 567–582.
 13. Lakoff, G. (1993). The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought* / Ed. by A. Ortony. Cambridge : Cambridge University Press, P. 202–251.
 14. Langacker, R.W. (1999). *Grammar and Conceptualization*. Berlin : Mouton de Gruyter, 427 p.
 15. Liu, D., Xiong, X. (2007). Cognitive Pragmatic Features of first person deixis in ESL writing. *Foreign Language Education*. (6). P. 41–45.
 16. Muthmainnaha H.H., Chandrab O.H. (2021). The Use of Temporal Deixis in Portraying Time. Dis-

REFERENCES

1. Kosmeda, T. (2000). *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky* [Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category]. Lviv : LNU im. Ivana Franka, 350 p.

- placement and Sequences of Event in Short Stories. *Journal of Cultural, Literary, and Linguistic Studies*. (5). P. 46–52.
17. Peirce, C.S. (1955). *Philosophical Writings of Peirce*. New York : Dover Publications,. URL: <https://vdocuments.mx/philosophical-writings-of-peirce.html?page=202> (2024, February 15).
 18. Perkins, R.D. (1992). *Deixis, Grammar, and Culture*. Amsterdam : J. Benjamins Publishing Company, 245 p. URL: <https://benjamins.com/catalog/tsl.24> (2024, February 15).
 19. Poluzhyn, M.M. (2004). *Lecture Notes on Historiography of Linguistics*. Vinnitsa : Foliant, 272 p.
 20. Taylor, J.R. (2002). Introduction : New Directions in Cognitive, Lexical, Semantic Research. *Cognitive Linguistic Research. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. New York : Mouton de Gruyter. Vol. 23. P. 1–29.
 21. Teng, D., Cheng L. (2022). Pragmatic Construals Of Children's Deixis In Graphic Context From The Perspective Of Cognitive Relevance. *Foreign Language Research*. (5). P. 104–111.
 22. Twain, M. (1926). *The Adventures of Tom Sawyer*. Hartford : The American Publishing Company. 246 p. URL: <http://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/joy/TSawyer.pdf> (2024, February 15).
 23. Yuan, J. (2023). The Interpretation of Deixis in Cognitive Linguistics: A Literature Review. *International Journal of English Language Studies*. 5 (2). P. 1–4. URL: file:///G:/Downloads/The_Interpretation_of_Deixis_in_Cognitive_Linguist.pdf (2024, February 15).

ЗАКОНОМІРНОСТІ СПОЛУЧУВАНОСТІ ФОНЕМ ІЗ ПОЧАТКОВОЮ НАПІВВІДКРИТОЮ У ТРИФОНЕМНИХ СЛОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Сеньків С. С.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

orcid.org/0000-0003-3588-4611

senkivstepan@ukr.net

Ключові слова: фонема, модель, слово, сполучуваність, дистрибутивна структура.

У статті на матеріалі Великого зведеного орфографічного словника сучасної української лексики проаналізовано склад трифонемних слів із початковою напіввідкритою фонемою в українській мові, з'ясовано сполучувальні можливості фонем у трифонемних словах із початковою напіввідкритою фонемою та побудовано моделі трифонемних слів із початковою напіввідкритою фонемою сучасної української літературної мови. З'ясовано, що в сучасній українській мові серед трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою характерними є такі поєднання елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (31), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (17), «напіввідкрита + голосна + проривна» (12) із першою напіввідкритою фонемою /m/; «напіввідкрита + голосна + проривна» (23), «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (22), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (17) із першою фрикативною фонемою /p/; «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (23), «напіввідкрита + голосна + проривна» (15), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (11) із першою напіввідкритою фонемою /l/; «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (13), «напіввідкрита + голосна + проривна» (13), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (6) із першою напіввідкритою фонемою /n/; «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (13), «напіввідкрита + голосна + проривна» (10) і «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (8) із першою напіввідкритою фонемою /l'/; «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (9), «напіввідкрита + голосна + проривна» (4) із першою напіввідкритою фонемою /p'/ і «напіввідкрита + голосна + проривна» (7) із першою напіввідкритою фонемою /n'/. У сучасній українській мові серед трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою найбільш типовими є такі моделі: NOF – 118, NOP – 79 і NON – 62, тобто такі поєднання елементів у трифонемній дистрибутивній структурі з першою напіввідкритою фонемою: «напіввідкрита + голосна + фрикативна», «напіввідкрита + голосна + проривна» та «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита».

REGULATIONS OF THE COMBINATION OF PHONEMES WITH THE INITIAL SEMI-OPEN IN TRIPHONEMIC WORDS OF THE MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Senkiv S. S.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
Ivan Franko str., 24, Drohobych, Lviv region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3588-4611
senkivstepan@ukr.net*

Key words: *phoneme, model, word, combinability, distributive structure.*

In the article, based on the material of the “Large Condensed Spelling Dictionary of Modern Ukrainian Lexicon”, the composition of triphonemic words with an initial semi-open phoneme in the Ukrainian language was analyzed, the combining possibilities of phonemes in triphonemic words with an initial semi-open phoneme were clarified, and models of triphonemic words with an initial semi-open phoneme of modern Ukrainian literature were constructed. It was found that in the modern Ukrainian language, among the three-component models with the first component being a semi-open phoneme, the following combinations of elements are characteristic: “semi-open + vowel + fricative” (31), “semi-open + vowel + semi-open” (17), “semi-open + vowel + breakthrough” (12) with the first half-open phoneme /m/, “semi-open + vowel + piercing” (23), “semi-open + vowel + fricative” (22), “semi-open + vowel + semi-open” (17) with the first fricative phoneme /r/, “semi-open + vowel + fricative” (23), “semi-open + vowel + piercing” (15), “semi-open + vowel + semi-open” (11) with the first semi-open phoneme /l/, “semi-open + vowel + fricative” (13), “semi-open + vowel + piercing” (13), “semi-open + vowel + semi-open” (6) with the first semi-open phoneme /n/, “semi-open + vowel + fricative” (13), “semi-open + vowel + piercing” (10) and “semi-open + vowel + semi-open” (8) with the first semi-open phoneme /lʲ/, “semi-open + vowel + fricative” (9), “semi-open + vowel + piercing” (4) with the first semi-open phoneme /rʲ/ and “semi-open + vowel + piercing” (7) with the first semi-open phoneme /nʲ/. In the modern Ukrainian language, among the three-component models with a semi-open phoneme as the first component, the following models are the most typical: NOF – 118, NOP – 79 and NON – 62, i.e. such combinations of elements in the three-phoneme distributive structure with the first semi-open phoneme, such as: “semi-open + vowel + fricative”, “semi-open + vowel + piercing” and “semi-open + vowel + semi-open”.

Постановка проблеми. Кожна мова, зокрема й українська, є схованкою людського духу, генетичним кодом національної культури, скарбницею, у яку народ складає своє давнє й сучасне життя, музикою людської душі, засобом спілкування, ідентифікації й самоідентифікації. Мова є основою кожної нації, генератором патріотизму, ключем до вивчення історії, звичаїв, традицій і культури, а також унікальною системою, яка об’єднує множини взаємопов’язаних елементів. Погляд на мову як на систему, що складається з низки менших підсистем, дає змогу вивчати її як щось ціле, а не як певну кількість розрізнених фактів.

Кожна підсистема мови є сукупністю елементів, що підпорядковуються певним закономірностям. За Словником лінгвістичних термінів, система – це «цілісна впорядкована сукупність взаємопов’язаних і взаємозумовлених мовних фактів і явищ, які історично розвиваються за внутрішніми законами мови» [1, с. 256]. Систему української мови, зокрема й фонологічну, можна досліджувати структурними методами, зокрема методом дистрибутивного аналізу. Як зазначає Ф.О. Нікітіна, «дистрибутивний аналіз при класифікації мовних елементів враховує порядок їхнього розміщення (дистрибуцію)» [2, с. 361]. Зрозуміло, що таким

елементом може бути й фонема, і частина слова (морфема), і слово, а виявлення оточення цього елемента допоможе виділяти й класифікувати мовні одиниці. Мовними одиницями в дослідженні, що допомагають з'ясувати закономірності сполучуваності у виявлених трикомпонентних словах сучасної української літературної мови, є фонемні української мови.

Аналіз досліджень. Уперше проблема сполучуваності фонем в українському мовознавстві висвітлена в «Курсі історії українського язика» Є. Тимченка [3]. Дослідник виділив характерні групи приголосних фонем (дво-, три- й чотиричленні) української мови. Вивчення сполучуваності фонем поживалося в другій половині ХХ століття в працях В. Перебийніс [4] та Н. Тоцької [5]. Цікаві висновки, які розширюють наше уявлення про характер української фонемотактики, подані в дослідженнях Л. Гриднєвої [6], М. Муравицької [7], І. Савченко [8], Т. Старака [9].

Сьогодні актуальним залишається дослідження поліфонемних структур у словах сучасної української літературної мови. Ґрунтовний наліз поліфонемних структур дасть змогу виявити основні закономірності сполучуваності фонем у словах української мови (у власне українських і запозичених) і з'ясувати причини, що накладають обмеження на сполучуваність фонем у поліфонемних структурах, зокрема в трифонемних словах української мови.

Мета дослідження – виявити склад трифонемних слів із початковою напіввідкритою фонемою в українській мові, з'ясувати сполучувальні можливості фонем у трифонемних словах із початковою напіввідкритою фонемою та побудувати моделі трифонемних слів із початковою напіввідкритою фонемою сучасної української літературної мови. Аналіз проведено на основі Великого зведеного орфографічного словника сучасної української лексики [10]. В основі дослідження – система фонем української мови, запропонована П. Кострубою [11].

Об'єктом дослідження є сполучуваність фонем у трифонемних словах із початковою напіввідкритою фонемою в українській мові.

Предмет дослідження – структура трифонемних слів із початковою напіввідкритою фонемою в українській мові.

Виклад основного матеріалу. З початковими напіввідкритими фонемами, як показують спостереження, у сучасній українській літературній мові виявлено такі трифонемні слова:

л: лав, лаг, лад, ладь, лаж, лаз, лай, лак, лам, лан, лань, лао, лап, лас, лат, лах, лев, леж, лез, лей, лен, лет, леп, лер, лес, леф, лжа, лив, лиж, лик, лин, линь, лип, лис, лиць, лиш, люю, лоа, лоб, лов, лож, лом, лот, лох, луб, луг, лук, лун, лунь, луп, лур, лус, лусь, луп, лур, лут;

л': ліг, лід, ліз, лізь, лій, лік, лім, лін, лінь, лір, ліс, літ, ліф, льє, льон, льоф, льох, люд, люз, люк, люр, лют, лють, ляж, ляд, льяк, лям, лян, ляп, ляс, лясь, лях;

м: мав, маг, маж, маз, мазь, май, мак, мам, мап, мар, мас, мат, мах, мац, маць, маш, мбе, мед, меж, мем, мер, мес, меч, меш, мжа, миг, миз, мил, мир, мис, мит, мить, мих, миш, міг, мід, між, мій, міль, мім, мін, мір, міс, міт, міф, міх, міць, міч, мла, мну, мов, мог, мод, МОЗ, мол, моль, мом, мор, мох, мудь, муж, муз, мук, мул, мур, мус, муть, мух, мчу, миша, мюль, мяо;

н: над, най, нам, нао, нас, нат, нать, наш, ней, нек, неп, неф, нив, низ, низь, ний, ник, ним, нить, ниць, нич, нод, нок, ном, нон, ноо, нол, нот, нош, нуг, нуд, нудь, нуж, нуль, нус, нут;

н': нів, ніг, нід, ніж, нім, нір, ніс, ніт, ніч, нюх, няв, няй;

р: раб, рад, радь, раж, раз, рай, рак, рал, рам, ран, рань, рап, рас, рат, рать, рев, Рек, рем, рен, реп, Рес, рет, ржа, риб, риж, риз, рик, рил, рим, рин, ринь, рип, рис, рись, риф, роб, Род, рож, роз, рок, рол, роль, ром, рос, Рось, рот, рох, руб, руг, руд, рудь, руж, рук, руль, рум, рун, рунь, руп, рус, Русь, рут, рух, руч., руш;

р': рів, ріг, рід, різ, різь, рій, рік, рінь, рип, ріс, річ, рюш, ряд, ряж, ряс;

У трифонемному слові з початковою напіввідкритою фонемою для з'ясування закономірностей сполучуваності фонем умовно виокремлюємо такі 5 груп: голосні, зімкнуто-проривні, зімкнуто-щілинні, щілинні, напіввідкриті), де О – голосна, Р – зімкнуто-проривна, А – зімкнуто-щілинна, Ф – щілинна, Н – напіввідкрита фонемні.

За Великим зведеним орфографічним словником сучасної української лексики, у словах сучасної української літературної мови з можливих 10108 трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою всього зафіксовано 286 слів (2,83%). Найбільшими сполучувальними можливостями володіють фонемні /м/ (72), /р/ (64) та /л/ (55), які утворюють найбільшу кількість слів, коли розпочинають слово сучасної української літературної мови. Структура трифонемних моделей слів із початковими напіввідкритими фонемами (/м/, /н/, /н'/, /л/, /л'/, /р/, /р'/) у сучасній українській мові виглядає так.

Характерними в трифонемній дистрибутивній структурі з першою напіввідкритою фонемою /м/ є такі поєднання елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (31), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (17), рідше «напіввідкрита + голосна + проривна» (12), «напіввідкрита + голосна + африкативна» (5).

Найчастіше другим компонентом трифонемних слів є голосні фонемні, зокрема /а/ та /і/, а третім – фрикативні фонемні (31). Найчисельнішими

Таблиця 1

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/м/) і другим компонентом голосною фонемою

№ з/п	Структура сполук																					
1 елемент	N (/м/) (66)																					
2 елемент	O (a)					O (e)				O (и)			O (i)				O (o)			O (y)		
3 елемент	F	P	N	A	O	F	P	N	A	F	P	N	F	P	N	A	F	P	N	F	P	N
Усього	9	3	2	2	1	3	1	2	1	5	2	2	6	2	4	2	4	1	4	4	3	3

Таблиця 2

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/м/) і другим компонентом приголосною фонемою

№ з/п	Структура сполук								
1 елемент	N (/м/) (6)								
2 елемент	F (ж, ч, ш)			P (б)			N (л, н)		
3 елемент	O (а, у)			O (е)			O (а, у)		
Усього	3			1			2		

Таблиця 3

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/н/)

№ з/п	Структура сполук																	
1 елемент	N (/н/) (36)																	
2 елемент	O (a)				O (e)			O (и)				O (o)				O (y)		
3 елемент	F	P	N	O	F	P	F	P	N	A	F	P	N	O	F	P	N	
Усього	3	4	1	1	2	2	4	2	1	2	1	3	3	1	3	3	1	

серед слів із початковою фонемою /м/ є моделі з другим компонентом фонемами /а/ (17) та /і/ (14). Другим компонентом не зафіксовано африкативних фонем. Третім компонентом після голосної виявлено фрикативні (31), напіввідкриті (17) і проривні (12) фонем, а після приголосних – голосні фонем. Значна кількість слів із першою напіввідкритою фонемою /м/ є власне українськими (*мав, маж, май, мам, мах, мед, меж, миг, миш, міг, мід, між, мій, міх, міць, мов, мол, мох, муж, мук, мух*), тільки окремі з них є запозиченими з інших мов і належать до периферії лексичної системи (*маг, мазь, мап, мар, мас, мат, маш, мбе, мем, мер, мес, меч, мил, мир, мис, мім, мін, мір, міс, міт, міф, мод, МОЗ, моль, мом, мор, муз, мул, мюль, мяо*).

У трифонемній дистрибутивній структурі з першою напіввідкритою фонемою /н/ (див. таблицю 3) характерними є такі поєднання елементів: «напіввідкрита + голосна + проривна» (14), «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (13), «напіввідкрита + голосна + напів-

відкрита» (6), рідше «напіввідкрита + голосна + африкативна» (2) та «напіввідкрита + голосна + голосна» (2). Найчастіше другим компонентом трифонемних слів є голосні фонем, зокрема /а/ та /і/, а третім – проривні та фрикативні фонем. Другим компонентом у словах із початковою фонемою /н/ не зафіксовано голосної /і/ й усіх приголосних фонем. Найчисельнішими серед слів із початковою фонемою /н/ є моделі з другим компонентом фонемами /а/ (9) та /е/ (8). Виявлено поодинокі випадки, коли третім компонентом після голосних зустрічаються африкативні й голосні фонем. Значна кількість слів серед слів із першою напіввідкритою фонемою /н/ є власне українськими (*над, най, нам, нас, наш, нив, низ, низь, ний, ним, ниць, нич, нош, нудь*), інші запозичені з інших мов і належать до периферії лексичної системи (*нао, нат, нать, нек, неп, неф, нод, нок, ном, нош, ноо, нол, нот, нуг, нуль, нус, нут*).

У трифонемній структурі з першою напіввідкритою фонемою /н/ характерним є таке поєд-

Таблиця 3

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/н/)

№ з/п	Структура сполук																	
1 елемент	N (/н/) (36)																	
2 елемент	O (a)				O (e)			O (и)				O (o)				O (y)		
3 елемент	F	P	N	O	F	P	F	P	N	A	F	P	N	O	F	P	N	
Усього	3	4	1	1	2	2	4	2	1	2	1	3	3	1	3	3	1	

нання елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (7), рідше «напіввідкрита + голосна + проривна» (2), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (2) та «напіввідкрита + голосна + африкативна» (1) (див. таблицю 4).

Другим компонентом трифонеми слів найчастіше є голосні фонemi (12), зокрема /i/, а третім – фрикативні, проривні й напіввідкриті фонemi. Другими компонентами з першою напіввідкритою фонемою /n'/ не зафіксовано приголосних фонем. Третім компонентом після голосних фонем /a/ та /y/ не виявлено приголосних фонем, крім фрикативних /v/, /й/, /x/. Значна кількість слів із першою напіввідкритою фонемою /n'/ є власне українськими (ніг, ніж, нір, ніс, ніч, нюх, няв), тільки окремі з них запозичені з інших мов (нів, нід, ніт) і належать до периферії лексичної системи.

У трифонеми структурі з першою напіввідкритою фонемою /л/ характерними є такі поєднання елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (23), «напіввідкрита + голосна + проривна» (15), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (11), рідше «напіввідкрита + голосна + голосна» (2), «напіввідкрита + напіввідкрита + голосна» (2), «напіввідкрита + голосна + африкативна» (1) і «напіввідкрита + фрикативна + голосна» (1). Найчастіше другим компонентом трифонеми слів є голосні фонemi (52), зокрема /a/ (16), /y/ (10) та /e/ (10), а третім – фрикативні та проривні фонemi. Другим компонентом не зафіксовано африкативних фонем. Третім

компонентом після фрикативних і напіввідкритих фонем не виявлено приголосних фонем. Значна кількість слів із першою напіввідкритою фонемою /л/ є власне українськими (лав, лад, ладь, лаз, лай, лан, лань, лап, лат, лах, лез, лен, лет, лив, лик, лин, лінь, лип, лис, лиш, ллю, лоб, лов, лож, луб, луг, лук, лунь, луп, лус, лусь), тільки окремі з них запозичені з інших мов (лак, лам, лао, лас, лев, лей, лер, лес, леф, лоа, лот, лур, лут).

У трифонеми структурі з першою напіввідкритою фонемою /л'/ характерними є такі поєднання елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (13), «напіввідкрита + голосна + проривна» (10), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (8), рідше «напіввідкрита + фрикативна + голосна» (1). Найчастіше другим компонентом трифонеми слів є голосні фонemi (31), зокрема /i/ (13) та /a/ (9), а третім – фрикативні та проривні фонemi. Другим компонентом не зафіксовано напіввідкритих, проривних, фрикативних (крім /й/) та африкативних фонем. Третім компонентом після голосних фонем не виявлено африкативних фонем. Більшість слів із першою напіввідкритою фонемою /л'/ є власне українськими (ліг, лід, ліз, лізь, лій, лік, лінь, ліс, літ, люд, лют, ляж, ляп, ляс), тільки окремі з них запозичені з інших мов (лім, лін, лір, ліф, льє, льоф, люз, люк, люр, лям, лян).

У словнику виявлено 64 трифонеми слова з першою напіввідкритою фонемою /р/. Характерними серед них є поєднання таких елементів: «напіввідкрита + голосна + проривна» (23),

Таблиця 4

Трифонеми дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/n'/)

№ з/п	Структура сполук					
	N (/n'/) (12)					
1 елемент						
2 елемент	O (i)			O (a)		O (y)
3 елемент	F	P	N	A	F	F
Усього	4	2	2	1	2	1

Таблиця 5

Трифонеми дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/л/)

№ з/п	Структура сполук																			
	N (/л/) (55)																			
1 елемент																				
2 елемент	O (a)				O (e)			O (и)			O (o)			O (y)		F	N			
3 елемент	F	P	N	O	F	P	N	F	P	N	A	F	P	N	O	F	P	N	O	O
Усього	7	5	3	1	6	2	3	4	2	2	1	3	2	1	1	3	4	3	1	2

Таблиця 6

Трифонеми дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/л'/)

№ з/п	Структура сполук											
	N (/л'/) (32)											
1 елемент												
2 елемент	O (i)			O (o)		O (y)			O (a)			F
3 елемент	F	P	N	F	N	F	P	N	F	P	N	O
Усього	6	3	4	2	1	1	4	1	4	3	2	1

Таблиця 7

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/p/)

№ з/п	Структура сполук																
	N (/p/) (64)																
1 елемент																	
2 елемент	O (a)			O (e)			O (и)			O (o)			O (y)			F	
3 елемент	F	P	N	F	P	N	F	P	N	F	P	N	F	P	N	A	O
Усього	4	7	4	2	3	2	5	3	4	5	4	3	6	6	4	1	1

Таблиця 8

Трифонемні дистрибутивні структури з початковою фонемою N (/p'/)

№ з/п	Структура сполук						
	N (/p'/) (15)						
1 елемент							
2 елемент	O (i)			O (a)		O (y)	
3 елемент	F	P	N	A	F	P	F
Усього	6	3	1	1	2	1	1

«напіввідкрита + голосна + фрикативна» (22), «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (17), рідше «напіввідкрита + голосна + африкативна» (1) і «напіввідкрита + фрикативна + голосна» (1). Найчастіше другим компонентом трифонемних слів є голосні фонemi (63), зокрема /y/ (17), /a/ (15), /o/ (12), /и/ (12) та /e/ (7), а третім – проривні, фрикативні й напіввідкриті фонemi. Другим компонентом не зафіксовано проривних, напіввідкритих та африкативних фонем. Слова з першою напіввідкритою фонемою /p/ є, як правило, власне українськими (*рад, радь, раз, рай, рак, рал, рам, рань, рать, рев, риб, риж, риз, рик, рил, рип, рож, рот, рук, рух, руш*), тільки окремі з них запозичені слова (*рем, рен, реп, рет, рим, рин, ринь, рис, рись, риф, рок, рол, роль, ром, руг, руль, рум, рун, рунь, руп, рут*) і належать до периферії лексичної системи.

У словнику виявлено 15 трифонемних слів із першою напіввідкритою фонемою /p'/. Характерними серед них є поєднання таких елементів: «напіввідкрита + голосна + фрикативна» (9), «напіввідкрита + голосна + проривна» (4), рідше «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита» (1)

і «напіввідкрита + голосна + африкативна» (1). Найчастіше другим компонентом трифонемних слів є голосні фонemi (15), зокрема /и/ (11), а третім – фрикативні та проривні фонemi. Другим компонентом не зафіксовано приголосних фонем. Слова з першою напіввідкритою фонемою /p'/ є, як правило, власне українськими (*рив, риг, рід, рій, рік, ринь, рип, ріс*), тільки окремі з них запозичені слова (*річ, рюш, ряд, ряж, ряс*) і належать до периферії лексичної системи.

Як бачимо, найчисельнішими серед усіх трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою є такі моделі: NOF – 118, NOP – 79, NON – 62, менш чисельні NOA – 11, NFO – 6, NOO – 5, NNO – 4, NPO – 1. Найхарактернішими є такі поєднання елементів у трифонемній дистрибутивній структурі з першою напіввідкритою фонемою: «напіввідкрита + голосна + фрикативна», «напіввідкрита + голосна + проривна» й «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита». Найбільші сполучувальні можливості мають напіввідкриті фонemi /м/, /р/ та /л/, які найчастіше зустрічаються першими компонентами серед усіх напіввідкритих фонем.

Таблиця 9

Зведена таблиця трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою

№ з/п	Структура сполук								
	N (/м, н, н', л, л', р, р'/)								
	O (/а, о, у, е, і, и/)					P	F	N	Усього
	F	P	N	A	O	O	O	O	
/м/	31	12	17	5	1	1	3	2	72
/н/	13	13	6	2	2	0	0	0	36
/н'/	7	2	2	1	0	0	0	0	12
/л/	23	15	11	1	2	0	1	2	55
/л'/	13	10	8	0	0	0	1	0	32
/р/	22	23	17	1	0	0	1	0	64
/р'/	9	4	1	1	0	0	0	0	15
Усього	118	79	62	11	5	1	6	4	286

Як бачимо, найчисельнішими серед трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою є поєднання напіввідкритих фонем із наступними голосними фонемами (275 сполук).

Висновки. Отже, у сучасній українській мові серед трикомпонентних моделей із першим компонентом напіввідкритою фонемою найбільш типовими є такі моделі: NOF – 118, NOP – 79, NON – 62. Характерними є такі поєднання елементів у трифонемній дистрибутивній структурі з першою напіввідкритою фонемою: «напіввідкрита + голосна + фрикативна», «напіввідкрита + голосна + проривна» та «напіввідкрита + голосна + напіввідкрита». Слова, у яких вони зустрічаються, належать як до активного словника мови, так і до периферії лексичної системи української мови. Перспективним за таких умов видається й подальше комплексне вивчення особливостей сполучуваності компонентів у чотирифонемних дистрибутивних структурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
2. Коптілов В.В., Нікітіна Ф.О. Число и слово. Київ : Наукова думка, 1966. С. 360–365.
3. Тимченко Є. Курс історії українського язика. Вступ: фонетика. 2-е вид., доп. Київ – Харків, 1930. 212 с.
4. Перебийніс В.С. Кількісні та якісні характеристики системи фонем української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1970. 270 с.
5. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. Київ : Вища школа, 1981. 184 с.
6. Гріднева Л.М. Типи складів і їх сполучуваність у двофонемному слові. *Мовознавчі студії*. Київ, 1968. С. 3–10.
7. Муравицька М.П. Частота двофонемних кінцевих сполук сучасної української мови. *Статистичні та структурні лінгвістичні моделі*. Київ, 1966. С. 54–61.
8. Савченко І.Ф. Фонемний аналіз трифонемних словоформ. *Мовознавство*. 1972. № 6. С. 37–44.
9. Старак Т.В. Особливості початкових сполучень приголосних фонем в українській мові: XXXIX наукова конференція, присвячена підсумкам науково-дослідної роботи університету за 1964 рік : тези доповідей. *Філологія, журналістика*. Львів, 1965. С. 49–50.
10. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / відп. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 896 с.
11. Коструба П.П. Фонетика сучасної української літературної мови. Львів, 1963. 100с .

REFERENCES

1. Ganych D.I., Oliynyk I.S. (1985) Slovyk Lingvistychnyh Terminiv [Dictionary of linguistic terms]. Kyiv: Vyshcha Shkola, 360 s.
2. Koptilov V.V., Nikitina F.O. (1966) Chyslo I Slovo [Number and word]. Kyiv: Naukova Dumka, S. 360–365.
3. Tymchenko Ye. (1930) Kurs Istoriyi Ukrainского Yazyka. Vstup: Phonetika. (2-e vyd., dop.) [History of the Ukrainian language course. Introduction: phonetics]. Kyiv – Kharkiv, 212 s.
4. Perebyinis V.S. (1980) Kilkisni ta Yakisni Kharakterystyky Systemy Phonem Ukrayinskoyi Literaturnoyi Movy [Quantitative and qualitative characteristics of the phoneme system of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Naukova Dumka, 270 s.
5. Totska N.I. (1981) Modern Ukrainian literary language: phonetics, orthography, graphics, orthography [Modern Ukrainian literary language: phonetics, orthography, graphics, orthography]. Kyiv: Higher School, 184 s.
6. Grydneva L.M. (1968) Typy skladiv i yikh spoluchuvanist u dvofonemnomu slovi [Types of syllables and their conjugation in a two-phoneme word]. *Movoznavchi studii*. Kyiv, S. 3–10.
7. Muravytska M.P. (1966) Frequency of two-phoneme final compounds in the modern Ukrainian language [The frequency of two-phoneme final compounds in the modern Ukrainian language]. *Statistical and structural linguistic models*. Kyiv, S. 54–61.
8. Savchenko I.F. (1972) Phonemny Analiz Tryphonemnykh Slovoform [Phonemic analysis of triphonemic word forms]. *Movoznavstvo*, 6, S. 37–44.
9. Starak T.B. (1965) Osoblyvosti Pochatkovykh Spoluchen Pryholosnykh Phonem v Ukrayinskiy Movi [Peculiarities of the initial combinations of consonant phonemes in the Ukrainian language]: XXXIX Naukova Konferentsiya, Prysviachena Pidsumkam Naukovo-doslidnoyi Roboty Universytetu za 1964 rik. Tezy Dopovidei. *Philologiya, Zhurnalistyka*. Lviv, S. 49–50.
10. Busel V.T. (vidp. red) (2004) Velyky Zvedeny Orphographichny Slovyk Suchasnoyi Ukrayinskoyi Leksyky [A large consolidated orthographic dictionary of modern Ukrainian vocabulary]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”, 896 s.
11. Kostruba P.P. (1963) Phonetika Suchasnoyi Ukrayinskoyi Literaturnoyi Movy [Phonetics of the modern Ukrainian literary language]. Lviv. 100 s.

УДК 340.113+81'276.6:34(=161.2)
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-26>

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ЮРИДИЧНА ДЕФІНІЦІЯ, ПРЕЗУМПЦІЯ ТА ФІКЦІЯ

Скорофатова А. О.

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Перемоги, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4036-2407
annaolexandrivnaskorofatova@gmail.com*

Ключові слова: юридична техніка, юридичні дефініції сенсу *largo/stricto*, реальні/номінальні дефініції, аналітико-синтетичні/синтетичні номінальні дефініції, дефініції-регулятори/проектанти, класичні/контекстуальні/некласичні дефініції, канони правильності дефініцій, юридичні презумпції, юридичні фікції.

У статті на матеріалі нормативно-правових актів України досліджено логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки, проаналізовано лінгвістичні характеристики юридичної техніки, означено юридичні дефініції, юридичні презумпції та юридичні фікції як прийоми юридичної техніки (поняття, місце в законодавстві, ієрархія, види, традиційні канони юридичної й лінгвістичної правильності), зокрема описано дефініції сенсу *largo* як базові, так дефініційні (метаприписи); дефініції сенсу *stricto* як реальні (інтрамовні), так і номінальні (метамовні, термінологічні); подано характеристику й наведено приклади аналітико-синтетичних і синтетичних дефініцій; доведено, що дефініції-регулятори надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу, а дефініції-проектанти усувають неточність, неясність і багатозначність дефінованого виразу; проаналізовано явні (класичні (класифікаційні, родовидові), контекстові й некласичні (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальні переліки) дефініції та неявні, які дорівнюють юридичним дефініціям сенсу *largo*; деталізовано підвиди класичних дефініцій – предметні, функціональні (операційні) й кількісні; виділено повні дефініції, як містять увесь набір наявних ознак і часткові; встановлено, що юридична презумпція – прийом юридичної техніки, який є ймовірним припущенням, тобто припущенням, що є законодавчо закріпленим, яке стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів, тоді як юридична фікція – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки. Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює те, що не існує в реальності.

LINGUISTICAL ISSUES ON LEGAL WRITING: LEGAL DEFINITION, ASSUMPTION AND FICTION

Skorofatova A. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English for Humanities 3
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Peremohy Ave, 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4036-2407
annaolexandrivnaskorofatova@gmail.com*

Key words: *legal writing, legal definitions of largo/stricto sense, real/nominal definitions, analytical-synthetical/synthetical definitions, definitions-regulators/definitions-projectants, classical/contextual/non-classical definitions, the standards of definition correctness, legal assumptions, legal fictions.*

The author of this article examines the logical-linguistic requirements of legal writing, analyzes the linguistical characteristics of legal technique, defines legal definitions, legal assumptions and legal fictions as a techniques of legal writing (concept, placement, hierarchy, types, the standards of correctness), in particular, the author has deal with the definitions of largo sense, both basic and definitional (metaprescriptional) ones; the definitions of stricto sense, both real (intra-linguistic) and nominal (meta-linguistic, terminological); provides characteristics and examples of analytical-synthetical and synthetical definitions; proves that definitions-regulators give the defined expression the meaning that changes completely the semantic core of the expression, and definitions-projectants eliminate the inaccuracy, ambiguity and polysemantic of the defined expression; analyzes explicit (classical (classification, subsumption), contextual and non-classical (disjunctive, definition-lists, casual lists) definitions and implicit ones, which are equal to legal definitions of largo sense; specifies subtypes of classical definitions, namely substantive, functional (operational) and quantitative ones; highlights complete definitions, that contain the entire set of available signs, and partial ones; establishes that legal assumption is a legal writing technique based on probability, namely an assumption established in legislation regarding the existence of a certain fact, the reality of which is considered to be true and does not require proofnesses, whereas, a legal fiction is an assumption of some fact or quality, often contrary to reality, but assumed in order to produce the certain legal consequences. The main difference between a legal fiction and a legal assumption is that the assumption equates the probable or at least possible phenomenon with the true, but the fiction in the form of a norm or institution of law establishes something that does not exist in reality.

Постановка проблеми. Юридична комунікація належить до спеціальних видів соціальної комунікації. Лінгвістичні особливості мови права й логіко-лінгвістичні аспекти юридичної техніки розглядали в працях таких юрислінгвістів, як А. Маліновський, А. Малець, Є. Пенькош, П. Войцеховський, Н. Артикуца, А. Іванський, А. Красницька, І. Терлецька, І. Царьова, О. Ульяновська [1–9] та ін. Актуальність дослідження специфіки юридичних текстів продиктована масштабними змінами відносин між країнами особливо в умовах російсько-української війни. Посилення політичної й економічної комунікації суб'єктів влади та права України на міжнародній арені вимагає правової регламентації, стійкості способів

визначення норм, зокрема юридичних дефініцій, адаптації юридичних презумпцій і фікцій для уникнення різного роду правових колізій, тому ретельне юрислінгвістичне адаптаційне вивчення українських нормативно-правових актів є нагальним і перманентним.

Мета й завдання статті. *Мета* статті – проаналізувати лінгвістичні характеристики юридичної техніки на матеріалі українського законодавства. Для досягнення поставленої мети дослідження передбачено реалізацію таких завдань: 1) означити юридичні дефініції як прийом юридичної техніки (поняття, місце в законодавстві, ієрархія, види, традиційні канони юридичної й лінгвістичної правильності); 2) проаналізувати юридичні

презумпції як прийом юридичної техніки й об'єкт лінгвістичного вивчення; 3) дослідити феномен юридичної фікції в українському сімейному праві.

Предмет та об'єкт дослідження. *Об'єктом* дослідження є логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки в українському законодавстві. *Предметом* вивчення в розвідці є лексичні особливості юридичних дефініцій, юридичних презумпцій і юридичних фікцій як прийомів юридичної техніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Дефініція* (лат. definitio – визначення) – прийом законотворчої техніки, що виконує закріплювально-обмежувальну функцію, створюючи нормативні визначення юридичних термінів. Завдання юридичних дефініцій – не всебічне розкриття наукового поняття, а його визначення, достатнє для потреб реалізації права. Юридична дефініція є сама по собі правовою нормою. Дефініції існували вже в перших законодавчих актах Київської Русі, але були вони поодинокі, причому більш ранні були перелікові й описові визначення термінів, а поява тлумачення термінів через родовидові відмінності спостерігається лише з виникненням юриспруденції як науки. Розміщення юридичних дефініцій у нормативно-правових актах має свою ієрархію, яка відповідає ієрархії чинного законодавства: Конституція (найважливіші), кодекси, закони (важливі), підзаконні акти (конкретизувальні).

Серед юридичних дефініцій виділяють *юридичні дефініції сенсу largo* (описові дефініції, аксіологічні дефініції (дефініції через постулати)) – сукупність речень правової мови, у яких є дефінований зворот. Консеквенцією такого розуміння юридичних дефініцій є визнання того, що дефініція створюється також базовими приписами (приписами, які безпосередньо щось наказують, забороняють чи дозволяють). Наприклад, «Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону)» (ст. 8 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Маємо тут характеристику поняття й нормативні настанови. У цьому правовому тексті наявна ще одна подібна дефініція – дефініція поняття *аналогія закону*. Визнання дефініцій сенсу largo призводить до спростування поділу приписів на базові й дефініційні (метаприписи).

Інший вид дефініцій – *юридичні дефініції сенсу stricto* – за інтенцією автора поділяються на *реальні дефініції (інтрамовні)*, які визначають предмет, особу чи явище. Реальні дефініції сформульовані мовою першого ступеня та є однознач-

ними характеристиками означуваного предмета, особи чи явища. Іntenція автора – окреслити сутнісні характеристики певної реалії. *Номінальні дефініції (метамовні, термінологічні)* визначають термін, описують спосіб застосування дефінованого виразу законодавцем. Номінальні дефініції сформульовані мовою другого ступеня (метамовою) та визначають значення дефінованого виразу, уживаного в мові першого ступеня. Іntenція автора – з'ясування значення висловів у конкретному тексті. Усі юридичні дефініції номінальні, оскільки інтенцією законодавця є з'ясування значення висловів, що виступають у правовому тексті так, щоб вони були зрозумілі й однозначні для адресата цього тексту, наприклад: «*Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства*» (ст. 19 ЦК України).

За характером співвідносності значення дефінованого виразу з його значенням у загальнонаціональній і правовій мові юридичні дефініції поділяються на аналітичні й синтетичні. Юридична дефініція вважається *аналітичною* щодо: 1) загальноновживаної мови, якщо дефінований вираз загальнонаціональної мови має тотожне значення в правовій мові (немає потреби формулювати дефініцію); 2) правової мови: а) якщо дефінований вираз, ужитий в одному правовому тексті, повторюється в іншому правовому тексті новішої редакції в тотожному значенні; б) якщо в новішому правовому тексті вміщується дефініція сенсу stricto, що є реконструкцією рівнозначної дефініції сенсу largo, застосованої в попередньому правовому тексті. Юридична дефініція вважається *синтетичною* щодо: 1) загальноновживаної мови, якщо дефінований вираз загальнонаціональної мови має відмінне значення в правовій мові; 2) правової мови, якщо дефінований вираз уживається в правовому тексті в значенні, відмінному від значення, визначеного в юридичних дефініціях цього виразу, уміщених в інших правових текстах. Отже, за ознакою *аналітичності-синтетичності* щодо загальноновживаної та правової мов усі номінальні дефініції українського законодавства поділяємо на дві підгрупи: *аналітико-синтетичні* (аналітичні щодо правової мови й синтетичні щодо загальноновживаної мови) і *синтетичні* (синтетичні щодо правової мови й загальноновживаної мови).

Наприклад, у правовій мові «*банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків; {Визначення терміна в редакції Закону*

від 15.02.2011 № 3024-VI}» (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» із змінами). Зокрема, у Положенні «Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» від 17.08.2012 № 346 у загальних положеннях після дефініції деяких специфічних термінів, зазначено, що «*інші терміни, які використовуються в цьому Положенні, уживаються в значеннях, визначених у Законі «Про банки та банківську діяльність» та інших законодавчих актах України і нормативно-правових актах Національного банку»* (також це стосується терміна *банк*); «*4. Особливості ліквідації банків встановлюються законом про банки і банківську діяльність»* (ст. 110 ЦК України). Посилання на Закон «Про банки та банківську діяльність» свідчить про аналітичний характер дефініції терміна *банк* щодо мови права. У загальноновживаній мові «*бáнк (від італ. banco – лавка мінйли) – 1. Кредитно-фінансова установа, яка зосереджує кошти та капіталовкладення, надає кредити, здійснює грошові розрахунки між підприємствами або приватними особами, регулює грошовий обіг у країні, у тому числі випуск (емісію) нових грошей. 2. Фонд, систематизоване зібрання чогось (напр., законсервованих органів, тканин та клітин різних організмів) в якомусь центрі; використовується з інформаційною, науковою та ін. метою. 3. У деяких картярських іграх – сума грошей, поставлених на кін»* [10, с. 49]. Значення терміна *банк* у правовій мові відрізняється від значення слова *банк* у загальноновживаній мові (звужується до значення 1), а це свідчить про те, що дефініція терміна *банк* має синтетичний характер щодо загальноновживаної мови. Отже, зазначений термін є аналітико-синтетичним.

Термін *сім'я* у правовій мові є «*первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства* (ст. 3 Сімейного кодексу (далі – СК) України). Нормативні визначення сім'ї, окрім СК України, містяться й в інших законодавчих актах України. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-ХП16 {із змінами, внесеними згідно із Законом від 28.07.2022

№ 2471-IX } дає поняття *сім'ї з дітьми* як «*поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу»* (ст. 2). Указане визначення істотно відрізняється від попереднього. Отже, сказане вище свідчить про синтетичний характер дефініції терміна *сім'я* щодо мови права. У загальноновживаній мові «*сім'я – 1. Група людей, яка складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, що живуть разом; родина. 2. перен. Група людей, об'єднаних спільною діяльністю, інтересами, дружбаю. 3. Група тварин, птахів, що складається із самця, однієї або кількох самиць та малят. 4. лінгв. Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження»* [10, с. 802]. Значення терміна *сім'я* в правовій мові істотно відрізняється від значення слова *сім'я* в загальноновживаній мові, а отже, дефініція терміна *сім'я* має синтетичний характер і щодо загальноновживаної мови.

За функцією аналітико-синтетичні й синтетичні номінальні дефініції поділяються на *дефініції-регулятори* (надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу; надають значення виразу, що ще не функціонувало в правовій мові) та *дефініції-проектанти* (усувають неточність або неясність дефінованого виразу; усувають багатозначність дефінованого виразу), наприклад: дефініція терміна *сім'я* є дефініцією-регулятором щодо значення слова *сім'я* в загальноновживаній мові (єлімінує три з чотирьох значень) і дефініцією-проектантом щодо мови права. До дефініцій-проектантів належать скорочення. У такому випадку порушується значеннєве ядро терміна: «*Автори клопотання зазначають, що вказані акти були прийняті з порушенням встановленої Конституцією України процедури ухвалення Верховною Радою України правових актів. На підтвердження своєї позиції суб'єкт права на конституційне подання посилається на Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 2012 року № 15-рп/2012 у справі про обрання Голови Верховної Ради України (далі – Рішення)»* (Ухвала Конституційного Суду України від 10.07.2013 № 32-у/2013).

За способом розкриття змісту дефініції поділяються на *явні* (представлені у вигляді рівності, у якій дефідент є еквівалентним за семантичним обсягом дефініції): *Дефідент – Слово-зв'язка зі значенням «=» – Дефініція*. Явні дефініції поділяються на *класичні* (класифікаційні, родовидові), *контекстові* й *некласичні* (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальний перелік).

Класичні (класифікаційні, родовидові) дефініції визначають дефідент через його родову

належність і видову відмінність, наприклад: «1. Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців (родова ознака 1) без попередньої змови між собою (видова ознака 1). 2. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше) (родова ознака 1), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення (видова ознака 2). 3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися (родова ознака 2 = родова ознака 1 + видова ознака 2) у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (видова ознака 3). 4. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності (родова ознака 3 = родова ознака 2 + видова ознака 3) з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації (видова ознака 4), або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб (видова ознака 5), або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» (видова ознака 6) (ст. 28 Кримінального кодексу (далі – КК) України).

Залежно від характеру видової ознаки класичні дефініції поділяються на предметні, функціональні (операційні) та кількісні. У предметній дефініції видова ознака вказує на сутність, зміст дефінованого об'єкта, наприклад: «Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин» (ст. 7 ЦК України). У функціональній (операційній) дефініції видова ознака вказує на функцію (операцію), що виконується дефінованим об'єктом, наприклад: «3. Організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації» (ст. 27 КК України). У кількісній дефініції видова ознака вказує на кількісне співвідношення дефінованого об'єкта з іншим, містить цифрові показники, наприклад: «3. У статтях 185–191, 194 цього Кодексу у вели-

ких розмірах визнається злочин, що вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину» (ст. 185 КК України).

Контекстові дефініції включають, окрім складових елементів дефініції, інші вирази, тобто це дефініція, уміщена в більш широкому тексті (контексті), наприклад: «При здійсненні окремих цивільних прав фізична особа відповідно до закону може використовувати псевдонім (вигадане ім'я) або діяти без зазначення імені» (ст. 28 ЦК України). Некласичні (диз'юнктивні, дефініції-переліки, казуальний перелік) дефініції у суворо логічному сенсі не є визначеннями, а використовуються замість визначень, деякою мірою розкриваючи нормативне поняття. Недолік неklasичних дефініцій – у їх приблизності («тощо», «та інші»). Наприклад: «Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору» (ст. 421 ЦК України). Різновидом неklasичних дефініцій є зв'язані дефініції, які включають казуальний перелік у першій частині, а в другій – міститься перелік об'єктів, які не є десигнатами дефінованої назви, наприклад: «Операції, що підлягають оподаткуванню за основною ставкою. Операції, зазначені у статті 185 цього Кодексу, крім операцій, що не є об'єктом оподаткування, звільнених від оподаткування, та операцій, до яких застосовується нульова ставка, оподатковуються за ставкою, зазначеною в підпункті «а» пункту 193.1 статті 193 цього Кодексу, яка є основною» (ст. 194 Податкового кодексу України).

Неявні дефініції не мають чітко вираженої триелементної структури й дорівнюють юридичним дефініціям сенсу *largo*.

За повнотою набору наявних ознак дефініції поділяються на повні (містять увесь набір наявних ознак), наприклад: «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» (ст. 11 КК України); «Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку» (ст. 80 ЦК України); часткові (не містять повного набору наявних ознак), наприклад: «4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років» (ст. 12 КК України). Частковими є також дефініції-переліки зі словами «тощо», «та інші».

У свою чергу, юридична презумпція – прийом юридичної техніки, який є ймовірним припущен-

ням, тобто припущенням, що є законодавчо закріпленим, яке стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів. О. Ульяновська зазначає, що найчастіше науковці звертаються до аналізу презумпції невинуватості й презумпції про те, що незнання закону не звільняє від відповідальності. Сутність презумпції невинуватості полягає в потребі цілковитої доведеності фактами обвинувачення як основи висновків попереднього розслідування й обвинувального вироку суду. Презумпція невинуватості закріплена статтею 62 Конституції України. У ній чітко визначено, що «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Цю конституційну норму продубльовано в частині другій статті 2 КК України. Презумпція невинуватості в кримінальному процесі реалізується через процедури доказування [9]. Прикладом терміна-презумпції також є термін *дитина* – «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом вона не набуває прав повнолітньої раніше» (ст. 2 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»).

Ще одним прийомом юридичної техніки є *юридична фікція* – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки, наприклад: у римському праві фікція була дуже корисною у вирішенні низки важливих юридичних питань, зокрема незрозумілі слова в заповіті вважаються ненаписаними. В українському законодавстві термін *особа* включає фізичну та юридичну особу, їхні об'єднання, що є об'єктом (об'єктами) оподаткування. У звичайному значенні особа не включає компанії (юридичну особу та їх об'єднання). Також ст. 1222 ЦК України зачатих, але ненароджених дітей зараховує до категорії «особи», а не плоду або частини материнського організму. Термін *добовий молодняк* законодавством визначається, як «кінцевий продукт технології інкубації або вік птаці до 72 годин» (Наказ «Про затвердження Ветеринарно-санітарних вимог утримання птаці в особистих селянських господарствах» від 19.12.2006 № 100); «вся домашня птаця віком молодше 72 годин, яка не годована, та мускусні качки (*Cairina moschata*) або їх гібриди віком молодше 72 годин, годовані або негодовані» (Наказ «Про затвердження Інструкції з профілактики та ліквідації грипу птаці» від 17.10.2011 № 547).

Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює неіснуюче з метою гар-

монізації суспільних відносин або уникнення законодавчих колізій. У цьому аспекті цікавим є, наприклад, передбачений СК України порядок зазначення відомостей про батька дитини у свідоцтві про її народження. Зокрема, «при народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записують за її вказівкою» (частина перша статті 135 СК України), тобто фактично ми маємо справу не з існуючою людиною, а з юридичною фікцією, замість реального батька.

Міністерство юстиції України розробило Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» й деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та наближення до громадян адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, яким серед іншого пропонували внести зміни до редакції частини першої статті 135 СК України, яка б надавала право матері дитини не провадити запис про батька дитини в актовому записі та свідоцтві про налагодження. Однак зазначений Законопроект не прийнятий Верховною Радою України восьмого скликання в першому читанні за основу й у зв'язку із закінченням строку повноважень Верховної Ради України відповідного скликання вважається відкликаним. Сьогодні на виконання Указу Президента України «Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг і Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр.» від 04.09.2019 № 647, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р, Міністерство юстиції України працює над розробленням Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури отримання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», яким серед іншого також пропонується внести зміни до статті 135 СК України, надавши можливість за бажанням матері не зазначати відомості щодо батька дитини в документах про її народження. Зазначимо, що ця юридична фіксація стала причиною відмови в оформленні візових документів, зокрема, до Канади дітям одиноких матерів-біженок, які не змогли надати дозвіл на виїзд дитини закордон від батька (неіснуючої в реальності особи).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, на матеріалі законодавства України досліджено логіко-лінгвістичні вимоги юридичної техніки, зокрема до юридичної дефініції, що

сама по собі є правовою нормою, юридичної презумпції та юридичної фікції. У нормативно-правових актах України спостережено дефініції сенсу *largo* (базові й дефініційні (метаприсиписи)); дефініції сенсу *stricto* (реальні (інтрамовні) і номінальні (метамовні, термінологічні)); аналітико-синтетичні (аналітичні щодо правової мови й синтетичні щодо загальнозживаної мови) і синтетичні (синтетичні щодо правової мови й загальнозживаної мови); дефініції-регулятори (надають дефінованому виразу значення, що порушує семантичне ядро цього виразу; надають значення виразу, що ще не функціонувало в правовій мові) і дефініції-проектанти (усувають неточність або неясність дефінованого виразу; усувають багатозначність дефінованого виразу); явні (представлені у вигляді рівності, у якій дефідент є еквівалентним за семантичним обсягом дефініції), які бувають класичними (класифікаційними, родовидовими), контекстовими та некласичними (диз'юнктивними, дефініціями-переліками, казуальним переліком), і неявні (дорівнюють юридичним дефініціям сенсу *largo*), при цьому класичні дефініції бувають предметними, функціональними (операційними) та кількісними; повні (містять увесь набір наявних ознак) і часткові. Установлено, що юридична презумпція – прийом юридичної техніки, який є припущенням, що є законодавчо закріпленим і стосується певного факту, реальність якого встановлюється як істинне й не потребує доказів, тоді як юридична фікція – це припущення якого-небудь факту або якості, що нерідко суперечить дійсності, але розраховане на те, щоб спричинити певні юридичні наслідки. Юридична фікція відрізняється від юридичної презумпції тим, що презумпція визнає реально можливе явище до істинного тоді, коли фікція нормативно закріплює те, що не існує в реальності.

У статті подано лише деякі логіко-лінгвістичні характеристики юридичної техніки (юридична дефініція, юридична презумпція та юридична фікція). Подальшого розроблення потребують численні аспекти логіко-лінгвістичної експертизи законопроектів і юридико-лінгвістичного тлумачення нормативно-правових текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Malinowski A. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa : Wydawnictwo LexisNexis, 2006. 170 s.
2. Malec A. *Zarys teorii definicji prawniczej*. Warszawa : Philomath, 2000. 78 s.
3. Pieńkoś Jerzy *Podstawy juryslingwistyki: Język w prawie – prawo w języku*. Warszawa : Muza SA, 1999. 88 s.
4. Wojciechowski P. *Definicje legalne w prawie nowych technologii. Wybrane zagadnienia. Prawo i język / red. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec. Warszawa : Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. 113 s.*
5. Артикуца Н. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи. URL: <http://do.gendocs.ru/docs/index-22794.html?page=4>.
6. Іванський А. Правові фікції як прийом юридичної техніки у правовому регулюванні фінансових правовідносин. URL: <http://www.info-prensa.com/article-933.html>.
7. Красницька А. Юридичні поняття, дефініції, терміни як засоби юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.) / ред. кол. : В.В. Коваленко, В.В. Черней, М.В. Костицький та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 20–23.
8. Царьова І. *Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура* : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 445 с.
9. Ульяновська О. Розмежування понять правової презумпції та правової фікції. Погляди провідних учених. *Віче*. 2011. № 10. URL: <http://www.viche.info/journal/2567/>.
10. *Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / за заг. ред. докт. філол. наук, проф. В.В. Дубічинського*. Харків : ВД «Школа», 2009. 878 с.

REFERENCES

1. Malinowski, A. (2006) *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia [Polish legal language. Selected issues]*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis, 170 p.
2. Malec, A. (2000) *Zarys teorii definicji prawniczej [An outline of the theory of legal definition]*. Warsaw: Philomath, 78 p.
3. Pieńkoś, J. (1999) *Podstawy juryslingwistyki: Język w prawie – prawo w języku [Basics of jurilinguistics: language in law – law in language]*. Warszawa: Muza SA, 88 p.
4. Wojciechowski, P. (2009) *Definicje legalne w prawie nowych technologii. Wybrane zagadnienia [Legal definitions in the law of new technologies. Selected Issues]*. *Prawo i język / ed. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec*. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 113 p.
5. Artykutsa, N. (2007) *Zakonodavchyi tekst yak predmet lnhvistychnoi ekspertyzy [Legislative text as a subject of linguistic examination]*. URL: <http://do.gendocs.ru/docs/index-22794.html?page=4>.
6. Ivanskyi, A. (2001) *Pravovi fiksii yak pryiom yurydychnoi tekhniki u pravovomu rehuliuванні finansovykh pravovidnosyn [Legal fictions as a*

- technique of legal writing in the legal regulation of financial legal relations], URL: <http://www.info-prensa.com/article-933.html>.
7. Krasnytska, A. (2012) Yurydychni poniattia, definity, terminy yak zasoby yurydychnoi tekhniky [Legal concepts, definitions, terms as tools of legal writing]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy* [The Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects]: Collection of scientific works of VIII All-Ukrainian scientific and practice conf. (Kyiv, November 30, 2012) / ed. V. V. Kovalenko, V. V. Chernei, M. V. Kostytskyi and others. K.: Nat. acad. internal affairs, pp. 20–23.
 8. Tsareva, I. (2020) Suchasnyi ukrainskyi yurydychnyi tekst: leksyko-deryvatsiina struktura [Modern Ukrainian legal text: lexical-derivative structure] [Text]: monograph. Dnipro: Lira, 445 p.
 9. Ulyanovska, O. (2011) Rozmezhuвання poniat pravovoi prezumptsii ta pravovoi fiktsii. Pohliady providnykh uchenykh [Distinguishing the concepts of legal assumption and legal fiction. Thoughts of leading scientists]. *Viche*, No. 10. URL: <http://www.viche.info/journal/2567/>.
 10. Dubichynskyi, V. (2009) Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 100000 sliv [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 100,000 words]. Kharkiv: VD “Shkola”, 878 p.

ТЕЛЕСКОПІЙНІ НЕОНОМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Тимошук Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
вул. Соборна, 87, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0001-5638-5825
n.tymoshchuk@vtei.edu.ua*

Ключові слова: телескопізми, словотвір, неологізми, англійська мова, лексичні інновації.

У статті розглянуто телескопію як один із продуктивних способів неологізації сучасної англійської мови, що пов'язано з економією в мові. Актуальність дослідження інноваційної лексики зумовлена її значною кількістю й частотою її вживання. Аналіз телескопічних неонімацій в англійській мові дає змогу розглянути причини появи їх класифікацій, ознаки, сфери використання й особливості функціонування. У дослідженнях учених-мовознавців існує термінологічна варіативність. Лінгвісти використовують такі терміни для номінування аналізованого феномена: слова-злитки, слова-амальгами, складноскорочені слова, *telescoping*, *telescoped words*, *blend*, *blendings*, *contamination*, *portmanteau words*. Матеріалом дослідження слугували 226 англійських телескопізмів, обраних методом суцільної вибірки.

Дослідження засвідчило високу ефективність використання телескопії в сучасній англійській мові. Її популярність зумовлена як тенденцією до економії мовних засобів, так і виявом лінгвокреативної здатності мовців. Неолексеми розподілено за 18 тематичними групами: «Екологія, клімат, природне середовище», «Будівництво й архітектура», «Наука і технології», «Політика і суспільство», «Бізнес і фінанси», «Психологія», «Покоління людей, сім'я, виховання», «Навчання й освіта», «Стосунки», «Естетика, одяг, стиль життя», «Література, кіно, музика, мистецтво», «Здоров'я і краса», «Спорт», «Хобі та дозволя», «Їжа», «Пандемія Covid-19», «Лінгвістика», «Сленг». Найбільшу кількість телескопічних одиниць містить розділ «Наука й технології», що становить 26,52%.

Аналіз емпіричного матеріалу дав змогу встановити використання чотирьох продуктивних словотвірних моделей телескопічних неонімацій: 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$; 4) $ab + cd > a(b/c)d$. Поділ груп за моделями виявив таке співвідношення: $ab + cd > ad$ становить 30,09%, $ab + cd > abd$ – 30,97%, $ab + cd > acd$ – 35,84%, $ab + cd > a(b/c)d$ – 3,1%. Найпродуктивнішими та найбільш перманентними типами словотворення за допомогою телескопії є іменники (98,23%). Перспективність подальших досліджень убачаємо в необхідності аналізу способів перекладу англійських телескопічних неонімацій.

MODERN ENGLISH TELESCOPIC NEONOMINATIONS

Tymoshchuk N. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics
Soborna str., 87, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5638-5825
n.tymoshchuk@vtei.edu.ua*

Key words: *telescoping units, word formation, neologisms, English language, lexical innovations.*

The article deals with telescopic word formation as one of the productive ways of neologization of modern English, which is associated with economy in the language. The relevance of the study of innovative vocabulary is caused by its considerable number and frequency of its use. The analysis of telescopic neonomizations in English enables us to consider the reasons for their emergence, classifications, features, spheres of use and specifics of functioning. There is terminological variability in the research of linguists. Scholars use various terms to nominate the analyzed phenomenon, i.e., amalgams, compound words, telescoping, telescoped words, blendings, contamination, and portmanteau words. The material of the study was 226 English telescoped words selected by the method of continuous sampling.

The study has found that telescopic word formation is highly effective in modern English. Its popularity is caused by both the tendency to save linguistic means and linguistic creativity of speakers. The neologisms are divided into 18 thematic groups, i.e., Ecology, Climate, and Natural Environment; Construction and Architecture; Science and Technology; Politics and Society; Business and Finance; Psychology; Generations, Family, and Upbringing; Training and Education; Relationships; Aesthetics, Clothing, and Lifestyle; Literature, Cinema, Music, and Art; Health and Beauty; Sports, Hobbies and Leisure; Food, Covid-19 Pandemic; Linguistics; Slang. The category Science and Technology contains the largest number of telescopic units, with a share of 26.52%.

The analysis of the empirical material made it possible to detect the use of four productive word-formation models: 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$; 4) $ab + cd > a(b/c)d$. The distribution of groups by model revealed the following ratio: $ab + cd > ad$ is 30.09%, $ab + cd > abd$ is 30.97%, $ab + cd > acd$ is 35.84%, $ab + cd > a(b/c)d$ is 3.1%. The most productive and permanent types of telescopic word formation are nouns (98.23%). We see the prospect of further research in the need to analyze the ways of translating English telescopic nominations.

Постановка проблеми. Перманентний розвиток є найважливішою умовою існування мови. Процес пізнання світу, поява нових понять і реалій, зміни в суспільному житті, науково-технічний прогрес відбуваються постійно, потребуючи необхідної кількості лексичних одиниць. Поява неологізмів демонструє динамізм мови [5, с. 168].

Для сучасної англійської мови характерні різні способи утворення нових лексичних одиниць. Лінгвістичні студії доводять, що нова лексика здебільшого утворюється з власного матеріалу шляхом словотвірних операцій і переосмислення

вже наявних лексичних одиниць [5, с. 169]. Прагнення до економії мовних засобів проявляється в утворенні нових слів за допомогою такого лінгвістичного феномена, як телескопія [1]. За даними канадських мовознавців, частка телескопізмів у словнику неологізмів Дж. Алджео «Fifty Years Among the New Words: A Dictionary of Neologisms 1941–1991» становила лише 5%, однак за перше десятиріччя ХХІ ст. цей показник становив уже 43% [7, с. 130].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Телескопія як спосіб творення неолексики нео-

дноразово ставала об'єктом наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних мовознавців. Варто виокремити дослідження, спрямовані на вивчення місця й ролі телескопії в системі англійської мови (А. Де Болт, С. Кеммер, Г. Марчанд, С. Нухов, Р. Фішер), присвячені вивченню цього способу словотвору в інших мовах (О. Белих, О. Гудкова, В. Лейчик, О. Нікітіна, Т. Попова, Л. Рись), пов'язані з когнітивними (М. Джонсон, В. Еванс, О. Кубрякова, Х. Шмідт) і креативними (А. Меткалф, С. Нухов, Р. Фішер) аспектами словотвору. Цілком погоджуємося з думкою В. Нечипоренко, що більшість питань, пов'язаних із телескопією, дотепер розглядали фрагментарно, ізольовано, а тому й залишилися недостатньо вивченими й опрацьованими [2].

У публікації ми маємо на меті проаналізувати структурно-семантичні особливості телескопізмів як продуктивного засобу утворення номінацій у сучасній англійській мові. Досягнення окресленої мети передбачає вирішення таких завдань: аналіз релевантного мовного матеріалу й установлення продуктивних словотвірних моделей телескопізмів; виявлення особливостей телескопічного словотвору й визначення причин активізації цього способу номінації.

Об'єкт дослідження – сучасні телескопічні неонімації сучасної англійської мови.

Предмет дослідження – структурно-семантичні особливості телескопізмів сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугували 226 телескопізмів, обраних методом суцільної вибірки зі словника англомовних неологізмів ХХІ століття, укладеного Наталією Крамар [3], що становить 20,6% обсягу лексикографічного видання.

Виклад основного матеріалу. Крім численних лінгвістичних розвідок, присвячених дослідженню телескопії як мовного явища, варто відзначити різноманітність термінів, якими послуговуються для позначення результатів цього процесу. Сучасна лінгвістична наука не має єдиної лексики на позначення телескопічних інновацій, учені-мовознавці використовують такі терміни для номінування цього феномена: слова-злитки (Н. Амосова), слова-амальгами (І. Гальперін), складноскорочені слова (Р. Кисельова, Н. Шанський), *telescoping*, *telescoped words* (І. Арнольд, М. Bryant, І. Berman, К. Баранцев, А. Соколенко, Н. Шанський), *blend*, *blendings* (А. Kennedy), *contamination* (Н. Лаврова, Т. Цимбалюк-Скопненко), *portmanteau words* (В. Заботкіна, L. Carroll) [6, с. 116]. Однак, незважаючи на різні точки зору, мовознавці одноставні, коли звертають увагу на усичення принаймні одного з двох твірних слів і припускають можливість накладання в місці з'єднання мотивувальних основ [4].

У словнику англомовних неологізмів ХХІ століття, укладеного Наталією Крамар [3] неолексеми поділено за 18 тематичними групами: «Екологія, клімат, природне середовище», «Будівництво й архітектура», «Наука і технології», «Політика і суспільство», «Бізнес і фінанси», «Психологія», «Покоління людей, сім'я, виховання», «Навчання й освіта», «Стосунки», «Естетика, одяг, стиль життя», «Література, кіно, музика, мистецтво», «Здоров'я і краса», «Спорт», «Хобі та дозволя», «Їжа», «Пандемія Covid-19», «Лінгвістика», «Сленг».

Найбільшу кількість телескопічних одиниць містить розділ «Наука і технології», що становить 26,52%. Кількісні показники розподілу телескопічних інновацій за тематичними групами представимо у вигляді діаграми (рис. 1).

Розглянемо словотвірні моделі телескопізмів сучасної англійської мови й скористаємося для цього традиційною літерною символікою. На підставі проведеного аналізу принагідно зазначимо, що найбільш продуктивними є чотири основні моделі: 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$; 4) $ab + cd > a(b/c)d$:

1) $ab + cd > ad$ – з'єднання початкового фрагмента першого слова (*a*) з кінцевим фрагментом другого слова (*d*), наприклад: *brinicle* (*brine* + *icicle*), *cartomizer* (*cartridge* + *atomizer*), *cryomation* (*cryogenic* + *cremation*), *chugger* (*charity* + *mugger*), *fracktivist* (*fracking* + *activist*), *hydricity* (*hydrogen* + *electricity*), *infodemic* (*information* + *pandemic*), *libfix* (*liberated* + *affix*), *phablet* (*phone* + *tablet*), *phygital* (*physical* + *digital*), *quarantini* (*quarantine* + *martini*), *Regenuary* (*regenerative* + *January*), *vaxxie* (*vaccine* + *selfie*), *Veganuary* (*vegan* + *January*), *Janxiety* (*January* + *anxiety*), *womance* (*woman* + *romance*).

Крім наведених вище прикладів телескопічних слів, у яких не спостерігаємо стягнення квазіморфів, з'являються новотвори, у котрих поєднання усичених мотивувальних основ є результатом гаплогії, наприклад, *apatheism* (*apathy* + *theism*), *blanet* (*black hole* + *planet*), *produsage* (*production* + *usage*). Складання двох «уламкових» елементів з іншими структурними моделями спостерігаємо значно рідше: $ab + cd > ac$ (апокопа + апокопа) – *eco-tech* (*ecological* + *technology*); $ab + cd > bc$ (афереза + апокопа) – *botnet* (*robot* + *network*); $ab + cd > bd$ (афереза + афереза) – *netpreneur* (*Internet* + *entrepreneur*);

2) $ab + cd > abd$ – з'єднання першого цілого слова (*ab*) з кінцевою частиною другого слова (*d*). Наприклад, *bloatware* (*to bloat* + *software*); *claytronics* (*clay* + *electronics*); *cleanfluencer* (*clean* + *influencer*); *clicktivism* (*click* + *activism*); *fatberg* (*fat* + *iceberg*); *firenado* (*fire* + *tornado*); *freecycling* (*free* + *recycling*); *freemium*

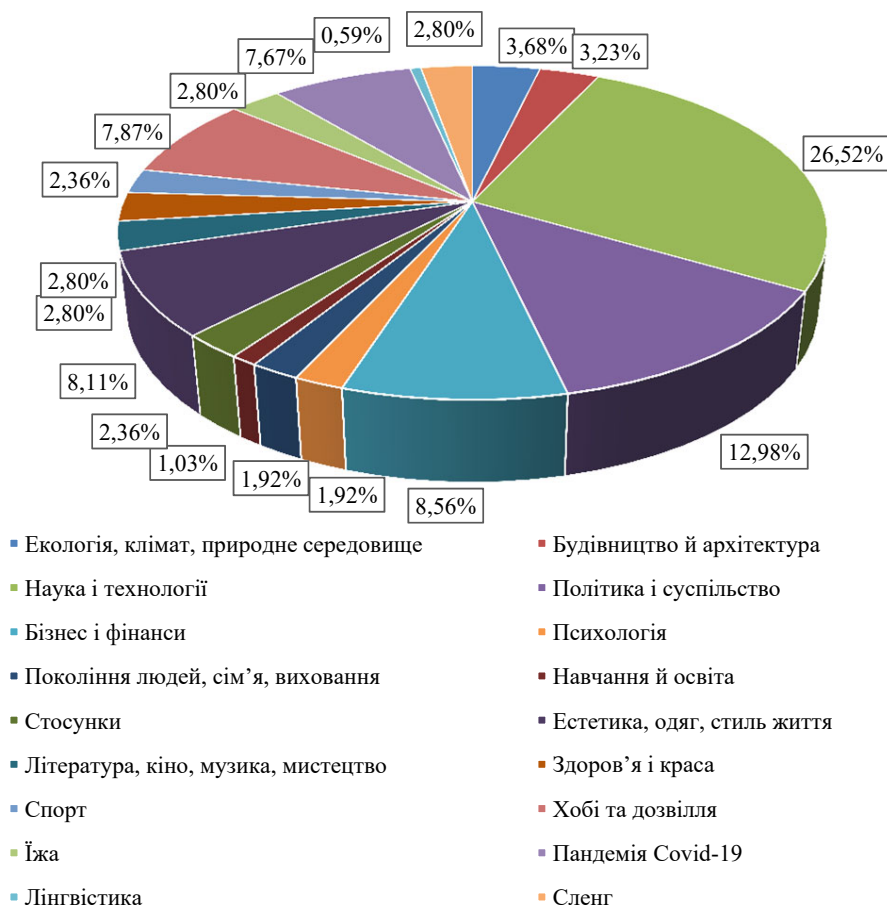

Рис. 1. Кількісні показники поділу телескопічних інновацій за лексико-семантичними групами

(*free + premium*), *greedflation* (*greed + inflation*), *greenflation* (*green + inflation*); *hunkvertising* (*hunk + advertising*); *maninterrupting* (*man + to interrupt*); *mancession* (*man + recession*); *sextortion* (*sex + extortion*); *sleepcast* (*to sleep + podcast*); *twindemic* (*twin + pandemic*). Звукове накладання в телескопізмах, створених за цією моделлю, також можливе, наприклад: *carbage* (*car + garbage*), *listicle* (*list + article*), *screenome* (*screen + genome*), *sext* (*sex + text*);

3) $ab + cd > acd$ – з'єднання початкового елемента першого слова (a) з повним другим словом (cd). Прикладом можуть слугувати такі телескопійні слова: *algspeak* (*algorithm + to speak*), *altmetrics* (*alternative + metrics*); *covidiot* (*Covid-19 + idiot*); *covidivorce* (*Covid-19 + divorce*), *chumbox* (*chumming + box*), *gastrophysics* (*gastronomy + physics*), *honeypotoken* (*honeypot + token*), *nutrigenomics* (*nutrition + genomics*), *plastisphere* (*plastic + sphere*), *roboethics*. (*robot + ethics*), *quaranteam* (*quarantine + team*), *splinternet* (*splinter + internet*);

4) $ab + cd > a(b/c)d$ – злиття неусічених слів з обов'язковим накладанням звукових сегментів у місці з'єднання твірних основ. У похідних

словах такого типу середня частина (b/c) спільна для обох вихідних одиниць, наприклад, *fiscalamity* (*fiscal + calamity*), *freeconomics* (*free + economics*), *geeksploitation* (*geek + exploitation*), *marketecture* (*market + architecture*). Особливим способом утворені телескопійні одиниці *computent* (*computer + competent*), *entertoyment* (*entertainment + toy*), *glocal* (*global + local*), у яких слова накладаються одне на одне так, що змінюється лише одна ($e \rightarrow u$, $b \rightarrow c$) або дві ($ai \rightarrow ou$) букви, а твірні слова при цьому майже повністю зберігають свою початкову форму. Розподіл груп за моделями виявив таке співвідношення: $ab + cd > ad$ становить 30,09%, $ab + cd > abd$ – 30,97%, $ab + cd > acd$ – 35,84%, $ab + cd > a(b/c)d$ – 3,1%.

Найпродуктивнішими й найбільш перманентними типами словотворення за допомогою телескопії є іменники (98,23%): *beditation* (*bed + meditation*) – медитація, яка здійснюється в ліжку; *bullycide* (*bully + suicide*) – самогубство, спричинене булінгом (переважно в шкільному середовищі), *Calexit* (*California + exit*, за аналогією до *Brexit*) – потенційний вихід штату Каліфорнія зі складу Сполучених Штатів Америки, який обговорювався у 2015–2020 роках, *clicktivism*

(*click + activism*) – підтримка якоїсь соціальної ініціативи в інтернеті, наприклад, шляхом підписання онлайн-петицій; *fatberg* (*fat + iceberg*) – застигла маса в каналізації, яка складається із жиру та різних матеріалів із тривалим періодом розкладання; *funemployment* (*fun + unemployment*) – період безробіття, який приносить людині задоволення; *greenflation* (*green + inflation*) – зростання цін на метали й мінерали, які потрібні для переходу на відновлювану енергію; *hydricity* (*hydrogen + electricity*) – комбіноване використання водню й електрики як джерела енергії; *medfluencer* (*medical + influencer*) – лікар, який дає поради чи рекомендує ліки в соціальних мережах; *staycation* (*stay + vacation*) – відпустка, яку людина або група людей проводять вдома чи недалеко від місця проживання; *workation* (*work + vacation*) – тимчасова подорож, яка поєднує роботу й відпочинок.

Ми виокремили лише три дієслова: *sext* (*sex + text*) – надсилати повідомлення сексуального змісту; *boomsplain* (*boomer + explain*) – пояснювати очевидні речі людині, молодшій за віком, що позиціонується як манера представників покоління бемі-бумерів (люди, народжені між 1946 і 1964 роками); *nerdsplain* (*nerd + explain*) – пояснювати щось у надмірно інтелектуальному та нудному стилі, з великою кількістю технічних подробиць. Найменш чисельними типами словотворення за допомогою телескопії є прикметники, репрезентовані лише однією лексичною одиницею: *phygital* (*physical + digital*) – термін на позначення інтегрованих комунікацій на межі віртуальної й фізичної дійсності.

Висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дослідження засвідчило високу ефективність використання телескопії в сучасній англійській мові. Її популярність зумовлена як тенденцією до економії мовних засобів, так і виявом лінгвокреативної здатності мовців. Аналіз емпіричного матеріалу дав змогу встановити використання чотирьох продуктивних словотвірних моделей телескопійних неологізмів: 1) $ab + cd > ad$; 2) $ab + cd > abd$; 3) $ab + cd > acd$; 4) $ab + cd > a(b/c)d$. Розподіл груп за моделями виявив таке співвідношення: $ab + cd > ad$ становить 30,09%, $ab + cd > abd$ – 30,97%, $ab + cd > acd$ – 35,84%, $ab + cd > a(b/c)d$ – 3,1%. Найпродуктивнішими та найбільш перманентними типами словотворення за допомогою телескопії є іменники (98,23%).

Перспективність подальших досліджень убачаємо в необхідності аналізу способів перекладу англійських телескопічних неологізмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко Н., Береговенко Н. Англомовні неологізми у сучасному економічному дискурсі.

Актуальні питання іноземної філології. 2022. Вип. 16. С. 25–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-4>.

2. Нечипоренко В. Процес неологізації контамінанту Brexit у сучасній англійській мові. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 45. С. 306–315. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.27>.
3. Крамар Н. Словник англомовних неологізмів XXI століття. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 240 с.
4. Сандій Л. Телескопія у процесах англомовної неологізації (на прикладі неологізмів сфери економіки). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки (Мовознавство)»*. 2013. С. 30–34.
5. Тимошук Н.М. Неологізми на позначення явищ COVID-19: морфологічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 35. Том 5. С. 168–172. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=27146>.
6. Тимошук Н.М. Телескопізми сучасної англійської мови: дефініція та типологія. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. 2022. Вип. 47. Т. 4. С. 115–118. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=27574>.
7. Cook P., Stevenson S. Automatically Identifying the Source Words of Lexical Blends in English. *Computational Linguistics*. 2010. Vol. 36. № 1. P. 129–149.

REFERENCES

1. Demchenko, N., Berehovenko, N. (2022). Anhlomovni neolohizmy u suchasnomu ekonomichnomu dyskursi [English Neologisms in Modern Economic Discourse]. *Current issues of foreign philology*, vol. 16, pp. 25–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-4> [in Ukrainian].
2. Nechyporenko, V. (2021). Protses neolohizatsii kontaminantu Brexit u suchasni anhliliskii movi [The Process of Neologization of the Blend Brexit in Modern English]. *Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, vol. 45, pp. 306–315. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.27> [in Ukrainian].

3. Kramar, N. (2022) Slovnyk anhlovnykh neolohizmiv XXI stolittia [Dictionary of English neologisms of the 21st century]. K.: TOV "NVP "Interservis".
4. Sandii, L. (2013). Teleskopiia u protsesakh anhlovnoi neonominiatsii (na prykladi neolohizmiv sfery ekonomiky) [Telescopic Word-Formation and Neomination Processes in English Economic Vocabulary]. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Series: Philological Sciences (Linguistics)*, pp. 30–34 [in Ukrainian].
5. Tymoshchuk, N.M. (2021) Neolohizmy na poznachennia yavyshch COVID-19: morfolohichni aspekt [Neologisms Denoting the Phenomena of COVID-19: Morphological Aspect]. *Topical issues of the humanities: an intercollegiate collection of researchers working with young people with Drohobych workers at Ivan Franko University*, issue 35, vol. 5, pp. 168–172. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=27146> [in Ukrainian].
6. Tymoshchuk, N.M. (2022). Teleskopizmy suchasnoi anhliiskoi movy: defnitsiia ta typolohiia [Telescopisms of modern English: definition and typology] *Topical issues of the humanities: an intercollegiate collection of researchers working with young people with Drohobych workers at Ivan Franko University*, issue 47, vol. 4, pp. 115–118. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=27574> [in Ukrainian].
7. Cook, P., Stevenson, S. (2010). Automatically Identifying the Source Words of Lexical Blends in English. *Computational Linguistics*, vol. 36, no. 1, pp. 129–149.

УДК 821.161.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-28>

АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ УКРАЇНЦІВ ЯК МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОЕМІ МИКОЛИ ТОМЕНКА «ЛЕТІЛИ ДЗВОНИ»

Томенко О. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
Вознесенський узвіз, 20, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-9528-8358
olesia.tomenko@naoma.edu.ua*

Ключові слова: *трудова книжка колгоспника, образ матері, голодомор, геноцид української нації, російсько-українська війна, Микола Томенко, тетралогія «Трудова книжка матері», «Летіли дзвони», бездітне, трудовдень, нищення українських культових споруд 1920–1930-і роки.*

Стаття присвячена розгляду й аналізу обраних розділів книги «Летіли дзвони» Миколи Томенка, що є продовженням наукового дослідження тетралогії «Трудова книжка Матері», розпочатого в попередніх публікаціях. Обсяг поетичної спадщини М. Томенка значний, проте вершиною його творчості стала саме «Трудова книжка Матері», яку поет писав протягом трьох десятиліть. Тетралогія складається із 4-х книг: книги першої – «Трудова книжка Матері», книги другої – «Летіли дзвони», книги третьої – «Трагічні етюди» (Голодомор. Геноцид в Україні (1921–1922, 1932–1933, 1937, 1947, 1949 рр.), книги четвертої – «Як ми любили вас, мамо!» (Поезії. Вірші в прозі. Синівська сповідь Матері, Україні).

У статті ми продовжуємо досліджувати розділи поеми «Летіли дзвони», а саме: «В'язка соломи», «Летіли дзвони», «Покара за бездітне». Ці розділи, як і попередньо проаналізовані, розкривають трагічну історію українського народу. Цінність поетичного слова полягає не лише в історично-правдивій фіксації знущань і наруги над українським народом радянською системою, а й в образній метафоричній системі, яку творить автор і яка закарбовується в пам'яті не сухими цифрами й датами, а емоційним, образним відтворенням дійсності. Насправді назвати ті роки під окупацією радянської влади дійсністю чи просто життям важко, це було справжнє пекло.

Наголошується, що, як сьогодні фіксують злочини кремля під час повномасштабного вторгнення через обстріли, руйнування, убивства, насильство, катування, фільтрацію, каліцтво, так само Микола Томенко зафіксував і поетично відтворив злочини кремля, які відбувалися 90 років тому.

Сьогодні більшість науковців як раз і доходить висновку, що ті злочини, які чинив кремль в Україні у ХХ столітті, залишилися непокараними, як наслідок, кати вирости знову й знову нищать нашу державу.

Тому аналіз і вивчення цього твору є надактуальним у цей час.

ARCHETYPICAL IMAGES OF UKRAINIANS AS MARKS OF NATIONAL IDENTITIES IN THE POEM OF MYKOLA TOMENKO “WHEN BELLS WERE FLYING DOWN”

Tomenko O. M.

*Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Culture and Social
and Humanitarian Subjects
National Academy of Fine Arts and Architecture
Voznesenskyj Uzviz, 20, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9528-8358
olesia.tomenko@naoma.edu.ua*

Key words: *work record book of kolkhoz worker, image of mother, the Holodomor, genocide of Ukrainian nation, Russian – Ukrainian war, Mykola Tomenko, “Mother’s Work Record Book” tetralogy, “When Bells Were Flying Down”, childlessness, work day, destruction of Ukrainian religious structures in 1920–1930s.*

This article is dedicated to the review and analysis of selected chapters of the “When Bells Were Flying Down” book by Mykola Tomenko and continues the scientific research of “Mother’s Work Record Book” tetralogy started in previous publications. The scope of M. Tomenko’s poetic heritage is significant, but it is this “Mother’s Work Record Book” written by the poet for three decades that has become his chef oeuvre. The tetralogy consists of four books: I – “Mother’s Work Record Book”, II – “When Bells Were Flying Down”, III – “Tragic Etudes” (The Holodomor. Genocide in Ukraine (1921–1922, 1932–1933, 1937, 1947, 1949), and IV – “Mother, How We Loved You!” (Poems. Verses in Prose. Son’s Confession to Mother, Ukraine).

In the article we keep on studying chapters of “When Bells Were Flying Down” Poem, namely “Straw sheaf”, “When Bells Were Flying Down”. These chapters, like the previously analyzed ones, reveal the tragic history of the Ukrainian people. The value of the poetic word is not only in the historically truthful fixation of the abuse and insult of the Ukrainian people by the Soviet system, but also in the figurative metaphorical system created by the author carved in the memory not through cold hard facts and dates, but through an emotional, imaginative reproduction of reality. It is true that these years under the Soviet power occupation can hardly be called reality or just life, it was real hell.

It is emphasized that Mykola Tomenko recorded and poetically reproduced the crimes of the Kremlin that occurred 90 years ago in the same way how their crimes during the full-scale invasion are recorded today through shelling, destruction, murder, violence, torture, filtering, mutilation.

And today most scholars come to the conclusion that the crimes committed by the Kremlin in Ukraine in the 20th century remained unpunished, and as a result, the torturers have grown up again and are once again destroying our country.

Thus, the analysis of this work is of high relevance nowadays.

Постановка проблеми. Книгу «Трудова книжка Матері» Миколи Томенка ми досліджували в наукових публікаціях [9; 10], проаналізована вона в дослідженнях літературознавців М. Жулинського та М. Наєнка, а також П. Засенка, Е. Бабчук, Д. Білоуса, М. Томенка, К. Мотрич [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Проте об’єктом детального, усебічного, всеохопного аналізу ця тетралогія ще не стала. Тому ми приділяємо особливу увагу історичним витокам написання книги, емоційно-образній системі віршування, деталям і матеріалам, які знаходяться

лише в родинному архіві письменника і є унікальними для дослідження творчості поета. У статті в цьому контексті досліджуватимуться розділи поеми «Летіли дзвони», а саме: «В’язка соломи», «Летіли дзвони», «Покара за бездітне».

Мета дослідження – проаналізувати зазначені розділи поеми в контексті історичного й образного зрізів як складники тетралогії «Трудова книжка Матері».

Предмет дослідження – емоційно-психологічне й метафоричне прочитання архетипних обра-

зів українців у розділах поеми «Летіли дзвони», а саме: «В'язка соломи», «Летіли дзвони», «Покара за бездітне».

Об'єктом дослідження є архетипні образи українців як маркери національної ідентичності в контексті кремлівських злочинів минулого століття в поемі Миколи Томенка «Летіли дзвони».

Виклад основного матеріалу дослідження. У розділі «В'язка соломи» автор поетично осмислює один із листів слухачів, у якому розповідається про двох маленьких дівчаток, які несли засніженим степом серед ночі по в'язочці соломи. Для читачів ХХІ століття цей архетип видається дивним, але 90 років тому, щоб вижити самому й прогодувати худобу в українському селі, затиснутому в лабеті комуністичної машини, доводилося працювати, але нічого не отримувати за свою працю. Тому посилали дітей за соломою, яка, уже гнила, не була потрібна нікому, бо урожай давно зібраний і відправлений у державне жерло. А в хаті від холоду замерзала навіть вода, і тою соломою можна було протопити. Виникає питання – а чому посилали дітей? Бо дорослого, який хоча б щось, навіть мерзлу солому, ніс додому з колгоспного поля, чекала тюрма. Але поетичне слово карбує інший нелюдський вчинок і виводить образ такого собі дядька Василя, можливо, сусіда, якого наділили совіти владою над простими людьми:

Із коня розпашілого злазить,
По снігу до дітей тих побрів.
Не беріть у нас, дядьку Василю,
Замерзає у хаті вода...
Рученята простягають сині,
За плечима не в'язка – біда...
... НЕ ЗАБРАВ –
ПІДПАЛИВ ВІН СОЛОМУ,
За плечима котра в малишні.
І помчав крізь завійні хутречі –
Не давав відпочити коню.
І лизали, гойднувшись, за плечі
Язики палахкого вогню...
ВЖЕ НЕ ДІТИ БУЛИ – СМОЛОСКИПИ
(перед ними ми в вічному боргу) [8, с. 162].

Такий нелюдський вчинок вразив поета, бо невинна й беззахисна дитина не могла протистояти тій системі, а отакі містечкові, свої «дядьки Василю» вислужувалися перед начальством, продавали душу комуністичній системі. Епітети й метафори підсилюють трагізм ситуації: «важка, морозяна ніч», «вікна сумні», «завійні хутречі», «палахкий вогонь», «каторжні дні», «білим аркушем стелиться поле».

Розділ «Летіли дзвони» поет створив на основі листа радіослухачки Зінаїди Рябової із Житомирської області, яка описувала, як у їхньому селі розбирали церкву, дзвіницю. Дзвонів не могли

зняти, тому вони падали й розбивалися, а церковну утвар просто палили. Українці не розуміли, чому відбуваються такі безбожні речі, у голову не вкладалося, як можна палити ікони й руйнувати церкви в цивілізованому світі.

Але якщо подивитися на ці дикі вчинки в історичному ракурсі, то можемо навести факти, як, зокрема, ще в 1620 році Московія палила Учительне Євангеліє Кирила Транквіліона Ставровецкого. Тож «традиція» залишилася. І, як зазначає Тарас Ярослав [11], у грудні 1927 року на XV з'їзді ВКП(б) виступ Й. Сталіна обернувся резолюцією «Про релігійний рух і антирелігійну пропаганду», яка з'явилася 30 червня 1928 року й у якій наголошувалося «на необхідності посилити наступ проти релігії».

Уже в 1928 р. антирелігійна кампанія в Україні набирає нових обертів: іде масове закриття монастирів, храмів, вилучення церковного майна, широкомасштабні репресії проти духовенства.

За неповними даними, в Україні в 1929 році було закрито 136, у 1930 році – 234, а на кінець 1932 року – 1000 молитвених будинків [11].

У дослідженні «Руйнування Української церкви – складова голодоморної стратегії» Т. Ярослав наводить факти, які сприяють розумінню, що саме відбувалося по українських селах і містах. Церкви підпалювали, нищили фізично, змінювали зовнішній вигляд сакральної споруди, використовували для господарських потреб, клубів, комор тощо.

Комуністична система реально розуміла, що церква для українця – це оплот національного духу, який потрібно було знищити. Церква завжди мала панівне значення в сільській забудові й довкіллі, тому метою комуністів було осквернення сакрального місця та приниження релігійних почуттів вірян [11].

Ці історичні факти Микола Томенко передав в емоційно-образній системі поеми. Поет починає розділ із напруженої психологічної характеристики нелюдської події метафорою:

Бажаючих закинути зашморг
На тоненьку шию хреста,
Аби зачепити
І потягнути трактором, –
Не було... [8, с. 163].

Бо насправді знайти виконавців, які б погодилися брати участь у такому вандалізмі, було вкрай важко, адже віряни нізащо не підняли б руку на святе. Але, як каже поет, «пігмеї» знаходилися:

А на вершині церкви,
Біля самого хреста,
Тим часом
Вовтузилося двоє пігмеїв,
Нищих душею...
Повзали, мов шурі, там, угорі...

І раділи, що петлю наділи...
 За зрізані дзвони –
 відро самогону
 Дадуть за «чисту роботу».
 А трактор впирався,
 Аж вигріб яму...
 Хрест не стримався – здався.
 Летів – мов на плаху –
 Сірим птахом [8, с. 164].

Система внутрішнього римування підсилює напруження сприйняття цього злочину, бо дзвони летіли по всій Україні, яка «ще не вмерла, // яку ще не вбили голоду жерла» [8, с. 164].

Автор вивів сильний образ дзвона, який летить, немов сірий птах, і крик цього дзвону відчувався в кожній клітині українця, який спостерігав за злочинами Кремля.

Образ простої жінки, яка ховає, обпікаючись, обгорілу ікону під фуфайку, – неймовірної сили, бо поет розуміє силу, вірність, духовність української жінки:

ІКОНИ КИДАЛИ В КОСТРИЩА,
 А ті сільські жінки, посивілі Матері,
 Що стояли до вогню ближче, –
 ОБПІКАЮЧИСЬ, ІКОНИ ВІЙМАЛИ,
 ПІД ПОЛИ КУФАЙОК ХОВАЛИ... [8, с. 164].

На нашу думку, власне оце протистояння системи, нескореність, духовність, захист своєї землі, своєї культури, віри, традицій і формує українську ідентичність, яка так яскраво проявляється саме сьогодні, у час повномасштабного вторгнення, коли загарбники руйнують, бомблять наші музеї, церкви, викрадають дітей, знущаються над українцями, створюють новий геноцид нашої нації. Образ посивілої матері, яка ховає обгорілу ікону Божої Матері під куфайку, – це образ нескореної України, яка відбудує, збереже й понесе в майбутнє дух і міць України. Микола Томенко не дожив до повномасштабної війни, але в «Трудовій книжці Матері» пророче закликав вивчати уроки історії, засудити злочини кремля, що він скоїв у минулому столітті на землях України.

Розділ «Покара за ... бездітне» – ще один розділ-вирок сталінсько-кремлівській системі, яка вигадала молодим дівчатам, яким заздалегідь виповнилося 18 років, платити податок за те, що вони не мали дітей. І за це їх заганяли в холодну катівню й били!

Цей розділ так само автор написав на основі листа радіослухачки Катерини Головацької з Обухівщини, яка сама пережила такі знущання. Жоден народ світу, як каже поет, не додумався до такого злочину, коли земля була зруйнована війною, мільйони чоловіків були вбиті або репресовані, відбудовувати Україну мали жінки й дівчата, яких ще й принижували морально. «Такого цинізму й зневаги щодо нас як великого геніального народу, –

наголошує поет, – не зустрінеш ніде» [8, с. 167]. Молоді дівчата, які ще не зустріли своє кохання, мають платити сатанинській державі «бездітне»:

Аж соромно чути оте «бездітне»,
 Воно ображає народ мій, націю,
 І коле, як сухі голки акації,
 В самісіньке серце... [8, с. 169].

І, власне, Микола Томенко поетичним словом створює образ катів, «виконавців ідолової волі, душепродавців, у серцях яких

НІЧОГО НЕМАЄ СВЯТОГО...

Вам скажуть: «убий» – уб'єте,
 «закатуй» – закатуєте,

**БО ВИ Ж АТРОФОВАНИМИ СЕРЦЯМИ
 СВОЇМИ УЖЕ НІЧОГО НЕ ЧУЄТЕ...**

[8, с. 169].

Таких надлюдських податків було щонайменше 12, і на кожен знаходилися свої «збирачі». А найголовніше, на нашу думку, у цьому розділі поеми поет дає визначення своєї нації як нації працьовитої, моральної, гостинної, неагресивної, яка ніколи не зазіхала на своїх сусідів, «але вміла боронить свою землю від агресивно настроєних варварів». Цікаве римування додає емоційності образу: «Україна – це та межа, // де живуть без ножа» [8, с. 171]. Як зазначає літературознавець Михайло Насенко, «поетична мова матеріної трудової книжки Миколи Томенка ... рвана-поламана, і це надає їй щемливої драматичної напруги та трагічного колориту» [6, с. 43].

Висновки й перспективи досліджень. Отже, проаналізований матеріал свідчить, що вивчення уроків історичного минулого, зокрема, через призму поетичного слова, через емоційно-психологічне прочитання архетипних образів українців, виведених у поемі «Летіли дзвони», зокрема таких як діти з в'язкою соломи, яка палає за плечима; селяни, які рятують спалені ікони та скинуті дзвони; молоді дівчата, які зазнавали знущань і побиття за бездітне, – це шлях до усвідомлення себе як нації, окремої від нації окупанта, розвінчання імперських міфів про вигадану «єдність». Побудована на антитезі система образів – від маленьких дітей, молодих дівчат до посивілих матерів – дала змогу авторові виразніше й емоційніше змалювати ціле покоління, над яким чинила експерименти сталінська машина.

Кожен розділ поеми, як ми зазначали в попередніх дослідженнях [10 с. 228], можна назвати своєрідним архетипом доби, оскільки в ньому зафіксовано злочини кремлівського режиму, які мають стати сталим складником історичної пам'яті українського народу.

Вивчення цієї поеми та її наступних розділів, які розкривають і викривають систему нищення української нації, дасть можливість повного аналізу поетичної матриці книги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабчук Е. Теплий. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 22–29.
2. Білоус Д. Важка дорога правди. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 120–124.
3. Жулинський М. Білі автографи української долі. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 130–135.
4. Засенко П. Смертельні жнива. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 162–165.
5. Мотрич К. Час дозрілих жнив. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 82–85.
6. Наєнко М. Проголосував би й сам Шевченко. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 34–48.
7. Томенко М.В. Мама. Рідна земля. Україна – понад усе. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів*. Київ : Щек, 2017. С. 136–139.
8. Томенко М. Трудова книжка Матері. Київ : Фенікс, 2008. 308 с.
9. Томенко О. Образ Матері у тетралогії «Трудова книжка Матері» Миколи Томенка. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Том 2. С. 242–245. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.44.
10. Томенко О. Поетична фіксація подій голодомору в Україні у поемі «Летіли дзвони» Миколи Томенка. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 26. Т. 2. С. 228–231. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.43> (дата звернення: 11.01.2024).
11. Ярослав Т. Руйнування Української церкви – складова голодоморної стратегії. URL: <https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/zlocini-nkvd/rujnuvannaukrainskoiecerkviskladovagolodomornoiestrategiieavtortarasaroslav> (дата звернення: 11.01.2024).
3. Zhulynskiy M. (2017) Bili avtohrify ukrainkoii doli. [White autographs of Ukrainian destiny]. *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 130–135 (in Ukrainian).
4. Zasenko P. (2017) Smertelni zhnyva. [A deadly harvest]. *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 162–165 (in Ukrainian).
5. Motrych K. (2017) Chas dozrylykh zhnyv. [Time for a ripe harvest]. *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 82–85 (in Ukrainian).
6. Naienko M. (2017) Proholosuvav by y sam Shevchenko. [Shevchenko himself would have voted]. *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 34–48 (in Ukrainian).
7. Tomenko M.V. (2017) Mama. Ridna zemlia. Ukraina – ponad use. [Mother. Native land. Ukraine is above all]. *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 136–139 (in Ukrainian).
8. Tomenko M. (2008) Trudova knyzhka Materi. [Mother’s Work Record Book]. Kyiv : Feniks, 308 p. (in Ukrainian).
9. Tomenko O. (2022) Obraz Materi u tetralohii “Trudova knyzhka Materi” Mykoly Tomenka. [Image of Mother in Tetralogy ‘Mother’s work record card’ by Mykola Tomenko]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 22, vol. 2, pp. 242–245. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.44 (in Ukrainian).
10. Tomenko O. (2023) Poetychna fiksatsiia podii holodomoru v Ukraini u poemi “Letily dzvony” Mykoly Tomenka. [Poetic Fixation Of The Event Of The Holodomor In Ukraine in the Poem “When Bells Were Fly Down” by Mykola Tomenko]. *Zakarpatski filolohichni studii*. № 26 vol. 2, pp. 228–231. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.43> (in Ukrainian).
11. Yaroslav T. “Ruinuvannia Ukrainkoii tserkvy – skladova holodomornoii stratehii” [The Destruction Of The Ukrainian Church is a Component Of The Hungerr-Killing Strategy] URL: <https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/zlocini-nkvd/rujnuvannaukrainskoiecerkviskladovagolodomornoiesstrategiieavtortarasaroslav> (accessed: 11.01.2024) (in Ukrainian).

REFERENCES

1. Babchuk E. (2017) Teplyi. [Warm] *Povertaius sohodni do sebe. Mykola Tomenko v koli druziv*. Kyiv : Shchek. pp. 22–29 (in Ukrainian).
2. Bilous D. (2017) Vazhka doroha pravdy. [The hard road to the truth] *Povertaius sohodni do*

DIE EXPRESSION ALS EINES DER WICHTIGSTEN AUSDRUCKSMITTEL IN DEN MOTIVATIONSREDEN

Tschepurna Z. W.

*Hochschullehrerin am Lehrstuhl für Theorie der Praxis
und Übersetzung der deutschen Sprache
Nationale Technische Universität der Ukraine
“Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute”
Prospekt Berestehskyj, 36, Kyjiw, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5133-7629
zinaida0402@ukr.net*

Schlüsselwörter: *der Spracheneinfluss, das Ausdrucksmittel, die Motivationsrede, die Manipulation, die Kommunikation, das Kommunikationsinstrument.*

Bei der Betrachtung des Spracheneinflusses unter dem Aspekt der interkulturellen Kommunikation muss berücksichtigt werden, dass es sowohl universelle Mechanismen als auch Techniken der Sprachbeeinflussung gibt, die für die meisten Sprachen charakteristisch und für jede Sprache spezifisch sind und sie ihre ethnokulturellen Besonderheiten widerspiegeln. Daher sollte der Sprecher bei der gezielten Nutzung von Sprachbeeinflussung sowohl das universelle Einflusspotenzial als auch Einheiten mit national-kultureller Komponente berücksichtigen und sich der Besonderheiten einer anderen Kultur bewusst sein, um kulturspezifische Informationen in der Sprache zu erkennen. Um in interkulturellen Situationen erfolgreich Sprachbeeinflussung auszuüben, ist es notwendig, Mittel und Techniken einzusetzen, die die nationalen Besonderheiten widerspiegeln, sowie die Besonderheiten der individuellen und nationalen Mentalität, ethnokulturelle Besonderheiten nonverbaler Mittel zu berücksichtigen und das Nationale zu kennen.

Die Erforschung des interkulturellen Aspekts des Spracheneinflusses hat großes Potenzial in verschiedenen Tätigkeitsfeldern, sowohl in institutionellen als auch in nicht-institutionellen Diskursen, in denen Kommunikationsteilnehmer unterschiedliche Kulturen repräsentieren. Jeder Mensch ist Träger einer nationalkulturellen Mentalität und verfügt über eine kognitive Basis – gewissermaßen einen strukturierten Satz notwendiger Kenntnisse und national bedingter Vorstellungen einer nationalsprachlich-kulturellen Gesellschaft. Der Unterschied in den nationalen kognitiven Grundlagen, auf die sich Subjekt und Einflussobjekt im Prozess des Spracheneinflusses als Vertreter verschiedener national-sprachlich-kultureller Gemeinschaften berufen, widerspiegelt sich auch im Botschaftsfaktor.

ЕКСПРЕСІЯ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕДАЧІ ВИРАЗНОСТІ В МОТИВАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ

Чепурна З. В.

старша викладачка кафедри теорії практики та перекладу німецької мови

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

просп. Берестейський, 36, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-5133-7629

zinaida0402@ukr.net

Ключові слова: вплив мови, засоби вираження, мотиваційне мовлення, маніпуляція, комунікація, засіб спілкування.

Розглядаючи мовний вплив із погляду міжкультурної комунікації, необхідно враховувати той факт, що існують як універсальні механізми і прийоми мовного впливу, характерні для більшості мов, так і специфічні для кожної мови, що відображають її етнокультурні особливості. Тому, використовуючи мовний вплив, мовець має враховувати як універсальний потенціал впливу, так й одиниці з національно-культурним компонентом та усвідомлювати особливості іншої культури, щоб розпізнавати культуроспецифічну інформацію в контексті міжкультурної комунікації. Для успішного впливу на мовлення в міжкультурних ситуаціях необхідно використовувати засоби та прийоми, що відображають національні особливості, а також враховувати особливості індивідуального й національного менталітету, етнокультурні особливості невербальних засобів і знати національний комунікативний стиль.

Дослідження міжкультурного аспекту мовного впливу має великий потенціал у різних сферах діяльності, як в інституційних, так і в позаінституційних дискурсах, у яких учасники комунікації представляють різні культури. Кожна людина є носієм національного культурного менталітету, має когнітивну основу – у певному сенсі структурований набір необхідних знань і національно зумовлених уявлень про національне мовно-культурне суспільство. Різниця в національних когнітивних основах, на які спираються суб'єкт та об'єкт впливу в процесі впливу на мову як представники різних національно-мовно-культурних спільнот, відбивається й на факторі повідомлення.

In letzter Zeit wird nicht nur im Alltag, sondern auch in wissenschaftlichen Paradigmen immer häufiger den Fragen der Sprachbeeinflussung besondere Aufmerksamkeit geschenkt, was hilft, die Probleme einer effektiven Aufgabenerfüllung durch sprachliche Mittel zu lösen. Die Menschen können mit verschiedenen Methoden nicht nur eine Persönlichkeit erobern, sondern auch komplexe psycho-emotionale Zustände um sie herum schaffen. Daher gilt der Spracheinfluß in der modernen Welt als eine der effektivsten Möglichkeiten, andere Menschen zu beeinflussen. Die Fähigkeit, ein Publikum zu inspirieren, zu motivieren und zu überzeugen, ist sowohl für Redner als auch für Fachleute in den Bereichen Lehre, Management, Vertrieb und vielen anderen von entscheidender Bedeutung.

Sehr oft wird das Konzept des Einflusses mit Manipulation, Suggestion, dem Aufzwingen von Gedanken und Ansichten usw. in Verbindung gebracht. Das heißt, dass das Wort "Einfluss" in der

Gesellschaft überwiegend eine negative Konnotation hat.

Problemstellung. Motivationsreden sind ein wichtiges Kommunikationsinstrument, mit dem man die Emotionen, Gedanken und Handlungen von Menschen beeinflussen kann. Die Wirkung der Sprache kann in kommunikativen Kontexten wie, z.B. Geschäftspräsentationen, Schulungen, Motivationsreden und anderen Aktivitäten dieser Art erheblich sein.

Die deutsche Sprache gilt als eine der verbreitetsten Sprachen der Welt, was dieses Thema viel relevanter macht. Viele Menschen verwenden Deutsch in ihrer beruflichen Tätigkeit, insbesondere in der Wirtschaft und Politik.

Der effektive Einsatz von der Sprache in Motivationsreden kann einen erheblichen Einfluss auf das Publikum haben, es zum Erreichen seiner Ziele anregen und bei ihm das Gefühl der Selbstständigkeit erzeugen.

Deutschsprachige Motivationsreden sind eine besondere Art der Kommunikation, bei der es nicht nur um die Vermittlung von Informationen geht, sondern auch darum, eine emotionale Verbindung zum Publikum herzustellen, Handlungsmotivation zu schaffen und Einstellungen zu verändern. Um diese Ziele zu erreichen, werden verschiedene Mittel des Spracheneinflusses eingesetzt, darunter rhetorische Figuren, emotionale Intonation, der Einsatz von Geschichten und Analogien, Argumentation und Vieles mehr. Wir werden uns mit der Bedeutung der emotionalen Intonation motivierender Reden befassen.

Ziel und Aufgabe unseres Artikels ist es daher, Techniken, Strategien und Techniken der deutschen Sprache zu erforschen und aufzuzeigen, die dazu beitragen, eine starke Wirkung auf das Publikum zu erzielen und dessen Unterstützung, Zustimmung und Aufruf zum Handeln zu gewinnen.

Heutzutage ziehen verschiedene Arten von Diskursen als Gegenstand der Emotionalitätsforschung immer mehr Aufmerksamkeit von Linguisten auf sich. Da die Emotionen eines Menschen vor dem Hintergrund seiner intellektuellen Tätigkeit auftreten und mit dieser verflochten sind, kann argumentiert werden, dass die emotional-expressive Nominierung ein Bestandteil des wissenschaftlichen Diskurses ist. Die Möglichkeit, emotionale und ausdrucksstarke Elemente in Texten des wissenschaftlichen Stils zu identifizieren, basiert auf der Annahme, dass das Emotionale und das Logische einen einzigen Prozess des Erlernens der Gesetze der umgebenden Welt und jede Manifestation der Individualität des Autors des Textes darstellen, sein kreatives Denken ist mit der Fixierung seines Themas in der Textwirksamkeit verbunden [1, S. 224].

Voraussetzungen für die Sprachbeeinflussung liegen vor allem im kommunikativen Charakter der Sprache. Die Beschränkung der sprachlichen Mittel beim Ausdruck der unbegrenzten Kunst des Denkens ist die Grundlage für das Auftreten von Mehrdeutigkeit und Implikationen,.

Das Problem des Einflusses in der Kommunikation reicht bis in die Antike zurück. Grundlage des Konzepts des "Einflussmechanismus" ist die Aktivierung der geistigen Aktivität eines Menschen und die Darstellung einer Botschaft so, dass sie als System von Anweisungen wahrgenommen wird. Wir sehen die Ausdrucksmittel als **Gegenstand unserer Forschung**.

Hauptteil. Im ukrainischen Sprachdiskurs sowie im deutschen werden pragmatische Funktionen und Sprachstrategien der Information, Vereinfachung, Korporatismus, rhetorische Argumentationsstrategien, Bewertung und Aktivierung der Aufmerksamkeit des Adressaten durch den Einsatz sowohl neutraler als auch ausdrucksstarker Sprachmittel realisiert [1, S. 225].

In wissenschaftlichen Studien wird Expressivität als stilistisches, funktionales, pragmatisches, syntaktisches und semantisches Phänomen interpretiert. Man glaubt, dass Ausdruckskraft eine gesteigerte, intensivere Möglichkeit ist, eine solche sozial und psychologisch motivierte Eigenschaft eines sprachlichen Zeichens (Sprachelements), die seine Wahrnehmung deautomatisiert, eine geschärfte Aufmerksamkeit unterstützt, das Denken aktiviert und beim Leser sensorische Spannungen hervorruft.

Ausdruckskraft weist einen Zusammenhang mit Emotionalität, Bewertbarkeit auf, wird aber nicht mit diesen Konzepten identifiziert. E. Tschaikowska behauptet, basierend auf einer gründlichen Analyse grundlegender Studien dieser Kategorien, dass Emotionalität mit der emotionalen Sphäre der Psyche verbunden ist und mit bestimmten Arten von Emotionen korreliert; Bewertbarkeit hängt mit den logischen Kategorien Wert zusammen; die Ausdruckskraft und die Einflusskraft vertiefen die Aussage. Diese Aussage wird subjektiv, da diese Eigenschaften durch das Subjekt, seine kognitive und emotionale Wahrnehmung bestimmt und mit einer bestimmten normativen Skala korreliert werden [2, S. 198].

Ausdruckskraft ist eine komplexe sprachliche Kategorie, die in verschiedenen Sprachstilen funktioniert. Forschungen auf dem Gebiet der Ausdruckskraft zeigen, dass diese Kategorie ein charakteristisches Merkmal wissenschaftlicher Präsentation ist. Es unterscheidet sich von der Ausdruckskraft in anderen Stilen. Unter Ausdruckskraft versteht man den Einsatz sprachlicher Mittel, die es ermöglichen, den Inhalt und die Einstellung des Autors dazu möglichst klar zu vermitteln sowie den Einfluss auf die emotionale, intellektuelle und willentliche Sphäre des Zuhörers bzw. Lesers zu stärken. Die allgemeine Ausdruckskraft des Textes entsteht durch Emotionalität, Wertorientierung, Bildsprache, Intensität, stilistische Ausprägung sowie strukturelle und kompositorische Besonderheiten des Textes. Diese Eigenschaften interagieren im Text miteinander [3].

Die Aussagekraft des Textes ist eine wichtige Voraussetzung für die Umsetzung seiner pragmatischen Funktion, da der Text auf den Adressaten einwirkt und implizite Informationen über den Autor und das Kommunikationsfeld enthält. Der Zweck des Textes, seine Struktur und die Wahl der sprachlichen Mittel werden vom Autor als Sprachpersönlichkeit mit seiner individuellen Weltanschauung und seinem Wertesystem bestimmt. Daher ist Ausdruckskraft ein konstantes und traditionelles Merkmal künstlerischer Werke und kann nicht nur für künstlerische, sondern auch für andere Textautoren ein Motiv für deren Verwendung sein [4].

Ausdruckskraft ist nach N. Boyko eine semantische und stilistische Kategorie, die sich im semantischen Modell eines Wortes durch einzelne Komponenten manifestiert, die in den denotativen, konnotativen oder figurativen Makrokomponenten enthalten sind, und nur in Verbindung mit ihnen definiert und analysiert werden kann [4].

Eines der Hauptelemente der Ausdruckskraft ist Emotionalität. Darüber hinaus wird der Begriff der Emotionalität unterschieden.

Emotionalität ist ein psychologisches Merkmal eines Individuums, seines Zustands, seiner Qualitäten und seines Niveaus der emotionalen Sphäre. Emotionalität ist ein sprachliches Merkmal eines Textes oder Lexikons, das Spracheinheiten umfasst, die beim Empfänger eine emotionale Wirkung hervorrufen können. Es ist zwischen den Konzepten "Emotionalität" und "Emotionogenität" zu unterscheiden [5].

Jeder Inhalt des Textes kann potenziell emotional sein, denn es wird immer einen Empfänger geben, für den dieser Inhalt persönlich wichtig ist. In diesem Sinne kann eine emotogene Wirkung unabhängig von den sprachlichen Mitteln der Inhaltsvermittlung auftreten, da sie vom Kontext und der Persönlichkeit des Rezipienten abhängt. Jeder Text kann potenziell emotional sein, aber er ist nicht immer emotional. Forscher stellen fest, dass alle emotionalen Sprachmittel ausdrucksstark sind, aber nicht umgekehrt.

Ausdruckskraft entsteht bei der Erstellung eines Textes, wenn der Autor sprachliche Mittel wählt, die zur Erreichung des Kommunikationsziels und zur Beeinflussung des Rezipienten beitragen. Dabei spielen emotionale Mechanismen eine große Rolle, denn ohne Emotionen wird die Motivation menschlichen Verhaltens, einschließlich Sprechhandlungen, nicht gebildet. Die Wahl der Ausdrucksmittel zur Erreichung eines Kommunikationsziels hängt vom Motiv ab. Je größer die persönliche Bedeutung des Ziels ist, desto intensiver werden die Ausdrucksmittel eingesetzt, denn mit jeder Beeinflussung des Adressaten erhöht sich für den Autor die Wahrscheinlichkeit, das Ziel zu erreichen. Gleichzeitig berücksichtigt der Autor den potenziellen Empfänger, um vorherzusagen, welche Sprachmittel den größten Einfluss auf ihn haben werden [5].

So hängt die Gestaltung der Ausdruckskraft des Textes von einer Reihe von Faktoren ab, und zwar von den Beweggründen des Autors, dem kommunikativen Zweck, der Wahrnehmung des Rezipienten, der Einstellung des Autors zu den ausgestellten Objekten sowie den sprachlichen Mitteln, die zur Erreichung des Ziels eingesetzt werden.

Die Ausdruckskraft wird mit Hilfe von Mitteln der Emotionalität, Bewertung, Bildsprache sowie strukturellen und kompositorischen Mitteln realisiert.

Bei der Analyse der Reden fällt uns die Ähnlichkeit der Themen der Politiker auf. Obwohl sie die gleichen Probleme berühren (Krieg, politisches und wirtschaftliches Leben, Lage an den Fronten, Fragen der medizinischen Versorgung und Probleme im Bildungswesen, der sozialen Sicherheit etc.), unterscheidet sich ihre Rhetorik deutlich: "Das sind Leben, die hätten gerettet werden können, Tragödien, die hätten verhindert werden können – wenn die Ukraine erhört worden wäre". – Wolodymyr Selenskyjs entschlossene Worte nach dem tödlichen Bombenanschlag auf ein Wohnhaus in Dnipro. Und die völlig gleichgültige Antwort des deutschen Bundeskanzlers Olaf Scholz unmittelbar nach der Tragödie: "Ich werde mich nicht einreihen in eine Gruppe von Leuten, die für ein kurzes Rein und Raus mit einem Fototermin machen". Die Reden von Politikerinnen sind emotionaler gefärbt.

Die First Lady der Ukraine Olena Zelenska nahm an der praktischen Konferenz "Umsetzung der Strategie zur Gleichstellung der Geschlechter in der Bildung bis 2030: Vorwärts" teil, die in Kiew stattfand.

"Wir müssen feststellen: In unserer Gesellschaft verstehen wir immer noch nicht sehr gut, was Geschlecht ist und warum die Gleichstellung der Geschlechter für alle wichtig ist." Über unsere Veranstaltung kann man sagen: Es geht, so sagt man, um Frauen. Aber wir müssen immer geduldig korrigieren: Nein, es geht nicht nur um Frauen. *Hier geht es um uns. Wir alle. Über jeden Menschen. Über deine Söhne und Töchter. Ihre Zukunft.* Denn es geht allgemein um Gleichberechtigung, *Chancengleichheit und Selbstverwirklichung. Ohne Zwang*" [5].

Eine Motivationsrede ist eine Art von Rede, die darauf abzielt, die Stimmung der Zuhörer zu heben, ihre Leistungen anzuregen und Kraft und Energie zu mobilisieren, um bestimmte Ziele zu erreichen. Die wichtigsten Ausdrucksmittel in solchen Reden können sehr vielfältig sein und ihre Verwendung hängt vom effektiven Einsatz verbaler und nonverbaler Mittel ab.

Das Ziel einer ausdrucksstarken Motivationsrede ist es nicht nur, Informationen zu vermitteln, sondern auch eine besondere emotionale Stimmung zu erzeugen, die den Zuhörer inspirieren und bei der Erreichung seiner Ziele unterstützen soll. Bei solchen Reden kommt es darauf an, nicht nur rationale Zusammenhänge, sondern auch emotionale Bilder zu schaffen, die beim Zuhörer Zuversicht, Begeisterung und Vertrauen in die eigene Stärke wecken können.

Um dieses Ziel zu erreichen, muss der Redner die Worte sorgfältig auswählen und verschiedene Stiltechniken anwenden, die dazu beitragen, einen unvergesslichen Effekt zu erzielen. Worte sollten nicht nur aufgrund ihrer konkreten Bedeutung geschätzt werden, sondern auch aufgrund des emotionalen Eindrucks, den sie hervorrufen.

In diesem Zusammenhang ist es auch wichtig, auf den Sprecherrhythmus und dessen Tempo zu achten. Ein Tempowechsel kann die Wirkung bestimmter Ausdrücke verstärken oder umgekehrt eine Atmosphäre der unaufhörlichen Bewegung und Vorwärtsbewegung schaffen.

Darüber hinaus spielen körperorientierte Ausdrucksmittel eine wichtige Rolle bei der Vermittlung von Emotionen und der Herstellung einer Verbindung zum Publikum. Gesten, Mimik, Körperhaltung – das sind alles Elemente, die die emotionale Dimension der Sprache betonen, für zusätzliche Bedeutung und Verständlichkeit von Wörtern sorgen können. Der Sprecher muss seinen Körper geschickt einsetzen, um einen zusätzlichen Kommunikationskanal zu schaffen und die emotionalen Schwingungen des Publikums wahrzunehmen [6, S. 112].

Es ist auch wichtig, auf die Intonation und die Klangfarbe der Stimme zu achten. Variationen in der Stimme, die von freudiger Energie bis hin zu majestätischer Solidarität reichen, können maximale Aufmerksamkeit erregen und den Zuhörer beeindrucken.

All diese Elemente zusammen ergeben eine beeindruckende Symphonie, die das Publikum in einen besonderen emotionalen Zustand versetzt. Sie tragen dazu bei, nicht nur eine informative, sondern auch eine spirituelle Verbindung herzustellen, die im Gedächtnis der Zuhörer Spuren hinterlässt und ihre inneren Reserven mobilisiert, um ihre Ziele zu erreichen.

Ein wichtiger Bestandteil einer wirkungsvollen Motivationsrede ist auch die Berufung auf ethische, logische und emotionale Aspekte. Die Berücksichtigung ethischer Normen und Grundsätze stärkt nicht nur die Autorität des Redners, sondern macht seine Argumentation auch überzeugender. Logische Argumente verleihen den Reden die Ideen und helfen den Zuhörern, die präsentierten Informationen leichter zu verstehen und zu akzeptieren. Das Auslösen einer emotionalen Reaktion, beispielsweise durch die Verwendung von Beispielen aus dem Alltagsleben oder durch die Berufung auf persönliche Erfahrungen, kann eine aktive Interaktion mit dem Publikum bewirken und die Wirksamkeit der Rede erhöhen [5].

Betrachten wir einige Schlüsselemente, die in Motivationsreden verwendet werden können:

1. Die Verwendung einer Sprache, die große Emotionen hervorruft, trägt dazu bei, einen Eindruck zu hinterlassen, der den Zuhörer tief berührt.

Der Sprecher versucht, Worte zu wählen, die nicht nur Informationen vermitteln, sondern beim Zuhörer auch bestimmte Gefühle hervorrufen. Beispielsweise verleiht die Verwendung des Ausdrucks “von entscheidender Bedeutung” anstelle

des üblichen “wichtig” der Aussage zusätzliche Sättigung und Gewicht und macht sie emotionaler ausdrucksstark.

2. Intonation und Rhythmus spielen eine Schlüsselrolle bei der Vermittlung von Emotionen und Eindrücken.

Die Veränderungen in Tempo, Lautstärke und Tonfall können dazu dienen, wichtige Punkte einer Rede zu unterstreichen. Beispielsweise kann ein erhöhter Ton Begeisterung oder Freude signalisieren, während ein gleichmäßiger Rhythmus ein Gefühl von Stabilität und Zuverlässigkeit vermitteln kann. Intonationsänderungen tragen dazu bei, emotionale Veränderungen widerzuspiegeln und eine Atmosphäre der Empathie zwischen Sprecher und Publikum zu schaffen.

3. Das Stellen rhetorischer Fragen, auf die sich die Antworten bereits vorhersagen lassen, hilft, den inneren Dialog der Zuhörer zu reproduzieren.

Dies hilft, ihre Aufmerksamkeit zu erregen und löst eine emotionale Reaktion aus, da sie tatsächlich zu Mitautoren der Diskussion werden.

4. Die Wiederholung von Schlüsselwörtern oder -phrasen trägt dazu bei, Ideen zu festigen und sie leichter im Gedächtnis zu behalten.

Dies erzeugt einen Sättigungs- und Ausdruckseffekt und betont die Bedeutung bestimmter Aspekte der Rede.

5. Ausdrucksstarke Ausdrücke sind ein wirkungsvolles Werkzeug, um beim Publikum eine emotionale Belastung und einen emotionalen Eindruck zu erzeugen.

Dabei handelt es sich um die Verwendung übertriebener oder starker Worte, die die Gefühle und Emotionen des Sprechers möglichst genau wiedergeben. Die Rede ist nicht nur von Worten, sondern von Ausdrücken, die eine starke Wirkung haben und von den Zuhörern auf emotionaler Ebene wahrgenommen werden. Anstelle des einfachen “Vergnügens” kann der Sprecher beispielsweise “große Freude” oder “unglaubliche Freude” sagen und hiermit die Intensität seiner Gefühle betonen.

6. Metaphern sind ein wichtiges Werkzeug in der Sprache, da sie abstrakten Ideen konkrete Bilder verleihen und so deren Verständnis sicherstellen.

Dies ist die Einführung bildlicher Ausdrücke, die Bedeutung von einem Kontext in einen anderen übertragen. Wenn der Redner beispielsweise davon spricht, “die Höhen des Erfolgs zu erklimmen”, ist dies eine Metapher, bei der die Idee des Erfolgs mit einer Reise auf einen hohen Berg verbunden wird, was die Bedeutung und den hohen Grad der Leistung unterstreicht.

7. Geschichten und Anekdoten verleihen Motivationsreden Lebendigkeit und Konkretheit.

Sie veranschaulichen Schlüsselideen durch treffende Erzählungen oder Lebenssituationen, die

dem Publikum zugänglicher werden. Erzählungen verleihen Persönlichkeit und Konkretheit und helfen den Zuhörern, abstrakte Konzepte leichter zu visualisieren und zu verstehen. Witze hingegen können Humor verleihen und eine Rede interessanter und ansprechender machen.

8. Die Verwendung realer Erfolgsbeispiele ist ein starker Anreiz für das Publikum.

Diese Beispiele veranschaulichen nicht nur die Möglichkeiten, etwas zu erreichen, sondern schaffen auch eine positive Einstellung und die Zuversicht, dass es anderen unter ähnlichen Umständen bereits gelungen ist. Dazu können Geschichten von Menschen gehören, die Schwierigkeiten überwunden, Herausforderungen gemeistert und ihre Ziele erreicht haben. Solche Beispiele dienen als Inspirationsquelle, spornen den Zuhörer zum Handeln an und stärken den Glauben an die eigenen Fähigkeiten.

9. Gestik, Mimik und Körperbewegung.

Elemente, die den emotionalen Zustand des Sprechers verbessern und wichtige Momente der Rede unterstützen.

10. Augenkontakt.

Durch Blickkontakt eine Verbindung zum Publikum aufrechterhalten, was die Rede persönlicher und effektiver macht.

11. Ethische Argumente in einer Motivationsrede basieren auf ethischen Prinzipien und Werten.

Sie werden verwendet, um die Fairness und Richtigkeit der Ideen hervorzuheben, die der Redner dem Publikum vermitteln möchte.

12. Die Verwendung in den Reden der Argumente, die auf moralischen Prinzipien und Ethik basieren, und dem Sprecher ermöglichen, zu dem Schluss zu kommen, dass eine bestimmte Handlung aus Sicht der allgemeinen Moral richtig und gerecht ist.

Ein Redner kann sein eigenes ethisches Image schaffen, indem er sein Festhalten an höheren moralischen Standards demonstriert und betont, wie wichtig es ist, das Richtige zu tun. Argumente auf ethischer Ebene können das Publikum zur Selbstreflexion anregen, an das eigene Gewissen appellieren und es zu moralisch fundierten Entscheidungen veranlassen.

13. Logische Argumente der Reden basieren auf den Prinzipien der Logik und des rationalen Denkens.

Der Sprecher nutzt sie, um die Bedeutung oder Notwendigkeit bestimmter Handlungen logisch zu erklären. Der Redner führt das Publikum auf einen logischen Denkweg, bei dem aufeinanderfolgende Argumente die Bedeutung bestimmter Handlungen oder Entscheidungen logisch untermauern. Die Verwendung spezifischer Fakten, Statistiken und logischer Argumente trägt dazu bei, das Publikum von der Angemessenheit der gewählten Vorgehensweise zu überzeugen und eine Kette logischer Argumente

zu erstellen, bei der jedes Argument das andere nacheinander unterstützt, um ein überzeugendes Ende zu schaffen.

14. Das Hervorrufen einer emotionalen Reaktion ist ein wirksames Mittel, um Zuhörer durch das Auslösen emotionaler Reaktionen zum Handeln anzuregen.

15. Zu den Gefühlen der Zuhörer zu appellieren und sie zum Mitfühlen und Mitfühlen zu ermutigen kann eine sehr wirksame Technik sein.

Wenn man beispielsweise über die Schwierigkeiten anderer spricht, kann das Mitgefühl und den Wunsch nach Hilfe hervorrufen.

16. Der Einsatz dramatischer Elemente, wie etwa Handlungswechsel oder intensive Momente, kann die emotionale Wirkung deutlich verstärken.

17. Eine wichtige Aufgabe bei der Überzeugung des Publikums besteht darin, den Eindruck von Wichtigkeit zu erwecken. Die Betonung der Bedeutung einer bestimmten Situation oder eines bestimmten Problems kann eine emotionale Resonanz hervorrufen, die das Publikum zu aktivem Handeln anregt. Diese argumentativen Strategien interagieren und helfen dem Redner, effektiv mit dem Publikum zu kommunizieren und einen Eindruck zu hinterlassen, der im Gedächtnis des Zuhörers bleibt [7, S. 293–294].

Daraus können wir schließen, dass alle oben genannten Elemente dem Redner helfen, so viel wie möglich mit dem Publikum zu interagieren und einen Eindruck zu hinterlassen, der den Zuhörern im Gedächtnis bleibt. Sie können in verschiedenen Kombinationen eingesetzt werden, um ein bestimmtes Ziel zu erreichen.

Laut der letzten Forschungen findet die Autorin es für notwendig, sich mit der Untersuchung des möglichen Einflusses der Expression in den Reden zu befassen, insbesondere beim Vergleich der Übersetzung von Reden der deutsch- und ukrainischsprachigen Politiker.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Селіванова О.О. Мовленнєвий вплив в комунікативній взаємодії. *Психолінгвістика*. 2012. Вип. 10. С. 223–229.
2. Козлова В.В. Мовленнєвий вплив в англomовному парентальному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 48. С. 198–200.
3. Tagesschau. <https://www.tagesschau.de/inland/merkel-3581.html> (дата звернення: 17.02.2024).
4. Wolodymyr Selenskyj. <https://www.faz.net/aktuell/politik/thema/wolodymyr-selenskyj> (дата звернення: 17. 02. 2024).
5. Плотницька І.М. Ораторське мистецтво. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_

nadu/Biblioteka_Magistra/f3e7888f-ebb44698-a3cd-10840df8d3a2.pdf (дата звернення: 17.02.2024).

6. Крутько Т.В. Стратегії мовленнєвого впливу у промовах бізнес-коучів (на матеріалі персональних сторінок соціальної мережі Facebook). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* : збірник наукових праць НАН України. Київ : Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов, 2017. С. 106–112.
7. Наumenko Л.П. Функціонально-прагматична характеристика англomовного бізнес-дискурсу в інтернет-просторі. *Теоретична і дидактична філологія: Серія «Філологія. Педагогіка»* : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький ; Кременчук : Видавель П.П. Щербатих, 2017. Вип. 25. С. 290–299.

REFERENCES

1. Selivanova O.O. Movlennievyy vplyv v komunikativnii vzaemodii. *Psykhohinhvistyka*. 2012. Vyp. 10. S. 223–229.
2. Kozlova V.V. Movlennievyy vplyv v anhlo-movnomu parentalnomu dyskursi. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. Serii: Filolohichna. 2014. Vyp. 48. S. 198–200.
3. Tagesschau. <https://www.tagesschau.de/inland/merkel-3581.html> (data zvernennia: 17.02.2024).
4. Wolodymyr Selenskyj. <https://www.faz.net/aktuell/politik/thema/wolodymyr-selenskyj> (data zvernennia: 17. 02. 2024).
5. Plotnytska I.M. Oratorske mystetstvo. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/f3e7888f-ebb44698-a3cd-10840df8d3a2.pdf (data zvernennia: 17.02.2024).
6. Krutko T.V. Ctratehii movlennievoho vplyvu u promovakh biznes-kouchiv (na materialii personalnykh storinok sotsialnoi merezhi Facebook). *Linhvistyka KhKhI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy*: zb. nauk. prats NAN Ukrainy. Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen i vykladannia inozemnykh mov, 2017. S. 106–112.
7. Naumenko L.P. Funktsionalno-prahmatychna kharakterystyka anhlo-movnoho biznes-dyskursu v internet-prostori. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia*: Ser. "Filolohiia. Pedahohika": zb. nauk. prats. Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kremen-chuk: Vydavets P.P. Shcherbatykh, 2017. Vyp. 25. S. 290–299.

УДК 811.111'276.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-30>

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АНГЛІЙСЬКОГО МОРСЬКОГО СЛЕНГУ НА КУЛЬТУРУ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВЗАЄМИНИ МОРЯКІВ

Шерстюк О. І.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Одеський національний морський університет
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0482-2656
olusha972@gmail.com*

Ключові слова: *соціально-професійні взаємини, морська культура, морська ідентичність, морська спільнота, морський сленгізм.*

Стаття присвячена аналізу морського сленгу в англійській мові та його впливу на морську культуру і спільноту. Морський сленг в англійській мові використовується в складному мовленні моряків і співробітників морських галузей. Ця форма спеціалізованої мови має велике значення як для наукових, так і для практичних цілей. Вона відображає культурні, соціальні та професійні аспекти життя на морі й відіграє важливу роль у спілкуванні між членами екіпажу й іншими учасниками морського середовища. Однак дослідження цього виду сленгу ще не отримало належного наукового освітлення, а практичні аспекти його застосування потребують подальшого вивчення та розвитку. Дослідження спрямоване на аналіз головних рис морського сленгу в англійській мові, включаючи його походження, основні тематичні групи і специфічні вирази, які вживають моряки. Вивчення морського сленгу дає змогу глибше зрозуміти мовну культуру морського співтовариства й виявити її вплив на загальну англійську комунікацію. Проаналізовано головні тематичні групи морського сленгу на основі термінології, пов'язаної з мореплаванням, навігацією, інструментами й устаткуванням. Виявлено, що морський сленг охоплює широкий спектр тем, що віддзеркалюють професійні та побутові аспекти морського життя. Визначено походження й історичний контекст кожної тематичної групи сленгу, а також встановлено їх застосування в сучасному мореплаванні. З'ясовано, що багато неформальних відповідників морських термінів мають стародавнє походження та збереглися до сьогодні, утім деякі терміни можуть мати сучасні адаптації або нові значення. Установлено взаємозв'язок між тематичними групами морського сленгу й соціально-професійними характеристиками морських спільнот. Показано, що морський сленг не лише відтворює технічні аспекти мореплавання, а й сприяє створенню відчуття спільноти та підвищує взаємодію між моряками. Проаналізовано роль морського сленгу в спілкуванні на морі та його вплив на формування морської ідентичності й культури. Визначено, що морський сленг сприяє не лише ефективному спілкуванню та згуртованості морських спільнот, а й відіграє важливу роль у передачі традицій морської культури з покоління в покоління.

FEATURES OF THE INFLUENCE OF ENGLISH NAUTICAL SLANG ON THE CULTURE AND PROFESSIONAL RELATIONSHIPS OF SEAFARERS

Sherstiuk O. I.

*Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology
Odessa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0482-2656
olusha972@gmail.com*

Key words: *social and professional relations, maritime culture, maritime identity, maritime community, nautical slang.*

The article is devoted to the analysis of nautical slang in the English language and its influence on maritime culture and society. Nautical slang in the English language is applied in the complex speech of seafarers and employees of maritime industries. This form of specialized language is of great importance for both scientific and practical purposes. It reflects the cultural, social and professional aspects of life at sea and plays an essential role in communication between crew members and other participants in the marine environment. However, the study of this type of slang has not yet received proper scientific coverage, and the practical aspects of its use require further study and development. This study aims to analyze the main features of nautical slang in the English language, including its origins, main thematic groups and specific expressions used by seafarers. The study of nautical slang allows for a deeper understanding of the linguistic culture of the maritime community and its influence on general English-language communication. The main thematic groups of nautical slang are analyzed, based on terminology related to seafaring, navigation, tools and equipment. Nautical slang has been found to cover a wide range of topics reflecting the professional and everyday aspects of maritime life. The origin and historical context of each thematic group of slang are determined, as well as their use in modern seafaring is established. It has been found that many nautical slang terms have ancient origins and have survived to this day, however, some terms may have modern adaptations or new meanings. The relationship between the thematic groups of nautical slang and social and professional characteristics of maritime communities is established. It is shown that nautical slang not only reflects the technical aspects of seafaring, but also contributes to the creation of a sense of community and increases the interaction between seafarers. The role of nautical slang in communication at sea and its influence on the formation of maritime identity and culture are analyzed. It has been established that nautical slang contributes not only to effective communication and cohesion of maritime communities, but also plays an important role in the passing of cultural traditions from generation to generation.

Постановка проблеми. Морський сленг – це унікальна форма мовної експресії, яка виникла в морських спільнотах і має глибокі історичні корені. Він відображає не лише технічні аспекти мореплавства, а й соціальні та культурні аспекти життя на морі. Вивчення морського сленгу допомагає розкрити особливості морської культури, способи спілкування та взаємодії між членами екіпажу й іншими учасниками морського середовища.

До цього часу існує обмежена кількість наукових досліджень, присвячених морському сленгу

в англійській мові. Очевидно, що є вирази, які мають зрозумілу морську етимологію навіть для випадкового спостерігача, але немає унікальних особливостей чи шаблонів, які б виділили такі вирази в тексті як виключно морські. Існує низка корисних робіт, де обговорюють морську мову та її походження [1; 2; 3; 4], і вони будуть використані для ідентифікації та перевірки цільових виразів. У джерелі «Словник моряка» Л.А. Сміта [5] безцінним є сучасний опис термінів моряків у той час, коли вони все ще були актуальні в мор-

ському дискурсі. Л.А. Сміт мав намір створити «добре засвоєний морський словник, який був би однаково корисним і для країни, і для служби» [3]. «Походження морських термінів» Дж. Роджерса – це «госарій», який зосереджується на етимології слів, що зараз використовують моряки [1]. Р. Джо-ллі подає спеціалізований і жартівливий опис королівського військово-морського сленгу, який пропонує суттєве розуміння мови і ставлення тих, хто її використовує [2].

Отже, ці дослідження підтверджують важливість морського сленгу в англійській мові як способу комунікації та як ключового елемента морської культури. Однак багато аспектів цього явища залишаються недослідженими, включаючи його вплив на професійне спілкування, соціальну структуру морських спільнот і його зміну в сучасному світі. Ці невирішені питання становлять основу для подальших досліджень, які мають на меті розкрити більш глибокі аспекти морського сленгу та його роль у сучасному мореплаванні.

Мета й завдання статті. Метою статті є дослідження особливостей морського сленгу в англійській мові й виділення тематичних груп сленгу, що використовують моряки й інші фахівці морських галузей, а також розкриття соціокультурного та професійного значення морського сленгу, його впливу на комунікацію в морському середовищі.

Завданнями статті є такі:

1. Проаналізувати основні тематичні групи морського сленгу в англійській мові на прикладі термінології, пов'язаної з мореплаванням, навігацією, морськими інструментами й устаткуванням.

2. Визначити походження й історичний контекст кожної тематичної групи сленгу та її використання в сучасному мореплаванні.

3. Установити взаємозв'язок між тематичними групами морського сленгу й соціально-професійними характеристиками морських спільнот.

4. Проаналізувати роль морського сленгу в спілкуванні на морі та його вплив на формування морської ідентичності й культури.

Предметом дослідження є морський сленг в англійській мові.

Об'єктом дослідження є використання морського сленгу моряками й фахівцями морських галузей у процесі комунікації на морі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моряки завжди славилися тим, що розбавляли свою мову яскравими сленговими виразами. Напевно, це пояснюється тим, що служба на флоті пов'язана з постійною небезпекою для життя й важкою роботою. Морський сленг в англійській мові з часом перетворився на усталені повсякденні вирази, його вживає практично кожен, оскільки багато слів і фраз із мови моряків уже

давно проникли в повсякденне життя. Найчастіше ми можемо спостерігати протилежне явище. Деякі слова й вирази приживаються серед моряків і набувають зовсім іншого значення, перетворюючись на морський жаргон. Вивчити морський сленг і зрозуміти вплив навколишнього світу на певні сфери життя моряка допомагає тематична класифікація морського сленгу.

Відповідно до цієї класифікації, морський сленг можна поділити на наведені нижче тематичні групи й підгрупи: міжособистісні взаємини, діяльність моряків, мореплавець і навколишній світ.

Нижче наводимо тематичну класифікацію морських сленгізмів, узятих із різних джерел [6; 7; 8; 9]:

I. Міжособистісні взаємини:

1. Повсякденні взаємини між моряками:

– *pig's ear* – термін, що означає пісуар на верхній палубі, яким користувалися моряки, які несли вахту;

– *penis machinist* – санітар;

– *shark bait* – «наживка для акули» – людина, що впала за борт;

– *eager* – підлабузник;

– *cold enough to freeze the balls off a brass monkey* – «достатньо холодно, щоб заморозити кулі (яєчка) латунної мавпи» – цей вираз використовується для позначення дуже холодних погодних умов;

– *to run the gauntlet* – «пройти крізь лад» – століття тому це сленгове словосполучення, яке означає тілесне покарання, можна було почути лише від англійських моряків. Зараз воно проникло й у звичайне життя й означає «зазнавати різкої критики»;

– *copper bottomed* – «мідне дно». За часів, коли флот був дерев'яним, підводну частину корпусу кораблів обшивали мідними пластинами для захисту від пошкоджень і наросту черепашок. Незабаром вираження *copper bottomed* стали використовувати моряки образно для вираження всього, що викликає довіру та впевненість.

2. Взаємини між моряками залежно від звання й посади:

– *above the salt* – військово-морський ранг вище матроса;

– *officer's country* – район корабля, де мешкають офіцери. Як правило, матросам заборонялося бути там, якщо вони не чергують або не виконують конкретне доручення;

– *to get aft* – «потрапити на корму» – стати офіцером, отримати командну посаду (раніше офіцери жили в кормовій частині корабля, куди матросам вхід було заборонено);

– *salt-water cowboys* – солдати морської піхоти;

– *dad* – «батько» – капітан, командир корабля;

– *shoulder board* – офіцерський погон.

3. Взаємини між надводним і підводним флотом:

– у Королівському флоті підводники вважаються особливою кастою. Тому їхній сленг відрізняється від корабельних моряків. Наприклад, коли підводники називають слово *boat* – човен, вони мають на увазі *submarine* – підводний човен, а не човен у класичному розумінні. До надводного флоту підводники ставляться дещо зневажливо, називаючи їх *targets* – цілями;

– *bubblehead* – підводник, водолаз;

– *chicken of the sea* – «морська курка» – атомний підводний човен, член команди атомного підводного човна.

Отже, соціально-професійні взаємини в морських спільнотах можуть відображатися через морський сленг у виразах, що використовуються для позначення колег або товаришів на кораблі. Такі терміни, як *“Shipmate”* (корабельник) або *“Matey”* (товариш), указують на співробітництво та дружні взаємини між моряками. Однак також можуть бути терміни, що використовують для опису конфліктів або негативних взаємин [10, с. 81]. Наприклад, *“Bilge rat”* (підпільник, неприємна особа) може використовуватися для вираження недовіри або неприязності до іншого моряка.

II. Діяльність моряків:

1. Повсякденна діяльність, побут моряків:

– *putting the Queen to bed* – «відправити Королеву спочивати, спати» означає традиційний вечірній ритуал спуску прапора Королівських ВМС;

– *All hands ahoy!* – Аврал! Усі нагору;

– *babysitter* «нянька» – есмінець, що охороняє авіаносець;

– *quick burn* – короткий перекур;

– *quiet burn* – тривалий, неквапливий перекур.

2. Звільнення й вільний час:

– *fred* або *forget me not* (незабудка) – терміни, що використовуються для позначення презерватива;

– *full cargo aboard* – «із повним вантажем на борту», у розмовній мові вживається щодо п'яної людини;

– *to drink till all is blue* – допитися до чортиків.

Таким чином, соціально-професійні характеристики морських спільнот можуть впливати на вибір сленгових термінів, пов'язаних із морською роботою. Наприклад, моряки, які працюють на рибальських суднах, можуть використовувати сленг, що відображає особливості їхньої професії: *“Deckhand”* (палубник) або *“Trawler”* (тралер). Терміни, що стосуються різних аспектів морської роботи або руху корабля, можуть бути використані для спілкування під час виконання обов'язків, наприклад, *“Hoist the sails”* (підняти вітрила) або *“Heave-ho”* (піднімати або тягнути щось

важке) указують на рухові дії на кораблі. Деякі терміни можуть також відображати стан корабля або умови на морі, що впливають на роботу екіпажу. Наприклад, *“Smooth sailing”* (гладке плавання) вказує на відсутність проблем або перешкод на шляху корабля.

III. Мореплавець і навколишній світ:

1. Їжа:

– *hammy cheesy eggy topsides* – «шинково-сирно-яєчна палуба» – сандвіч;

– *cake and wine* – «пиріг і вино» – хліб і вода (пайок арештанта);

– *chow* – їжа, жратва;

– *cockroach* – чарка джину;

– *cat beer* – «котяче пиво» – молоко.

2. Одяг та обмундирування:

– *square mainsail coat* – офіцерський сюртук;

– *everything but the captain's night shirt* – «усе, крім нічної сорочки капітана» – судно, на якому поставлені всі можливі вітрила;

fatigue dress – робочий одяг, роба.

3. Стан здоров'я, частини людського тіла:

– *afterbody* – «кормова частина судна» – частина тіла людини від пупка до п'ят;

– *sea puss* – обличчя, укрите зморшками від морських вітрів;

– *digits* – пальці.

Соціально-професійні характеристики морських спільнот також можуть впливати на сприйняття моряками навколишнього світу, що може відобразитися у виборі сленгових термінів [10, с. 82]. Наприклад, моряки з різних соціальних і професійних прошарків можуть мати різні терміни для позначення природних явищ або морських об'єктів. Терміни, пов'язані з морськими тваринами, пейзажами або явищами природи, можуть використовуватися для описування середовища, у якому моряк опиняється. Наприклад, *“Sea legs”* (морські ноги) вказує на здатність моряка відчувати себе комфортно на кораблі під час шторму або хвилястого моря. Деякі терміни можуть відображати культурні або географічні особливості певних морських регіонів [11, с. 76]. Наприклад, *“Bermuda Triangle”* (Бермудський трикутник) вказує на відомий морський регіон, пов'язаний із загадковими зникненнями кораблів і літаків.

Таким чином, морський сленг в англійській мові відображає не лише специфіку морських робіт і взаємодію між моряками, а й соціально-професійні характеристики морських спільнот, впливаючи на спосіб сприйняття навколишнього середовища та взаємини між моряками.

Морський сленг відіграє значну роль у спілкуванні на морі, значно впливає на формування морської ідентичності й культури. Основними аспектами цієї ролі є такі:

1. Ефективне спілкування. Морський сленг є засобом ефективного та швидкого спілкування на морі. Він дає змогу морякам передати складні ідеї та інструкції швидше і зрозуміліше, особливо в умовах шумного й небезпечного морського середовища.

2. Підвищення відчуття спільноти. Використання спільного мовного коду, такого як морський сленг, сприяє формуванню відчуття належності до морської спільноти. Це допомагає зміцнити взаємодію між членами екіпажу, підвищує довіру і згуртованість його.

3. Створення унікальної ідентичності. Морський сленг відіграє важливу роль у формуванні унікальної морської ідентичності. Він відокремлює моряків від інших професійних груп, створює відчуття спільної культури, яка ґрунтується на спільних досвідах, традиціях і цінностях.

4. Передача культурних знань і традицій. Через мову морського сленгу передаються не лише технічні аспекти морської роботи, а й культурні знання і традиції морської спільноти. Це допомагає зберегти й передати морську культуру з покоління в покоління.

5. Підвищення самоідентифікації. Використання морського сленгу допомагає морякам відчувати себе частиною унікальної професійної та культурної спільноти. Це сприяє підвищенню самоідентифікації як моряка й посиленню відчуття гордості за свою професію.

Отже, морський сленг відіграє важливу роль у спілкуванні на морі, сприяючи формуванню та зміцненню морської ідентичності й культури. Він є не лише засобом комунікації, а й ключовим елементом морського життя і спільноти.

Висновки й перспективи подальших розробок. У дослідженні морські сленгізми поділені на тематичні групи. Перша група – це міжособистісні стосунки, що включають повсякденні взаємини між моряками, взаємини між ними залежно від звання й посади, взаємини між надводним і підводним флотом. Друга група – трудова й повсякденна діяльність моряків і їхній вільний час. Й остання група – це мореплавець і навколишній світ, до якої належать сленгізми, пов'язані з їжею, одягом та обмундируванням, станом здоров'я та частинами людського тіла. Згідно із цією класифікацією, англійські морські сленгізми відображають не лише специфіку морської діяльності, а й соціально-професійні характеристики морських спільнот, що впливають на спосіб сприйняття навколишнього середовища і трудові відносини між моряками. Визначено, що морський сленг в англійській мові відіграє важливу роль у спілкуванні на морі, формуванні морської ідентичності й культури. Він сприяє ефективній комунікації, зміцненню відчуття спільноти й підвищенню

самоідентифікації моряків. Морський сленг також передає культурні знання і традиції морської спільноти, сприяючи збереженню цінностей і навичок через покоління. На основі отриманих висновків можна визначити кілька напрямів подальших досліджень. Одним із них є вивчення впливу морського сленгу на ефективність і безпеку роботи в морі, що може допомогти визначити роль сленгу в забезпеченні безпеки й ефективності операцій на морі. Також вивчення впливу морського сленгу на формування ідентичності моряків і їхнє самоідчуття може допомогти зрозуміти психологічні аспекти професійної ідентичності в морській спільноті. Дослідження взаємодії між моряками через мовний код може визначити нові способи покращення комунікації та підвищення ефективності роботи на кораблях. Подальше дослідження соціально-професійних характеристик морських спільнот, зокрема, у контексті використання морського сленгу може дати більш глибоке розуміння морської культури та її еволюції. Ці напрями досліджень можуть сприяти подальшому розвитку знань про морську культуру, мовну практику та соціально-професійні взаємозв'язки в морських спільнотах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rogers J. *Origins of Sea Terms*. Mystic, USA : Mystic Seaport Museum Inc., 1985. 220 p.
2. Jolly R. *Jackspeak: A guide to British Naval slang & usage*. UK : Conway; 3rd ed. edition. 2011. 544 p.
3. Smyth L.A. *The Music of the Waters. A Collection of the Sailors' Chanties or Working Songs of the Sea, of all Maritime Nations*. USA: Cornell University Library, 2009. 438 p.
4. Isil O. *When a Loose Cannon Flogs a Dead Horse There's The Devil to Pay*. Camden, Maine, USA : International Marine/Ragged Mountain Press, 1996. 154 p.
5. Smyth W.H. *The Sailor's Word Book*. London : Conway Maritime Press, 2005. 744 p.
6. Robson M. *Not Enough Room to Swing a Cat*. UK : Bloomsbury, 2018. 176 p.
7. Online Etymological Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>. (accessed: 05.02.2024).
8. Cutler D., Cutler T. *Dictionary of Naval Terms*. Annapolis : Naval Institute Press, 2005. 272 p.
9. Palmer J. *Jane's Dictionary of Naval Terms*. London : Macdonald and Jane's, 2010. 342 p.
10. Михайлова К.В., Книшова Я.О. Сленг як особливість комунікації в морській сфері. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 32. С. 80–83.
11. Шепітько С.В., Смирнова М.С., Панова Я.Є. Лінгвоперекладацькі характеристики мор-

ської термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 74–77.

REFERENCES

1. Rogers, J. (1985) *Origins of Sea Terms*. Mystic, USA: Mystic Seaport Museum Inc, 220 p.
2. Jolly, R. (2011) *Jackspeak: A guide to British Naval slang & usage*. UK: Conway, 3rd ed. Edition, 544 p.
3. Smith, L.A. (2009) *The Music of the Waters. A Collection of the Sailors' Chanties or Working Songs of the Sea, of all Maritime Nations*. USA: Cornell University Library, 438 p.
4. Isil, O. (1996) *When a Loose Cannon Flogs a Dead Horse There's The Devil to Pay*. Camden, Maine, USA: International Marine/McGraw-Hill, 154 p.
5. Smyth, W.H. (2005) *The Sailor's Word Book*. London: Conway Maritime Press, 744 p.
6. Robson, M. (2018) *Not Enough Room to Swing a Cat*. UK, Bloomsbury, 176 p.
7. Online Etymological Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>. Accessed: 5.02.2024.
8. Cutler, D., Cutler, T. (2005) *Dictionary of Naval Terms*. Annapolis: Naval Institute Press, 272 p.
9. Palmer, J. (2010) *Jane's Dictionary of Naval Terms*. L.: Macdonald and Jane's, 342 p.
10. Mykhailova, K., Knysnova, Ya. (2020) Slenh yak osoblyvist' komunikatsiyi v mors'kiy sferi [Slang as a peculiarity of communication in the maritime sphere]. *Scientific notes of the International Humanitarian University*, Issue 32, pp. 80–83.
11. Shepitko, S.W., Smyrnova, M.S., Panova, Ya. Ye. (2019) Linhvoperekkladats'ki kharakterystyky mors'koyi terminolohiyi [Linguistic and translational characteristics of maritime terminology]. *Transcarpathian Philological Studies*, Vol. 9/2, pp. 74–77.

УДК 811.161.2/.3'373.423-042.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-93-31>

СЕМАНТИЧНЕ ВИКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ ЯК НАСЛІДОК ВНУТРІШНЬОМОВНОЇ ОМОНІМІЇ

Щербина Д. В.

*аспірант кафедри української мови
Криворізький державний педагогічний університет
пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0002-7104-9261
dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua*

Ключові слова: омонімія, міжмовна омонімія, омоніми, міжмовні омоніми, омоніми, семантичне виключення, українська мова, білоруська мова.

У статті на основі дібраного з тлумачних словників української та білоруської мов фактичного матеріалу докладно проаналізовано лексико-семантичні особливості повної українсько-білоруської міжмовної омонімії (семантичне виключення), спричиненої внутрішньомовною омонімією. У ході дослідження окреслено поняття омонімиї й показано, що на стику співвіднесених омонімів двох мов виникають пари однорідних і різнорідних міжмовних омонімів із відношенням семантичного виключення. Установлено, що специфіку цього відношення в кожному конкретному випадку зумовлює передусім характер зв'язків між компонентами в самих омонімах. З'ясовано, що омоніми, утворені від інших міжмовних омонімів, теж можуть генерувати омонімічні пари із семантично взаємовиключеними корелятами (навіть якщо словотворення нівелює певні компоненти чи семи твірних омонімів) і втрачають цей потенціал лише тоді, коли в результаті деривації виродяться в омоніми із семантично тотожними або частково омонімічними корелятами. Дослідження засвідчило, що серед українсько-білоруських міжмовних омонімів переважають іменникові омоніми, кореляти яких окреслюють конкретне поняття (назви ботанічних і зоологічних таксонів, господарські, наукові терміни тощо). Чимало таких омонімів постало на рідному ґрунті (українському чи білоруському) унаслідок словотворення й еволюції багатозначних лексем, яка призвела до їх розпаду на окремі мовні одиниці. Кореляти багатократних прикметникових міжмовних омонімів головно утворені від омонімічних слів або основ. У прислівникових міжмовних омонімах, виниклих на стику омонімів двох мов, домінують кореляти відприкметникового походження, але зрідка трапляються й відіменникові – як однорідні, так і різнорідні.

SEMANTIC EXCLUSION OF UKRAINIAN-BELARUSIAN INTERLINGUAL HOMONYMS AS A RESULT OF INTRALINGUAL HOMONYMY

Shcherbyna D. V.

Postgraduate Student at the Department of the Ukrainian Language

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Gagarina Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7104-9261

dmytro.shcherbyna@kdpu.edu.ua

Key words: *homonymy, interlingual homonymy, homonyms, interlingual homonyms, homonyms, semantic exclusion, Ukrainian language, Belarusian language.*

The article analyzes in detail the lexical and semantic features of complete Ukrainian-Belarusian interlingual homonymy (semantic exclusion) caused by intra-lingual homonymy on the basis of factual material selected from the explanatory dictionaries of the Ukrainian and Belarusian languages. Our research defines the concept of homonem and shows that at the junction of correlated homonems of two languages, pairs of homogeneous and heterogeneous interlingual homonyms with the relation of semantic exclusion arise. The paper establishes that the specificity of this relation in each case is determined primarily by the nature of the connections between the components in the homonems themselves. It reveals that homonems formed from other interlingual homonems can also generate homonymous pairs with semantically mutually exclusive correlates (even if word formation eliminates certain components or semes of derivational homonems) and lose this ability only when, as a result of derivation, they degenerate into a homopair with semantically identical or partially homonymous correlates. The study has proved that Ukrainian-Belarusian interlingual homonems are dominated by noun homonems whose correlates outline a specific concept (names of botanical and zoological taxa, economic and scientific terms, etc.). Many of these homonyms appeared on native soil (Ukrainian or Belarusian) because of derivation and the evolution of polysemous lexemes, which led to their disintegration into separate linguistic units. Correlates of multiple adjectival interlingual homonems are mainly formed from homonymous words or stems. In the adverbial interlingual homopairs which arose at the junction of homonems in two languages, correlates of adjectival origin prevail, but occasionally there are also correlates of noun origin, both homogeneous and heterogeneous.

Постановка проблеми. Українсько-білоруські мовні зв'язки мають давню історію, досліджувану в численних аспектах під різними кутами зору. Зіставний аналіз лексики української та білоруської мов – досить перспективний напрям сучасної лінгвістичної науки, надто коли взяти до уваги близьку спорідненість цих мов і їх тривалу взаємодію, адже білоруська мова (значною мірою знехтувана у своїй державі через агресивну експансію російської мови) є в Україні мовою національної меншини. Українська й білоруська мови характеризуються спільністю морфем, подібністю лексичної та синтаксичної структури, системою регулярних фонетичних відповідностей і схожими морфологічними чергуваннями. Із цього погляду особливого наукового інтересу набирає явище міжмовної омонімії, яким охоплено чималу

кількість українських і білоруських лексем. Міжмовні омоніми подеколи ускладнюють спілкування і становлять труднощі під час упорядкування словників і перекладу, а також навчання іноземних мов. Помилковий вибір відповідника в процесі комунікації може призвести до зміни стилістичного забарвлення й викривлення змісту всієї фрази, що й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета й завдання статті. Мета розвідки – дослідження лексико-семантичних особливостей повної українсько-білоруської міжмовної омонімії (семантичне виключення), спричиненої внутрішньомовною омонімією. Досягненню окресленої мети підпорядковано такі завдання: розкрити сутність явища міжмовної омонімії; визначити типи семантичних відношень між омонімічними

відповідниками порівнюваних мовних систем; дібрати з глумачних словників фактичний матеріал, який відповідає семантичному виключенню, виниклому внаслідок внутрішньомовної омонімії; проаналізувати лексико-семантичну специфіку дібраних омонімічних опозицій.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження – українсько-білоруські міжмовні омоніми з відношенням семантичного виключення, викликаним внутрішньомовною омонімією. Об'єкт дослідження – явище міжмовної омонімії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під міжмовними омонімами ми розуміємо різномовні слова, які збігаються формою усно, на письмі чи в межах регулярних відповідностей (фонетичних, графічних, орфографічних, акцентологічних, морфемно-словотвірних), наявних між порівнюваними мовними системами, і цілком або частково різняться змістом [5, с. 100].

Як зазначають П.Х. Чамісо-Домінгес [6, с. 1114–1118] та М.Л. Рока-Варела [7, с. 36], усе розмаїття семантичних відношень на лексичному рівні між омонімічними відповідниками порівнюваних мовних систем можна звести до трьох типів:

- семантичне виключення (повна семантична розбіжність, коли співвіднесені лексеми мають зовсім різне, часом навіть протилежне значення);
- семантичне включення (часткова семантична розбіжність, коли лексема однієї мови має ширше або вужче значення, ніж її аналог у другій мові);
- семантичний перетин (часткова семантична розбіжність, коли лексеми зіставлюваних мов мають принаймні одне спільне й щонайменше одне відмінне значення).

Джерельною базою дослідження слугують українсько-білоруські омонімічні опозиції, охоплені відношенням семантичного виключення, зумовленого внутрішньомовною омонімією, і виявлені шляхом порівняння семантичних структур українських лексем, поданих у Словнику української мови в 11 томах [3] і Словнику української мови у 20 томах [4], із семантичними структурами білоруських лексем. Відомості про походження досліджуваної лексики взято з етимологічних словників української та білоруської мов [2].

Семантичне виключення українсько-білоруських міжмовних омонімів з'являється через різний значеннєвий розвиток етимологічно тотожних лексем у споріднених мовах, у результаті випадкового збігу форми слів різного походження або під впливом внутрішньомовної омонімії. В останньому випадку слову або множині омонімічних корелятивів однієї мови протиставляється множина омонімічних корелятивів іншої мови.

Будь-яку множину співвідносних внутрішніх омонімів називають омонемою, а кількість лек-

сичних корелятивів в омонемі – її кратністю (див., зокрема, [8]). Омонему, утворену лише з одного слова, треба вважати однократною. У такому разі, якщо з n -кратною омонемою однієї мови корелює m -кратна омонема іншої мови й у структурах омонем немає семантично співвіднесених слів, виникає $n \times m$ пар міжмовних омонімів, обійнятих семантичним виключенням.

Наведемо кілька прикладів: укр. **жіжка** [від **гіжка** 'ніжка в холодці', **гіжкі** 'холодець із свинячих ніжок' < псл. **gyža** < ***gyzja** з первісним значенням 'наріст, гуля' < іє. ***geu-** 'кривити, робити опуклим'; ж., перев. мн. **жіжкі**, розм.] 'задній бік коліна, колінний сухожилок' {біл. **падкаленак**, тільки мн. **паджылки**} і біл. **жыжка**¹ [від **жыжа** 'рідота' < псл. ***židja**; ж.] '1) текуча суміш рідких і твердих речовин; рідота 2) рідка частина страви; юшка', біл. **жыжка**² [від **жыгаць** 'жалити, кусати, обпикати' < псл. **žego**, ***žygo**, ***žegti** < ***gegti**, пов'язані з іє. ***dheg**^h- 'палити'; ж., діал.] 'жалка кропива; жалива'; укр. **зрінути**¹ [від **рінути** < псл. **rinoti** 'кинутися; текти, потекти', пов'язане з **рій**, **ріка**; док.] '1) зазвучати; 2) звільнитися від прив'язі, пут тощо або вислизнути, зірватися з чогось; 3) [перен.] раптово покинути якесь місце, роботу та ін.' {біл. **сарвацца**}, укр. **зрінути**² [очевидно, результат контамінації **знірнути** й **рінути**; док.] '1) піднятися з глибини води на поверхню; виринути; 2) [перен.] стрімко піднятися, злетіти вгору; 3) [перен.] раптово з'явитися, показатися // виникнути, зародитися // виявитися' {біл. **вЫплыць** / **вЫплыці**, **усплыць** / **усплыці**}, і біл. **зрынуць** [від **рінути** < псл. **rinoti** 'кинутися; текти, потекти', пов'язане з **рій**, **ріка**; док., розм.] '1) скинути, звалити вниз; 2) [перен.] скинути, позбавити влади' {укр. **скінути**}.

В обох випадках двократній омонемі однієї мови протистоїть іншомовна однократна омонема, що її елемент значеннєво не співвідноситься із жодним елементом опозита. Тож кожна з поданих опозицій генерує $2 \times 1 = 2$ омопар, між корелятами яких спостерігається семантичне виключення: укр. **жіжка** й біл. **жыжка**¹, укр. **жіжка** й біл. **жыжка**²; укр. **зрінути**¹ й біл. **зрынуць**, укр. **зрінути**² й біл. **зрынуць**. Кореляти омопар укр. **зрінути**¹ й біл. **зрынуць** (з огляду на їх походження) етимологічно тотожні, а решта утворених пар демонструють випадковий збіг форми різнопохідних лексем.

Чи не найприкметнішою рисою міжмовних омонем є те, що більшість їх, на відміну від наведених вище, має значеннєво співвідносні елементи. Якщо ці елементи утворюють k омопар, тоді внаслідок зіставлення двох омонем кратності n і m виникає $n \times m - k$ пар семантично взаємовиключених міжмовних омонімів. Значеннєві кореляти можуть бути як семантично тотожними:

– укр. **дива́н**¹ [ч.] ‘предмет м’яких меблів для сидіння й лежання зі спинкою та бильцями; канапа’ {біл. **кана́па**}, укр. **дива́н**² [ч.] ‘1) [іст.] рада найвищих сановників у султанській Туреччині; 2) сукупність урядових установ, що завідують адміністративними та судовими справами в деяких сучасних країнах мусульманського Сходу; 3) [літ.] поетична збірка одного автора в східних літературах’ {біл. **дыва́н**} і біл. **дыва́н**¹ [ч.] ‘тканий, найчастіше ворсистий, візерунчастий виріб для вкривання підлоги, оздоблення стін тощо; килим’, біл. **дыва́н**² [ч.] ‘= укр. **дива́н**²’ (укр. **дива́н**¹ ∪ біл. **дыва́н**¹),

так і частково омонімічними:

– укр. **заста́ва**¹ [ж.] ‘1) віддавання кредиторів якого-небудь майна або коштовності для забезпечення одержуваної позички; 2) річ, залишена тому, хто видає позичку // внесена грошова сума, що забезпечує виконання зобов’язань’ {біл. **закла́д, зало́г**}, укр. **заста́ва**² [ж.] ‘1) [іст.] місце в’їзду до міста або виїзду з нього, яке охороняла варта // пост на центральному шляху для збирання з проїжджих мита, податків за проїзд або перевезення товарів; 2) військовий охоронний загін, охоронна варта // місце розташування військового підрозділу, який охороняє певну ділянку державного кордону’ {біл. **заста́ва**} і біл. **заста́ва** [ж.] ‘1) = укр. **заста́ва**¹ (у 1 знач.); 2) = укр. **заста́ва**² (у 2 знач.); 3) [розм.] застава, загата, гребля’ (укр. **заста́ва**¹ ∪ біл. **заста́ва**; біл. **заста́ва** ⊃ укр. **заста́ва**² – семантичне включення);

– укр. **ла́дний**¹ [розм.] ‘1) гарний, красивий // сонячний, погідний // добрий, справний’ {біл. **ла́дны**}; 2) добре, вдало, акуратно зроблений, виконаний // вдало, зі смаком підібраний’ {біл. **ла́дны**}; 3) зичливий, приязний, привітний // лагідний, ніжний’ {біл. **ла́скавы**}; 4) дружний, злагоджений, гармонійний’ {біл. **ла́дны**}, укр. **ла́дний**² [розм.] ‘схильний, охочий що-небудь робити // готовий до певних учинків; згодний на певну дію, стан’ {біл. **га́товы**} і біл. **ла́дны** [розм.] ‘схильний, охочий що-небудь робити // готовий до певних учинків; згодний на певну дію, стан’ {біл. **га́товы**} і біл. **ла́дны** [розм.] ‘1) досить великий, значний; чималий, порядний, добрячий; 2) = укр. **ла́дний**¹ (у 1 знач.); 3) = укр. **ла́дний**¹ (у 2 знач.); 4) = укр. **ла́дний**¹ (у 4 знач.)’ (укр. **ла́дний**² ∪ біл. **ла́дны**; біл. **ла́дны** ∩ укр. **ла́дний**¹ – семантичний перетин).

Зіставлені багатократні омоніми іноді мають у складі значеннєві кореляти різних типів, наприклад:

– семантично тотожні й семантично включені: укр. **буза́**¹ [ж.] ‘легкий хмільний напій з проса, гречки чи ячменю’ {біл. **буза́**}, укр. **буза́**² [ж., розм.] ‘бешкет, безладдя, скандал’ {біл. **буза́**} і біл. **буза́**¹ [ж.] ‘1) рештки рідини разом з оса-

дом; оденки, гуща; 2) = укр. **буза́**¹; 3) відклади на дні водойм; мул, намул’, біл. **буза́**² [ж., розм.] ‘= укр. **буза́**²’ (укр. **буза́**¹ ∪ біл. **буза́**², укр. **буза́**² ∪ біл. **буза́**¹; біл. **буза́**¹ ⊃ укр. **буза́**¹, укр. **буза́**² = біл. **буза́**²);

– семантично тотожні й семантично перетинні: укр. **міша́ти**¹ [недок.] ‘1) розмішувати, перемішувати щось’ {біл. **мяша́ць**}; 2) змішуючи, сполучати щось’ {біл. **мяша́ць**}; 3) перемішуючи, порушувати порядок чого-небудь’ {біл. **мяша́ць**}; 4) [перен., розм.] втягати, вплутувати кого-небудь у щось’ {біл. **мяша́ць**}; 5) [перен., розм.] помилково приймати одне за інше; плутати, не розрізняти’ {біл. **блы́таць**}, укр. **міша́ти**² [недок., прост.] ‘заважати’ {біл. **мяша́ць**}, укр. **міша́ти**³ [недок., заст.] ‘бентежити, пантеличити’ {біл. **бянтэ́жыць**} і біл. **мяша́ць**¹ [недок.] ‘1) = укр. **міша́ти**¹ (у 1 знач.); 2) = укр. **міша́ти**¹ (у 2 знач.); 3) = укр. **міша́ти**¹ (у 3 знач.); 4) [розм.] = укр. **міша́ти**¹ (у 4 знач.); 5) [розм.] переорювати’, біл. **мяша́ць**² [недок., прост.] ‘= укр. **міша́ти**²’ (укр. **міша́ти**¹ ∪ біл. **мяша́ць**², укр. **міша́ти**² ∪ біл. **мяша́ць**¹, укр. **міша́ти**³ ∪ біл. **мяша́ць**¹, укр. **міша́ти**³ ∪ біл. **мяша́ць**²; укр. **міша́ти**¹ ∩ біл. **мяша́ць**¹, укр. **міша́ти**² = біл. **мяша́ць**²).

Загалом кажучи, на інтерлінгвальному стику омоніем оприявнюються різні відношення між їх корелятивними елементами, тому названий вид міжмовної омонімії можна розглядати під трьома кутами зору. По-перше, окремо, поза повною і частковою омонімією. Але в такому разі аналіз, очевидно, матиме чимало збігів із результатами, здобутими під час дослідження повних і часткових міжмовних омонімів, оскільки нас усе одно цікавитимуть насамперед омонімічні кореляти, чи то повністю, чи то частково розбіжні в плані змісту. Через це описаний спосіб видається нам не зовсім доречним.

Другий шлях – зігнорувати факт внутрішньомовної омонімії й аналізувати лише омоніми, розгрупувавши їх по відповідних підрозділах залежно від семантичного зв’язку між корелятами в кожній із них. Від цього шляху ми теж відмовилися, поклавши собі будь-що зберегти цілісність омоніем, елементи яких об’єднані передусім формою, а форма, як відомо, визначальний параметр і внутрішньомовних, і міжмовних омонімів.

Тож ми пішли третім шляхом, умовно прийнявши значеннєво тотожні й частково омонімічні елементи різномовних омоніем за матеріал, на базі якого постають омоніми із семантичним виключенням. Цей шлях виправданий хоч би й із математичної позиції, адже, коли поглянути на останні співвіднесені дієслівні омоніми укр. **міша́ти**¹⁻³ і біл. **мяша́ць**¹⁻², неважко помітити, що на їх стику виникає чотири омоніми, охоплені семантичним виключенням, проти однієї пари із семантично

тотожними й однієї пари з частково омонімічними (семантично перетинними) корелятами. Проте не математика, звісно ж, відіграла ключову роль у нашому виборі, а уважне спостереження за властивостями й особливостями омонем, найбільше зумовленими, як ми вже змогли пересвідчитися, характером їх складників (внутрішньомовних омонімів) і яскраво вираженими саме в значеннєво взаємовиключених міжмовних корелятах.

Цілком зрозуміло, що омонемі, однотипно утворені від інших міжмовних омонем, зберігають потенціал породжувати омоніми міжмовних корелятів із відношенням семантичного виключення навіть тоді, коли внаслідок деривації втрачають певні складники й семи вихідних омонем. Так, на основі омонем укр. **мішати**¹⁻³ і біл. **мяшáць**¹⁻² виникли омоніми: укр. **мішáтися**¹ [недок.] ‘1) з’єднуватися, зливатися з чим-небудь // втрачати чіткість обрисів; здаватися одною масою; 2) розташовуватися впереміш із ким-, чим-небудь; 3) втрачаючи ясність, ставати незрозумілим, плутаним; 4) [розм.] втручатися; 4) пас. до **мішáти**¹ {біл. **мяшáцца**}, укр. **мішáтися**² [недок., заст.] ‘бентежитися, пантеличитися’ {біл. **бянтэжыцца**} і біл. **мяшáцца** [недок.] ‘= укр. **мішáтися**¹’. В обох похідних омонемах зник елемент, пов’язаний із просторічним значенням, крім того, деривати від укр. **мішáти**¹ і біл. **мяшáць**¹ стали тотожними в плані змісту. Але на стику цих омонем однаково виникла омоніма із семантично взаємовиключеними корелятами – укр. **мішáтися**² ∪ біл. **мяшáцца**. Можливість генерувати омоніми, обійняті семантичним виключенням, міжмовні омоніми втрачуть лише тоді, коли в результаті словотвору самі виродяться в омоніму зі значеннєво тотожними або частково омонімічними корелятами, як-от: похідна від поданих вище прикметникових омонем укр. **лáдний**¹⁻² і біл. **лáдны** прислівникова омонімічна опозиція укр. **лáдно** (від укр. **лáдний**¹) і біл. **лáдна** (укр. **лáдно** ∩ біл. **лáдна**).

Але повернімося до дієслів. Спільність характеристик дериваційних процесів у міжмовних омонемах укр. **мішáтися**¹ і біл. **мяшáцца**² можна пояснити насамперед тим, що їх твірні омоніми виникли внаслідок розпаду полісемії та перетворення окремих лексико-семантичних варіантів багатозначних слів на самостійні лексичні одиниці. Проте й різнопохідні омоніми виявляють часом чимало спільних рис. Наприклад, псл. **tesati** й псл. **česati** (< *česti) набули в сучасній українській мові форм **тесáти** й **чесáти**, тоді як у сучасній білоруській мові злилися в одній формі **часáць**, утворивши омоніму **часáць**¹⁻². Розгляньмо міжмовні омоніми укр. **чесáти** і біл. **часáць**¹⁻² докладніше: укр. **чесáти** [недок.] ‘1) розправляти, розчісувати гребінцем волосся; 2) очищувати від домішок, вирівнювати прядиво, вовну тощо; 3) [розм.] енер-

гійно, із запалом щось робити (бігти, танцювати, бити, стріляти, говорити та ін.)’ {біл. **часáць**} і біл. **часáць**¹ ‘= укр. **чесáти**’, біл. **часáць**² [недок.] ‘1) рубаючи вподовж, знімати верхній шар деревини або каменю, щоб вирівняти чи надати потрібної форми; 2) виготовляти щось із деревини, каменю, обробляючи їх таким способом’ {укр. **тесáти**}. Злиття форм двох різних дієслів в одній білоруській словоформі відбулося, очевидно, не тільки через звукову близькість, а й через схожий характер дії та їх однакову валентність (див., зокрема, [1]) у первинних значеннях:

- **часáць**¹ (що?) валасы (чим?) грэбенем;
- **часáць**² (що?) дрэва (чим?) сякерай.

Що ж до другого (вторинного) значення біл. **часáць**², то воно фактично відповідає значенню біл. **вычэсваць**² {витісувати}, яке цілком збігається валентністю з біл. **вычэсваць**¹ {вичісувати}:

- **вычэсваць**¹ (що?) пыл (з чого?) з валасоў (чим?) грэбенем;
- **вычэсваць**² (що?) брус (з чого?) з дрэва (чим?) сякерай.

Такі ж особливості відношень семантичного виключення має, певна річ, і дієслівна міжмовна омоніма біл. **часáць**² – укр. **чесáти**.

Кореляти іменникових міжмовних омонем наділені головню конкретними значеннями. Більшість корелятів з’явилася на рідному ґрунті (українському або білоруському) внаслідок дериваційних процесів і розвитку полісемії, що спричинився до втрати зв’язків між різними значеннями колись єдиного слова. Серед такої омонімічної лексики іноді трапляються слова з термінологічним значенням, зокрема назви рослин і тварин:

– укр. **димніця** [ж.] ‘рослина родини руткових із рожевими, пурпуровими або білими квітками’ {біл. **ды́мніца**} і біл. **ды́мніца**¹ [ж., діал.] ‘курна хата’, біл. **ды́мніца**² [ж.] ‘= укр. **димніця**’ (укр. **димніця** ∪ біл. **ды́мніца**²);

– укр. **коров’як**¹ [ч.] ‘висока трав’яниста рослина родини ранникових із великими жовтими квітками, зібраними в колосоподібне суцвіття; дивина’ {біл. **дзівáнна**}, укр. **коров’як**² [ч.] ‘кал великої рогатої худоби’ і біл. **каравя́к** [ч.] ‘= укр. **коров’як**²’ (укр. **коров’як**¹ ∪ біл. **каравя́к**);

– укр. **косáч** [ч.] ‘тетерук-самець’ {біл. **касáч**} і біл. **касáч**¹ [ч.] ‘багаторічна трав’яниста рослина з довгими мечоподібними листками та великими квітками (переважно жовтими, синіми чи фіолетовими); ірис, півники’, біл. **касáч**² [ч.] ‘= укр. **косáч**’ (укр. **косáч** ∪ біл. **касáч**²).

Іменникові міжмовні омоніми з різнопохідними корелятами ми вже наводили вище: укр. **дивáн**¹⁻² і біл. **ды́ва́н**¹⁻², укр. **жі́жка** і біл. **жы́жка**¹⁻². Омоніми цього гатунку теж часом

мають кореляти з термінологічними семами (зоологічними, хімічними, рибальськими, морськими тощо):

– укр. **жак**¹ [від пол. **zak** < нім. **Sack** ‘мішок, кишеня’; ч.] ‘рибальська снасть у вигляді двох крил із сітки, натягнутої на обручі; двокрилий ятір’ {біл. **жак**}, укр. **жак**² [неясне походження; ч., діал.] ‘двокрила комаха, самка якої живиться кров’ю; гедзь’ і біл. **жак** [ч.] ‘= укр. **жак**¹’ (укр. **жак**² ∪ біл. **жак**);

– укр. **золь** [від лат. **solutio** ‘розчин’; ч.] ‘найдрібніші частинки речовини в якомусь іншому середовищі’ {біл. **золь**} і біл. **золь**¹ [від псл. **zolv**, **zola**, споріднених із нім. **kühl** ‘прохолодний’, лат. **gelū** ‘холод, мороз’; ж.] ‘сира, пронизлива погода; сльота, моква’, біл. **золь**² [ч.] ‘= укр. **золь**’ (укр. **золь** ∪ біл. **золь**¹);

– укр. **лінь**¹ [від псл. **lěнь** ‘лінощі’; ж.] ‘лінощі’ {біл. **ляно́та**}, укр. **лінь**² [від гол. **lijn** ‘тонка мотузка’; ж.] ‘корабельна снасть у вигляді дуже міцного тонкого каната’ {біл. **лінь**} і біл. **лінь**¹ [від псл. **linь**, **linjь** ‘лин’; ч.] ‘прісноводна риба родини корошових із товстим слизьким тілом; лин’, біл. **лінь**² [ч.] ‘= укр. **лінь**²’ (укр. **лінь**¹ ∪ біл. **лінь**¹, укр. **лінь**¹ ∪ біл. **лінь**², укр. **лінь**² ∪ біл. **лінь**¹).

Як можна побачити, у складі наведених міжмовних омонем – однорідних і різнорідних – чимало корелятив окреслює істоту. Фіксуємо й такі міжмовні омонемні, де анімативне значення виявляють усі кореляти:

– укр. **крижак**¹ [від **криж** < пол. **krzyż** < ром. ***krodže**, ***krože** < лат. **crux** ‘хрест’; ч., заст.] ‘учасник хрестових походів, який попервах мав на одязі знак у вигляді червоного хреста; хрестоносець’ {біл. **крыжаносец**, **крыжак**}, укр. **крижак**² [те саме походження; ч., діал.] ‘водоплавний птах родини качачих із темно-брунатним пір’ям (у самиці) й темно-зеленою головою та шиєю (в самця); крижень’ {біл. **крыжанка**} і біл. **крыжак** [ч., розм.] ‘= укр. **крижак**¹’ (укр. **крижак**² ∪ біл. **крыжак**);

– укр. **мурза** [від тат. **murza** < перс. **mīrzā**, що є результатом стягнення виразу **āmīr-zādā** ‘князівський син’; ч, іст.] ‘титул феодалної знаті в татар, а також феодал, який мав цей титул’ {біл. **мурза**} і біл. **мурза**¹ [запозичення з балтійських мов: літ. **mūrza**, лтс. **muřza** ‘замазура’ < **mūrti** ‘розмокати; грузнути, в’язнути’; ч. і ж., розм.] ‘брудна, замазана людина; замазура’, біл. **мурза**² [ч., іст.] ‘= укр. **мурза**’ (укр. **мурза** ∪ біл. **мурза**¹).

Серед корелятив багатократних прикметникових міжмовних омонем переважають ад’єктиви, утворені від омонімічних деривантів або основ:

– укр. **зольний** [спец.] ‘стос. до **золá**’ {біл. **зольны**} і біл. **зольны**¹ [спец.] стос. до **залá**’ {укр. **зольний**}, біл. **зольны**² ‘стос. до **золь**¹

(див. вище)’ {укр. **сирій**, **сльотáвий**} (укр. **зольний** ∪ біл. **зольны**²);

– укр. **лучний**¹ ‘стос. до **лук**’ {біл. **лучны**}, укр. **лучний**² ‘стос. до **лúкá** «місцевість, укрита багаторічними трав’янистими рослинами»’ {біл. **лугавы**}, укр. **лучний**³ [розм., рідко] ‘який добре **лучить** або з якого добре **лучити**; влучний’ {біл. **мёткі**, **тра́пны**} і біл. **лучны** ‘стос. до **лук**’ {укр. **лучний**¹} (укр. **лучний**² ∪ біл. **лучны**, укр. **лучний**³ ∪ біл. **лучны**);

– укр. **топкий** ‘здатний за відповідних умов **топiтися** «плавитися»’ {біл. **топкі**} і біл. **топкі**¹ ‘який може **ўтапiць** «утопити»’ {укр. **багністий**, **болотистий**, **грузький**}, біл. **топкі**² ‘здатний за відповідних умов **тапiцца** «плавитися»’ {укр. **топкий**} (укр. **топкий** ∪ біл. **топкі**¹).

Але є й незначна кількість багатократних омонем із корелятами, виниклими внаслідок розпаду полісемії (деколи поряд із різнорідними корелятами): укр. **ярий**¹ [від псл. **jaгь**(**jь**) ‘весняний’, похідного з **jaгь** ‘весна’ < іє. ***iōro-/iēro-** ‘сезон, весна; рік’] ‘1) який дає урожай у рік посіву, однорічний (про злаки) {біл. **яравы**}, 2) який народжується, виводиться навесні {біл. **вєснавы**, **вясно́вы**, **вясняны**, **вясєнні**}, укр. **ярий**² [від псл. **jaгь**(**jь**) < іє. ***iō-g-** < ***iō-g-**, споріднене з гр. **ζωρός** ‘вогняний, міцний, незмішаний (про вино); жвавий, швидкий’] ‘яскравий’ {біл. **яркі**, **зыркі**, **яскравы**}, укр. **ярий**³ [те саме походження, що й у **ярий**²] ‘1) сповнений злості, гніву; лютий {біл. **люты**, **раз’юшаны**, **яры**}; 2) палкий, пристрасний {біл. **пáлкі**, **гарáчы**}; 3) надмірний у своєму вияві // дуже сильний {біл. **шалєны**, **яры**}, і біл. **яры** ‘1) = укр. **ярий**³ (у 1 знач.); 2) = укр. **ярий**³ (у 3 знач.); 3) цілком відданий якійсь справі; завзятий, запеклий’ (укр. **ярий**¹ ∪ біл. **яры**, укр. **ярий**² ∪ біл. **яры**).

Останні прикметникові міжмовні омонемні можуть (хоч і втративши один компонент в українському опозиті) породити прислівникову міжмовну омонему: укр. **яро**¹ [до укр. **ярий**²], укр. **яро**² [до укр. **ярий**³] і біл. **яра** (укр. **яро**¹ ∪ біл. **яра**, укр. **яро**² ∪ біл. **яра**).

Поряд із прислівниковими міжмовними омонемами відприкметникового походження фіксуємо й відіменникові: укр. **правцєм**¹ [діал.] ‘навпростець’ {біл. **напрасткі**, **напрася́к**, **нацянькі**}, укр. **правцем**² [розм.] ‘без руху, без діла’ {біл. **слúпам** (стояти), **пóседам** (сидіти)} і біл. **праўцóm** [діал.] ‘у стоячому, вертикальному положенні; стійма, сторч, сторчма’ (укр. **правцєм**¹ ∪ біл. **праўцóm**, укр. **правцем**² ∪ біл. **праўцóm**).

Висновки й перспективи подальших розробок. Отже, у результаті внутрішньомовної омонімії на стику співвіднесених омонем двох мов постають пари однорідних і різнорідних міжмовних омонімів із відношенням семантичного виключення. Специфіку цього відношення в кож-

ному конкретному випадку визначає передусім характер зв'язків між компонентами в самих омонемах. Омонемі, похідні від інших міжмовних омонем, також мають здатність генерувати омонімічні пари, обійняті семантичним виключенням (навіть якщо деривація призводить до зникнення певних складників і сем твірних омонем) і втрачають цю здатність тільки тоді, коли внаслідок словотворення обернуться на омопару із семантично тотожними або частково омонімічними корелятами.

Перспективи дослідження вбачаємо в укладанні на базі дібраного фактичного матеріалу словника українсько-білоруських міжмовних омонімів, який стане в пригоді науковцям, викладачам, учителям, перекладачам, студентам філологічних спеціальностей, усім, хто вивчає українську й білоруську мови, дбає про культуру свого мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоконенко Л. Валентність дієслів-омонімів української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 1–7. DOI: 10.32782/2710-4656/2023.3/01.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол. : О. Мельничук (гол.) та ін. ; АН УРСР, НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.
3. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. Білодід ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 15.02.2024).
4. Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. Русанівський; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ, 2010–2022. Т. 1–13. URL: <https://sum20ua.com> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Щербина Д. Повні українсько-білоруські міжмовні омоніми. *Філологіка/Philologica : збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 97–112.
6. Chamizo Domínguez P.J. Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos. *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*. Almería, 2009, P. 1111–1126.
7. Roca-Varela M.L. False Friends in Learner Corpora: A corpus-based study of English false friends in the written and spoken production of Spanish learners. Bern, 2015. 348 p.
8. Wojan K. Zjawisko homonemii międzyjęzykowej na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego. *Wokół homonimii międzyjęzykowej*. Warszawa, 2017. S. 41–69.

REFERENCES

1. Bilokonenko, L. (2023). Valentnist diiesliv-omonimiv ukrainskoi movy [Valence of homonymous verbs in the Ukrainian language]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. Vernadskoho. Filolohiia. Zhurnalistyka*. 34 (73), 3, 1–7. doi: 10.32782/2710-4656/2023.3/01.
2. Melnychuk, O. (Ed.). (1982–2012). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. (Vols. 1–6). Kyiv.
3. Bilodid, I. (Ed.). (1970–1980). *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–11). Kyiv. Retrieved from: <http://sum.in.ua>.
4. Rusanivskyy, V. (Ed.). (2010–2022). *Slovnyk ukrainskoi movy* [of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–13). Kyiv. Retrieved from: <https://sum20ua.com>.
5. Shcherbyna, D. (2020). Povni ukrainsko-biloruski mizhmovni omonimy [Full Ukrainian-Belarusian Interlingual Homonyms]. *Filolohika / Philologica*, 21, 97–112.
6. Chamizo Domínguez, P.J. (2009). Los falsos amigos desde la perspectiva de la teoría de conjuntos [False friends from the Perspective of Set Theory]. In *Applied Linguistics Now: Understanding Language and Mind / La lingüística aplicada actual: comprendiendo el lenguaje y la mente*, (pp. 1111–1126). Almería.
7. Roca-Varela, M.L. (2015). *False Friends in Learner Corpora*. Bern.
8. Wojan, K. (2017). Zjawisko homonemii międzyjęzykowej na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego [The Phenomenon of Interlingual Homonymy on the Example of Polish, Russian and Finnish]. In *Wokół homonimii międzyjęzykowej* [Around Interlingual Homonymy], (pp. 41–69). Warszawa.

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 93, 2024

Комп'ютерна верстка – М.С. Михальченко
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 01.05.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 25,81.
Замов. № 0524/328. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.